

JUGOSLOVENSKI PREGLED

*INFORMATIVNO DOKUMENTARNI
PRIRUČNIK O JUGOSLAVIJI*

JUL — AVGUST 1960

7-8

JUGOSLOVENSKI PREGLED

GODINA IV
Jul—Avgust 1960

Uredivački odbor

Pretsednik NIKOLA MINČEV; *članovi*: dr JOŽE BRILEJ, BOŽIDAR ĐUROVIĆ, dr PAVLE KOVAČ, LJUBICA MIHIĆ, ANTE NOVAK, VOJO RAKIĆ, STANA TOMAŠEVIĆ, dr TONE VRATUŠA

Glavni urednik BOŽIDAR ĐUROVIĆ

Izdavač

PUBLICISTIČKO-IZDAVAČKI ZAVOD »JUGOSLAVIJA«, BEOGRAD, Terazije 31

SADRŽAJ

DRUŠTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE

Zaštita ličnosti i prava građana u krivičnom postupku	287—293
Nova organizacija uprave narodnih odbora	293—297
Republičke narodne skupštine	297—300

POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

Aktivnost Saveza studenata Jugoslavije	301—304
--	---------

PRIVREDA

Tržište poljoprivrednih proizvoda	305—315
Prvi rezultati popisa individualnih poljoprivrednih gazdinstava	315—318

KULTURA

Obrazovanje stručnih kadrova	319—324
Delatnost narodnih univerziteta	325—327
Školske ustanove i objekti	327—330
Dečji listovi i časopisi	330—332
Sedmi Festival jugoslovenskog filma	332

SPOLJNA POLITIKA

Jugoslavija i Ujedinjena Arapska Republika	333—339
Poseta predsednika Ministarskog saveta Grčke Konstan- tina Karamanlisa	339—340
Poseta predsednika vlade Republike Sudana Ferika Ibrahima Abuda	340—341
Poseta državnog potsekretara u Ministarstvu inostranih poslova SAD	341
Poseta prvog ministra vlade Republike Indonezije Džuande Kartaviđaje	341—342

ZASTITA LICNOSTI I PRAVA GRAĐANA U KRIVIČNOM POSTUPKU

Jugoslovensko krivično procesno pravo¹ sadrži pravila čija je svrha da se na objektivna načina utvrdi da li je učinjeno krivično delo, učinilac tog dela i druge okolnosti koje su od važnosti za pravilnu primenu krivičnog materijalnog prava i odmeravanje krivične sankcije.² Primena odredaba krivičnog postupka, pored drugih faktora, omogućuje uspešnu borbu protiv kriminaliteta i istovremeno obezbeđuje punu zaštitu prava građana. Ova zaštita se odnosi kako na okrivljenog, koji ne sme nevin da bude osuđen i čija zakonita prava ne smeju biti nepotrebno ograničena, tako i na lica oštećena krivičnim delom i druge građane koji učestvuju u krivičnom postupku.

Jugoslovensko krivično procesno pravo, prožeto socijalističkim humanizmom, zasniva se na nizu savremenih načela, koja predstavljaju osnovne garantije za ostvarenje zaštite ličnosti i prava građana.³

U skladu sa načelom zakonitosti u vođenju krivičnog postupka, krivične sankcije izriče učiniocu krivičnog dela samo nadležni sud⁴ u postupku koji je pokrenut i sproveden na osnovu zakona.

Sve dok krivična odgovornost određenog lica za učinjeno krivično delo nije utvrđena pravosnažnom presudom, okrivljeni se ne smatra krivim i njegova sloboda i druga lična prava mogu da budu ograničena samo pod uslovima propisanim u zakonu.

U krivičnom postupku okrivljenom se obezbeđuje puna mogućnost odbrane.

Princip materijalne istine zahteva da se u svakom pojedinom slučaju istinito i potpuno utvrde činjenice koje su od važnosti za donošenje zakonite odluke. Zato sud i ostali državni organi koji učestvuju u krivičnom postupku sa podjednako pažnjom ispituju i utvrđuju činjenice koje terete okrivljenog i one koje mu idu u korist.

Sud izvodi dokaze neposredno, na javnom pretresu, a ocenjuje ih i utvrđuje činjenice po svom slobodnom uverenju zasnovanom na savesnom i brižljivom ispitivanju svih rezultata pretresa. Prilikom ocene dokaza sud i ostali organi krivičnog postupka nisu vezani nikakvim unapred određenim pravilima.

Garantija licima koja su oštećena krivičnim delom da će učinilac dela biti krivično gonjen je dužnost javnog tužioca da pokrene i vodi krivični postupak protiv svakog lica koje je učinilo krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti. Ako javni tužilac nađe da nema osnova za pokretanje ili produženje krivičnog postupka, oštećeni može sam preuzeti gonjenje.

¹ Zakonik o krivičnom postupku (»Službeni list FNRJ«, br. 40/53) stupio je na snagu 1 januara 1954. Izmjenjen je Zakonom o izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku (»Službeni list FNRJ«, br. 52/59), koji je stupio na snagu 1 januara 1960.

² Krivični zakonik (KZ), »Službeni list FNRJ«, br. 13/51 i Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, »Službeni list FNRJ«, br. 30/59.

Vidi: »Krivično pravo FNRJ«, »Jugoslovenski pregled«, 1959, str. 367—372 (73—78).

³ Garantijama koje sadrži jugoslovensko krivično procesno pravo u pogledu zaštite ličnosti, slobode i prava građana daleko su prevaziđeni zahtevi Opšte deklaracije o pravima čoveka, koju je Generalna skupština UN izglasala 10 decembra 1948.

⁴ Sreski sudovi nadležni su da u prvom stepenu sude za krivična dela za koja je u zakonu kao glavna kazna predviđena novčana kazna ili kazna zatvora (od ovog postoji samo nekoliko izuzetaka), kao i za krivično delo krađe iz člana 249 stav 1 KZ, za koje se može izreći kazna strogog zatvora do 5 godina. Za ostala krivična dela nadležni su u prvom stepenu okružni sudovi.

Vidi: »Organizacija sudova«, »Jugoslovenski pregled«, 1957, str. 117—120 (35—38).

TOK KRIVIČNOG POSTUPKA

Krivični postupak se pokreće i vodi samo po zahtevu ovlašćenog tužioca. Ovlašćeni tužilac je javni tužilac, oštećeni kao tužilac ili privatni tužilac.

Osnovni delovi krivičnog postupka su prethodni postupak, glavni pretres i izricanje presude, i postupak po pravnim lekovima.

PRETHODNI POSTUPAK izvidaj i istraga.

Izvidaj se pokreće kad postoji osnovana sumnja da je učinjeno krivično delo. Izvidaj sprovede, po zahtevu javnog tužioca, istražni sudija, sudija sreskog suda ili ovlašćeni organ unutrašnjih poslova.

Istraga se može otvoriti protiv jednog lica kad postoji osnovana sumnja da je učinilo krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti. Istraga je obavezna kad je u pitanju krivično delo za koje je predviđena smrtna kazna ili kazna strogog zatvora do 15 godina, ili kad je potrebno da se protiv okrivljenog naredi istražni zatvor. Istragu otvara i sprovodi istražni sudija, koji vođenje istrage može poveriti sudiji sreskog suda ili ovlašćenom istražnom organu unutrašnjih poslova. Istražni sudija je uvek ovlašćen da sam preuzme vođenje istrage. Značajna prava u istrazi pripadaju veću okružnog suda.

Broj lica protiv kojih javni tužilac traži pokretanje prethodnog postupka i broj lica optuženih od strane javnih tužilaca stalno opada. Od 1956 do 1959 javni tužioci su optužili manje od polovine lica protiv kojih je bila podneta krivična prijava, što pokazuje da se prijave savjesnije proveravaju i da se opreznije pristupa optuživanju građana (tabela 1).

TABELA 1 — PRIJAVLJENA, OKRIVLJENA I OPTUŽENA LICA OD STRANE JAVNIH TUŽILACA
(Indeks 1954 = 100)

	Lica protiv kojih je podneta krivična prijava	Indeks	Lica protiv kojih je javni tužilac tražio pokretanje krivičnog postupka	Indeks	Lica protiv kojih je javni tužilac podigao optužbu	Indeks
1954	418.288	100	195.499	100	210.222	100
1955	405.537	96	162.864	83	222.367	105
1956	423.278	101	143.163	73	192.739	91
1957	389.094	93	122.527	67	161.302	76
1958	353.188	84	113.624	58	160.652	76
1959	330.539	79	110.699	56	154.519	73

Od 1956 do 1959 prethodni postupak je ubrzan, naročito za dela iz nadležnosti okružnih sudova. Najveći broj izvidaja i istraga dovršava se u roku od tri meseca (tabela 2).

TABELA 2 — TRAJANJE PRETHODNOG POSTUPKA

Dela iz nadležnosti sreskih sudova				Dela iz nadležnosti okružnih sudova			
	do 1 meseca	do 3 meseca	preko 3 meseca	do 3 meseca	do 6 meseci	do 1 godine	preko 1 godine
1956	25,5	34,5	40	49,4	23,9	17,8	8,9
1957	29	32,4	38,5	50,9	21	15,3	12,8
1958	32,6	34,6	32,8	55,1	22,2	15,2	7,5
1959	27,9	36,2	35,9	59,8	22,7	11,6	5,9

Kad je prethodni postupak završen, postupak pred okružnim sudom nastavlja se na osnovu podignute optužnice ovlašćenog tužioca. Postupak pred sreskim sudom se pokreće kad ovlašćeni tužilac podigne optužni predlog, odnosno kad privatni tužilac podnese privatnu tužbu.

Sreski i okružni sudovi sude po pravilu u većima sastavljenim od jednog sudije i dva sudije-porotnika. Od toga postoje dva izuzetka: suđenje za najblaža krivična dela povereno je sudiji-pojedincu sreskog suda, a za najteža krivična dela (za koja je u zakonu predviđena smrtna kazna ili kazna strogog zatvora do 15 godina) sudi veće okružnog suda sastavljeno od dva sudije i tri sudije-porotnika. U postupku po žalbi okružni sudovi i vrhovni sudovi narodnih republika odnosno Vrhovni sud AP Vojvodine sude u veću od tri sudije, a kad su u pitanju najteža krivična dela u veću od pet sudija. Savezni vrhovni sud odlučuje uvek u veću sastavljenom od pet sudija.

⁵ Podaci u prikazu, koji se odnose na prethodni postupak, pritvor i istražni zatvor i prigovor protiv optužnice, uzeti su iz statističkih izveštaja Saveznog javnog tužništva. Ostali podaci su iz statističkih izveštaja Sekretarijata Saveznog izvršnog veća za pravosudne poslove.

GLAVNI PRETRES. Sud ispituje osnovanost optužbe, saslušava okrivljenog, proverava njegovu odbranu i izvođa potrebne dokaze na glavnom pretresu. Po završetku glavnog pretresa sud donosi presudu, koja je ili osuđujuća (kad sud nađe da je okrivljeni učinio krivično delo i da je krivično odgovoran), ili oslobađajuća (kad delo koje je predmet optužbe nije krivično delo, ili učinilac nije krivično odgovoran, ili nema dokaza da je učinio krivično delo) ili odbijajuća (kad ne postoje potrebne procesne pretpostavke za krivično gonjenje, naprimer, nema optužbe ovlašćenog tužioca, sud nije stvarno nadležan, krivično gonjenje je zastarelo).

U 1959 sreski sudovi su rešili 239.717 krivičnih predmeta. Od toga je najveći broj rešen obustavom postupka, a manje od polovine osuđujućom presudom (tabela 3).

TABELA 3 — REŠENI KRIVIČNI PREDMETI U SRESKIM SUDOVIMA U 1959

	Osuđujućom presudom		Oslobađajućom presudom		Odbijanjem optužbe		Obustavom postupka i na drugi način	
	Indeks		Indeks		Indeks		Indeks	
Jugoslavija	97.774	40,8	22.279	9,3	19.843	8,3	99.821	41,6
Srbija s AKMO	35.188	34,5	10.008	9,8	5.652	5,5	51.258	50,2
AP Vojvodina	10.100	41,4	1.905	7,8	2.341	9,6	10.055	41,2
Hrvatska	22.575	44,5	4.372	8,6	4.697	9,2	19.137	37,7
Slovenija	9.301	49	1.399	7,4	3.809	20	4.470	23,6
Bosna i Herceg.	12.950	49,5	2.654	10,2	2.244	8,6	8.293	31,7
Makedonija	5.893	45,4	1.416	10,9	826	6,4	4.840	37,3
Crna Gora	1.767	40,8	525	12,1	274	6,3	1.768	40,8

Okružni sudovi su rešili u 1959 21.182 krivična predmeta. Najveći broj predmeta rešen je osuđujućom presudom (tabela 4).

TABELA 4 — REŠENI KRIVIČNI PREDMETI U OKRUŽNIM SUDOVIMA U 1959

	Osuđujućom presudom		Oslobađajućom presudom		Odbijanjem optužbe		Na drugi način	
	Indeks		Indeks		Indeks		Indeks	
Jugoslavija	17.253	81,5	1.961	9,3	663	3,1	1.305	6,1
Srbija s AKMO	5.069	78,2	709	10,9	207	3,2	501	7,7
AP Vojvodina	1.948	82,6	200	8,5	90	3,8	119	5,1
Hrvatska	4.111	82,8	466	9,5	151	3	234	4,7
Slovenija	2.210	86	217	8,5	69	2,7	72	2,8
Bosna i Herceg.	2.441	82,6	229	7,8	84	2,8	200	6,8
Makedonija	1.102	78,5	106	7,6	49	2,5	146	10,4
Crna Gora	372	82,3	34	7,5	13	2,9	33	7,3

U periodu 1955—1959 smanjen je broj osuđenih lica u svim narodnim republikama, osim u Makedoniji i Crnoj Gori (tabela 5).

TABELA 5 — OSUĐENA PUNOLETNA LICA*

	(Na 10.000 punoletnih stanovnika)				
	1955	1956	1957	1958	1959
Jugoslavija	130	126	116	104	114
Srbija s AKMO	142	144	124	109	130
AP Vojvodina	106	110	93	92	98
Hrvatska	141	131	123	107	111
Slovenija	165	162	143	126	124
Bosna i Hercegovina	112	107	101	110	102
Makedonija	74	60	86	72	97
Crna Gora	94	89	115	100	97

* Podaci o stanovništvu prema popisu iz 1953.

Protiv prvostepene presude, a u nekim slučajevima i protiv drugostepene, dozvoljena je žalba višem sudu. Ako žalba nije uložena, odnosno kad žalbeni sud donese konačnu odluku, presuda je pravosnažna.

Pravosnažna presuda se može izmeniti samo u postupku po vanrednim pravnim lekovima.

ODBRANA OKRIVLJENOG

U toku celog postupka okrivljenom se omogućuje da se izjasni o svim činjenicama i dokazima koji ga terete i da iznese sve činjenice i dokaze u svoju odbranu. Okrivljeni koji ne zna jezik na kome se postupak vodi davaće svoje izjave i pratiti tok postupka preko prevodioca.

Okrivljeni se ispituje u prethodnom postupku, ako se ovaj vodi, i na glavnom pretresu. Već na prvom ispitivanju okrivljeni se obavestava o delu za koje se tereti i o osnovima optužbe, i poziva da da svoju odbranu. Okrivljeni nije dužan da iznese odbranu niti da odgovara na postavljena pitanja. Ako neće da govori ili ako se utvrdi da odbrana koju je dao nije istinita, to mu se ne uzima kao otežavajuća okolnost pri odmeravanju kazne. Prilikom ispitivanja okrivljenom se omogućuje nesmetano izlaganje, a zabranjeno je postavljati mu pitanja u kojima je već sadržano kako na njih treba odgovoriti ili pitanja u kojima se polazi od pretpostavke da je priznao nešto što nije priznao.

Organi koji vrše ispitivanje su dužni da u punoj meri poštuju ličnost okrivljenog. Zabranjeno je prema okrivljenom upotrebiti silu, obmanu ili slična sredstva da bi se došlo do izjave ili priznanja. Službeno lice koje bi u vršenju službe upotrebito silu ili pretnju u nameri da iznudi iskaz od okrivljenog učinilo bi krivično delo protiv slobode i prava građana.⁶ Zabranjeno je takođe da se prema okrivljenom primene medicinske intervencije ili da mu se daju takva sredstva kojima bi se uticalo na njegovu volju pri davanju iskaza.

Okrivljenom se mora ostaviti dovoljno vremena za pripremanje odbrane. Zato, od dostave poziva za glavni pretres pred okružnim sudom pa do dana pretresa mora proteći najmanje 8 dana. U postupku pred sreskim sudom ovaj rok iznosi najmanje 3 dana, a može se skratiti samo po pristanku okrivljenog.

U toku glavnog pretresa okrivljeni je ovlašćen da postavlja pitanja saoptuženima, svedocima i veštacima i da stavlja primedbe i daje objašnjenja u pogledu njihovih iskaza. On ima pravo da predlaže ispitivanje određenih činjenica i pribavljanje dokaza, o čemu sud donosi odluku. Po završenom dokaznom postupku okrivljeni ima pravo na završnu reč. U završnoj reči on govori posle tužioca i oštećenog i može se osvrnuti na njihove navode i izložiti svjcu odbranu. Ako tužilac ili oštećeni odgovore na ovu izjavu, okrivljeni može i na to dati svoj odgovor. Poslednja reč uvek pripada okrivljenom.

Okrivljeni ima pravo i dužnost da bude prisutan na glavnom pretresu. Ako ne dođe na glavni pretres, može biti prinudno doveden ukoliko je bio uredno pozvan, a zostanak nije opravdao. Suđenje u odsustvu je dozvoljeno pred okružnim sudom samo u slučaju ako je okrivljeni u bekstvu ili ako nije dostizao državnim organima. Ako okrivljeni bude osuđen u odsustvu, a kasnije nastupi mogućnost da mu se sudi u njegovom prisustvu, krivični postupak se ponavlja, a nova presuda stavlja raniju van snage. U postupku pred sreskim sudom okrivljenom se sudi u odsustvu kad je to bez štete za njegove interese: takvu odluku sud donosi ako okrivljeni nije došao na glavni pretres pod uslovom da je bio uredno pozvan, da je već ispitan o delu koje je predmet optužbe i da njegovo prisustvo na pretresu nije nužno.

Okrivljeni prisustvuje celom toku glavnog pretresa. On može biti udaljen iz sudnice na određeno vreme samo ako narušava red ili vredi dostojanstvo suda. Odluka suda da sa pretresa isključi javnost⁷ ne odnosi se na okrivljenog, njegovog branioca i oštećenog.

Okrivljeni ima pravo da se brani sam ili uz stručnu pomoć branioca koga izabere. Organ koji vodi postupak prilikom prvog ispitivanja ili saopštenja rešenja o pritvoru

⁶ Krivično delo iznudiavanja iskaza iz člana 151 KZ. Ovo krivično delo odnosi se i na iznudiavanje iskaza svedoka, veštaka ili drugih lica koje se saslušava.

⁷ Glavni pretres je javan i njemu može prisustvovati svako punoletno lice. Javnost se može isključiti samo ako to zahtevaju interesi čuvanja tajne, interesi javnog reda ili razlozi morala. No presuda se mora uvek pročitati u javnom zasjedanju.

poučava okrivljenog o ovom njegovom pravu. Okrivljeni može imati i više branilaca. Više okrivljenih mogu imati zajedničkog branioca ako to nije u suprotnosti sa interesima njihove odbrane. Branioca mogu uzeti okrivljenom i njegov bračni drug i najbliži srodnici. Za branioca se može uzeti samo advokat.⁸

U određenim slučajevima, kad su predmet optužbe krivična dela za koja je u prvom stepenu nadležan okružni sud, obavezno je da okrivljeni ima branioca. Ako je okrivljeni nem, gluv ili nesposoban da se sam uspešno brani, mora imati branioca čim je otvorena istraga ili, ako istrage nije bilo, čim je podignuta optužnica. Okrivljeni takođe mora imati branioca i ako se postupak vodi zbog krivičnog dela za koje se po zakonu može izreći 10 godina strogog zatvora ili teža kazna ili ako mu se sudi u odsustvu. U ovim slučajevima ako okrivljeni ne uzme sam branioca, postavlja mu ga predsednik suda po službenoj dužnosti.⁹ Pred sreskim sudom nema obavezne odbrane, ali posle zakazanog glavnog pretresa sud može okrivljenom koji je nem, gluv ili nesposoban da se sam uspešno brani postaviti branioca po službenoj dužnosti. Umesto postavljenog branioca okrivljeni može uvek sam uzeti drugog branioca.

Nagrada i troškovi postavljenog branioca se isplaćuju iz budžetskih sredstava ako okrivljeni sam ne može da ih podmiri bez štete za svoje izdržavanje ili izdržavanje lica koja je obavezan da izdržava. Uopšte, slabe materijalne prilike okrivljenog ne predstavljaju zapreku da mu se obezbedi stručna pomoć u odbrani u slučajevima kad je takva pomoć potrebna. Zbog toga, i kad odbrana nije obavezna, ako okrivljeni prema svom imovinskom stanju ne može snositi troškove odbrane, posle podignute optužnice u postupku pred okružnim sudom, on može zahtevati da mu se postavi branilac.

Branilac je ovlašćen da u korist okrivljenog preduzme sve radnje koje može preduzeti i sam okrivljeni. U toku prethodnog postupka branilac ima pravo da prisustvuje pojedinim procesnim radnjama i da razmatra spise i razgleda predmete koji služe kao dokaz. Uvid u spise i razgledanje predmeta se uskraćuje samo iz opravdanih razloga, ali ne i posle završetka istrage. U toku glavnog pretresa okrivljeni se slobodno dogovara sa braniocem, izuzev o tome kako će odgovoriti na pitanje koje mu je postavljeno. Branilac ima pravo da govori u završnoj reči.

RADNJE U POSTUPKU

PRETRESANJE STANA I LICA. Pretresanje stana i ostalih prostorija okrivljenog ili drugih lica vrši se samo na osnovu pismeno obrazložene naredbe suda ili ovlašćenog organa unutrašnjih poslova. Pretresanje stana se preduzima kad je verovatno da će se okrivljeni na taj način uhvatiti. Pretresanje stana kao i pretresanje okrivljenog ili drugih lica se može preduzeti i kad postoji verovatnoća da će se pronaći tragovi krivičnog dela ili predmeti važni za krivični postupak. Pretresanje se vrši danju, a noću samo ako je danju započeto, pa još nije dovršeno. Držalac stana i drugih prostorija se poziva da prisustvuje pretresu, a ako je odsutan, njegov zastupnik ili neko od odraslih ukućana ili suseda. Pretresanju prisustvuju i dva punoletna građanina kao svedoci. I branilac okrivljenog može prisustvovati pretresu stana u prethodnom postupku ako to ne bi bilo od štete za postupak. Samo u izuzetnim, tačno određenim slučajevima, ovlašćeni organi mogu i bez naredbe, i danju i noću, ući u tuđ stan i druge prostorije i po potrebi izvršiti pretres (naprimer, ako neko zove u pomoć ili ako je potrebno da se uhvati učinilac krivičnog dela koji je zatečen na delu).

ZADRŽAVANJE POŠILJKI. Ako je verovatno da će pisma, telegrami, paketi ili druge pošiljke upućene okrivljenom ili koje on šalje poslužiti kao dokaz u krivičnom postupku, istražni sudija ili sudija sreskog suda može

⁸ U postupku pred sreskim i okružnim sudom branioca može zameniti advokatski pripravnik koji, ako nastupa pred okružnim sudom, mora imati položen advokatski ispit.

⁹ I u ovom slučaju branilac, po pravilu, može biti samo advokat, ali ako u sedištu suda nema dovoljno advokata, za branioca se može postaviti i drugo lice koje ima pravnu spremu i koje je sposobno da okrivljenom pruži pomoć u odbrani.

narediti poštanskim i drugim saobraćajnim preduzećima da ovakve pošiljke zadrže. Izdate pošiljke otvara sudija u prisustvu dva svedoka. Ovlašćeni organi unutrašnjih poslova i javni tužilac mogu narediti privremeno zadržavanje pošiljki, ali ako poštansko odnosno saobraćajno preduzeće u roku od 3 dana ne primi o tome odluku sudije, dužno je pošiljku uputiti adresantu.

SASLUŠANJE SVEDOKA. Okrivljeni i njegov branilac imaju pravo da već u prethodnom postupku prisustvuju saslušanju svedoka kad je verovatno da svedok neće doći na glavni pretres ili kad je njihovo prisustvo potrebno. Okrivljeni i branilac mogu postavljati pitanja svedoku.

Zakonska dužnost svedoka je da se odazove pozivu i da svedoči. Ako bi davanje iskaza bilo od štete za njegove lične ili opšte interese svedok može odbiti svedočenje. Branilac okrivljenog ne može da bude saslušan kao svedok o onome što mu je okrivljeni poverio. Bračni drug i najbliži srodnici okrivljenog imaju pravo da uskrate svedočenje. Ovo pravo ima i verski ispovednik o onome što mu je okrivljeni ispovedio. Organ koji vodi postupak upoznaje navedena lica pre saslušanja s njihovim pravom da ne moraju svedočiti. Ako ovo upozorenje ne usledi, ili ako se svedok izrično ne odrekne prava da ne mora svedočiti, ili ako se upozorenje i odricanje ne unese u zapisnik, sudska odluka se ne može zasnivati na iskazu takvog svedoka. Ako su ova lica dala iskaz u prethodnom postupku, ali nisu pozvana na glavni pretres, ili su na pretresu izjavila da neće svedočiti, sud se ne može koristiti njihovim iskazima pri donošenju odluke.

Svedok nije dužan da odgovara na pojedina pitanja ako je verovatno da bi time sebe ili svog bliskog srodnika izložio teškoj sramoti, znatnoj materijalnoj šteti ili krivičnom gonjenju.

UVIDAJ I VEŠTACI. Okrivljeni i branilac imaju pravo da već u prethodnom postupku prisustvuju uvidaju i saslušanju veštaka i da veštacima postavljaju pitanja.

Ako se pojavi sumnja da okrivljeni boluje od duševne bolesti koja isključuje ili smanjuje njegovu uračunljivost, organ koji vodi postupak naređuje pregled okrivljenog od strane lekara psihijatra. Ako je po mišljenju veštaka potrebno duže posmatranje, okrivljeni se upućuje u ustanovu za duševno bolesna lica. Ovo se može učiniti samo na osnovu rešenja istražnog sudije ili sudije sreskog suda. Posmatranje se može produžiti preko dva meseca samo na osnovu mišljenja veštaka i predloga upravnika ustanove, ali ni u kom slučaju duže od roka za istražni zatvor.

Uzimanje krvi i druge lekarske radnje koje se preduzimaju radi analize i utvrđivanja činjenica važnih za krivični postupak mogu se izvršiti bez pristanka okrivljenog samo ako usled toga ne bi nastupila šteta po njegovo zdravlje.

PRITVOR I ISTRAŽNI ZATVOR

Pritvor i istražni zatvor se određuju prema okrivljenom radi obezbeđenja njegovog prisustva i radi uspešnog vođenja krivičnog postupka.¹⁰ Odluka o tome se donosi samo pod uslovima propisanim u zakonu. Svi organi koji učestvuju u krivičnom postupku dužni su nastojati da se pritvor i istražni zatvor svedu na najkraće vreme i da se ukinu čim prestanu razlozi zbog kojih su bili određeni.

Pritvor i istražni zatvor su obavezni samo u slučaju kad se protiv određenog lica vodi postupak zbog krivičnog dela za koje je u zakonu predviđena smrtna kazna. Osim toga, prvostepeni sud određuje istražni zatvor kad izrekne presudu kojom se okrivljeni, koji se nalazi na slobodi, osuđuje na pet godina strogog zatvora ili na težu kaznu.

Van ovih slučajeva, pritvor i istražni zatvor se mogu odrediti samo ako postoje važni razlozi zbog kojih se sumnja da će okrivljeni pobeći, ili ako postoji osnovana bojazan da će osujetiti ili otežati postupak uticanjem na svedoke, veštace, saučesnike ili uništenjem tragova krivičnog dela; ili ako postoji opravdana sumnja da će ponoviti ili dovršiti krivično delo, ili učiniti krivično delo kojim preti.

¹⁰ Ostale mere koje se u istom cilju mogu odrediti prema okrivljenom jesu: poziv, dovođenje, obećanje okrivljenog da neće napustiti boravište i jemstvo.

PRITVOR određuje istražni sudija, sudija sreskog suda ili ovlašćeni organ unutrašnjih poslova. Pritvor se određuje pismenim obrazloženim rešenjem protiv koga okrivljeni ima pravo žalbe veću okružnog suda. Veće je dužno doneti odluku o žalbi u roku od 48 sati. Pritvoreno lice mora biti ispitano u roku od 24 sata od časa pritvaranja, posle čega se odlučuje da li će se pustiti na slobodu. Na osnovu rešenja o pritvoru koje je doneo sudija sreskog suda ili ovlašćeni organ unutrašnjih poslova, okrivljeni se može zadržati u pritvoru najviše tri dana. Posle tog roka može ostati u pritvoru samo u naročito složenim slučajevima na osnovu rešenja o produženju pritvora, koje donosi istražni sudija ili sudija sreskog suda. O žalbi protiv ovog rešenja veće okružnog suda treba takođe da donese odluku u roku od 48 sati. Ukupno trajanje pritvora ne može biti duže od 21 dan od časa pritvaranja.

Za krivična dela iz nadležnosti sreskog suda mogućnost određivanja pritvora je još više ograničena. Kad je u pitanju krivično delo za koje zakon kao glavnu kaznu propisuje zatvor ili novčanu kaznu, pritvor se u izviđaju može odrediti samo ako postoji opravdana bojazan da će okrivljeni pobeći i zajedno sa eventualnim produženjima ne može trajati duže od 8 dana. Za ostala krivična dela iz nadležnosti sreskog suda¹¹ pritvor se u izviđaju može odrediti iz svih zakonskih razloga i sa produženjem može trajati najviše dva meseca.

ISTRAŽNI ZATVOR do predaje optužnice sudu određuje i ukida samo istražni sudija. Trajanje istražnog zatvora u prethodnom postupku je vremenski strogo ograničeno. Na osnovu rešenja istražnog sudije okrivljeni se može zadržati u istražnom zatvoru najviše dva meseca, računajući i vreme provedeno u pritvoru. O daljem produženju istražnog zatvora odlučuju viši i najviši sudski organi: veće okružnog suda — za tri meseca, veće vrhovnog suda narodne republike odnosno Vrhovnog suda AP Vojvodine — za najviše još tri meseca, a veće Saveznog vrhovnog suda — za još tri meseca. Istražni zatvor u prethodnom postupku ne može trajati duže od devet meseci.

Kad prvostepeni sud donese presudu, okrivljeni se pušta iz istražnog zatvora ako više ne postoje razlozi zbog kojih je istražni zatvor bio naređen ili ako je istražni zatvor bio naređen samo zbog opasnosti ometanja istrage. Kad je okrivljeni oslobođen optužbe, takođe se pušta iz istražnog zatvora.

Ako je protiv okrivljenog naređen pritvor ili istražni zatvor ili ako je on već u pritvoru ili istražnom zatvoru, zbog mogućnosti bekstva, pritvor i istražni zatvor se mogu zameniti materijalnom *jemstvom*¹² da okrivljeni do kraja postupka neće pobeći ako pored toga sam okrivljeni obeća da se neće kriti i da bez odobrenja neće napustiti svoje boravište.

Od 1956 stalno opada broj lica lišenih slobode u prethodnom postupku (tabela 6).

TABELA 6 — LICA LIŠENA SLOBODE U PRETHODNOM POSTUPKU

	Broj	Indeks
1955	23.936	100
1956	24.635	103
1957	22.706	94
1958	21.622	90
1959	18.773	78

U najvećem broju slučajeva lišenje slobode nije trajalo duže od tri dana. U 1959 od ukupno 18.773 lica lišena slobode 10.950 ili 58,4% pušteno je na slobodu u roku od tri dana.

Trajanje istražnog zatvora u prethodnom postupku u 1959 bilo je: preko 2 meseca 944 slučaja, preko 3 meseca 228, a preko 6 meseci 24.

Prilikom izdržavanja pritvora i istražnog zatvora ne smeju se vredati ličnost i dostojanstvo okrivljenog. Prema

prিতворenicima i istražnim zatvorenicima primenjuju se samo ograničenja potrebna da se spreči bekstvo i dogovor koji bi štetio uspešnom vođenju postupka.

U istoj prostoriji ne mogu biti zatvorenici raznog pola. Pritvorenici i istražni zatvorenici imaju pravo na osmočasovni neprekidni odmor u vremenu od 24 sata. Njima se mora obezbediti kretanje po slobodnom vazduhu najmanje dva časa dnevno ako za to postoji potreban prostor. Oni imaju pravo da se hrane o svom trošku, da nose svoje odelo, da imaju svoje posteljine stvari, da nabavljaju knjige, novine i dr. ukoliko to nije od štete za vođenje postupka. Pritvorenici i istražni zatvorenici se ne određuju ni za kakve radove, osim za održavanje čistoće u prostoriji u kojoj borave. Po odobrenju nadležnih organa, istražne zatvorenike i pritvorenike koji su u pritvoru duže od 3 dana mogu posećivati bliski srodnici, a po njihovom zahtevu i lekar i druga lica. Pojedine posete se mogu zabraniti samo ako su od štete za postupak. Okrivljenima je dozvoljeno da se pod nadzorom dopisuju sa licima van zatvora. U opravdanim slučajevima ovo se može zabraniti, ali se zabrana nikad ne odnosi na podnošenje molbi, pritužbi ili žalbi.¹³

Sa ispitanim pritvorenikom odnosno istražnim zatvorenikom branilac se može dopisivati i razgovarati. Organ koji vodi prethodni postupak može odrediti da se ovo vrši pod njegovom kontrolom, a dopisivanje i razgovore može zabraniti za određeno vreme ako je to u interesu vođenja postupka. Posle podizanja optužnice okrivljeni se može potpuno slobodno i bez nadzora dopisivati i razgovarati sa svojim braniocem.

ŽALBA

Protiv presude donete u prvom stepenu, a ukoliko zakonom nije drukčije određeno i protiv prvostepenog rešenja, dozvoljena je žalba koja predstavlja redovni pravni lek u krivičnom postupku. Pravo žalbe protiv drugostepene presude¹⁴ postoji kad je vrhovni sud narodne republike odnosno Vrhovni sud AP Vojvodine kao drugostepeni sud izrekao ili potvrdio smrtnu kaznu ili kaznu strogog zatvora od 20 godina, zatim ako je drugostepeni sud na osnovu održanog pretresa utvrdio činjenično stanje drukčije nego prvostepeni sud i na tako utvrđenom činjeničnom stanju zasnovao svoju presudu, ili ako je drugostepeni sud oglosio krivim okrivljenog koji je po presudi prvostepenog suda bio oslobođen optužbe.

Blagovremeno¹⁵ izjavljena žalba na presudu, a po pravilu i žalba na rešenje, odlaže izvršenje odluke. Žalbu mogu izjaviti okrivljeni, branilac, zakonski zastupnik okrivljenog, tužilac i oštećeni. Bračni drug okrivljenog i njegovi najbliži srodnici i branilac mogu izjaviti žalbu u korist okrivljenog i bez njegovog naročitog ovlašćenja, ali ne i protiv njegove volje. Žalbu protiv rešenja može izjaviti i svako lice čije je pravo rešenjem povređeno. Javni tužilac može izjaviti žalbu kako na štetu tako i u korist okrivljenog.

Presuda se može pobijati zbog bitne povrede odredaba krivičnog postupka, povrede krivičnog zakona, pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja, zbog odluke o kazni i merama bezbednosti, troškova krivičnog postupka i imovinsko-pravnih zahteva. U žalbi se mogu iznositi i nove činjenice i novi dokazi. Žalbeni sud ispituje presudu u delu u kojem se pobija žalbom, ali na najteže povrede zakona pazi i po službenoj dužnosti. Ako žalbeni sud donese presudu ili rešenje u korist okrivljenog iz razloga koji idu u korist i nekom od optuženih koji nije izjavio žalbu ili je nije izjavio u tom pravcu, dužan je postupiti kao da takva žalba postoji.

¹³ Blíže propise sadrži Pravilnik o kućnom redu u zatvorima za izdržavanje pritvora odnosno istražnog zatvora (»Službeni list FNRJ«, br. 14/54).

¹⁴ Kad je u prvom stepenu sudio sreski sud, sud drugog stepena je okružni sud, a sud trećeg stepena vrhovni sud narodne republike odnosno Vrhovni sud AP Vojvodine. Kad je u prvom stepenu sudio okružni sud, sud drugog stepena je vrhovni sud narodne republike odnosno Vrhovni sud AP Vojvodine, a sud trećeg stepena Savezni vrhovni sud.

¹⁵ Rok za izjavu žalbe na presudu iznosi 8 dana od dostavljanja presude, a na rešenje 3 dana od usmenog saopštenja odnosno od dostavljanja rešenja. Okrivljenom koji je iz opravdanih razloga propustio rok za izjavu žalbe na presudu sud će dozvoliti povraćaj u predašnje stanje.

¹¹ To je ustvari samo krivično delo krađe iz člana 249 stav 1 KZ.

¹² Jemstvo može dati okrivljeni ili drugo lice za njega. Jemstvo se sastoji u polaganju gotovog novca ili drugih vrednosti ili u stavljanju hipoteke na nepokretnosti, ili u ličnoj obavezi jednog ili više građana da će platiti utvrđeni iznos jemstva ako okrivljeni pobege.

Presuda ili rešenje, kad je izjavljena samo žalba u korist okrivljenog, ne mogu se izmeniti na njegovu štetu, što znači da sud ne sme okrivljenog osuditi po strožem krivičnom zakonu niti na strožu kaznu od one na koju je bio osuđen prvostepenom presudom. Na taj način je omogućeno okrivljenom da potpuno slobodno izjavljuje žalbu, bez bojazni da bi time mogao pogoršati svoj položaj.

U 1959. okružni sudovi su primili 42.076 predmeta po žalbama izjavljenim protiv presuda sreskih sudova i protiv rešenja ovih sudova o primeni vaspitno-popravne mere. Od ukupnog broja uložених žalbi izjavljeno je od strane okrivljenih 77,5%, javnih tužilaca 11,5%, privatnih tužilaca 8,1% i oštećenih 2,9%.

Žalba je izjavljena protiv 30,1% presuda koje su izrekli sreski sudovi, što znači da su najvećim delom presuda stranke bile zadovoljne. U Srbiji (zajedno sa AKMO) žalba je izjavljena protiv 36,5% presuda sreskih sudova, u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini 24,3%, Hrvatskoj 27%, Sloveniji 16,5%, Bosni i Hercegovini 30,1%, Makedoniji 34,8% i Crnoj Gori 33,6%.

Od ukupnog broja rešenih krivičnih predmeta po žalbama na presude sreskih sudova u 1959. najviše je potvrđenih prvostepenih presuda (tabela 7).

TABELA 7 — POSTUPAK PO ŽALBAMA NA PRVOSTEPENE PRESUDE SRESKIH SUDOVA U 1959

	Potvrđeno	%	Ukinuto	%	Preinačeno	%
Jugoslavija	25.475	58,1	7.751	17,7	10.205	23,2*
Srbija s AKMO	12.253	60,1	3.811	18,7	4.181	20,5
AP Vojvodina	1.872	58,9	450	14,2	807	25,4
Hrvatska	4.711	56,4	1.360	16,3	2.171	26
Slovenija	1.148	50,1	430	18,8	703	30,7
Bosna i Herceg.	2.925	52,8	1.005	18,1	1.537	27,7
Makedonija	1.994	61,4	535	16,5	691	21,2
Crna Gora	572	66,4	160	18,6	115	13,4

* Ostatak od 423 ili 1% predmeta rešen je na drugi način.

U žalbenom postupku okružni sudovi su u 6.422 slučaja kaznu ublažili, a u 1.477 poostriili.

Vrhovni sudovi republika i Vrhovni sud AP Vojvodine primili su u 1959. godine 11.355 predmeta po žalbama protiv odluka okružnih sudova. Od uložених žalbi izjavljeno je od strane optuženih 78,3%, javnih tužilaca 17,9%, oštećenih 2,8% i privatnih tužilaca 1%.

Žalba je izjavljena protiv 57,8% presuda koje su doneli okružni sudovi, u Srbiji 61,4%, AP Vojvodini 55,8%, Hrvatskoj 60,4%, Sloveniji 40,3%, Bosni i Hercegovini 62,2%, Makedoniji 60,1% i Crnoj Gori 56,3%. Iz ovoga sledi da su se stranke zadovoljile gotovo polovinom presuda.

Vrhovni sudovi republika i Vrhovni sud AP Vojvodine u 1959. rešavajući o žalbama na prvostepene presude okružnih sudova, u većini slučajeva su potvrdili te presude (tabela 8).

TABELA 8 — POSTUPAK PO ŽALBAMA NA PRVOSTEPENE PRESUDE OKRUŽNIH SUDOVA U 1959

	Potvrđeno	%	Ukinuto	%	Preinačeno	%
Jugoslavija	6.594	58,1	1.713	15,1	2.841	25*
Srbija s AKMO	2.416	58	749	18	948	22,7
AP Vojvodina	719	60,3	175	14,7	292	24,4
Hrvatska	1.560	56,4	309	11,2	804	29
Slovenija	541	59,2	117	12,8	244	26,7
Bosna i Herceg.	789	57,7	203	14,8	336	24,6
Makedonija	403	56,1	120	16,7	196	27,2
Crna Gora	166	72,8	40	17,5	21	9,3

* Ostatak od 207 ili 1,8% predmeta rešen je na drugi način.

U drugostepenom postupku vrhovni sudovi ublažili su kaznu u 1.783 slučaja, a u 673 poostriili.

Okrivljeni i njegov branilac imaju pravo da se koriste i drugim pravnim sredstvima. Oni mogu uložiti *pritužbu* zbog odugovlačenja i drugih nepravilnosti u toku prethodnog postupka i *prigovor protiv optužnice*. Veće okružnog suda, koje rešava o prigovoru protiv optužnice, može vratiti optužnicu tužiocu radi ispravke ili nadopune prethodnog postupka, a može i obustaviti krivični postupak.

U 1959. godini broj uložених prigovora protiv optužnice iznosio je 2.575 ili 10,3% od ukupnog broja lica protiv kojih je bila podignuta optužnica.

VANREDNI PRAVNI LEKOVI

Pravosnažna sudska odluka može se pod zakonskim uslovima izmeniti putem vanrednih pravnih lekova: zahteva za ponavljanje krivičnog postupka, zahteva za vanredno ublažavanje kazne i zahteva za zaštitu zakonitosti.

PONAVLJANJE KRIVIČNOG POSTUPKA sud dozvoljava kad se utvrdi da je pravosnažna presuda zasnovana na lažnoj ispravi ili na lažnom iskazu svedoka ili veštaka, ili ako se iznesu nove činjenice, ili podnesu novi dokazi koji mogu dovesti do oslobođenja osuđenog lica ili do njegove osude po blažem ili strožem krivičnom zakonu, ili pak do osude lica koje je oslobođeno odnosno protiv koga je optužba odbijena; zatim u slučaju ako je neko lice za isto delo više puta suđeno odnosno ako je više lica osuđeno zbog istog dela koje je moglo učiniti samo jedno od njih; najzad, ako se dokaže da je do presude došlo usled krivičnog dela sudije ili organa koji je vodio krivični postupak.

Zahtev za ponavljanje postupka mogu podneti javni tužilac, osuđeni i branilac. Zahtev u korist osuđenog je dozvoljen i kad je osuđeni izdržao kaznu, pa i kad je umro, u kojem slučaju su na podnošenje zahteva ovlašćeni njegovi najbliži srodnici. Ako se podnesu nove činjenice ili dokazi, ponavljanje postupka na štetu osuđenog nije dozvoljeno posle šest meseci od saznanja za nove činjenice i dokaze. Sud će dozvoliti ponavljanje postupka i u pogledu osuđenog koji nije podneo zahtev ako razlozi koji opravdavaju ponavljanje u korist jednog osuđenog postoje i za kojeg od ostalih saoptuženih. Ako je zahtev podnesen u korist osuđenog, u novom postupku sud ne može doneti odluku koja bi za njega bila stroža od ranije osude.

VANREDNO UBLAŽAVANJE KAZNE je dozvoljeno u slučaju kad se posle pravosnažnosti presude pojave nove okolnosti koje su od bitne važnosti za blaže odmeravanje kazne. Zahtev mogu podneti javni tužilac, osuđeni i njegovi najbliži srodnici. O zahtevu odlučuje vrhovni sud narodne republike odnosno Vrhovni sud Autonomne Pokrajine Vojvodine, a Savezni vrhovni sud kad je doneo presudu u konkretnom predmetu. Ako usvoji zahtev, sud preinačava raniju presudu i izriče blažu kaznu.

U toku 1959. je podneto 3.656 zahteva za vanredno ublažavanje kazne. Od rešenih zahteva usvojeno je 867 (23,8%), odbijeno 2.725 (74,9%), a 48 (1,3%) rešeno na drugi način.

ZAHTEV ZA ZAŠTITU ZAKONITOSTI može podići nadležni javni tužilac¹⁶ protiv pravosnažne sudske odluke odnosno sudskog postupka koji je prethodio odluci ako je povređen zakon. Ako je zahtev na štetu osuđenog podignut posle roka od šest meseci od pravosnažnosti odluke, sud ne može izmeniti samu odluku, već može samo konstatovati povredu zakona. Zahtev u korist osuđenog nije vremenski ograničen. Odluka se može preinačiti i u korist osuđenog u pogledu kojeg zahtev nije podignut. Na osnovu zahteva podignutog u korist osuđenog ne može se doneti odluka na njegovu štetu.

Savezni vrhovni sud je u 1959. rešio 167 zahteva za zaštitu zakonitosti, od kojih je 151 usvojio.

PRAVA OŠTEĆENOG

Lice koje je oštećeno krivičnim delom ima značajna ovlašćenja u krivičnom postupku. Oštećenim se smatra svako lice čije je lično ili imovinsko pravo krivičnim delom povređeno ili ugroženo.

PREDLOG I PRIVATNA TUŽBA. Za krivična dela za koja se goni po službenoj dužnosti krivični postupak pokreće i optužbu zastupa javni tužilac, a za krivična dela za koja se goni po privatnoj tužbi¹⁷ ovlašćeni tužilac je oštećeni kao privatni tužilac. Kod nekih

¹⁶ Zahtev podiže savezni javni tužilac pred Saveznim vrhovnim sudom kad je povređen savezni zakon, a republički javni tužilac odnosno javni tužilac Autonomne Pokrajine Vojvodine pred vrhovnim sudom narodne republike odnosno pred Vrhovnim sudom Autonomne Pokrajine Vojvodine kad je povređen zakon narodne republike.

¹⁷ Naprimera, kod krivičnih dela uvrede i klevete privatnih lica (čl. 169 i 170 KZ) ili obične lake telesne povrede (čl. 142 st. 1 KZ).

blažih dela za koja se goni po službenoj dužnosti javni tužilac može pokrenuti postupak samo po predlogu oštećenog lica.¹⁸

Rok za podnošenje privatne tužbe ili predloga za gonjenje iznosi tri meseca otkako je ovlašćeno lice saznalo za krivično delo i učinioca. Ako oštećeni ili privatni tužilac umre u toku ovog roka ili u toku postupka, postupak mogu pokrenuti odnosno nastaviti njegov bračni drug, roditelji, braća i sestre.

Oštećeni i privatni tužilac mogu odustati od predloga odnosno privatne tužbe do završetka glavnog pretresa.

U toku prethodnog postupka oštećeni i privatni tužilac imaju pravo da ukažu na sve činjenice i dokaze koji su od važnosti za utvrđivanje krivičnog dela i pronalaženje učinioca. Na glavnom pretresu oni su ovlašćeni da predlažu dokaze i postavljaju pitanja okrivljenom, svedocima i veštacima i da stavljaju predloge. Privatni tužilac može izjaviti žalbu na presudu iz svih žalbenih razloga, a oštećeni, po pravilu, samo zbog odluke suda o troškovima krivičnog postupka. Ako javni tužilac koji je uredno pozvan ne dođe na glavni pretres pred sreskim sudom, oštećeni imaju pravo da zastupa optužbu u granicama optužnog predloga. U ovom slučaju oštećeni može izjaviti žalbu na presudu zbog svih razloga iz kojih se presuda može pobijati, bez obzira da li se žali i javni tužilac.

Od ukupnog broja optužnih predloga podnesenih sreskim sudovima 1959 privatni tužioci su podneli 45,3% (94.786).

OŠTEĆENI KAO TUŽILAC. Kad javni tužilac nađe da nema osnova da pokrene ili da produži gonjenje za krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti, oštećeni ima pravo da preuzme gonjenje i da u daljem toku postupka nastupa u svojstvu ovlašćenog tužioca. U postupku pred sreskim sudom, ako je krivičnu prijavu podneo oštećeni, on je ovlašćen da sam podnese optužni predlog, ako javni tužilac u roku od mesec dana ne podnese optužni predlog niti obavesti oštećenog da neće preduzeti gonjenje.

Oštećeni kao tužilac ima ista prava koja pripadaju i javnom tužiocu, osim onih koja javnom tužiocu pripadaju kao državnom organu.

Do završetka glavnog pretresa javni tužilac može sam preuzeti gonjenje od oštećenog kao tužioca, ali u tom slučaju oštećeni može podneti žalbu na presudu iz svih žalbenih razloga.

Od svih optužnih predloga koji su 1959 bili podneseni sreskim sudovima na oštećene kao tužioce otpada 4,4% (9.233), a od optužnica podnetih okružnim sudovima na oštećene kao tužioce otpada 5% (952).

IMOVINSKOPRAVNI ZAHTEVI. Da bi se izbegla posebna parnica, ovlašćeno lice može u krivičnom postupku zahtevati da mu okrivljeni naknadi štetu učinjenu krivičnim delom ili da vrati stvar koju je oduzeo. Sud i drugi organi koji vode krivični postupak prikupljaju dokaze i razmatraju okolnosti koje su od važnosti za donošenje odluke o zahtevu, pod uslovom da se time krivični postupak znatno ne odugovlači. U presudi kojom okrivljenog oglašava krivim sud može podnositi dosuditi imovinsko-pravni zahtev u celini ili delimično, ili ga uputiti na parnicu ako podaci postupka ne pružaju dovoljno osnova za donošenje odluke. Sud donosi odluku o upućivanju na parnicu i u slučaju kad je doneo presudu kojom se okrivljeni oslobađa od optužbe ili se optužba odbija.

POSTUPAK PREMA MALOLETNICIMA

Specifičnost maloletničkog kriminaliteta, a posebno okolnost da se ovde radi o učiniocima krivičnih dela čija je ličnost u punom razvoju, zahteva naročito tretman maloletnika u krivičnom postupku, bitno različit od postupka za punoletne delikvente. Zbog toga jugoslovensko krivično procesno pravo sadrži niz odredaba koje u svojoj celini

prestavljaju posebnu proceduru za maloletne učinioce krivičnih dela. One se primenjuju prema licima koja su u vreme izvršenja krivičnog dela bila starija od 14 a mlađa od 18 godina, a u vreme pokretanja postupka odnosno suđenja nisu navršila 21 godinu. Neke od tih odredaba važe i za mlađa punoletna lica, koja do početka glavnog pretresa nisu navršila 21 godinu, ako njihova duševna razvijenost odgovara razvijenosti maloletnika.

O krivičnim predmetima maloletnika odlučuju posebna specijalizovana veća za maloletnike, formirana u sreskim, okružnim i vrhovnim sudovima republika odnosno u Vrhovnom sudu AP Vojvodine. Maloletniku sudi uvek sudsko veće. Veća za maloletnike sreskih i okružnih sudova su sastavljena od sudije za maloletnike¹⁹ i dva sudije porotnika, koji se biraju iz redova profesora, učitelja, vaspitača i drugih lica koja imaju iskustva u vaspitanju maloletnika. Stvarna nadležnost veća za maloletnike sreskih sudova šira je od opšte nadležnosti tih sudova. Ova veća sude u prvom stepenu za krivična dela za koja je propisana kazna strogog zatvora do 5 godina ili blaža kazna. Za ostala dela sude veća za maloletnike okružnih sudova.

Postupak prema maloletniku pokreće se samo po zahtevu javnog tužioca. Privatni tužilac i oštećeni kao tužilac ne mogu nastupiti u ulozi ovlašćenog tužioca. Za krivična dela za koja se goni po predlogu ili po privatnoj tužbi postupak se može pokrenuti samo ako je oštećeni stavio javnom tužiocu predlog za pokretanje postupka. Ako javni tužilac neće da goni, oštećeni i privatni tužilac mogu tražiti da o tom pitanju odluči veće za maloletnike nadležnog suda.

Javni tužilac može odlučiti da ne pokrene krivični postupak kad se radi o krivičnim delima iz nadležnosti veća za maloletnike sreskog suda, i ako postoje dokazi da je maloletnik učinio krivično delo, ako smatra da vođenje postupka ne bi bilo celishodno s obzirom na prirodu krivičnog dela, okolnosti pod kojima je učinjeno, raniji život maloletnika i njegova lična svojstva.²⁰ Ako nisu saglasni sa stanovištem javnog tužioca, organ starateljstva i oštećeni mogu zahtevati od veća okružnog suda da o pokretanju postupka donese konačnu odluku.

Da bi se otklonile ili ublažile negativne posledice vođenja krivičnog postupka na ličnost maloletnika, prethodni postupak prema maloletnicima je znatno pojednostavljen, a sud, kad to smatra celishodnim, može otpustiti od pravila kojima je regulisan tok glavnog pretresa. Glavni pretres nije potrebno održati ako se prema maloletniku primenjuju nezavodske vaspitne mere.²¹ Sa glavnog pretresa uvek će biti isključena javnost, a tok postupka i odluka se ne smeju objaviti bez dozvole suda. Kad takva dozvola i postoji, zabranjeno je navoditi ime maloletnika ili podatke na osnovu kojih bi se moglo zaključiti o kojem se maloletniku radi. Kršenje ove odredbe predstavlja krivično delo.²²

Maloletniku se nikad ne može suditi u odsustvu.

Organi koji učestvuju u postupku dužni su postupati obazrivo pri svakoj radnji kojoj prisustvuje maloletnik, a naročito pri njegovom ispitivanju, vodeći računa o duševnoj razvijenosti, osetljivosti i ličnim svojstvima maloletnika, kako vođenje krivičnog postupka ne bi štetno uticalo na njegov razvoj.

Maloletnik mora imati branioca ako se vodi postupak za krivično delo za koje je propisana kazna iznad pet godina strogog zatvora. Ako je u pitanju blaže delo, odbrana je obavezna u slučaju kad sud oceni da je maloletniku potreban branilac. Branilac maloletnika može biti samo advokat.

¹⁹ Sudija za maloletnike određuje predsednik višeg suda. Sudija za maloletnike sprovodi, po pravilu, prethodni postupak i kasnije pretse-dava vešću za maloletnike, čime se obezbeđuje kontinuitet u vođenju postupka prema maloletnom učiniocu krivičnog dela.

²⁰ Ovde je načelo legaliteta u pokretanju krivičnog postupka koje važi za punoletne učinioce krivičnih dela zamenjeno načelom oportuniteta.

²¹ Nezavodsko vaspitne mere jesu: ukor, upućivanje u disciplinski centar za maloletnike, pojačan nadzor od strane roditelja ili staroca, pojačan nadzor u drugoj porodici, pojačan nadzor organa starateljstva.

²² Krivično delo povrede tajnosti isleđenja, pretresa ili rasprave iz člana 285 KZ.

¹⁸ Naprimera, kod krivičnih dela ugrožavanja sigurnosti (čl. 153 KZ) ili narušavanja nepovredivosti stana (čl. 154 st. 1 KZ).

Značajna uloga u krivičnom postupku prema maloletniku pripada organu starateljstva, koji ima pravo da stavlja predloge i ukazuje na činjenice i dokaze koji su od važnosti za donošenje pravilne odluke. U postupku mogu učestvovati i roditelji maloletnika odnosno njegov staralac.

Maloletnik se samo izuzetno može staviti u pritvor, koji u prethodnom postupku zajedno sa produženjima može trajati najduže tri meseca. Prema maloletniku se ne može odrediti istražni zatvor. U toku prethodnog postupka maloletnik se može smestiti u prihvatilište, vaspitnu ili sličnu ustanovu, ili staviti pod nadzor organa starateljstva, ili predati drugoj porodici, ako je potrebno da se izdvoji iz sredine u kojoj živi, kao i u cilju pružanja pomoći i zaštite.

Protiv presude kojom je maloletniku izrečena kazna i protiv rešenja kojim mu je izrečena vaspitna mera, mogu izjaviti žalbu sva lica koja su ovlašćena na žalbu protiv presude izrečene punoletnom okrivljeniku. Branilac, javni tužilac, bračni drug i najbliži srodnici mogu izjaviti žalbu u korist maloletnika i protiv njegove volje. Drugostepeno veće za maloletnike može izreći maloletniku težu meru samo ako je to predloženo u žalbi i ako prethodno održi pretres.

U 1959 bila su osuđena na kazne 2.223 maloletnika, a prema 777 maloletnika primenjene su vaspitno-popravne mere. U poslednjih pet godina znatno je opao broj maloletnika prema kojima su primenjene krivične sankcije (tabela 9).

TABELA 9 — OSUĐENI MALOLETNICI

	(Na 10.000 maloletnih stanovnika)*				
	1955	1956	1957	1958	1959
Jugoslavija	32	32	25	20	22
Srbija s AKMO	23	24	19	13	17
AP Vojvodina	32	35	26	19	27
Hrvatska	45	43	33	22	26
Slovenija	74	84	57	48	50
Bosna i Hercegovina	23	21	16	16	10
Makedonija	18	12	15	21	29
Crna Gora	15	14	14	12	15

* Podaci o stanovništvu prema popisu iz 1953. Kao maloletno stanovništvo uzeta su lica od 14 do 18 godina starosti, jer ispod tog uzrasta nema krivične odgovornosti.

Od najveće važnosti za donošenje pravilne odluke u postupku prema maloletniku je analiza njegove ličnosti i

prilika u kojima živi. Zato je neophodno utvrditi sve okolnosti potrebne za ocenu duševne razvijenosti maloletnika i sredine u kojoj se nalazi, i druge činjenice koje se tiču njegove ličnosti. Svedoci koji se saslušavaju ne mogu se pozivati na pravo oslobođenja od dužnosti svedočenja. Za utvrđivanje zdravstvenog stanja maloletnika, njegove duševne razvijenosti, psihičkih svojstava ili sklonosti određuje se prema potrebi pregled maloletnika od strane lekara, psihologa ili pedagoga.

NAKNADA ŠTETE ZBOG NEOPRAVDANE OSUDE ILI NEZAKONITOG LIŠENJA SLOBODE

Neopravdano osuđenom licu ili licu koje je nezakonito lišeno slobode zadržavanjem u pritvoru ili istražnom zatvoru pripada pravo na naknadu imovinske štete koju je usled toga pretrpelo.

Neopravdano osuđenim smatra se onaj ko je pravosnažnom presudom bio osuđen, pa je kasnije novom pravosnažnom odlukom, donetom u postupku za ponavljanje ili u postupku po zahtevu za zaštitu zakonitosti, oslobođen optužbe, ili je optužba odbijena ili postupak obustavljen. Osuđeni ne može zahtevati naknadu štete ako je optužba odbijena samo zbog nedostatka izvesnih procesnih zapreka za gonjenje, ili ako je namerno (naprimer, lažnim priznanjem) prouzrokovao svoju osudu, ili ako nije izjavio žalbu na presudu kojom je bio osuđen.

Nezakonito lišenim slobode smatra se lice koje je suprotno zakonu stavljeno ili zadržano u pritvoru odnosno istražnom zatvoru.²³

Posle smrti ovlašćenog lica, naknadu štete mogu tražiti njegov bračni drug i srodnici koje je bio dužan da izdržava, ukoliko im je izdržavanje bilo uskraćeno usled neopravdane osude ili nezakonitog lišavanja slobode.

IZVOR: Zakonik o krivičnom postupku (»Službeni list FNRJ«, br. 40/53 i 52/59); Rezolucija IV Plenuma CK KPJ o daljem jačanju pravosuđa i zakonitosti, »Komunist«, br. 2/3, 1951; Aleksandar Ranković: »Za dalje jačanje pravosuđa i zakonitosti«, »Komunist«, br. 2/3, 1951; Objašnjenja i napomene uz Zakonik o krivičnom postupku, izdanje »Arhiva za pravne i društvene nauke«, Beograd 1953; Dr Tihomir Vasiljević: Komentar Zakonika o krivičnom postupku, izdanje »Savremene administracije«, Beograd 1957, statistički izveštaji Saveznog javnog tužništva i Sekretarijata Saveznog izvršnog veća za pravosudne poslove.

Dr B. K.

²³ Naprimer, ako je neko stavljen odnosno zadržan u pritvoru ili istražnom zatvoru po naredbi neovlašćenog organa, bez potrebnog rešenja, sa osnovu koji zakon ne poznaje, ili kršenjem zakonom određenih rokova.

NOVA ORGANIZACIJA UPRAVE NARODNIH ODBORA

Savezno izvršno veće je marta 1959 donelo Zaključke o opštim načelima za organizaciju i poslovanje organa uprave narodnih odbora. U skladu sa ovim načelima sve narodne republike su donele zakone o organizaciji uprave svojih narodnih odbora.

Cilj nove organizacije je obezbeđenje efikasnog i ekonomičnog funkcionisanja organa uprave narodnih odbora i ostvarenje pune zaposlenosti službenika.

Utvrdjivanje ove organizacije je pretstavljalo krupan zadatak, za čije je izvršenje bio potreban duži vremenski period, posebna metodologija rada i masovno učešće službenika i drugih zainteresovanih faktora.

U radu na reorganizaciji učestvovali su gotovo svi službenici narodnih odbora putem popisa poslova, vođenja radnih lista, intervjua i diskusije o predlozima komisija. Samo je u komisijama aktivno učestvovalo više od pet hiljada službenika.

¹ Vidi: »Organi uprave u narodnim odborima«, »Jugoslovenski pregled«, 1959, str. 451—457 (91—97).

U radu na reorganizaciji su takođe bili angažovani saveti, predsednici i potpredsednici narodnih odbora, neki republički organi uprave i sindikalne organizacije.

Narodni odbori su prihvatili načela i principe utvrđene za organizaciju njihove uprave. Shvaćeno je da je za pravilno utvrđivanje konkretne organizacione strukture uprave narodnih odbora, pre svega, potrebno da se utvrdi karakter, obim i frekvencija poslova za svaku granu uprave i za svako radno mesto, da se na osnovu objektivno potrebnog radnog vremena za izvršenje tih poslova utvrdi broj službenika uz primenu principa pune zaposlenosti i principa koncentracije poslova više grana uprave u jedan organ. Narodni odbori su blagovremeno i u roku izvršili reorganizaciju svojih organa uprave, čije je pripremanje trajalo gotovo godinu dana.

Na savetovanju održanom 18 i 19 maja 1960 u Beogradu izvršena je analiza i ocena rada na reorganizaciji uprave narodnih odbora. Konstatovano je da su postignuti krupni rezultati i pored izvesnih slabosti uslovljenih nedovoljnim iskustvom.

Opšti rezultati postignuti reorganizacijom sastoje se uglavnom u sledećem:

— Posle izvršene koncentracije poslova više grana uprave u jedan organ, uprava narodnih odbora je postala homogenija, jer je obrazovan manji broj organa kadrovski i stručno znatno jači;

— Racionalizacija radnih postupaka, adekvatnija unutrašnja raspodela rada, uvođenje boljih metoda rukovođenja

i prenošenje izvesnih ovlašćenja sa starešina organa uprave na stručne službenike omogućili su bolje korišćenje i veće angažovanje službenika i povećanje njihove stručne odgovornosti;

— Uprava se oslobodila niza neupravnih poslova za koje je s obzirom na njihov karakter celishodnije da ih ubuduće obavljaju samostalne ustanove (naprimer, direkcije za puteve, biroi za posredovanje rada, razni zavodi i sl.);

— Sagledani su problemi kadrova i preduzimaju se mere za stručno osposobljavanje službenika i starešina organa uprave narodnih odbora;

— Ustanovljen je niz novih službi koje treba da doprinesu lakšem i bržem ostvarivanju prava i vršenja dužnosti građana (prijemne kancelarije, službe pravne pomoći, biroi za pretstavke i pritužbe i sl.);

— Sagledani su neki problemi kao: organizacija prijema stranaka, mehanizacija i smeštaj organa uprave, i preduzete su mere za njihovo rešavanje.

Postignutim rezultatima i preduzetim merama stvoreni su solidni osnovi za dalje povećanje efikasnosti i ekonomičnosti organizacije i poslovanja organa uprave narodnih odbora.

ORGANI UPRAVE NARODNIH ODBORA

Pre reorganizacije uprava narodnih odbora opština i srezova se zasnivala na principu resorne podele poslova, što je uslovalo obrazovanje velikog broja samostalnih a po broju službenika malih organa uprave, i stalnu tendenciju porasta broja službenika. U razvijenijim opštinama bilo je po deset samostalnih organa uprave, a u srezovima prosečno po dvadeset organa uprave. Usled preterane rasepkanosti postojali su sekretarijati sa 5—6 službenika, a odeljenja sa 2—3 službenika. Da bi se otklonile ovakve slabosti, utvrđen je princip koncentracije poslova kao osnovni organizacioni princip za obrazovanje organa uprave koji je trebalo da doprinese organizacionom sređivanju uprave narodnih odbora.

NARODNI ODBORI SREZOVA. Prilikom odlučivanja o novoj organizaciji organa uprave, narodni odbori srezova su prihvatili i primenili princip koncentracije poslova više grana uprave u jedan organ. Tako je došlo do znatnog smanjenja broja organa uprave u odnosu na stanje pre reorganizacije (tabela 1).²

TABELA 1 — ORGANI UPRAVE NARODNIH ODBORA SREZOVA*

	Pre reorgani- zacije	Po novoj organizaciji	% smanjenja
Jugoslavija	1.838	1.079	41,3
Srbija	651	310	52,4
Hrvatska	496	371	25,1
Slovenija	185	132	28,6
Bosna i Hercegovina	378	190	49,7
Makedonija	129	76	41,1

* Komisije nisu uzete u obzir.

Broj osnovnih organa uprave smanjen je za 43%.³ Takođe je koncentracija poslova po granama uprave izvršena u visokom stepenu. Tako je u oblasti privrede broj organa uprave smanjen za 170 ili 64,2%, u oblasti prosvete i kulture i oblasti narodnog zdravlja i socijalne zaštite koncentracija je izvršena u pravcu formiranja zajedničkog organa uprave pod nazivom društvene službe. U odnosu na stanje pre reorganizacije broj ovih organa je smanjen za 92 (53,5%).

Broj samostalnih organa uprave smanjen je za 58 organa (8,5%). Ovo smanjenje bilo bi veće da nije došlo do osnivanja zavoda za školstvo odnosno prosvetno-pedagoške službe. Neki narodni odbori srezova izdvojili su iz sreske uprave direkciju za puteve i osnovali je kao samostalnu ustanovu.

I broj organa uprave u sastavu osnovnih organa znatno je smanjen. Do smanjenja je došlo zato što prema republičkim zakonima o organizaciji uprave narodnih odbora, uprave i inspektorati ne mogu biti samostalni organi uprave (tabela 2).

Posle reorganizacije u najvećem broju narodnih odbora srezova organizaciona struktura uprave izgleda ovako:
odeljenje za opštu upravu
odeljenje za privredu
odeljenje za finansije
odeljenje za društvene službe
odeljenje narodne odbrane
odeljenje (sekretarijat) za unutrašnje poslove
zavod za plan
zavod za statistiku
katastarski ured
direkcija za puteve
prosvetno-pedagoška služba ili zavod za školstvo.

TABELA 2 — ORGANI I SLUŽBE NARODNIH ODBORA SREZOVA

	Jugoslavija	Srbija	Hrvatska	Slovenija	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Jugoslavija	Srbija	Hrvatska	Slovenija	Bosna i Hercegovina	Makedonija
	Pre reorganizacije						Po novoj organizaciji					
Ukupno	2.961	939	1.101	211	518	192	2.213	541	938	264	341	129
Osnovni organi uprave	691	274	199	64	93	61	394	114	141	43	60	36
Sekretarijati	691	274	199	64	93	61	35	28	5	—	—	2
Odeljenja	—	—	—	—	—	—	359	86	136	43	60	34
Samostalni organi uprave	1.575	480	700	89	221	85	1.528	384	659	186	230	69
Upravne ustanove	501	146	169	54	98	34	562	158	187	61	117	39
Uprave	51	11	12	15	5	8	—	—	—	—	—	—
Direkcije	57	31	13	—	13	—	59	20	23	8	8	—
Inspektorati	70	29	18	9	11	3	—	—	—	—	—	—
Komisije	896	263	488	11	94	40	907	206	449	117	105	30
Organi uprave u sastavu osnov. organa	695	185	202	58	204	46	291	43	138	35	51	24
Uprave	96	36	26	10	16	8	28	9	3	11	5	—
Direkcije	3	1	2	—	—	—	1	—	1	—	—	—
Inspektorati	369	123	56	33	142	15	35	9	16	9	—	1
Komisije	227	25	118	15	46	23	2 27	25	118	15	46	23

* Svi podaci u prikazu su iz ankete o organizaciji uprave narodnih odbora koju je izvršio Sekretarijat Saveznog izvršnog veća za opštu upravu februara 1960. ²Po novoj organizaciji označava stanje na dan 1 februara 1960, a ³Pre reorganizacije na dan 1 aprila 1959.

³Izvršene političko-teritorijalne promene su u izvesnoj meri uticale na procenat smanjenja broja organa uprave i broja radnih mesta u organima uprave.

U najrazvijenijim narodnim odborima srezova broj organa uprave je veći i u njima postoje kao posebni organi i odeljenja: za rad i radne odnose, za poljoprivredu, za prosvetu, za narodno zdravlje, za socijalnu zaštitu itd. Pored ovih, u narodnim odborima srezova postoje i drugi organi: javno pravobranilaštvo, veće za prekršaje, sudija za prekršaje i sl.

NARODNI ODBORI OPŠTINA su prilikom utvrđivanja nove organizacije takođe primenili princip koncentracije poslova u znatnom stepenu, što je doprinelo velikom smanjenju njihovog broja. Kao rezultat reorganizacije u narodnim odborima opština je ukinuto 2.479 organa uprave (tabela 3).

TABELA 3 — ORGANI UPRAVE NARODNIH ODBORA OPŠTINA*

	Pre reorga- nizacije	Po novoj organizaciji	% smanjenja
Jugoslavija	5.479	2.982	45,6
Srbija	2.110	987	53,2
Hrvatska	1.206	833	30,9
Slovenija	622	374	39,9
Bosna i Hercegovina	868	463	46,7
Makedonija	454	217	52,2
Crna Gora	219	108	50,7

* Komisije nisu uzete u obzir.

Opštinska uprava je sada jednostavnija, kompaktnija i ne postoji više velika rasepkanost i šarenilo (tabela 4).

Najveći stepen koncentracije poslova postignut je u formiranju jedinstvenog sekretarijata u opštini. Njihov broj je u novoj organizaciji smanjen za oko 25%. To je rezultat znatnijih političko-teritorijalnih promena u NR Srbiji, gde je ukinut veliki broj manjih opština koje su imale jedinstven sekretarijat. U celoj zemlji ima 37% opština sa jedinstvenim sekretarijatom i to: Srbiji 16%, Hrvatskoj 57%, Sloveniji 19%, Bosni i Hercegovini 30%, Makedoniji 63% i u Crnoj Gori 32%. Primenjena načela najveće koncentracije došla je najviše do izražaja u Makedoniji.

Pre izvršene reorganizacije na jednu opštinu je prosečno dolazilo nešto više od sedam organa uprave, a sada dolazi prosečno nešto više od četiri.

U oblasti privrede izvršeno je smanjenje za 197 organa, u oblasti rada i radnih odnosa za 180 organa, u oblasti komunalnih poslova za 100 organa, a u oblasti društvenih službi za 465 organa.

TABELA 4 — ORGANI I SLUŽBE NARODNIH ODBORA OPŠTINA

	Jugoslavija	Srbija	Hrvatska	Slovenija	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora		Jugoslavija	Srbija	Hrvatska	Slovenija	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora
	Pre reorganizacije								Po novoj organizaciji						
Ukupno	14.095	4.661	4.437	1.491	1.826	1.167	513		10.073	2.874	3.673	1.079	1.257	760	430
Osnovni organi uprave	4.087	1.525	880	427	717	370	168		2.672	927	787	291	375	208	84
Sekretarijati	388	128	150	—	65	29	16		—	—	—	—	—	—	—
Jedinstveni sekretarijati	428	224	155	14	16	15	4		307	39	156	17	40	46	9
Odeljenja	1.092	407	112	227	170	116	60		1.709	736	403	205	214	99	52
Osece	2.179	766	463	186	466	210	88		656	152	228	69	121	63	23
Samostalni organi uprave	6.988	2.072	2.566	635	873	522	320		5.209	1.366	2.070	405	703	330	335
Upravne ustanove	28	9	2	1	2	—	14		31	11	2	2	4	—	12
Uprave	95	5	62	2	3	19	4		—	—	—	—	—	—	—
Direkcije	4	1	—	1	1	—	1		4	2	—	1	—	—	1
Inspektorati	162	40	43	65	4	3	7		—	—	—	—	—	—	—
Komisije	6.699	2.017	2.459	566	863	500	294		5.174	1.353	2.068	402	699	330	322
Organi uprave u sastavu osnovnih organa	3.020	1.064	991	429	236	275	25		2.192	581	816	383	179	222	11
Uprave	833	382	172	78	134	46	21		274	46	44	80	84	9	11
Direkcije	5	5	—	—	—	—	—		1	1	—	—	—	—	—
Inspektorati	265	143	47	48	7	16	4		—	—	—	—	—	—	—
Komisije	1.917	534	772	303	95	213	—		1.917	534	772	303	95	213	—

Broj samostalnih organa uprave smanjen je od 289 na 35 a broj organa uprave u sastavu od 1.103 na 275. Smanjenje broja ovih organa je uglavnom u skladu sa republičkim zakonima o organizaciji uprave narodnih odbora prema kojima uprave i inspektorati ne mogu biti samostalni organi kao ranije. Znatno smanjenje je nastalo i kod organa uprave u sastavu. Do toga je došlo zbog toga što su mnogi narodni odbori ukinuli uprave prihoda a njihove poslove preneli na oteke i referate.

Struktura organizacije narodnih odbora opštine zavisi od veličine opštine i njene privredne razvijenosti. S obzirom na ove uslove najčešće se pojavljuje kod opština jedna od sledećih struktura organizacije uprave:

- jedinstven sekretarijat i osek narodne odbrane;
- odeljenje za opštu upravu, unutrašnje poslove i društvene službe, odeljenje za privredu i finansije i osek narodne odbrane;
- odeljenje za opštu upravu, unutrašnje poslove i društvene službe, odeljenje za privredu, odeljenje za finansije i osek za narodnu odbranu;
- odeljenje za opštu upravu i unutrašnje poslove, odeljenje za privredu, odeljenje za finansije, odeljenje za društvene službe, odeljenje za komunalne poslove, odeljenje narodne odbrane itd.

MESNE KANCELARIJE

Novom organizacijom se broj mesnih kancelarija znatno povećao. To je delimično rezultat zahteva građana da se mesne kancelarije otvore i u mestima gde ih dosad nije bilo. Znatno broj kancelarija otvoren je takođe u mestima u kojima su ukinute opštine (tabela 5).

TABELA 5 — MESNE KANCELARIJE I SLUŽBENICI

	Broj mesnih kancelarija	Broj službenika	Broj mesnih kancelarija	Broj službenika
	Pre reorganizacije	Po novoj organizaciji		
Jugoslavija	3.132	4.670	3.587	5.456
Srbija	1.639	2.443	2.075	3.448
Hrvatska	477	623	502	602
Slovenija	307	560	312	523
Bosna i Hercegovina	414	592	401	481
Makedonija	221	301	224	264
Crna Gora	74	151	73	138

Dosadašnja praksa pokazuje da su mesne kancelarije vrlo korisni organi i da umnogome olakšavaju građanima ostvarivanje njihovih prava i dužnosti kod narodnih odbora.

Važan problem je stručnost službenika koji rade u mesnim kancelarijama. Od 3.418 šefova mesnih kancelarija svega 3 imaju visoku stručnu spremu, 21 višu, 564 srednju a 2.830 nižu stručnu spremu. Ustvari 83% šefova mesnih kancelarija ima nižu stručnu spremu.

NOVE SLUŽBE U NARODNIM ODBORIMA

Narodni odbori su osnovali niz službi koje ranije nisu postojale: službu pravne pomoći, prijemnu kancelariju i službu za pretstavke i pritužbe. Ove službe su osnovane sa ciljem da se pomogne građanima u ostvarivanju njihovih prava i dužnosti. Prijemne kancelarije su osnovane u 337 narodnih odbora opština i 28 narodnih odbora srezova, u 149 opština i 25 srezova osnovana je služba pravne pomoći, a služba za pritužbe i pretstavke u 45 opština i 42 sreza. Proces osnivanja ovih službi je još u toku. Službe osnovane još u toku sprovođenja reorganizacije u praksi su već dale dobre rezultate.

Pored pomenutih službi, u 82 opštine i 50 srezova osnovana je i služba za organizaciju i unapređenje poslovanja organa uprave narodnih odbora.

SISTEMATIZACIJA RADNIH MESTA

Dok su ranije sistematizacije radnih mesta donošene na osnovu sasvim globalnih i površnih procena obima i vrste poslova, nova sistematizacija je zasnovana na detaljnijem proučavanju svakog radnog mesta počev od utvrđivanja poslova pa sve do ispitivanja mogućnosti uvođenja racionalizacije radnih postupaka. Bez obzira na nedostatak iskustva, nedovoljnu stručnost i izvestan otpor malog broja slabijih službenika, rezultati nisu izostali.

Nova sistematizacija je pokazala da ranije utvrđena nije bila realna, jer je često predviđala veći broj radnih mesta nego što je objektivno bilo potrebno.

Novom organizacijom uprave predviđen je niz radnih mesta kojih nije bilo u ranijoj sistematizaciji. To je učinjeno zbog prenosa novih nadležnosti sa organa višeg stepena na narodne odbore i zbog osnivanja novih službi. Broj ovih novootvorenih radnih mesta iznosi oko 2.000.

Sistematizacija radnih mesta nije u svim narodnim odborima rezultat snimanja radnih postupaka i racionalizacije, a samo na taj način moguće je objektivno utvrditi potreban broj radnih mesta.

Kupno je novom sistematizacijom u organima uprave opštinskih i sreskih narodnih odbora izvršeno smanjenje za 5.670 radnih mesta ili 6,7%.

Novom sistematizacijom u narodnim odborima srezova smanjena su 3.974 radna mesta ili 16,3% (tabela 6).

TABELA 6 – SLUŽBENICI NARODNIH ODBORA SREZOVA PO SISTEMATIZACIJI RADNIH MESTA

	Jugoslavija	Srbija	Hrvatska	Slovenija	Bosna i Hercegovina	Makedonija
Pre reorganizacije						
Ukupno	24.427	7.550	6.181	4.402	4.517	1.777
Službenika	17.751	5.883	4.176	2.822	3.379	1.491
Pomoćnih službenika i tehničkog osoblja	2.332	918	508	351	331	224
Putara	4.344	749	1.497	1.229	807	62
Po novoj organizaciji						
Ukupno	20.453	6.741	5.985	3.343	3.023	1.361
Službenika	13.901	5.040	3.868	1.878	2.033	1.082
Pomoćnih službenika i tehničkog osoblja	1.968	740	511	234	266	217
Putara	4.584	961	1.606	1.231	724	62

U narodnim odborima opština po novoj sistematizaciji ima manje 1.696 radnih mesta ili 2,8% (tabela 7).

TABELA 7 – SLUŽBENICI NARODNIH ODBORA OPŠTINA PO SISTEMATIZACIJI RADNIH MESTA

	Jugoslavija	Srbija	Hrvatska	Slovenija	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora
Pre reorganizacije							
Ukupno	59.639	24.070	14.057	6.385	8.314	5.170	1.643
Službenika	46.513	18.051	10.574	5.218	6.974	4.380	1.316
Pomoćnih službenika i tehničkog osoblja	10.939	5.821	2.476	667	961	780	234
Putara	2.187	198	1.007	500	379	10	93
Po novoj organizaciji							
Ukupno	57.943	24.704	13.912	6.299	7.174	4.355	1.499
Službenika	45.357	19.015	10.379	5.191	5.914	3.551	1.207
Pomoćnih službenika i tehničkog osoblja	10.274	5.419	2.448	628	864	794	221
Putara	2.312	270	1.085	480	396	10	71

ODNOS BROJA SLUŽBENIKA PREMA BROJU STANOVNIKA

U Jugoslaviji na 331 stanovnika dolazi 1 službenik narodnog odbora opštine, a na 938 stanovnika — 1 službenik narodnog odbora sreza. Ako se uzme ukupan broj službenika narodnih odbora, onda na 244 stanovnika dolazi jedan službenik (tabela 8).

TABELA 8 – BROJ SLUŽBENIKA NARODNIH ODBORA PREMA BROJU STANOVNIKA U 1960

	Broj stanovnika u hiljadama	Narodni odbori opština		Narodni odbori srezova	
		broj službenika	broj stanovnika na 1 službenika	broj službenika	broj stanovnika na 1 službenika
Jugoslavija	19.193	57.943	331	20.453	938
Srbija	7.788	24.709	315	6.741	1.155
Hrvatska	4.238	13.912	305	5.985	708
Slovenija	1.631	6.299	259	3.343	487
Bosna i Hercegovina	3.448	7.174	481	3.023	1.140
Makedonija	1.571	4.355	361	1.361	1.154
Crna Gora	517	1.499	345	—	—

Odnos broja stanovnika prema broju službenika pokazuje da područja koja su privredno razvijenija, sa višim standardom, sa višim nivoom prosvetčenosti i kulture, sa većom komunalnom razvijenošću, traže veći broj službenika, jer su potrebe i zahtevi stanovnika, ustanova i organizacija prema narodnim odborima veće.

STANJE KADROVA

Uporedo sa reorganizacijom proučavano je i pitanje kadrova.

U organima uprave narodnih odbora srezova nakon sprovedene reorganizacije radi 12.321 službenik. Od toga su službenici:

I vrste	2.110	ili	17,1%
II „	705	„	5,7%
III „	6.164	„	50,0%
IV „	3.342	„	27,2%

Rukovodećih službenika: sekretara, načelnika sekretarijata, načelnika odeljenja i šefova samostalnih organa uprave u narodnim odborima srezova ima 1.124. Od toga su:

I vrste	459	ili	40,9%
II „	202	„	17,8%
III „	447	„	40,0%
IV „	16	„	1,3%

U organima uprave narodnih odbora opština nakon reorganizacije radi 40.640 službenika, i to:

I vrste	2.483	ili	6,2%
II „	1.372	„	3,4%
III „	16.602	„	40,8%
IV „	20.183	„	49,6%

Rukovodećih službenika u organima uprave narodnih odbora opština: (sekretara, načelnika odeljenja i šefova oteka) ima 2.924. Od toga su:

I vrste	612	ili	20,9%
II „	539	„	18,3%
III „	1.492	„	51,0%
IV „	281	„	9,8%

Stanje kadrova opštinskih narodnih odbora u organima uprave daleko je nepovoljnije nego u organima uprave sreskih narodnih odbora. Dok u upravi sreskih odbora službenika I, II i III vrste ima 72,8%, u upravi opštinskih odbora ovih službenika ima 50,4%; broj službenika sa nižom spremom iznosi 27,2% u upravi srezova a u upravi opština 49,6%. Od jugoslovenskog proseka imaju slabije stanje narodne republike Srbija, Bosna i Hercegovina i Makedonija. Procenat službenika IV vrste u upravi opština u NR Makedoniji iznosi 57,8%.

Ovakvo stanje odražava nizak stručni nivo naročito u opštinskoj upravi. Problem se još oštrije postavlja sa sve većim prenošenjem nadležnosti na organe uprave u opštini i jačanjem uloge opštine kao osnove društveno-političkog uređenja.

U cilju rešavanja problema rukovodećih kadrova u upravi narodnih odbora, republičkim zakonima o organizaciji uprave su propisani uslovi u pogledu stručne spreme za sekretare narodnih odbora i starešine organa uprave. Zatečeni rukovodeći službenici koji ne ispunjavaju predviđene uslove postavljaju se za vršiocе dužnosti, s tim što će ako do kraja 1963 ne postignu propisanu spremu, biti razrešeni dužnosti i postavljeni na radna mesta koja odgovaraju njihovoj stručnoj spremi. Tako u sreskim narodnim odborima ima 3 sekretara narodnih odbora postavljena za vršiocе dužnosti (po jedan u Srbiji, Hrvatskoj i Sloveniji) i 183 starešine organa uprave postavljene za vršiocе dužnosti (75 u Srbiji, 59 u Hrvatskoj, 24 u Sloveniji, 22 u Makedoniji i 3 u Bosni i Hercegovini). U opštinskim narodnim odborima ima 276 sekretara postavljenih za vršiocе dužnosti (128 u Hrvatskoj, 70 u Srbiji, 36 u Makedoniji, 20 u Sloveniji, 16 u Bosni i Hercegovini i 6 u Crnoj Gori). Starešina organa uprave postavljenih za vršiocе dužnosti ima u opštinskim narodnim odborima 1.796 (1.062 u Srbiji, 325 u Hrvatskoj, 169 u Sloveniji, 126 u Makedoniji, 84 u Bosni i Hercegovini i 30 u Crnoj Gori).

Ovaj problem ukazao je na potrebu organizovanja seminara, kurseva i novih škola radi stručnog osposobljavanja kadrova u upravi narodnih odbora, naročito onih kadrova koji su već stekli iskustvo kroz praksu, a nemaju potrebne kvalifikacije.

U organima uprave narodnih odbora opština i srezova nalazi se 4.089 pripravnika na stažu. Radi što potpunijeg osposobljenja, pripravnici treba da rade u svim organima i organizacionim jedinicama kako bi se upoznali sa svim poslovima iz delokruga rada narodnog odbora. Međutim, zbog nedostatka kadrova u upravi, narodni odbori postavljaju pripravnike na stalna radna mesta tako da se njihov broj u narodnim odborima srezova penje do 33%, a u narodnim odborima opština do 38% od ukupnog broja službenika (tabela 9).

TABELA 9 — PRIPRAVNICI U NARODNIM ODBORIMA 1960

	Jugoslavija	Srbija	Hrvatska	Slovenija	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora
NARODNI ODBORI SREZOVA							
Broj pripravnika							
po sistematizaciji	1.135	384	312	199	151	89	—
na licu mesta	861	370	235	99	91	66	—
na položajima	287	116	93	34	33	11	—
NARODNI ODBORI OPŠTINA							
Broj pripravnika							
po sistematizaciji	3.535	1.592	982	399	151	301	110
na licu mesta	3.228	1.618	807	331	91	234	147
na položajima	1.240	636	355	114	33	64	38

U toku rada na ovoj reorganizaciji mnogi službenici narodnih odbora su se zainteresovali za pitanja racionalizacije i unapređenja metoda rada.

Zavod za javnu upravu u Beogradu preduzeo je niz mera za dalje stručno uzdizanje službenika na poslovima organizacije, što će doprineti da njihov dalji rad na unapređenju organizacije i poslovanja organa uprave narodnih odbora bude još uspešniji i korisniji.

IZVOR: Zaključci Saveznog izvršnog veća o opštim načelima za organizaciju i poslovanje organa uprave od marta 1959; Republički zakoni o organizaciji uprave u narodnim odborima (»Službeni glasnik NR Srbije«, br. 29/59; »Narodne novine NR Hrvatske«, br. 32/59; »Uradni list LR Slovenije«, br. 22/59; »Službeni list NR Bosne i Hercegovine«, br. 24/59; »Službeni vestnik na NR Makedonija«, br. 34/59; »Službeni list NR Crne Gore«, br. 18/59; Anketa Sekretarijata Saveznog izvršnog veća za opštu upravu o organizaciji uprave narodnih odbora od marta 1960.

N. S.

REPUBLIČKE NARODNE SKUPŠTINE

SEDNICE SABORA NR HRVATSKE

6 I 7 JULA 1960

Na četrnaestoj zajedničkoj sednici Republičkog veća i Veća proizvođača, 6 jula 1960, Sabor NR Hrvatske saslušao je ekspozе predstavnika Izvršnog veća i raspravljao o izveštaju Izvršnog veća Sabora o kretanju privrede u NR Hrvatskoj u periodu januar—april 1960. U raspravi u kojoj je učestvovalo nekoliko narodnih poslanika istaknut je problem osiguranja privrednih organizacija osnovnim sirovinama i reprodukcijom materijalom; sakupljanja starog gvožđa; osiguranja deviza za nabavku reprodukcijonog materijala; osvajanja proizvodnje onih reprodukcijonih materijala koji se uvoze; rentabilnosti

ribarskih preduzeća; podbacivanja u turizmu; budžetskih obaveza narodnih odbora iz ranijih godina i drugi problemi. Zatim su saslušana ekspozе predstavnika Izvršnog veća o predlozima: Zakona o pedagoškim akademijama, Zakona o višim školama za medicinske sestre, Zakona o višim poljoprivrednim školama, Zakona o višim ekonomskim školama Zakona o osnivanju Mašinskog fakulteta u Rijeci, Elektrotehničkog fakulteta i Hemisko-tehnološkog fakulteta u Splitu i Visoke poljoprivredne škole u Osijeku. Sabor je dalje raspravljao o izveštaju Odbora za prethodnu i žalbe o njegovom radu u prvom polugodu 1960, izabrao jednog sudiju Vrhovnog suda NR Hrvatske i jednog sudiju Višeg privrednog suda NR Hrvatske, četiri sudije Okružnog suda u Zagrebu, po jednog sudiju Okružnog suda u Bjelovaru i Sisku i razrešio dužnosti dve sudije Okružnog suda u Zagrebu i po jednog sudiju Okružnog suda u Sisku, Karlovcu i Bjelovaru. Na kraju, Sabor je usvojio zveštaj Administrativnog odbora o izvršenju predračuna prihoda i rashoda Sabora u drugom kvartalu 1960.

Republičko veće i Veće proizvođača na svojim petnaestim odvojenim sednicama, 7. jula 1960, usvojili su Odluku o stopi doprinosa od poljoprivrednih prihoda i visini ličnog doprinosa za finansiranje osnovnog zdravstvenog osiguranja poljoprivrednih proizvođača.

Republičko veće Sabora na svojoj petnaestoj sednici, 7. jula 1960, usvojilo je kao isključivo nadležno Zakon o pedagoškim akademijama, Zakon o višim školama za medicinske sestre, Zakon o višim ekonomskim školama, Zakon o višim poljoprivrednim školama, Zakon o osnivanju Mašinskog fakulteta u Rijeci, Elektrotehničkog fakulteta i Hemisko-tehnološkog fakulteta u Splitu i Visoke poljoprivredne škole u Osijeku, Zakon o organizovanom odmoru dece i omladine, Zakon o Muzeju revolucije naroda Hrvatske u Zagrebu i Odluku o potvrdi izmena i dopuna statuta srezova.

Veće proizvođača Sabora na svojoj petnaestoj sednici, 7. jula 1960, kao isključivo nadležno odobrilo je korišćenje sredstava i raspored čistog prihoda u 1959. godini preduzeća PTT saobraćaja u Zagrebu, Rijeci i Splitu. Veće je zatim saslušalo izveštaje svojih predstavnika izabranih u organe upravljanja republičkih privrednih komora o njihovom dvogodišnjem radu u ovim organima i zapažanjima o radu komora i zaključilo da svojim predstavnicima u skupštinama i upravnim odborima komora produži mandat za još dve godine u skladu s odredbom iz čl. 42 Zakona o udruživanju u privredi.

Akti koje su domovi usvojili:

Zakon o pedagoškim akademijama određuje pedagoške akademije kao nov i jedinstven tip više škole za obrazovanje nastavnika osnovnih škola. Školovanje u pedagoškim akademijama traje dve godine (četiri semestra). Opšti deo studije obuhvata proučavanje društveno-ekonomskih i pedagoško-psiholoških nauka i njima se osigurava jedinstvena osnova za obrazovanje nastavnika osnovnih škola. U posebnom delu studenti se usmeravaju i osposobljavaju za izvođenje razredne odnosno predmetne nastave. Za posebni deo studija u akademiji se organizuju otečaj za spremanje nastavnika za razrednu nastavu i otečaj za spremanje nastavnika za predmetnu nastavu. U pedagošku akademiju imaju pravo upisa svršeni učenici srednje opšteobrazovne škole (gimnazije), a svršeni učenici stručnih škola mogu na akademiji upisati samo one grupe u otečaju za predmetnu nastavu koje odgovaraju njihovoj stručnoj spremi. Ostale grupe u tom otečaju, kao i školovanje u otečaju za razrednu nastavu, mogu upisivati samo ako polože poseban prijemni ispit. Akademijom neposredno upravljaju: savet akademije, nastavničko veće i direktor. Zakon donosi detaljne odredbe o ovim organima upravljanja, o statutima akademije, načinu finansiranja, nadzoru nad njenim radom itd.;

Zakon o višim školama za medicinske sestre. Više škole za medicinske sestre su samostalne ustanove, organizovane na načelima društvenog samoupravljanja. Škole mogu osnivati narodni odbori, samostalne zdravstvene ustanove, medicinski fakulteti, društvene organizacije, stručna udruženja koja imaju zadatak podizanja zdravstvene službe i Izvršno veće Sabora. Viša škola za medicinske sestre pruža studentima prošireno teoretsko i praktično znanje potrebno za samostalno obavljanje određenijih i složenijih poslova u vezi s negom bolesnika i samostalno obavljanje zadataka zdravstvene i socijalne zaštite građana. Pored toga, Zakon predviđa da se u školama osposobljavaju i stručnjaci sa potrebnom pedagoškom spremom, koji će biti nastavnici medicinskih škola. Škole organizuju nastavu i za stručno usavršavanje zdravstvenih kadrova, koji su završili srednje medicinske škole a nalaze se na radu u zdravstvenim odnosno socijalnim ustanovama. Zakon predviđa da određene poslove u odnosu na školu obavlja Savet za narodno zdravlje NR Hrvatske i predviđa način vršenja nadzora nad izvršavanjem propisa o organizaciji i radu škole. Školovanje traje dve godine, a primaju se kandidatkinje koje su završile školu za medicinske sestre odnosno školu za babice ili kandidatkinje koje se nalaze na poslovima u zvanju medicinske sestre odnosno babice. Kandidatkinje koje nisu ranije završile odgovarajuću školu dužne su polagati prijemni ispit. U školu se primaju i vanredni studenti;

Zakon o višim ekonomskim školama. Više ekonomske škole su samostalne ustanove organizovane na načelima društvenog samoupravljanja. Školu može osnovati privredna organizacija, stručno udruženje, društvena organizacija i ustanova, komora, narodni odbor i Izvršno veće Sabora. Škole pružaju svojim polaznicima zaokruženo specijalističko obrazovanje, Zakon ostavlja široke mogućnosti zainteresovanim faktorima, u prvom redu privrednim organizacijama, da putem viših ekonomskih škola obrazuju kadrove najrazličitijih specijalnosti za koje imaju potrebe. Ove škole se mogu organizovati kao škole opšteg smera ili kao specijalne škole za obrazovanje ekonomskih stručnjaka za pojedine privredne oblasti, grane ili službe, kao što su: ugostiteljstvo, poljoprivreda, spoljna trgovina, finansije, statistička služba i sl. Osim obrazovanja ekonomskih kadrova određene specijalnosti, Zakon stavlja u dužnost višim ekonomskim školama da aktivno rade na obrazovanju ekonomskih kadrova uopšte — putem raznih oblika nastave kao što su: kursevi za usavršavanje, seminari i sl. Jedna od značajnih novina Zakona je što predviđa da republički organ za prosvetu propisuje samo okvirne nastavne planove i programe,

tj. određuje samo minimalne zahteve u pogledu osnovnih obrazovnih sadržaja teorijskih i praktičnih znanja, koje treba da daju više ekonomske škole. Osnove nastavnog plana i programa propisuje Savet za prosvetu NR Hrvatske uz saradnju sa zainteresovanim organima državne uprave, privrednim organizacijama i ustanovama. Predviđena je i mogućnost vanrednog studiranja na višim ekonomskim školama. Izričito se stavlja u dužnost višim ekonomskim školama da obavezno organizuju vanredno studiranje putem nastavnih centara. Nastava za redovne i vanredne studente traje dve godine (četiri semestra). Uslov za upis u školu je obavezna praksa kandidata;

Zakon o višim poljoprivrednim školama. Više poljoprivredne škole se kao samostalne i specijalizovane ustanove organizuju za jednu ili više poljoprivrednih grana, kao što su: ratarstvo, stočarstvo, voćarstvo i sl. Republički organ za prosvetu propisuje samo okvirne nastavne planove i programe, tj. određuje samo minimalne zahteve u pogledu osnovnih obrazovnih sadržaja teorijskih i praktičnih znanja, koje treba da daju više poljoprivredne škole. Osnove nastavnog plana i programa propisuje Savet za prosvetu NR Hrvatske na predlog Zavoda za unapređivanje stručnog obrazovanja, kome je stavljen u dužnost da prilikom izrade predloga nastavnog plana i programa najuže sarađuje sa službama za obrazovanje kadrova zainteresovanih organa državne uprave, s poljoprivrednim i drugim stručnim organizacijama i ustanovama. Zakon omogućuje osnivanje viših poljoprivrednih škola poljoprivrednim organizacijama, stručnim udruženjima, društvenim organizacijama i ustanovama, poljoprivrednim komorama i narodnim odborima — svakom pojedinačno ili zajednički. Osnivači su dužni pružiti garancije da su osigurali nastavni kadar, školski prostor, opremu i finansijska sredstva za rad škole. Uslov za upis u školu je da su kandidati završili školu za kvalifikovane poljoprivredne radnike, gimnaziju ili odgovarajuću stručnu školu i da imaju najmanje dve godine prakse na poslovima određene poljoprivredne grane. Upis u školu omogućen je i kandidatima koji nemaju predviđenu školsku spremu, pod uslovom da su stekli zvanje kvalifikovanih poljoprivrednih radnika i da polože prijemni ispit. Predviđena je i mogućnost vanrednog studiranja. Nastava se izvodi po jedinstvenom nastavnom planu i programu i traje dve godine (četiri semestra);

Zakon o osnivanju Mašinskog fakulteta u Rijeci, Elektrotehničkog fakulteta i Hemisko-tehnološkog fakulteta u Splitu i Visoke poljoprivredne škole u Osijeku. Osnivaju se: Mašinski fakultet u Rijeci, Elektrotehnički fakultet u Splitu sa otečajima za slabu i jaku struju, Hemisko-tehnološki fakultet u Splitu i Visoka poljoprivredna škola u Osijeku. Osim toga, u sastavu Tehnološkog fakulteta u Zagrebu osnivaju se metalurški i tehnološko-pogonski otečaj za naftu tog fakulteta u Sisku. Novoosnovani fakulteti počće rad početkom školske 1960/61. Dok se ne donese statuti, nastava će se izvoditi po nastavnom planu odgovarajućih fakulteta u Zagrebu, a Savet Visoke poljoprivredne škole u Osijeku doneće privremeni nastavni plan i program za I godinu studija i dostavi ga na potvrdu univerzitetskom savetu. U savet novoosnovanih fakulteta i Visoke škole ulaze predstavnici odnosnih narodnih odbora srezova. Zakon dalje određuje način finansiranja novoosnovanih fakulteta i Visoke škole, način izbora nastavnika i saradnika i rok za donošenje statuta. Novoosnovani fakulteti i visoke škole ulaze u sastav Univerziteta u Zagrebu;

Zakon o organizovanom odmoru dece i omladine predviđa oblike organizovanog odmora dece i omladine, koji su se afirmisali u praksi. Organizatori ove zaštite mogu biti, pored opštinskih i sreskih narodnih odbora, i razne samostalne ustanove, zavodi za socijalno osiguranje, privredne i društvene organizacije i stanbene zajednice. Potrebne materijalne, tehničke i stručne uslove propisuje Savet za socijalnu zaštitu Narodne Republike Hrvatske, a procenu tih uslova vrše organi uprave nadležni za poslove socijalne zaštite narodnog odbora opštine. Zakon predviđa da republički, sreski i opštinski saveti za poslove socijalne zaštite formiraju svoje komisije za pitanje organizovanog odmora dece i omladine. Posebnu pažnju Zakon posvećuje stručnom radu u svim oblicima organizovanog odmora dece i omladine i određuje da se taj rad izvodi u oblicima specifičnim za ovu vrstu zaštite;

Zakon o Muzeju revolucije naroda Hrvatske u Zagrebu. Ovim Zakonom sistematizovana je materija koja obuhvata cilj i zadatak Muzeja, način finansiranja i upravljanja i načelne odredbe o organizaciji i radu. Odredbe Zakona pružaju mogućnost da manji muzeji i zbirke uđu u sklop ovog Muzeja odnosno da ovaj Muzej može vršiti stručne i druge poslove za druge muzeje i zbirke;

Odluka o stopi doprinosa od poljoprivrednih prihoda i visini ličnog doprinosa za finansiranje osnovnog zdravstvenog osiguranja poljoprivrednih proizvođača. U skladu sa Zakonom o zdravstvenom osiguranju poljoprivrednih proizvođača Odlukom je određena stopa doprinosa i visina ličnog doprinosa za finansiranje osnovnog zdravstvenog osiguranja poljoprivrednih proizvođača. Visina stope doprinosa određuje se s 50% od katastrofskog prihoda odnosno od osnove koja služi za razrez poreza na dohodak, a visina ličnog doprinosa, koji plaćaju osigurani poljoprivredni proizvođači za sebe i članove svojih domaćinstava, određuje se sa 700 dinara po osiguranoj osobi godišnje. Odredbe o visini ovih doprinosa važe za 1960 i 1961. godinu;

Odluka o potvrdi izmena i dopuna statuta srezova. Odlukom se potvrđuju izmene i dopune statuta narodnih odbora srezova Daruvar, Gospić, Pula i Split.

E. K.

SEDNICE NARODNE SKUPŠTINE NR BOSNE I HERCEGOVINE

1 JULA 1960

Na dvanaestoj zajedničkoj sednici Republičkog veća i Veća proizvođača, 1. jula 1960, Narodna skupština NR Bosne i Hercegovine pretresla je i usvojila Odluku o potvrđi izmena Statuta Sreza Zenica, Izveštaj Odbora za pretstavke i žalbe za period od 1. januara do 30. juna 1960, Odluku o izboru narodnog poslanika Vlade Jotanovića za člana Komisije za tužilačenje zakona i narodnog poslanika Radivoja Lukića za člana Komisije za narodne odbore, Odluku o razrešenju jednog sudije Okružnog suda u Travniku, o izboru tri sudije Okružnog suda u Sarajevu, dve sudije Okružnog suda u Travniku i dve sudije Okružnog privrednog suda u Sarajevu. Na kraju, Skupština je usvojila Odluku o trajanju odmora Narodne skupštine od 2. jula do 31. avgusta 1960.

Republičko veće i Veće proizvođača na svojim dvanaestim odvojenim sednicama, 1. jula 1960, usvojili su Zakon o sredstvima za izgradnju sudskih zgrada i Zakon o izmenama i dopunama Zakona o šumama.

Republičko veće kao isključivo nadležno na dvanaestoj sednici, 1. jula 1960, usvojilo je Zakon o Višoj pedagoškoj školi u Tuzli, Zakon o Višoj poljoprivrednoj školi u Banjoj Luci, Zakon o Višoj geodetskoj školi u Sarajevu, Zakon o osnivanju Rudarskog fakulteta u Tuzli, Zakon o izmenama i dopunama Zakona o usaglašavanju zakona Narodne Republike Bosne i Hercegovine sa Krivičnim zakonikom i Zakon o izmenama i dopunama Zakona o usaglašavanju odredaba o prekršajima u zakonima Narodne Republike Bosne i Hercegovine sa Osnovnim zakonom o prekršajima.

Veće proizvođača kao isključivo nadležno na svojoj dvanaestoj sednici, 1. jula 1960, usvojilo je Odluku o pretstanku mandata narodnih poslanika Dževada Arapovića, ing. Živka Bogića, Dare Četković-Stojković, Vojislava Ivića i ing. Tomislava Jurišića, pošto im je po sili zakona prestao mandat jer su prestali da budu proizvođači. Istom Odlukom raspisani su dopunski izbori za izbor narodnih poslanika u 12 izbornom srezu Goražde i 43 izbornom srezu Zenica u grupi industrije, trgovine i zanatstva, 10 izbornom srezu Maglaj, 11 izbornom srezu Goražde i 18 izbornom srezu Sarajevo u grupi poljoprivrede. Veće je za zapisničara izabralo narodnog poslanika ing. Zvonka Zubca, u Odbor za privredne organizacije narodne poslanice ing. Keversu Tikvina i Peru Gajića, a u Mandatno-imunitetskii odbor narodnog poslanika Bukija Atijasa.

Akti koje su domovi usvojili:

Zakon o sredstvima za izgradnju sudskih zgrada predviđa da za izgradnju novih, opravku i dogradnju postojećih sudskih zgrada i sreskih zatvora, kao i za nabavku opreme za njihove potrebe, služe sredstva koja se u tu svrhu predviđaju u budžetu Narodne Republike Bosne i Hercegovine odnosno u budžetima sreskih narodnih odbora, kao i sredstva koja se kao dopunska obrazuju u visini od 20% prihoda od sudskih taksa ostvarenih na području Narodne Republike Bosne i Hercegovine od početka 1960 do kraja 1965 godine. Za iste potrebe Javnog tužništva, pored sredstava koja se predviđaju u saveznom budžetu, službe i sredstva koja se kao dopunska ostvaruju u visini od 20% prihoda od sudskih taksa. Ova sredstva će se obezbeđivati i koristiti na osnovu perspektivnog programa izgradnje sudskih zgrada, koji utvrđuje Izvršno veće u sporazumu sa sreskim narodnim odborima. Na osnovu ovog perspektivnog programa Izvršno veće odnosno sreski narodni odbori utvrđuju za svaku godinu plan izgradnje odnosno nabavke opreme;

Zakon o izmenama i dopunama Zakona o šumama određuje reorganizaciju šumskih gazdinstava, koja su dosad bila samostalne ustanove, u privredna preduzeća s tim da šumska gazdinstva ne osnivaju, kao dosad, Izvršno veće nego sreski odnosno opštinski narodni odbori;

Zakoni o višim školama određuju niz mera radi bržeg osposobljavanja što većeg broja određenih stručnjaka. Škole koje su tim zakonima osnovane, osim u svojim konkretnim zadacima, gotovo se ni po čemu ne razlikuju od ostalih viših škola ranije osnovanih u NR Bosni i Hercegovini.

Viša pedagoška škola u Tuzli doprinosiće podmirivanju sve većih potreba za nastavnicima osnovnih škola. Zakon stavlja pred ovu školu i određene zadatke u sprovođenju reforme nastave u osnovnim školama, što znači da će ona delovati i kao stručni pedagoški centar. Upis u školu je slobodan s tim što Savet za prosvetu NR Bosne i Hercegovine može izuzetno i privremeno ograničiti broj studenata.

Viša poljoprivredna škola u Banjoj Luci imaće ratarski i stočarski otek. Stvorene su mogućnosti i za formiranje novih oteka, čime je školi dat karakter specijalizovane škole. Školovanje traje dve godine.

Viša geodetska škola u Sarajevu omogućuje poboljšanje kvalifikacione strukture i rešavanje pitanja deficitarnosti geodetskih kadrova. Školovanje u ovoj školi traje takođe dve godine, ali lica koja se u školu upisuju sa završenom geodetskom školom u trajanju od tri godine i sa pretpretnom od dva razreda gimnazije ili lica koja su završila geodetsku školu u trajanju od pet godina i sa pretpretnom u osmogodišnjem trajanju imaju pod uslovima propisanim Statutom škole mogućnost korišćenja prava na skraćeno školovanje;

Zakon o osnivanju Rudarskog fakulteta u Tuzli. Dosadašnja Visoka tehnička škola za pogonske inženjere rudarske struke u Tuzli pretvara se u Rudarski fakultet u istom gradu. Time je omogućeno uzdizanje novih visokokvalifikovanih rudarskih stručnjaka uporedo sa stalnim usponom i razvojem rudarstva u NR Bosni i Hercegovini. Dosadašnjim studentima Visoke tehničke škole za pogonske inženjere rudarske struke omogućeno je dalje školovanje na Fakultetu, s tim da se semestri koje su upisali i ispiti koje su položili na Visokoj školi priznaju i na Fakultetu. Redovna nastava na Fakultetu za studente koji su bili upisani u školskoj 1959/60 godini u Visoku školu trajaće izuzetno sedam semestara;

Zakon o izmenama i dopunama Zakona o usaglašavanju zakona Narodne Republike Bosne i Hercegovine sa Krivičnim zakonikom. Pri donošenju ovog Zakona vodilo se prvenstveno računa da se iz republičkih zakona brišu sve odredbe koje se odnose na dela predviđena kao krivična dela u Krivičnom zakoniku. Pored toga, brisane su i odredbe o nadležnosti sudova odnosno o postupku, jer su doneti savezni propisi kojima je ovo pitanje regulisano;

Zakon o izmenama i dopunama Zakona o usaglašavanju odredaba o prekršajima u zakonima Narodne Republike Bosne i Hercegovine sa Osnovnim zakonom o prekršajima usklađuje odnos visine novčanih kazni u pojedinim odredbama republičkih zakona sa visinom novčanih kazni zatvora u Osnovnom zakon o prekršajima. U republičkim zakonima, osim toga, brisane su i sve odredbe o postupku, jer su ta pitanja regulisana Osnovnim zakon o prekršajima, a takođe i odredbe kojima se kao prekršaji sankcionišu radnje koje se po izmenjenom Osnovnom zakonu o prekršajima ne mogu smatrati prekršajima. Zakonom je utvrđena i nadležnost organa narodnih odbora prema raspodeli nadležnosti utvrđenih propisima donetim posle stupanja na snagu republičkih zakona o nadležnosti narodnih odbora.

Z. H.

SEDNICE NARODNE SKUPŠTINE NR CRNE GORE

12 JULA 1960

Na devetoj zajedničkoj sednici Republičkog veća i Veća proizvođača, 12. jula 1960, Narodna skupština NR Crne Gore pretresla je Pregled kretanja privrede za period januar—maj 1960. U toku pretresa, izveštalic odbora za narodnu privredu oba doma podneo je usmeni izveštaj o pretresanju Pregleda u odborima i njihovom stavu po pojedinim pitanjima. Pored toga, predstavnik Izvršnog veća je podneo ekspozu uz Predlog zakona o zdravstvenom osiguranju poljoprivrednih proizvođača. Zatim je izvršen izbor jednog člana Odbora za pretstavke i žalbe, i doneta Odluka o letnjem odmoru Narodne skupštine koji traje od 15. jula do 15. septembra 1960.

Na dvanaestoj sednici Republičkog veća i jedanaestoj sednici Veća proizvođača, 12. jula 1960, usvojeni su: Zakon o radnim odnosima poljoprivrednih radnika zaposlenih kod privatnih poslodavaca, Zakon o zdravstvenom osiguranju poljoprivrednih proizvođača, Zakon o zdravstvenim stanicama u privrednim organizacijama, Odluka o visini doprinosa koj plaćaju poljoprivredni proizvođači za finansiranje osnovnog zdravstvenog osiguranja u 1960 i Odluka o izmenama i dopunama budžeta Narodne Republike Crne Gore za 1960 godinu.

Republičko veće, kao isključivo nadležno, na dvanaestoj sednici, 12. jula 1960, usvojilo je: Zakon o organizaciji škola u kojima se nastava izvodi na jeziku nacionalne manjine u Narodnoj Republici Crnoj Gori, Zakon o republičkom fondu za unapređivanje izdavačke delatnosti i Odluku o planu mreže zdravstvenih ustanova u NR Crnoj Gori.

Veće proizvođača, kao isključivo nadležno, na jedanaestoj sednici, 12. jula 1960, izabralo je po jednog člana Odbora za narodnu privredu i Mandatno-imunitetskog odbora i veri-

ficiralo mandate tri narodna poslanika izabrana na dopunskim izborima za izborne srezove grupe industrije, trgovine i zanatstva: Titograd VII, Virpazar i Hercegnovi II.

Akti koje su domovi usvojili:

Zakon o radnim odnosima poljoprivrednih radnika zaposlenih kod privatnih poslodavaca garantuje poljoprivrednim radnicima kod privatnih poslodavaca osnovna prava koja imaju sva druga lica u radnom odnosu. Radni odnos poljoprivrednih radnika kod privatnih poslodavaca se zasniva i reguliše pismenim ugovorom o radu, koji se registruje kod organa uprave opštinskog narodnog odbora nadležnog za poslove rada i radnih odnosa. Radno vreme poljoprivrednih radnika iznosi prosečno 8 časova dnevno u toku cele godine s tim da radnik nijedan dan ne radi više od 12 časova. Poljoprivredni radnici imaju pravo na godišnji odmor i na 7 dana plaćenog odsustva za neophodne privatne poslove prema Zakonu o radnim odnosima. Plata, koja se određuje ugovorom, može jednim delom biti i u naturi;

Zakon o zdravstvenom osiguranju poljoprivrednih proizvođača uvodi osnovno zdravstveno osiguranje poljoprivrednih proizvođača kao opšte, obavezno i jedinstveno, i prošireno zdravstveno osiguranje koje se uvodi odlukom narodnog odbora za područje pojedine opštine. Za sprovođenje zdravstvenog osiguranja poljoprivrednih proizvođača osnivaju se fondovi s društvenim upravljanjem u okviru sreskih i Republičkog zavoda za socijalno osiguranje. Sredstva fonda obezbeđuju se iz doprinosa poljoprivrednih proizvođača i lica koja imaju porezu podložne prihode od poljoprivrede, kao i iz doprinosa budžeta opština i Republike. Osnov za plaćanje doprinosa je katastarski prihod poljoprivrednih proizvođača i broj članova njihovih domaćinstava. Visina doprinosa se određuje godišnjim društvenim planom ili odlukom Narodne skupštine. Osnovno zdravstveno osiguranje poljoprivrednih proizvođača uvodi se od 1 decembra 1960;

Zakon o zdravstvenim stanicama u privrednim organizacijama uređuje ove stanice kao samostalne zdravstvene ustanove s društvenim upravljanjem, koje rade na zaštiti zdravlja i radne sposobnosti radnika i službenika, na unapređenju higijenskih

prilika pri radu itd. Stanice mogu vršiti i zdravstvenu zaštitu članova porodica radnika i službenika privrednih organizacija kao i drugih lica. Osnivaju ih radnički saveti privrednih organizacija uz saglasnost opštinskog narodnog odbora, s tim što dve ili više privrednih organizacija mogu sporazumno osnovati zajedničku zdravstvenu stanicu. Finansiranje zdravstvene stanice se vrši u smislu postojećih propisa.

Zakon o organizaciji škola u kojima se nastava izvodi na jeziku nacionalne manjine u NR Crnoj Gori. Cilj vaspitanja i obrazovanja u ovim školama je isti kao i u drugim vrstama škola. Ove škole su deo jedinstvenog sistema školstva i organizuju se na načelima društvenog upravljanja;

Zakon o republičkom fondu za unapređivanje izdavačke delatnosti doprineće unapređivanju izdavačke delatnosti u Crnoj Gori. Sredstva fonda čini deo doprinosa koji plaćaju izdavačka preduzeća po saveznim propisima, a raspodela se vrši u okviru smernica o dotiranju pojedinih vrsta izdavačke delatnosti koje utvrđuje Svet za kulturu. Fondom se upravlja na načelima društvenog upravljanja;

Odluka o visini doprinosa koji plaćaju poljoprivredni proizvođači za finansiranje osnovnog zdravstvenog osiguranja u 1960 određuje da poljoprivredni proizvođači kao i ostali građani koji imaju porezu podložne prihode od poljoprivrede, plaćaju godišnje doprinos po stopi od 5% na katastarski prihod odnosno na osnovicu koja služi za oporezivanje dohotka, i po din. 350 za svakog člana domaćinstva koji ima pravo na korišćenje osnovnog zdravstvenog osiguranja;

Odluka o izmenama i dopunama budžeta NR Crne Gore za 1960 vrši novi raspored sredstava na ime dotacija društvenim organizacijama po republičkom budžetu za 1960 čija je visina ostala ista;

Odluka o planu mreže zdravstvenih ustanova u NR Crnoj Gori. Plan mreže postavljen je na osnovu postojećeg stanja zdravstvenih ustanova, predloga opštinskih narodnih odbora i izveštaja stručnih komisija o radu i organizaciji zdravstvenih ustanova.

A. P.

AKTIVNOST SAVEZA STUDENATA JUGOSLAVIJE¹

Posle IV Kongresa (januara 1959) aktivnost Saveza studenata Jugoslavije (SSJ)² bila je usmerena na dalje razvijanje vaspitno-političke uloge organizacije u cilju stvaranja uslova za širu ideološku i političku aktivnost među studentima i njihovo jače uključivanje u društveno-politički, privredni i kulturni život zemlje. Problemima reforme univerzitetske nastave, stvaranja boljih uslova za osposobljavanje visokokvalifikovanih kadrova, razvijanja društvene odgovornosti studenata prema svojim obavezama na fakultetu Savez studenata je poklanjao posebnu pažnju. Pored toga, Savez studenata je aktivno radio na rešavanju materijalnih problema studenata preduzimajući niz konkretnih aktivnosti.

Raznovrsnija aktivnost Saveza studenata doprinela je i njegovom organizacionom jačanju. U vreme IV Kongresa SSJ je imao 65.766 članova, a u 1960 organizacija obuhvata 70.985 studenata.

IDEOLOŠKO-POLITIČKI RAD

Posle IV Kongresa Savez studenata Jugoslavije posvetio je posebnu pažnju ideološko-političkom radu.

Udruženja Saveza studenata stvaraju programe ideološko-političkog rada zasnovane na bazi interesovanja studenata. Javljaju se novi oblici sistematskog proučavanja pojedinih pitanja: marksistički klubovi (u Sarajevu i Ljubljani), klubovi za međunarodni radnički pokret (u Beogradu), klubovi za proučavanje pitanja socijalističke izgradnje u Jugoslaviji (Kabinet društvenih nauka u Skopju) itd.

Prorada Programa SKJ. Osnova ideološko-političke aktivnosti na univerzitetima u 1959 bila je prorada Programa SKJ i drugih materijala sa VII Kongresa SKJ. Univerzitetski odbori Saveza studenata i Univerzitetski komiteti Saveza komunista stvarali su planove prorade Programa jedinstvene za sve fakultete, koji su predviđali određeni broj tema (6—10) prorađivanih uglavnom u udruženjima Saveza studenata, kako bi se stvorila mogućnost da što širi krug studenata učestvuje u njihovom proučavanju. Na Beogradskom univerzitetu, naprimer, plan prorade Programa sastojao se iz 7 tema: Program SKJ i mesto i uloga komunista u daljem socijalističkom razvitku; Ekonomski i politički problemi savremenog kapitalizma; Borba za socijalizam i njeni oblici u savremenim uslovima; Unutrašnje protivrečnosti socijalističke izgradnje i socijalistička misao danas; Privredni sistem Jugoslavije; Politički sistem Jugoslavije; Naredni zadaci socijalističke izgradnje u Jugoslaviji. Plan prorade Programa na Zagrebačkom univerzitetu sastojao se iz 10 tema: Osnovne karakteristike savremenog kapitalizma; Socijalizam kao svetski proces i radnički pokreti kao njegovi nosioci; Idejne osnove socijalizma i borba SKJ protiv deformacija socijalističke misli; Protivrečnosti u izgradnji socijalizma i pokretači društvenog razvitka; Država i ličnost u socijalizmu; Osnovi privrednog sistema i način planiranja u Jugoslaviji; Komuna i društveno-politički sistem u Jugoslaviji; Zadaci socijalističke izgradnje i socijalističkog preobražaja sela; Uloga SKJ u borbi za socijalizam i njegov odnos prema društveno-političkim organizacijama; Spoljna politika Jugoslavije u svetlosti međunarodnih odnosa i borba za socijalizam. I na ostalim univerzitetima su prorađivane uglavnom iste teme.

U cilju uspešnije prorade Programa, univerzitetski odbori i univerzitetski komiteti su za izvestan broj uzdignutih čela, nova Saveza studenata i Saveza komunista organizovali niz predavanja o temama predviđenim planom prorade Programa

kako bi se za proradu Programa na fakultetima pripremio što veći broj studenata. Predavanja su držali poznati društveni i politički radnici. Samo na Beogradskom univerzitetu ovim predavanjima je u 1959 obuhvaćeno preko 5.500 studenata. Posle predavanja organizovane su diskusije u okviru udruženja Saveza studenata, koje su obuhvatile 131.840 studenata, od kojih je 20.560 uzelo učešća u diskusiji. U pripremanju diskusija u udruženjima Saveza studenata učestvovala je veliki broj studenata, što je doprinelo da se znatno pojača interesovanje studenata za čitanje marksističke literature i dublje proučavanje problema koje Program tretira.

U 1960 ideološko-politički rad zasniva se na proradi najvažnijih pitanja privrednog, društvenog i političkog života, pojedinih pitanja jugoslovenske spoljne politike, kao i pitanja neposredno vezanih za život i rad studenata. Zato se u 1960 nije išlo na stvaranje jedinstvenih programa, koji bi važili za sve fakultete na jednom univerzitetu, već takvih koji će odgovarati prirodi studija na pojedinim fakultetima i interesovanju studenata za određene probleme. Iz tih razloga planove rada donose sama rukovodstva Saveza studenata fakulteta, grupa udruženja, što u velikoj meri omogućuje da studenti sami i neposredno učestvuju u njihovoj izradi.

Društveni klubovi. Ideološko-politički rad na fakultetima dopunjuje se radom društvenih klubova. Na svim univerzitetima danas aktivno rade 52 društvena kluba, koja okupljaju preko 15.000 studenata. Pored delatnosti zabavnog karaktera, društveni klubovi često organizuju predavanja i diskusije o aktuelnim političkim pitanjima. Važan oblik delatnosti društvenih klubova u 1959 i 1960 bili su usmene novine na kojima uzimaju učešća istaknuti domaći novinari. U klubovima je 1959 i 1960 održano 135 predavanja, diskusija i usmenih novina, kojima je prisustvovalo 13.450 studenata.

Na većem broju fakulteta postoje *tribine* i t. zv. *katedre za opšte obrazovanje studenata* na kojima su najčešći oblici rada predavanja i diskusije o pitanjima koja najviše interesuju studente.

Društveni klubovi, tribine i katedre za obrazovanje studenata umnogome doprinose omasovljenju ideološko-političkog rada na fakultetima.

Tribine i klubovi u okviru univerziteta. Na svim univerzitetima postoje tribine i klubovi koji okupljajući izvestan broj studenata tretiraju i proučavaju različita pitanja iz oblasti međunarodnog radničkog pokreta, aktuelne političke problematike, kulture, umetnosti i sl. Klub za međunarodni radnički pokret iz Beograda, naprimer, održao je u 1959 dve javne diskusije na temu: Problemi savremene Kine i Principi i praksa saradnje u međunarodnom radničkom pokretu. Na diskusijama je prisustvovalo 2.600 studenata. U 1960 Klub je održao 2 javne diskusije na teme: Materijalna osnova savremenog neokolonijalizma i Radnički pokret i politička situacija u zemljama Latinske Amerike. Pored javnih diskusija i predavanja, Klub organizuje i interne diskusije za članstvo. U 1960 održano je 12 takvih diskusija: Francuska danas; O Španiji; Južnoameričke zemlje; Indija danas; Radnički pokret u Maroku; O nekim problemima omladine u SSSR; Druga Panafrička konferencija; Radnički pokret i politička situacija u Rodeziji; Politička kretanja u Africi i Politička situacija u Kerali. Marksistički centar u Ljubljani predviđa za 1960 proučavanje sledećih tema: Socijalizam i kapitalizam sredinom XX veka; Crkva i religija; Socijalistička demokratija u jugoslovenskoj praksi; Savez komunista Jugoslavije. Svaka od tema pretstavlja samostalno područje rada za određen broj studenata. Formiranje Centra naišlo je na veliko interesovanje, tako da je u proradi predviđenih tema okupljeno oko 1.900 studenata.

U okviru ideološkog rada organizacija Saveza studenata vodi posebnu brigu o uzdizanju mladih aktivista. U tom cilju na svim univerzitetima održavaju se kursevi za mlade aktiviste.

Rad u studentskim domovima. U 1959 i 1960 znatno je razvijenija vaspitno-politička aktivnost organizacija Saveza studenata po studentskim domovima. U domovima postoje ideološke komisije koje povremeno organizuju predavanja ili diskusije. Taj rad je bio naročito razvijen u većim studentskim naseljima. U studentskim domovima 1959 i 1960 održano je 49 predavanja i diskusija na kojima je prisustvovalo 13.450 studenata.

¹ Napis obuhvata aktivnost Saveza studenata Jugoslavije posle IV Kongresa (januar 1959 — jun 1960).

² Vidi: »Savez studenata Jugoslavije«, »Jugoslovenski pregled«, 1957, str. 321—323 (21—23); »IV Kongres Saveza studenata Jugoslavije«, »Jugoslovenski pregled«, 1959, str. 9—10 (1—2).

Studentska štampa. Savez studenata izdaje 6 studentskih listova i to: u Beogradu »Student« (nedeljno), u Zagrebu »Studentski list« (nedeljno), u Ljubljani »Tribuna« (15-dnevno) u Sarajevu »Naši dani« (15-dnevno), u Skopju »Studentski zbor« (15-dnevno) i u Novom Sadu »Index« (15-dnevno). Tiraž studentskih listova iznosi 31.000 primeraka. Pored toga, Savez studenata Beogradskog univerziteta izdaje književni list »Vidici«, a od početka 1960 počeo je da izdaje časopis »Gledišta«.

PROSLAVA 40-GODIŠNJICE KPJ I SKOJ-a

Proslava 40-godišnjice KPJ i SKOJ-a na univerzitetima, visokim i višim školama tokom 1959 dala je potstrek za raznovrsnu aktivnost organizacije Saveza studenata i imala višestruki značaj u sklopu ideološke i političke aktivnosti na univerzitetima.

Proslava je potstakla rad na sistematskom prikupljanju, sredivanju i proučavanju dokumenata iz istorije naprednog studentskog pokreta. U okviru proslave organizovano je više akcija u kojima su učestvovali studenti sa svih jugoslovenskih univerziteta, koji su znatno uticali na unapređenje interfakultetske saradnje.

Od mnogobrojnih aktivnosti Saveza studenata u jubilarnoj godini najvažnije su bile:

Svečane akademije i sastanci. Na svim univerzitetima održane su posebne akademije na kojima su podneti referati o aktivnosti KPJ i SKOJ-a na univerzitetima u predatnom periodu i izvedeni prigodni umetnički programi. Svečane akademije održane su i na svim fakultetima i u studentskim domovima, kao i svečani sastanci na kojima su primani novi članovi u Savez studenata. Osim toga, fakultetske organizacije Saveza studenata organizovale su veliki broj sastanaka na kojima su istaknuti društveni i politički radnici evocirali svoje uspomene. Kulturno-umetnička društva »Branko Krstanović«, »Slobodan Princip-Selj«, »Ivan Goran Kovačić«, »Mirče Acev«, »Tone Tomšič« organizovala su komemorativne svečanosti na kojima su evocirane uspomene na heroje čija imena nose.

Predavanja i mitinzi. Povodom proslave 40-godišnjice KPJ i SKOJ-a održani su veliki mitinzi studenata i omladine: aprila u Sarajevu, 11 oktobra u Beogradu i 9 novembra u Ljubljani. Sem toga, studenti su masovno učestvovali na opštenarodnim zborovima, organizovanim povodom proslave 40-godišnjice Partije i SKOJ-a u Beogradu, Zagrebu, Skopju, Sarajevu, Ljubljani i Novom Sadu. Na fakultetima, umetničkim akademijama, visokim i višim školama održan je veći broj predavanja iz istorije KPJ i SKOJ-a. Za mlade članove SKJ i Saveza studenata na nekim fakultetima su organizovani ciklusi predavanja iz istorije KPJ i SKOJ-a.

Otkrivanje spomen-ploča i bista narodnih heroja. Proslava 40-godišnjice KPJ i SKOJ-a bila je obeležena i otkrivanjem spomen-ploča i bista istaknutih rukovodilaca KPJ i SKOJ-a. Na Beogradskom univerzitetu otkrivene su biste narodnih heroja Vere Blagojević u studentskom domu koji nosi njeno ime, Đoke Kovačevića na Pravnom fakultetu, Mirka Srzentića na Prirodno-matematičkom fakultetu i Rifata Burdževića u Studentskom domu na Zvezdari, na Šumarskom fakultetu spomen-ploča studentima palim u NOB. Na Ljubljanskom univerzitetu u auli Univerziteta otkrivene su biste Toneta Tomšića i Borisa Kidriča, a na Rudarskom, Medicinskom i Tehničkom fakultetu spomen-ploče studentima palim u NOB. Na Zagrebačkom univerzitetu u studentskom domu »Đuro Salaj« otkrivena je bista Đure Salaja, a u studentskom domu na Lušćini bista Ive Lole Ribara. Na Sarajevskom univerzitetu u studentskim domovima otkrivene su biste palih boraca čija imena domovi nose.

Priredbe i izleti. U okviru proslave 40-godišnjice KPJ i SKOJ-a, studentska kulturno-umetnička društva održala su veći broj priredbi za studente i za izvestan broj radnih kolektiva. Studentska kulturno-umetnička društva »Branko Krstanović« i »Ivan Goran Kovačić« učestvovala su na festivalu revolucionarnih pesama i recitacija održanom u Titovom Užicu. Samo kulturno-umetničko društvo Beogradskog univerziteta »Branko Krstanović«, »Žikica Jovanović-Španac« i »Mika Mitrović« priredila su u okviru proslave 101 priredbu i koncert. Društvo »Branko Krstanović« posetilo je rodno mesto Branka

Krstanovića, gde je održalo 3 koncerta. Kulturno-umetnička društva »Tone Tomšič«, »Vinko Vodopivec« i »Franjo Marolt« sa Ljubljanskog univerziteta, pored učestvovanja na akademijama na Univerzitetu, priredila su veći broj koncerata u gradovima Slovenije. KUD »Slobodan Princip-Selj« iz Sarajeva organizovalo je na univerzitetu veće posvećeno borbi radničke klase i dalo više koncerata u gradovima Bosne i Hercegovine.

Društveni klubovi na fakultetima i udruženja Saveza studenata organizovali su veći broj priredbi i prigodnih manifestacija povodom proslave. Naprimera, Društveni klub Medicinskog fakulteta u Skopju organizovao je »Veće španskih boraca« sa kulturno-umetničkim programom, Udruženje Saveza studenata Filozofskog fakulteta u Novom Sadu svečanu priredbu pod nazivom »Seti se druže«, Univerzitetski odbor Saveza studenata Beogradskog univerziteta takmičenje u govorništvu, literarno veće nagrađenih radova sa književnog nagradnog konkursa itd.

U čast 40-godišnjice Partije i SKOJ-a organizovan je veći broj partizanskih marševa, izleta i poseta istoriskim mestima i porodicama poginulih heroja. Naprimera, 250 studenata sa svih pravnih fakulteta učestvovalo je u partizanskom maršu trgom I Makedonsko-kosovske brigade; studenti mašinskih fakulteta organizovali su partizanski marš na Drvar; Poljo-privrednog fakulteta iz Zagreba partizanski marš na Kozaru itd. Mnoga studentska planinarska društva i ferijalne organizacije organizovali su takođe veći broj izleta i pohoda na značajna istoriska mesta.

OPŠTEKULTURNI I KULTURNO-UMETNIČKI ŽIVOT STUDENATA

Od IV Kongresa aktivnost Saveza studenata na opšte-kulturnom i tehničkom vaspitanju studenata bila je usmerena na obuhvatanje što većeg broja studenata različitim oblicima tog rada.

Nosioci opštekulturnog i umetničkog života na univerzitetima su studentska kulturno-umetnička društva, samostalne kulturno-umetničke grupe i sekcije, društveni klubovi, katedre za opšte obrazovanje i specijalizovane tribine.

U 9 studentskih kulturno-umetničkih društava i 45 samostalnih kulturno-umetničkih sekcija i grupa radi preko 3.500 studenata. Pored toga, veliki broj studenata je obuhvaćen kulturno-umetničkim sekcijama i grupama formiranim u okviru zavičajnih klubova. 14 sekcija u okviru 3 studentska kulturno-umetnička društva u Beogradu dalo je samo u 1959 godini 197 koncerata i priredbi. Studentska kulturno-umetnička društva iz Zagreba su dala 112 priredbi na Univerzitetu i u mestima u unutrašnjosti. Veliki broj priredbi i koncerata priredili su takođe kulturno-umetnička društva i samostalne kulturno-umetničke sekcije i grupe na univerzitetima u Sarajevu, Žibljani, Skopju i Novom Sadu.

Gotovo na svim fakultetima i u svim studentskim domovima društveni klubovi, pored organizovanja aktivnosti na ideološko-političkom uzdizanju studenata, usmeravaju i organizuju manifestacije kulturno-zabavnog karaktera, kao i predavanja i diskusije iz različitih oblasti kulture i umetnosti. Društveni klubovi često organizuju i izložbe iz oblasti slikarstva i posete muzejima i drugim kulturno-umetničkim institucijama.

U okviru kulturno-umetničkog rada na univerzitetima ističe se tradicionalni Majski kulturno-umetnički festival, koji se održava svake godine u Zagrebu. Na njemu učestvuju sva studentska kulturno-umetnička društva u zemlji sa svojim najznačajnijim ostvarenjima. Na Majskom kulturno-umetničkom festivalu u 1959, posvećenom 40-godišnjici KPJ i SKOJ-a dato je 9 pozorišnih, muzičkih i folklornih predstava i priredena izložba studenata akademija za likovnu umetnost. U 1960, pored studentskih kulturno-umetničkih društava iz zemlje i studenata muzičkih akademija iz Zagreba, Ljubljane, Sarajeva i Beograda, na Festivalu su učestvovali i studentsko kulturno-umetničko društvo iz Parme i predstavnici studentskih kulturno-umetničkih društava Brisela, Erlangena i Venecije.

VANUNIVERZITETSKA AKTIVNOST

Sprovedeći odluke IV Kongresa, Savez studenata Jugoslavije proširio je vanfakultetsku aktivnost studenata. Ta aktivnost se u 1959 i 1960 odvijala najviše kroz zavičajne klubove Saveza

studenata. Pored toga, više je razvijana saradnja između organizacija Saveza studenata i organizacija radničke, srednjoškolske i seoske omladine. Na nekim fakultetima (naprimjer na Pravnom fakultetu u Sarajevu) postoje aktivni predavači, koji drže predavanja radničkoj, srednjoškolskoj i seoskoj omladini. Studenti i omladina su imali različite susrete političkog, kulturno-zabavnog i sportskog karaktera. Sve je veći broj studenata koji organizovano posećuju radne kolektive u cilju upoznavanja funkcionisanja radničkog samoupravljanja, principa nagrađivanja u privredi i drugo.

Broj zavičajnih klubova povećao se od 193 sa 15.000 studenata početkom 1959 na 256 sa 22.500 studenata početkom 1960. Zavičajni klubovi Srbije i Crne Gore organizovali su u Leskovcu književno-likovni festival studenata ove dve republike; zavičajni klubovi južne i istočne Srbije organizovali su u Zaječaru letnje igre studenata i omladine s ovog područja, na kojima je učestvovalo 600 studenata i omladinaca iz 20 gradova. Zavičajni klubovi iz Srema, severne Bačke, Sandžaka, Banata, zapadne Srbije takođe su organizovali letnje igre; zavičajni klub Titograda organizovao je radničko-studentske sportske igre; studenti Korduna izveli su uspešan partizanski marš na Petrovu Goru itd. Klubovi su osnovali grupe studenata za sakupljanje dokumenata iz NOB. Studenti Istre organizovali su omladinsko-studentski festival u Pazinu i predavanja za omladinu. Zavičajni klubovi studenata iz Slovenije organizovali predavanja iz istorije KPJ i SKOJ-a i savremenog društveno-političkog života.

Aktivnost zavičajnih klubova Saveza studenata postaje sve značajnija forma aktivizacije studenata u društveno-političkom životu komuna, kao i u njihovom povezivanju sa ostalom omladinom.

RAD NA REŠAVANJU PITANJA STUDIJA

U 1959 i 1960 težište aktivnosti Saveza studenata Jugoslavije je i dalje bilo na preduzimanju raznovrsnih mera koje bi doprinele bržem i boljem završavanju studija.

U 1959 na svim univerzitetima doneseni su fakultetski i univerzitetski statuti, kao i novi nastavni planovi i programi, koji treba da konkretizuju osnovne postavke Preporuke Savezne narodne skupštine o reformi univerzitetske nastave. Organizacije Saveza studenata su se zalagale da u nove statute uđu odredbe koje potstiču veće zalaganje i odgovornost studenata i nastavnika. Na sastancima organizacija Saveza studenata sve češće je isticala društvena odgovornost studenata pred obavezama na fakultetu, što je umnogome doprinelo razvijanju radne discipline i većeg zalaganja kod studenata. Savez studenata je nastojao da doprinese prilagođavanju univerzitetske nastave praktičnim potrebama privrede koje je izvršeno deobom pojedinih fakulteta na otkese i stvaranjem mogućnosti za specijalizaciju na pojedinim fakultetima posle druge ili treće godine studija, kao i povećanjem praktičnog dela nastave.

Kao rezultat novih mera postignuti su u 1959 mnogo bolji rezultati u studiranju nego ranijih godina, što se odrazilo u postignutom uspehu studenata prvih godina studija, u smanjenju broja apsolenata i u povećanju broja diplomiranih studenata. Dok je 1958 diplomiralo 7.116 studenata, u 1959 je diplomiralo 8.558 studenata.

U vezi s aktivnošću Saveza studenata na ostvarivanju potrebnih uslova za brže i bolje završavanje studija, ističe se u 1959 i 1960 pojačano angažovanje studenata u radu organa društvenog upravljanja na fakultetima i univerzitetima. Značajnu ulogu u okupljanju širokog kruga studenata oko najvažnijih školskih i nastavnih problema odigrali su zborovi birača i veća godina.

Zborovi birača (skupovi studentskih predstavnika u školskim organima i studenata-birača) održavani su mnogo češće nego ranijih godina, jer se pokazalo da mogu imati značajnu ulogu u društvenom upravljanju na univerzitetima. Na zborovima održavanim na inicijativu studentskih predstavnika, studenata godine, grupe ili fakulteta, kao i na inicijativu rukovodstva Saveza studenata, studentski predstavnici su podnosili izveštaj o svom radu u organima društvenog upravljanja i problemima kojima se bave organi u koje su izabrani, a studenti su pokretali pitanja nastave, nastavnih planova i programa, udžbenika, ispita, vežbi, seminara, učenja i sl.

Na inicijativu Saveza studenata 1959 i 1960 osnovana su na svim univerzitetima veća po godinama studija ili po grupama na pojedinim fakultetima raznorodnih studija (naprimjer filozofski). *Veća godina (grupa)*, sastavljena od profesora i predstavnika studenata jedne godine (grupe), stvorena su u cilju da se stara u o pravilnom funkcionisanju nastave na godini (grupi), da proučavaju probleme vezane za tu godinu (grupu) (probleme udžbenika, ispita i sl.) sa kojima se studenti susreću u svome radu. Veća godina (grupa) su postala značajan organ u sistemu društvenog upravljanja na univerzitetima i zahvaljujući njihovoj aktivnosti u 1959 i 1960 ostvaren je znatan napredak u postizanju boljih rezultata na ispitima (naročito na prvim godinama studija), u izvođenju nastave i sl.

Sastavni deo stručnog osposobljavanja studenata su *stručni klubovi i časopisi*, kojima je Savez studenata u 1959 i 1960 poklanjao znatno veću pažnju nego ranije. Pojedini stručni klubovi pomažu u izdavanju skriptata, održavaju vrlo uspela predavanja i diskusije, pomažu studentima u savlađivanju gradiva i sl.

Od stručnih časopisa izlaze »Medicinski podmladak«, »Veterinar« i »Psihološki bilten«. Festivali stručnih radova studenata medicine održani su u 1959 i 1960.

MATERIJALNA PITANJA STUDENATA

Delatnost organizacije Saveza studenata u rešavanju materijalnih pitanja studenata bila je usmerena na proširivanje kapaciteta studentskih domova i restorana, bolje funkcionisanje organa upravljanja u njima, povećanje broja stipendija, unapređenje i regulisanje zdravstvene zaštite studenata i proširivanje drugih oblika poboljšanja materijalnog položaja studenata: potpornih udruženja, pozajmnih fondova, zadruga (servisa) za zapošljavanje studenata i sl.

Na nekim univerzitetima, gde su potrebe bile najveće, prošireni su kapaciteti studentskih domova i restorana i izvršene pripreme za gradnju nekih studentskih domova koji treba da budu završeni u 1960 ili 1961. U Zagrebu su izgrađena dva paviljona sa 542 mesta, a izvršene su pripreme za izgradnju studentskog doma sa 2.500 mesta i izgrađen je moderan studentski restoran za 6.000 abonenata. Adaptiranjem nekih prostorija u Skopju je proširen kapacitet studentskih domova za 70 mesta, a u toku je izgradnja jednog doma sa 400 mesta, a vrše se pripreme za proširenje kapaciteta za još 700 mesta. U Sarajevu je u izgradnji dom sa 300 mesta.

U 1959 i 1960 činjeni su znatni naponi na unapređenju funkcionisanja organa upravljanja studentskih domova i restorana, kako bi se otklonile izvesne slabosti u njihovom radu i poboljšali uslovi stanovanja i ishrane studenata. Na inicijativu Saveza studenata, za članove ovih organa birani su ne samo predstavnici zaposlenog osoblja i studenata već i predstavnici društveno-političkih organizacija i narodne vlasti i profesori. Nastojalo se na proširenju broja studenata koji učestvuju u radu ovih organa, bilo povećanjem broja studenata izabranih u upravne odbore ili stvaranjem novih organa (domska i restoranska veća, a u većim naseljima posebni organi po spratovima ili paviljonima). Znatno je porasla uloga godišnjih skupština stanara domova i abonenata restorana. Neki univerziteti održavali su posebne seminare za aktiviste Saveza studenata koji rade u organima studentskih domova i restorana.

U cilju sniženja režiskih troškova stanovanja i ishrane studenata i poboljšanja uslova stanovanja i kvaliteta hrane, 1959 je gotovo u svim studentskim domovima i studentskim restoranima uvedeno čišćenje soba od strane samih studenata, samoposluživanje u studentskim restoranima i obavljanje vratarske službe od strane studenata.

UČEŠĆE NA RADNIM AKCIJAMA

U 1959 na radnim akcijama učestvovalo je 48 studentskih brigada, od toga na saveznoj radnoj akciji 45 i na lokalnim 3. Na akcijama je učestvovalo ukupno 5.360 studenata uključivši i izvestan broj studenata koji su išli na akcije kao sanitetski i građevinski referenti u srednjoškolskim i seoskim brigadama i kao zamenici komandanata naselja. Glavni štab omladinskih radnih brigada na Autoputu je od ukupno 45 studentskih brigada 39 proglasio udarnim tri puta, 5 četiri puta i

1 pet puta. 7 brigada bilo je jedanput specijalno pohvaljeno, 24 brigade dva puta, 7 tri puta i 3 četiri puta. 6 brigada je dobilo prelazne zastave deonice, dok su 2 brigade bile nosioci prelazne zastave Glavnog štaba. Sve brigade su imale ukupno 153 udarnika ili 22,3% i 1.681 pohvaljenog ili 32,5%. Veći broj studentskih brigada odlikovan je Ordenom reda I, II i III reda.

MEĐUNARODNA AKTIVNOST

Od IV Kongresa, Savez studenata Jugoslavije postigao je velike rezultate u daljem razvijanju međunarodne studentske saradnje. Savez studenata danas održava veze i razvija saradnju sa 13 međunarodnih i 73 nacionalne studentske organizacije iz Evrope, Azije, Severne i Južne Amerike, Afrike i Australije. Pretstavnici Saveza studenata Jugoslavije učestvovali su na: VIII Međunarodnoj studentskoj konferenciji u Peruu (februar 1959), koju je organizovao COSEC — Coordinating secretariat of national unions of students; XI Godišnjoj konferenciji Međunarodnog studentskog pokreta za Ujedinjene nacije u Ženevi (avgust 1959); Godišnjoj konferenciji Međunarodnog udruženja za stručnu praksu studenata ekonomije u Berlinu (avgust 1959); Godišnjoj konferenciji Međunarodne unije studenata stomatologije u Berlinu (avgust 1959); Godišnjoj konferenciji Međunarodne federacije studenata farmacije u Holandiji (septembar 1959); Godišnjoj konferenciji Međunarodnog udruženja studenata agronomije u Oslu (jul 1959) i Godišnjoj konferenciji Međunarodnog udruženja studenata veterine u Minhenu (avgust 1959).

Pored učešća na konferencijama navedenih međunarodnih organizacija, pretstavnici Saveza studenata Jugoslavije učestvovali su i na drugim međunarodnim skupovima: na Međunarodnoj konferenciji urednika studentskih listova u Oksfordu (avgust 1959); Evropskoj studentskoj konferenciji o ekonomskim pitanjima studenata u Luksemburgu (oktobar 1959); Međunarodnoj studentskoj konferenciji za putovanja studenata u Oksfordu (oktobar 1959), i u Varšavi (novembar 1959); Evropskoj studentskoj konferenciji u Parizu (april 1959) i u Varšavi (maj 1960); Panafričkoj studentskoj konferenciji u Tunisu (avgust 1959); I Kongresu studenata arapskih zemalja u Kairu (mart 1959); sastanku Izvršnog komiteta MSS-a u Tunisu (februar 1960) i na Međunarodnoj konferenciji o stanovanju studenata u Parizu (april 1960), koju je organizovala Nacionalna unija studenata Francuske.

Pretstavnici Saveza studenata Jugoslavije učestvovali su na: Kongresu Nacionalne unije studenata Francuske u Grenoblu (april 1959) i u Lionu (april 1960); Kongresu Nacionalne unije studenata Italije (april 1959); Kongresu Generalne unije studenata Tunisa u Tunisu (avgust 1959) i na Kongresu Saveza studenata Poljske u Varšavi (april 1960).

U razvijanju međunarodne studentske saradnje značajno je učestvovao pretstavnik Saveza studenata Jugoslavije na velikom broju međunarodnih studentskih seminara kao što su: Međunarodni seminar studenata elektrotehnike, Torino septembra 1959; Međunarodni seminar o višem obrazovanju u SSSR-u, Moskva septembra 1959; Međunarodni seminar o razoružanju, Poznanj septembra 1959; Međunarodni seminar studenata socijalista Austrije, Klopeiner jula 1959; Međunarodni seminar studenata rudarstva, Krakov septembra 1959; Međunarodni seminar studenata univerziteta u Štokholmu, Štokholm septembra 1959; Međunarodni seminar o razvitku Poljske, Kazimierz septembra 1959; i Međunarodni seminar Slobodne nemačke omladine, Lajpcig septembra 1959.

Pored učešća u pomenutim aktivnostima, Savez studenata Jugoslavije je ostvario značajne rezultate i u kulturnoj i sportskoj saradnji. Kulturno-umetničko društvo »Branko Kršma-

nović« učestvovalo je na VII Svetskom omladinskom i studentskom festivalu u Beču jula 1959; hor KUD-a »Tone Tomšič« i folklor KUD-a »Slobodan Princip-Seljo« učestvovali su na kulturno-umetničkom festivalu Nacionalne unije studenata Francuske u Tulužu septembra 1959; na festivalu studenata Grčke u Solunu aprila 1959 učestvovalo je KUD »Mirče Acev« a na festivalu aprila 1960 učestvovalo je KUD »Tone Tomšič«; na festivalu dramskih pozorišta Nacionalne unije studenata Engleske u Londonu januara 1959 učestvovalo je KUD »Tone Tomšič«; hor »Branko Kršmanović« je učestvovao na Međunarodnom festivalu studentskih horova u Torinu maja 1959, a folklorna grupa je gostovala u Siriji; na Studentskom festivalu dramskih grupa u Parmi aprila 1959 učestvovala je dramska grupa KUD-a »Ivan Goran Kovačić«. Pretstavnici Saveza sportskih organizacija studenata Jugoslavije učestvovali su na Svetskim studentskim sportskim igrama u Torinu septembra 1959; smučarskom takmičenju između univerziteta u Grenoblu januara 1959 i na smučarskom šampionatu studenata Poljske.

Od međunarodnih aktivnosti koje je Savez studenata organizovao 1959 u Jugoslaviji značajnije su bile: Međunarodni seminar na temu »Univerzitet danas« jula 1959 u Dubrovniku i Međunarodni studentski susret avgusta 1959 u Ljubljani.

Na Međunarodnom seminaru »Univerzitet danas« pretstavnici studentskih organizacija i profesija diskutovali su o temama: Saradnja između univerziteta i Naučni rad na univerzitetima. Predavači su bili istaknuti profesori iz Belgije, Francuske, Grčke, Poljske, SSSR i Jugoslavije. Na seminaru su učestvovali pretstavnici studentskih organizacija i profesori iz: Alžira, Argentine, Austrije, Belgije, Burme, Bolivije, Bugarske, Finske, Francuske, Grčke, Holandije, Italije, Norveške, Švedske, Poljske, SSSR, Čilea, Švajcarske, SAD, UAR, Tunisa, Velike Britanije, kao i pretstavnici Međunarodnog saveza studenata — MSS i Koordinacionog sekretarijata nacionalnih studentskih unija. Pretstavnici studentskih organizacija su na ovom seminaru vodili razgovore o pitanjima saradnje u svetskom studentskom pokretu.

Na međunarodnom studentskom susretu u Ljubljani diskutovano je o aktivnoj koegzistenciji među narodima i državama, ulozi mlade inteligencije u društvu i ulozi studentskih organizacija u razvijanju saradnje i prijateljstva među studentima. Na seminaru su učestvovali pretstavnici studentskih organizacija: Alžira, Argentine, Austrije, Bolivije, Čilea, Francuske, Gane, Italije, Kolumbije, Perua, Savezne Republike Nemačke, Poljske, Švedske, Tunisa, UAR, Urugvaja, Velike Britanije i Venecuele.

Pored ovih seminara, Savez studenata Jugoslavije je avgusta 1959 organizovao u Zagrebu međunarodni seminar studenata ekonomije pod opštom temom »Planska privreda« i Međunarodnu studentsku kliničku konferenciju takođe u avgustu. Na obe manifestacije učestvovao je veliki broj pretstavnika studentskih organizacija iz različitih zemalja.

Razvijajući saradnju sa nacionalnim i međunarodnim studentskim organizacijama, Savez studenata je nastojao da njome obuhvati što veći broj studenata. Na različitim međunarodnim aktivnostima, koje je Savez studenata organizovao 1959 u međunarodnim omladinskim i studentskim letovalištima u Dubrovniku i Zadru i na međunarodnim turnejama koje je organizovao Biro za međunarodnu razmenu studenata, učestvovala su 4.033 strana studenta. Na međunarodnim studentskim manifestacijama organizovanim u inostranstvu učestvovao je 1959 godine 2.701 jugoslovenski student.

D. V.

TRŽIŠTE POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA

Tržište poljoprivrednih proizvoda i njegova struktura formiraju se u prvom redu u zavisnosti od karaktera, obima i strukture poljoprivredne proizvodnje. S druge strane, razvoj ovog tržišta uslovljen je nivoom unutrašnje potrošnje, naročito nivoom potrošnje stanovništva odnosno standarda njegove ishrane, potrebama i mogućnostima industrijske proizvodnje i prerade, kao i razvojem spoljnotrgovinske razmene. Svi ovi činioci bili su od odlučujućeg značaja za formiranje poljoprivrednog tržišta u posleratnom periodu. Pored toga, specifični uslovi posleratnog razvika jugoslovenske privrede imali su posebnog odraza na razvoj poljoprivrednog tržišta i na razvoj poljoprivredne proizvodnje kao materijalne osnove toga tržišta.

POLJOPRIVREDNO TRŽIŠTE DO 1952¹

Privredna izgradnja zemlje neposredno posle rata bila je usmerena prvenstveno na stvaranje široke osnove za brzi razvitak industrije i u tom pravcu su ulagana velika materijalna sredstva. Usled takve orijentacije u razvoju privrede ulaganja u poljoprivredu su bila mala i nedovoljna za brži razvitak njene proizvodnje. Međutim, snažan razvitak privrede, a pre svega industrije, izazvao je značajne promene u njoj strukturi, kao i proširenje tržišta u svim vidovima potrošnje.

Pored opšteg porasta populacije, brzo se menjala i ekonomska struktura stanovništva. Povećanjem zaposlenosti u nepoljoprivrednim delatnostima rasla je kupovna snaga stanovništva i proširivale njegove potrebe i potrošnja. Zbog toga je snabdevanje stanovništva, pre svega podmirivanje njegovih potreba u ishrani, predstavljalo krupan problem.

Izrazit porast populacije karakterističan za predratnu Jugoslaviju nastavljen je i u posleratnom periodu. Samo između dva popisa stanovništva izvršena u Jugoslaviji posle rata, tj. od 1948 do 1953, povećao se broj stanovništva za oko 1,2 miliona ili prosečno godišnje za 233 hiljade, što predstavlja godišnju stopu priraštaja od oko 1,4%. I u kasnijem periodu održala se uglavnom ista stopa priraštaja stanovništva. U periodu od 1948 do 1953 ukupno stanovništvo je poraslo za 7,3%. U istom razdoblju broj nepoljoprivrednog stanovništva se povećao za 21,1%.

Promene u ekonomskoj strukturi stanovništva nastale usled brzog razvoja privrede veoma su značajne. U predratnom periodu, prema popisu iz 1931, udeo nepoljoprivrednog stanovništva bio je manji od jedne četvrtine. Prema popisu iz 1953 udeo nepoljoprivrednog stanovništva u toj godini iznosio je preko 35%, a prema procenama Saveznog zavoda za privredno planiranje u 1959 udeo ovog stanovništva u ukupnoj strukturi povećan je na 48,4% (tabela 1).

TABELA 1 — OSNOVNA EKONOMSKA STRUKTURA STANOVNIŠTVA JUGOSLAVIJE PRE I POSLE RATA

	(U procentima)			
	1931	1948	1953	1959
Ukupno stanovništvo	100,0	100,0	100,0	100,0
Poljoprivredno stanovništvo	76,4	68,3	60,9	51,6
Nepoljoprivredno stanovništvo	23,6	31,7	39,1	48,4

Podaci: Statistički godišnjak Jugoslavije, 1938/39; Statistički godišnjak FNRJ, 1954 i 1959; za 1959 Dokumentacija Saveznog društvenog plana za 1960.

¹ U ovom odeljku izneti su samo neki značajniji momenti koji karakterišu razvoj poljoprivrednog tržišta u periodu kada se ono regulisalo pretežno administrativnim merama.

Sa porastom broja stanovništva i promenama u njegovoj strukturi, kao i njegovom koncentracijom u gradovima i velikim potrošačkim centrima, znatno je rasla kupovna snaga i potrošnja stanovništva, a naročito je intenzivno rasla tražnja na tržištu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda. Pritisak na tržištu ispoljavao se u veoma izrazitom porastu cena poljoprivrednih proizvoda u onom delu tržišnog prometa na kome su se cene slobodno formirale (seljačka pijaca). Tendencija porasta cena stalno se ispoljavala i osobito dolazila do jačeg izražaja u godinama niske poljoprivredne proizvodnje.

Posleratni razvitak prehrambene industrije, kao i drugih prerađivačkih grana, nije išao onim tempom kojim se razvijala bazična industrija, pa se sve više nametala potreba povećanja proizvodnje u prerađivačkim granama, a pre svega u prehrambenoj industriji i drugim granama čiju je sirovinску bazu predstavljala poljoprivredna proizvodnja. Zato su preduzimane mere da se struktura poljoprivredne proizvodnje što više prilagodi potrebama industrije. Naročito se nastojalo da se poveća proizvodnja industrijskog bilja.

Posleratni privredni razvitak zemlje i velika investiciona ulaganja zahtevali su povećanje izvoza kako bi se obezbedila što veća sredstva za povećani uvoz a pre svega opreme. Međutim, i pored toga ukupan izvoz poljoprivrednih proizvoda nije u prvim posleratnim godinama dostigao predratni nivo. Pri tome kod izvoza poljoprivrednih proizvoda dolazilo je do velikih variranja usled oscilacija u poljoprivrednoj proizvodnji (tabela 2).

TABELA 2 — INDEKSI OBIMA IZVOZA 1947—1952*

	1939	1947	1948	1949	1950	1951	1952
Ukupni izvoz	100	48	85	71	68	60	78
Od toga:							
Izvoz poljoprivrednih proizvoda**	100	36	81	56	49	34	76
Udeo poljoprivrednog izvoza u ukupnom izvozu (u procentima)	37,9	22,0	36,3	30,0	27,1	21,7	37,4

* Realni obim izvoza dobijen preračunavanjem svih vrednosti na iste cene.

** Sa proizvodima prehrambene industrije i duvana.

Podaci: Statistika spoljne trgovine FNRJ.

Posleratni razvoj poljoprivredne proizvodnje nije išao ukorak sa opštim privrednim razvikom. Poljoprivreda je zaostajala za razvikom ostalih privrednih oblasti, a naročito za razvikom industrije. Uz to su za poljoprivrednu proizvodnju bile karakteristične i veoma osetne oscilacije po godinama u zavisnosti od vremenskih uslova. Nestabilnost u kretanju poljoprivredne proizvodnje još je više potencirala dejstvo njenog zaostajanja (tabela 3).

TABELA 3 — INDEKSI INDUSTRIJSKE I POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE 1947—1952

	1947	1948	1949	1950	1951	1952
Industrijska proizvodnja (1947 = 100)	100	124	138	142	137	136
Poljoprivredna proizvodnja (1947/56 = 100)	93	107	107	78	110	78

Podaci: Statistički godišnjak FNRJ, 1954.

Tržište poljoprivrednih proizvoda usled niske poljoprivredne proizvodnje u periodu do 1952 zadržalo je u znatnoj meri obeležje slabo razvijenog tržišta. Uz to je posebnu karakteristiku ovog tržišta predstavljala znatna neravnomernost između pojedinih krajeva kao rezultat ranijeg društveno-ekonomskog razvika.

PRIMENA ADMINISTRATIVNIH MERA. U posleratnim uslovima veoma dinamičnog privrednog razvoja, heterogena poljoprivredna proizvodnja sa znatno izraženim obeležjima prirodne proizvodnje nije mogla da

zadovolji sve veću potražnju. Zbog toga je nastala disproporcija između potreba kako u oblasti lične potrošnje i industrijske produkcije tako i u oblasti izvoza. Takva situacija uticala je na razvoj tržišta poljoprivrednih proizvoda i mere preduzimate u oblasti poljoprivrednog tržišta i sistemu prometa poljoprivrednim proizvodima.

U prvim posleratnim godinama opšti privredni razvitak zahtevao je preduzimanje mera na poljoprivrednom tržištu, koje su pretežno imale karakter administrativnih mera. One su se sastojale u utvrđivanju setvenih i otkupnih planova, obaveznom otkupu poljoprivrednih proizvoda, distribuciji, racioniranom i obezbeđenom snabdevanju stanovništva prehranbenim proizvodima, sistemu određenih cena itd. Cilj ovih mera bio je da se, u uslovima brzog porasta potrošnje koju je izazvao snažni razvitak privrede i relativnog zaostajanja poljoprivredne proizvodnje, što više ublaži negativno dejstvo nedovoljne usklađenosti ponude i potražnje na tržištu poljoprivrednih proizvoda, kako se time ne bi usporavao opšti privredni razvoj ni otežavali naponi koji su u isto vreme činjeni za podizanje životnog standarda stanovništva.

Administrativne mere, a pre svega obavezni otkup poljoprivrednih proizvoda kao jedna od najvažnijih mera u tom periodu, postepeno su postajale smetnja brzom privrednom razvitku i uspostavljanju realnih ekonomskih odnosa na tržištu. Obavezni otkup uz striktno sprovođenje sistema određenih otkupnih cena poljoprivrednih proizvoda počeo je da deluje destruktivno na razvoj poljoprivredne proizvodnje, naročito na proizvodnju i prinose žitarica. Što se to nije odrazilo i na ukupni obim proizvodnje industrijskog bilja valja zahvaliti znatno povećanim setvenim površinama pod ovim kulturama, a što se postizalo obavezanim setvenim planovima. Međutim, prosečni prinosi industrijskog bilja po hektaru u odnosu na predratni period bili su opali. Negativan uticaj obaveznog otkupa ogledao se i u stagniranju razvoja stočarstva u poređenju sa njegovim predratnim stanjem, kao i u opadanju proizvodnje mesa i drugih stočarskih proizvoda.

UTICAJ SELJAČKE PIJACE I MEĐUSELJAČKOG PROMETA NA RAZVOJ POLJOPRIVREDNOG TRŽIŠTA. Intervencija administrativnim merama u oblasti poljoprivredne proizvodnje i prometa poljoprivrednih proizvoda pogodovala je razvijanju i širenju neorganizovanog tržišta (seljačke pijace i međuseljačkog prometa) na kome je sve više dolazilo do izražaja slobodno formiranje cena sa stalnom tendencijom porasta. Ovo se naročito ispoljavalo u godinama osetljivog pada poljoprivredne proizvodnje s obzirom da se u sistemu obaveznog otkupa sa određenim otkupnim cenama podbaca poljoprivredne proizvodnje u prvom redu odražavao na promet onog dela tržišnih viškova poljoprivrednih proizvoda koji su se slobodno realizovali na seljačkoj pijaci (tabela 4).

TABELA 4 — REALIZACIJA TRŽNIH VIŠKOVA POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA U OTKUPU I NA SELJAČKOJ PIJACI 1947—1950

	1947	1948	1949	1950
Ukupni tržišni viškovi	22,7	26,3	30,9	22,0
Od toga:				
Realizacija u otkupu	17,6	18,2	23,5	17,8
Realizacija na seljačkoj pijaci	5,1	8,1	7,4	4,2
% realizacije na seljačkoj pijaci	23,5	30,7	24,1	19,1

Podaci: Izveštaj Anketnog odbora Narodne skupštine FNRJ o sistemu i stanju snabdevanja stanovništva iz 1951.

U obaveznom otkupu su primenjivane »državne vezane cene«, tj. čvrste, određene cene. Međutim, slobodno formirane cene na seljačkoj pijaci su brzo rasle, što je nametalo i potrebu stalnog povećanja otkupnih cena koje su određivane za slobodno otkupljivanje količine poljoprivrednih proizvoda izvan obaveznog otkupa (tabela 5).

TABELA 5 — INDEKSI CENA POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA 1948—1950

	1948	1949	1950
Državne vezane otkupne cene	282	282	282
Slobodne otkupne cene	709	879	1.258
Cene na seljačkoj pijaci	1.086	1.377	2.681

Podaci: Izveštaj Anketnog odbora Narodne skupštine FNRJ o sistemu i stanju snabdevanja stanovništva iz 1951.

Cene primenjivane u obaveznom otkupu ne izražavaju njihov realni nivo, jer su poljoprivredni proizvođači prilikom realizacije svojih tržišnih viškova u otkupu po vezanim cenama dobijali i adekvatnu naknadu kupovinom industrijske robe takode po čvrstim nižim jedinstvenim cenama. Prema tome, u tom delu razmene mogli su se održavati postavljeni odnosi na bazi određenih vezanih cena. Međutim, u ostalom delu robne razmene sa selom kretanje cena na seljačkoj pijaci, na kojoj se realizovala gotovo jedna četvrtina ukupnih poljoprivrednih tržišnih viškova, delovalo je na stvaranje sve izrazitijeg dispariteta između cena poljoprivrednih proizvoda i cena industrijskih proizvoda. Na taj način, i pored svih mera, ovi zaostali oblici prometa bili su jedan od faktora koji su pri jačim oscilacijama poljoprivredne proizvodnje izazivali poremećaje na tržištu. No, pored toga, razvijanju prometa na seljačkoj pijaci su u priličnoj meri doprinosile i organizacione slabosti tržišta, nedostatak saobraćajnih sredstava, kao i nedovoljna tehnička opremljenost trgovinske mreže.

POLJOPRIVREDNO TRŽIŠTE U PERIODU 1953—1959

Razvoj privrede do 1952 i promene u društveno-ekonomskom sistemu stvorili su realne uslove za prelaz na slobodniju robnu razmenu uopšte, a samim tim i na slobodnu razmenu sa selom. Pri tome je i razvoj poljoprivredne proizvodnje sve ubedljivije nametao potrebu da se sistem administrativnih mera kao takav napusti i prede na stimulativne oblike razmene sa selom. Ukidanjem obaveznog otkupa u 1951. završen je uglavnom proces ukidanja administrativnih mera.

U kasnijem periodu na pojedinim područjima poljoprivrednog tržišta, naročito u prometu žitarica, pribegavalo se u izvesnoj meri administrativnoj intervenciji, ali su te forme administrativnog intervenisanja sve više dobijale karakter ekonomskih mera (proširena primena kontrahiranja proizvodnje i ekonomske stimulacije proizvođača, primena dogovornih otkupnih cena poljoprivrednih proizvoda i dr.). Prema tome, stvaranjem potrebnih preduslova za potpunije dejstvo novog privrednog sistema, ekonomski uslovi su dobijali pretežni uticaj i na razvoj poljoprivrednog tržišta, čije su proširenje zahtevali izmenjeni tržišni uslovi uopšte, a naročito povećani obim potrošnje stanovništva.

Pored daljeg normalnog priraštaja stanovništva koji je delovao na stalno povećanje ukupnog obima potrošnje, u ovom periodu brzo je rasla i zaposlenost, a time i kupovna snaga stanovništva. Od 1953 do 1959 povećao se ukupan broj zaposlenih za 764 hiljade ili za preko 50% (tabela 6).

TABELA 6 — INDEKSI ZAPOSLENOSTI U DRUŠTVENOM SEKTORU 1953—1959

	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959
Ukupna zaposlenost	100	109	122	122	132	135	152
Zaposlenost u privredi	100	110	124	121	131	141	151

Podaci: Statistički godišnjak FNRJ (1954—1960).

Porast zaposlenosti i kupovne snage stanovništva ispoljavao se u prvom redu u stalnom povećanju tražnje na tržištu poljoprivredno-prehranbenih proizvoda. Kupovna snaga stanovništva, pre svega u gradovima i industrijskim centrima, povećana je od 1952—1959 za oko 97%. Gotovo isti realni porast ostvaren je i kod platnih fondova i socijalnih primanja stanovništva (tabela 7).

TABELA 7 — INDEKSI REALNOG OBIMA KUPOVNIH I PLATNIH FONDOVA STANOVNIŠTVA 1953—1959*

	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959
Kupovni fondovi stanovništva (bez kupovnih fondova sela)	100	119	117	121	150	167	197
Platni fondovi i socijalna primanja stanovništva	100	113	118	122	143	164	196

*Realni obim izračunat na osnovu tekućih vrednosti i indeksa cena.
Podaci: Statistički bilten Narodne banke FNRJ (1954—1960).

Povećana kupovna snaga stanovništva i znatno proširene potrebe u ishrani vršili su stalan i jak pritisak na robne fondove poljoprivredno-prehrambenih proizvoda. Proširivala se potrošnja i gradskog i seoskog stanovništva, posebno potrošnja važnijih prehrambenih proizvoda (tabela 8).

TABELA 8 — PROSEČNA GODIŠNJA POTROŠNJA ARTIKALA ISHRANE PO STANOVNIKU 1952—1959

	(U kilogramima)				
	1952	1956	1957	1958	1959
Žitarice*	194,0	183,3	184,7	184,6	183,0
Povrće	96,6	105,3	118,7	124,0	132,5
Voće i prerađevine	37,8	32,0	49,9	48,0	73,0
Meso i prerađevine	19,3	25,9	24,7	25,6	26,7
Masnoće	7,9	9,6	9,5	10,0	11,3
Mleko i prerađevine	55,5	81,8	90,8	92,4	94,8
Jaja (u komadima)	48	62	71	67	73
Šećer	8,0	11,3	13,1	13,5	13,8

*Potrošnja žitarica iskazana u brašnu.
Podaci: Statistički godišnjak FNRJ 1960.

U uslovima nedovoljne poljoprivredne proizvodnje i robnih fondova, pa prema tome i slabe ponude, na poljoprivrednom tržištu se stalno održavala visoka tražnja, što se odražavalo i na porast cena poljoprivrednih proizvoda (tabela 9).

TABELA 9 — INDEKSI CENA POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA 1953—1959

	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959
Otkupne cene	100	104	115	123	141	124	128
Maloprodajne cene (sa sezonskim proizvodima)	100	95	116	123	123	126	128

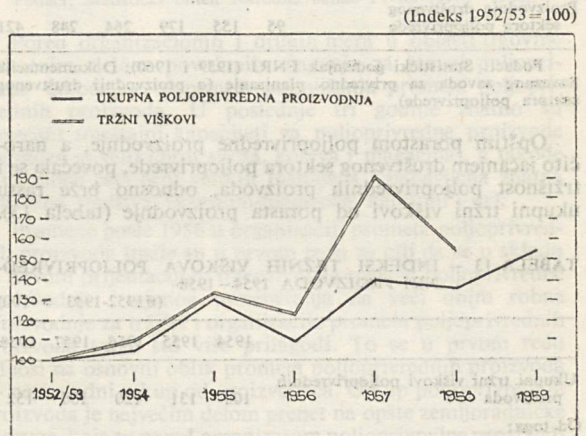
Podaci: »Indeksi« Saveznog zavoda za statistiku, br. 6/1960.

Razvoj na poljoprivrednom tržištu nužno je zahtevao da se u novim uslovima slobodne ekonomske razmene usklađivanje tržišnih odnosa vrši u prvom redu ekonomskim merama. Osnovni preduslov za to bilo je obezbeđenje potrebnih robnih fondova poljoprivrednih proizvoda. Međutim, sam prelaz na slobodnu razmenu sa selom nije mogao u početnom stadijumu bitno izmeniti odnose između raspoloživih robnih fondova i tržišnih potreba i potrošnje. Stvoreni su stimulativniji uslovi za usklađivanje tih odnosa, u prvom redu za razvoj poljoprivredne proizvodnje, ali proces usklađivanja odvijao se postepeno u zavisnosti od podizanja materijalne osnove. Prelaz na slobodnu robnu razmenu imao je u početku i izvesnih reperkusija kako na razvoj i strukturu poljoprivredne proizvodnje tako i na razvoj poljoprivrednog tržišta. U prvim godinama posle prelaza na slobodnu razmenu sa selom zapažena je tendencija vraćanja poljoprivredne proizvodnje na raniju strukturu, naročito u onim područjima gde su pod jačim uticajem administrativnih mera vršene izmene u strukturi proizvodnje. Posle ukidanja administrativnih mera osetno su smanjene setvene površine pod industriskim biljem. Opadanje tržišnih viškova žitarica, tendencija proizvođača za stvaranje sopstvenih rezervi u znatno većem obimu nego ranije, kao i jača orijentacija na razvoj stočarstva i stočarske proizvodnje,

takođe predstavljaju karakteristične momente reagovanja proizvođača posle ukidanja administrativnih mera, što se odrazilo i na poljoprivrednom tržištu.

POLJOPRIVREDNA PROIZVODNJA I TRŽNI VIŠKOVI POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA. Nova situacija zahtevala je preduzimanje mera za brži razvoj poljoprivredne proizvodnje. Ali se njenom intenzivnijem razvoju pristupilo tek od 1957, kada su postignutim uspesima u razvitku privrede, a posebno industrije, stvoreni uslovi i za brži razvoj poljoprivredne proizvodnje.

GRAFIKON 1 — KRETANJE POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE I TRŽNIH VIŠKOVA 1953—1959

U skladu sa utvrđenim ciljevima ekonomske politike u Društvenom planu privrednog razvoja Jugoslavije 1957—1961 pristupilo se opsežnim merama za unapređenje poljoprivredne proizvodnje i znatnim ulaganjima za razvoj društvenog sektora poljoprivrede. Istovremeno su preduzete mere da se širokim uključivanjem zemljoradničkih zadruga u proizvodne odnose sa individualnim gazdinstvima ubrza proces izmene karaktera poljoprivredne proizvodnje kao jedan od važnih preduslova za njen dalji uspešni razvoj (tabela 10).

TABELA 10 — INVESTICIONA ULAGANJA U OBLASTI POLJOPRIVREDE 1952—1959

	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959
(U milijardama din.)								
	11,0	15,6	20,2	26,5	35,2	55,7	76,5	114,7

Podaci: Statistički bilten Narodne banke FNRJ (1953—1960).

Ovakva ulaganja nesumnjivo su doprinela brzom razvitku društvenog sektora poljoprivrede i većoj tržišnosti poljoprivredne proizvodnje.

Mere koje su, naročito u nekoliko poslednjih godina, preduzimane za unapređenje poljoprivrede delovale su na opšti porast poljoprivredne proizvodnje. Doduše u kretanju proizvodnje po godinama i dalje su karakteristična osetna kolebanja pod dejstvom vremenskih uslova. Ali se ta kolebanja sada javljaju na sve višem nivou proizvodnje (tabela 11).

TABELA 11 — INDEKSI POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE 1953—1959

	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959
Ukupna poljoprivredna proizvodnja	110	97	120	100	145	128	169
Od toga:							
Ratarstvo	118	91	123	100	165	124	185
Voćarstvo	141	92	129	54	103	114	156
Vinogradarstvo	101	70	136	77	108	141	114
Stočarska proizvodnja	101	114	111	114	127	133	152
Domaća prerada	110	74	136	69	105	129	130

Podaci: Statistički godišnjak FNRJ (1959 i 1960).

Proizvodnja društvenog sektora daleko brže raste nego proizvodnja individualnih proizvođača. Ukupna poljoprivredna proizvodnja porasla je od 1953 do 1959 za oko 54%, a proizvodnja društvenog sektora se povećala više nego četiri puta (tabela 12).

TABELA 12 — INDEKSI UKUPNE POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE I PROIZVODNJE DRUŠTVENOG SEKTORA POLJOPRIVREDE 1954—1959

	1954	1955	1956	1957	1958	1959
Ukupna poljoprivredna proizvodnja	89	110	91	133	117	154
Proizvodnja društvenog sektora poljoprivrede	95	155	179	264	248	421

Podaci: Statistički godišnjak FNRJ (1959 i 1960); Dokumentacija Saveznog zavoda za privredno planiranje (o proizvodnji društvenog sektora poljoprivrede).

Opštim porastom poljoprivredne proizvodnje, a naročito jačanjem društvenog sektora poljoprivrede, povećala se i tržišnost poljoprivrednih proizvoda, odnosno brže rastu ukupni tržišni viškovi od porasta proizvodnje (tabela 13).

TABELA 13 — INDEKSI TRŽNIH VIŠKOVA POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA 1954—1958

	1954	1955	1956	1957	1958
Ukupni tržišni viškovi poljoprivrednih proizvoda	108	131	120	188	152
Od toga:					
Ratarski proizvodi	103	138	109	260	138
Proizvodi voćarstva	69	102	55	100	126
Proizvodi vinogradarstva	53	133	75	144	175
Stočarski proizvodi	129	136	152	169	172
Domaća prerada i ostali poljoprivredni proizvodi	83	113	85	122	130

Podaci: Dokumentacija Saveznog zavoda za privredno planiranje

U posljednje tri godine društveni sektor je postao značajan činilac u povećanju tržišnosti poljoprivredne proizvodnje naročito u osnovnim granama poljoprivrede — u ratarskoj i stočarskoj proizvodnji. Iako krupna poljoprivredna gazdinstva obuhvataju relativno male obradive površine (oko 8% ukupnih površina), njihov je udeo u proizvodnji i formiranju tržišnih viškova znatno veći. U ukupnoj proizvodnji žitarica udeo krupnih gazdinstava se povećao od 8,4% u 1956 na 18,4% u 1959, u proizvodnji kukuruza od 8,3% na 13,5%, u proizvodnji šećerne repe od 22,7% na 42%, a u proizvodnji mesa od 8% na 22,7% (tabela 14).

TABELA 14 — UDEO KRUPNIH POLJOPRIVREDNIH GAZDINSTAVA* U UKUPNOJ PROIZVODNJI OSNOVNIH RATARSKIH I STOČARSKIH PROIZVODA 1956—1959

	1956	1957	1958	1959
Pšenica i raž	8,4	9,2	13,2	18,4
Kukuruz	8,3	10,4	22,3	13,5
Šećerna repa	22,7	27,1	33,3	42,0
Meso	8,0	8,7	7,7	22,7

*Pod krupnim poljoprivrednim gazdinstvima obuhvaćena su poljoprivredna dobra, seljačke radne zadruge i ekonomije opštih zemljoradničkih zadruga.

Podaci: Dokumentacija Saveznog zavoda za privredno planiranje; za 1959 prethodni podaci.

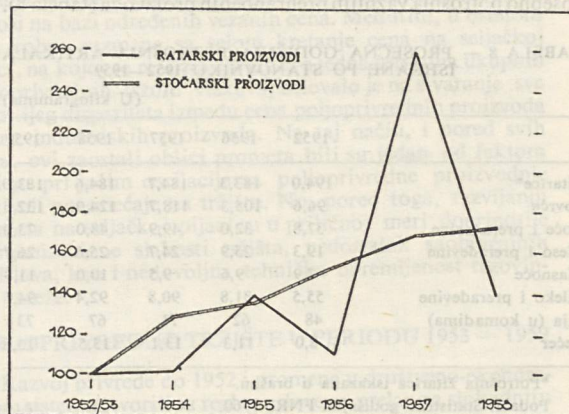
U formiranju tržišnih viškova udeo krupnih društvenih gazdinstava daleko je značajniji nego u proizvodnji, osobito u formiranju tržišnih viškova žitarica, čiji se obim na ovim gazdinstvima od 1956 do 1959 povećao šest puta. Dok su u 1957 tržišni viškovi žitarica sa društvenih gazdinstava činili 26% ukupnih tržišnih viškova ovih proizvoda, u 1959 čine 44,1%.

Pored neposrednog učešća svojom proizvodnjom društveni sektor doprinosi opštem razvoju poljoprivredne proizvodnje i povećanju njene tržišnosti i svojom ulogom koju vrši putem kooperacije u proizvodnji sa individualnim proizvođačima, kao i putem drugih mera kojima se uopšte deluje na povećanje poljoprivredne proizvodnje.

Mada se u kretanju tržišnih viškova poljoprivrednih proizvoda i dalje odražavaju godišnja variranja u poljoprivrednoj proizvodnji, a naročito kod tržišnih viškova biljne proizvodnje, ukupni tržišni viškovi poslednjih godina znatno rastu. Konstantno i ravnomerno rastu tržišni viškovi stočarske proizvodnje, čiji je udeo u strukturi ukupnih tržišnih viškova veoma značajan (u 1957 je iznosio oko 38%, a u 1958 oko 49%).

GRAFIKON 2 — TRŽNI VIŠKOVI RATARSKIH I STOČARSKIH PROIZVODA 1953—1958

(Indeks 1952/53 = 100)

I pored toga što se obim ukupnih tržišnih viškova sa porastom proizvodnje povećao, i to srazmerno brže od porasta proizvodnje, ipak je tržišnost, naročito u ratarskoj proizvodnji, dosad bila relativno niska (tabela 15).

TABELA 15 — UDEO TRŽNIH VIŠKOVA U UKUPNOJ POLJOPRIVREDNOJ PROIZVODNJI 1953—1958

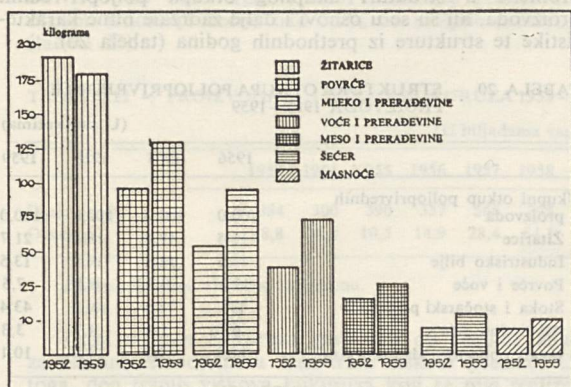
(U procentima)

	1953	1954	1955	1956	1957	1958
Ukupni tržišni viškovi poljoprivrednih proizvoda	25,1	26,4	25,7	28,2	31,7	28,4
Ratarska proizvodnja	18,1	18,4	18,7	17,6	26,4	18,7
— žitarice	12,0	8,3	9,5	7,2	20,7	10,6
Proizvodnja voćarstva	26,6	26,0	25,9	31,2	32,5	34,4
Proizvodnja vinogradarstva	11,5	7,9	10,2	10,0	14,0	12,9
Stočarski proizvodi	34,6	37,8	40,6	44,9	43,9	43,4
Domaća prerada i ostali poljoprivredni proizvodi	34,4	29,6	27,5	31,3	35,4	32,3

Podaci: Dokumentacija Saveznog zavoda za privredno planiranje.

Povećanjem ukupnih tržišnih viškova stvarani su sve povoljniji uslovi za proširenje unutrašnjeg tržišta poljoprivrednih proizvoda i poljoprivrednog izvoza. Ali ni povećani obim tržišnih viškova nije zadovoljio sve potrebe unutrašnje potrošnje. Jedan od glavnih uzroka bila je nestabilnost ratarske proizvodnje, a naročito njena niska tržišnost, koja je karakteristična i u godinama visokih prinosa u proizvodnji. Najvažniji problem unutrašnje potrošnje predstavljali su i dalje nedovoljni robni fondovi osnovnih prehrambenih proizvoda (žitarice, masnoće i šećer), zbog čega su znatne količine ovih proizvoda skoro u celom pericidu od 1953 do 1959 obezbeđivane uvozom. Međutim, 1959 pretstavlja prekretnicu, jer je u toj godini društveni sektor poljoprivrede postigao stabilne rezultate u proizvodnji, kojim se uglavnom obezbeđuju potrebni tržišni viškovi žitarica za podmirenje unutrašnje potrošnje. Od ukupne proizvodnje pšenice i raži u 1959, koja je iznosila 439,5 hiljada vagona, proizve-

GRAFIKON 3 — PROSEČNA GODIŠNJA POTROŠNJA PREHRANBENIH PROIZVODA PO STANOVNIKU 1952 I 1959

deno je na društvenim gazdinstvima i u kooperaciji 120 hiljada vagona. Pretežni deo te proizvodnje pretstavlja realizovane tržne viškove u otkupu. Isto tako i u proizvodnji kukuruza i šećerne repe postignuti su u 1959 u društvenom sektoru poljoprivrede krupni rezultati. Od 667 hiljada vagona ukupne proizvodnje kukuruza, na društvenim gazdinstvima i u kooperaciji je proizvedeno 189 hiljada vagona. Iz visoke proizvodnje od 242 hiljade vagona šećerne repe u 1959 ostvarena je proizvodnja od 247,2 hiljada tona šećera, što premaša godišnje potrebe ukupne unutrašnje potrošnje.

OTKUP (ORGANIZOVANA KUPOVINA) POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA

Za razvoj poljoprivrednog tržišta značajno je da se sve veći obim tržnih viškova poljoprivrednih proizvoda zahvata i realizuje u prometu organizovanom preko otkupne mreže i drugih društvenih privrednih organizacija, tj. u otkupu, što se ispoljilo naročito u poslednje tri godine. Ali je i pored povećanih tržnih viškova i otkupa, došlo u isto vreme i do porasta otkupnih cena, mada je taj porast bio i rezultat usklađivanja cena poljoprivrednih proizvoda, a naročito u poslednjih nekoliko godina kada su i sprovedene mere u oblasti politike cena bile sastavni deo opšte politike unapređenja poljoprivredne proizvodnje (tabela 16).

TABELA 16 — INDEKSI OTKUPA POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA 1953—1959*

	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959
Indeks po vrednosti otkupa u tekućim cenama	100	126	139	145	196	198	219
Indeks realnog obima otkupa**	100	122	121	121	147	159	170

* Stvarni porast ukupnog otkupa je veći nego što tabelarni pregled pokazuje, s obzirom da podaci Narodne banke FNRJ obuhvataju samo otkup od individualnih proizvođača (bez društvenog sektora poljoprivrede).

** Realni obim dobijen svođenjem tekućih vrednosti otkupa na iste cene.

Podaci: Statistički bilten Narodne banke FNRJ (1954—1960).

Na osnovu približnih obračuna utvrđeno je da se u poslednje tri godine putem otkupa realizovalo oko 70% ukupnih tržnih viškova poljoprivrednih proizvoda.

Organizacija prometa poljoprivrednih proizvoda rešavana je uporedo sa sprovođenjem mera za unapređenje poljoprivredne proizvodnje, jer su slabosti u organizaciji tržišta bile jedan od faktora koji je doprinio nestabilnosti ovog tržišta. Te slabosti, prouzrokovane pre svega nedovoljnom tehničkom opremljenošću trgovinske mreže, upravo su i imale za posledicu da se nisu u punoj meri zahvatili raspoloživi tržni viškovi poljoprivrednih proizvoda, što

je u uslovima nedovoljnih robnih fondova ovih proizvoda još više otežavalo snabdevanje tržišta. Od 1957 znatno su povećana ulaganja za razvoj trgovine, a pretežni deo tih ulaganja bio je namenjen poboljšanju tehničke opremljenosti u prometu poljoprivrednih proizvoda (tabela 17).

TABELA 17 — INVESTICIONA ULAGANJA U OBLASTI TRGOVINE 1953—1959

(U milijardama din.)

1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959
10,8	12,0	16,7	15,6	21,8	29,8	33,4

Podaci: Statistički bilten Narodne banke FNRJ (1954—1960).

Pored organizacionih i drugih mera u oblasti trgovine i znatnim delom povećanih ulaganja za razvoj poljoprivrede takođe se doprinelo poboljšanju prometa poljoprivrednih proizvoda. U poslednje tri godine znatno su povećani smeštajni kapaciteti za poljoprivredne proizvode (izgrađen je veliki broj silosa, koševa i magacina), a takođe je izgrađen veći broj velikih hladnjača i nabavljena znatna prevozna sredstva (kamioni-hladnjače, kamioni i dr).

Promene posle 1956 u organizaciji prometa poljoprivrednih proizvoda imale su u prvom redu za cilj da se u skladu sa novom orijentacijom intenzivnijeg razvoja poljoprivredne proizvodnje i njenog usmeravanja na veći obim robne proizvodnje za tržište i organizacija prometa poljoprivrednih proizvoda tome što više prilagodi. To se u prvom redu odnosi na osnovni oblik prometa poljoprivrednih proizvoda — neposredni otkup od proizvođača. Otkup poljoprivrednih proizvoda je najvećim delom prenet na opšte zemljoradničke zadruge, koje su pored organizatora poljoprivredne proizvodnje postale i glavni faktor u otkupu tržnih viškova iz te proizvodnje. Koncentrisanjem organizovanja proizvodnje i otkupa stvoreni su povoljniji uslovi da se efikasnije zahvate rascepkani tržni viškovi sa sitnog poseda individualnog proizvođača. Međutim, zbog specifičnih uslova kontrahiranja i organizovanja proizvodnje, otkup industriskog bilja su uglavnom sve do 1959 godine vršila industriska preduzeća. Ali od 1959 godine organizovanje proizvodnje i otkupa industriskog bilja postupno prelazi na zadruge. Uloga trgovinskih preduzeća u neposrednom otkupu od proizvođača svedena je na veoma uske okvire (tabela 18).

TABELA 18 — OTKUP POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA PO NOSIOCIMA 1956—1959*

(U milijardama din.)

	1956	1957	1958	1959	Indeksi (1956=100)		
					1957	1958	1959
Ukupni otkup poljoprivrednih proizvoda	128,9	168,6	176,5	266,3	131	137	207
Od toga:							
Otkup preko zemljoradničkih zadruga	84,9	114,6	121,5	149,8	135	143	176
Otkup preko trgovinskih preduzeća	27,2	33,3	31,7	16,3	130	117	60
Otkup preko industriskih preduzeća	16,8	20,7	23,3	15,3	123	137	91
Neposredna prodaja društvenog sektora i druge prodaje izvan otkupne mreže**	—	—	—	84,9	—	—	—

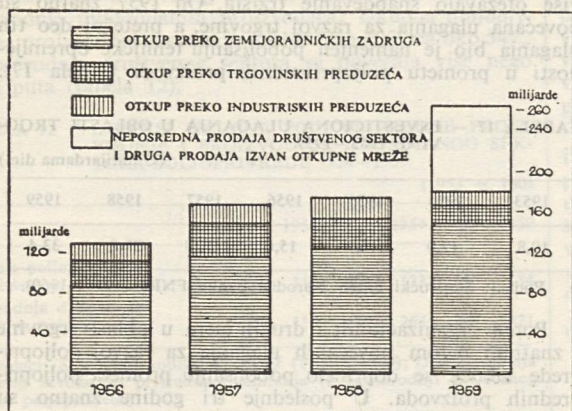
* U ovoj i daljim tabelama podaci obuhvataju ukupan otkup (od individualnih proizvođača i društvenog sektora poljoprivrede).

** Usled različite evidencije u 1959 posebno je izdvojena prodaja društvenog sektora, te se zbog toga ne može prikazati preko kojih je organizacija taj deo otkupa izvršila.

Podaci: »Unutrašnja trgovina« (1956—1958); za 1959 prethodni podaci Saveznog zavoda za statistiku.

Iako se otkup preko zadruga a time i njihova uloga stalno povećava, još uvek tu postoje izvesni nedostaci zbog kojih otkup preko zadruga još nije u punoj meri efikasan. Kod izvesnih vrsta poljoprivrednih proizvoda (povrće, voće i dr.) zadruge još uvek nedovoljno učestvuju u otkupu zbog nedostatka potrebne tehničke opreme, objekata za smeštaj i transportnih sredstava. Međutim, na nekim sektorima kao što je otkup stoke, zadruge već

GRAFIKON 4 — OBIM I STRUKTURA OTKUPA PO NOSIOCIMA

imaju dominantnu ulogu, tako da uloga stočnih pijaca brzo opada. U 1956 obavljen je preko zadruga otkup stoke u vrednosti od 24,6 milijardi dinara, a već u 1958 on je iznosio 38,9 milijardi ili preko 72% ukupnog otkupa stoke. Ali i pored izvesnih slabosti koje se ispoljavaju u organizaciji pojedinih sektora otkupa, zemljoradničke zadruge postižu sve značajnije rezultate u organizovanju otkupa poljoprivrednih proizvoda. Sve veće količine tržišnih viškova obezbeđuju se raznim oblicima proizvodne saradnje, u prvom redu kooperacijom na bazi kontrahiranja proizvodnje. U 1959 na osnovu ugovora o kooperaciji individualni proizvođači su isporučili zadrugama preko 1,25 miliona svinja.

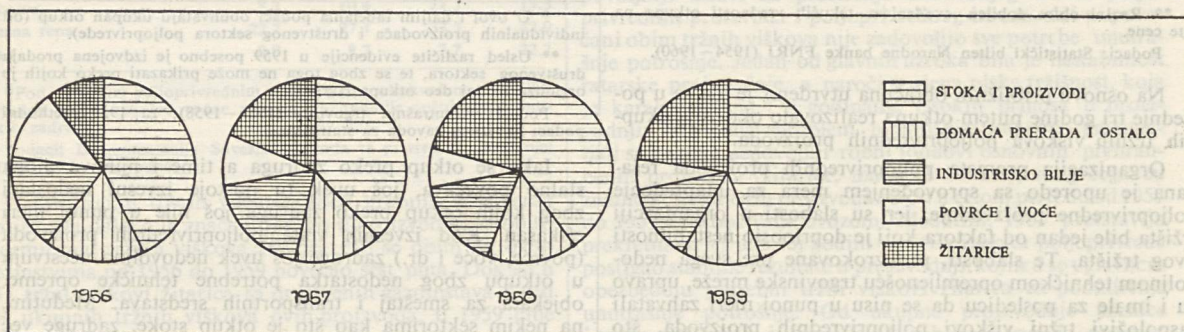
U poslednje tri godine (1957—1959) ukupni otkup poljoprivrednih proizvoda povećao se po vrednosti više nego dva puta. Visok porast otkupa zabeležen je gotovo kod svih grupa poljoprivrednih proizvoda, a posebno žitarica i stoke u 1959. Otkup žitarica povećao se u 1959 prema 1956 za oko 4,3 puta, a otkup stoke za 2,5 puta. U odnosu na 1957 porast otkupa žitarica iznosi 86%, a otkup stoke se gotovo udvostručio (tabela 19).

TABELA 19 — OTKUP POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA PO GRUPAMA PROIZVODA 1956—1959

	(U milijardama din.)				Indeksi (1956=100)		
	1956	1957	1958	1959	1957	1958	1959
Ukupni otkup poljoprivrednih proizvoda	128,9	168,6	176,5	266,3	131	137	207
Od toga:							
Žitarice	13,5	31,1	32,9	57,7	230	244	427
Industrijsko bilje	21,2	31,0	28,9	36,0	146	136	170
Povrće	6,8	5,7	5,1	7,5	84	75	110
Voće	9,1	10,3	10,4	12,5	113	114	137
Stoka	38,0	46,9	53,8	93,4	123	142	246
Drugi stočni proizvodi	17,1	18,0	17,2	22,2	105	101	130
Alkoholna pića	8,6	9,5	8,3	10,0	110	97	116
Ostali poljoprivredni proizvodi	14,6	16,1	19,9	27,0	110	136	185

Podaci: Statistički godišnjak FNRJ (1957—1960).

GRAFIKON 5 — STRUKTURA OTKUPA PO GRUPAMA PROIZVODA 1956—1959

Nesrazmerno brži porast otkupa osnovnih grupa proizvoda (naročito žitarica, stoke i dr.) izazvao je izvesne promene u strukturi ukupnog otkupa poljoprivrednih proizvoda, ali su se u osnovi i dalje zadržale bitne karakteristike te strukture iz prethodnih godina (tabela 20).

TABELA 20 — STRUKTURA OTKUPA POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA 1956—1959

	(U procentima)			
	1956	1957	1958	1959
Ukupni otkup poljoprivrednih proizvoda	100,0	100,0	100,0	100,0
Žitarice	10,5	18,4	18,6	21,7
Industrijsko bilje	16,5	18,4	16,4	13,5
Povrće i voće	12,3	9,5	8,8	7,5
Stoka i stočarski proizvodi	42,7	38,5	40,2	43,4
Alkoholna pića	6,7	5,6	4,7	3,8
Ostali poljoprivredni proizvodi	11,3	9,6	11,3	10,1

Podaci: Statistički godišnjak FNRJ (1957—1960).

Pretežni deo ukupnog otkupa čine stočarski i ratarski proizvodi, dok je otkup povrća i voća još uvek relativno mali ne samo u odnosu na otkup ostalih grupa, nego i na obim tržišnih viškova ovih proizvoda. Ovakav nesklad u realizaciji tržišnih viškova ovih proizvoda u otkupu dobrim delom je posledica i nedovoljnog angažovanja otkupnih organizacija na ovom sektoru otkupa.

OTKUP ŽITARICA. Posle ukidanja obaveznog otkupa opali su tržišni viškovi pšenice. Opadanje tržišnih viškova došlo je i kao rezultat bitnih promena u ishrani seoskog stanovništva povećanjem potrošnje žitarica. To je pri nedovoljnoj proizvodnji imalo za posledicu da su otkupljivane količine bile male i nestabilne, što je još više zaoštravalo problem snabdevanja gradskog stanovništva (tabela 21).

TABELA 21 — PROIZVODNJA I OTKUP PŠENICE I RAŽI 1952—1959

	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959
Proizvodnja	190,5	281,9	157,1	269,3	180,5	338,0	269,1	439,5
Otkup*	32,2	73,7	27,4	47,6	25,5	66,8	58,6	118,6
% realizacije proizvodnje u otkupu	16,9	26,1	17,4	17,7	14,1	19,8	21,8	27,0

* Uključivo ušur i ujam.

Podaci: Savezna direkcija za ishranu.

Zbog toga su za podmirenje unutrašnjih potreba u periodu 1953 do 1959 prosečno godišnje uvožene količine od oko 99 hiljada vagona pšenice.

Otkupne cene domaće pšenice, kao i ostalih žitarica, porasle su u razdoblju od 1953 do 1959 za oko 43%, ali je ovakvo povećanje cena izvršeno zato da bi se postigli skladniji odnosi cena poljoprivrednih proizvoda i njihov nivo prilagodio ekonomskim uslovima tržišta.

Otkupljeni tržni viškovi kukuruza bili su takođe veoma mali u odnosu na ostvarenu proizvodnju. U periodu od 1953 do 1959 tržni viškovi kukuruza realizovani u otkupu iznose prosečno oko 7,2% od ukupne proizvodnje (tabela 22).

TABELA 22 — PROIZVODNJA I OTKUP KUKURUZA 1953—1959

(U hiljadama vagona)							
	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959
Proizvodnja	384	300	390	337	566	395	667
Otkup	18,8	26,0	10,5	14,9	28,4	64,1	57,7

Podaci: Savezna direkcija za ishranu.

Tržni viškovi kukuruza nisu bili od tolikog značaja za ishranu stanovništva kao tržni viškovi pšenice. Osim toga, deo tržnih viškova kukuruza koji se nije realizovao u otkupu pojavljivao se u povećanim tržnim viškovima stoke i mesa s obzirom na sve jaču orijentaciju proizvođača na investiranje u stočarstvu. Orijentacija na veće investiranje u stočarstvu naročito je došla do izražaja u 1959. Dok su iz proizvodnje pšenice u 1959 ostvareni veoma visoki tržni viškovi, dotle se tržni viškovi kukuruza, čija je proizvodnja bila takođe visoka, nisu u dovoljnoj meri pojavili na tržištu. Najveći deo tržnih viškova kukuruza bio je angažovan u proizvodnji stočarstva.

Slične neravnomernosti u kretanju otkupa i proizvodnje zapažene su i kod ostalih žitarica (ječam, ovas), što se posebno odrazilo na razvoj tržišta stočne hrane.

OTKUP INDUSTRIJSKOG BILJA. Proizvodnja i otkup industriskog bilja predstavljaju posebno područje poljoprivrednog tržišta, pošto ove kulture kao sirovine za industriju čine gotovo u celini tržne viškove. Zbog toga je organizacija proizvodnje i otkupa industriskog bilja vršena neposredno preko industriskih preduzeća. Prilikom kontrahiranja primenjivani su razni oblici stimulacije (avansi, premije, naturalna davanja i sl.) kako bi se obezbedio potreban obim sirovina. Međutim, proizvodnja gotovo svih ovih kultura nije bila dovoljna da obezbedi količine potrebne prehranbenoj industriji. Za obezbeđenje unutrašnjeg tržišta pojedinim osnovnim artiklima ishrane (šećer i dr.), uvožene su često znatne količine ovih proizvoda. U periodu od 1955 do 1959 prosečan godišnji uvoz šećera iznosio je 52,6 hiljade tona.

Intenziviranjem proizvodnje u poslednje tri godine prinosi nekih kultura su znatno povećani, posebno najvažnije kulture — šećerne repe. Setvene površine ostaju uglavnom kod svih kultura iste i još uvek postoje izvesne slabosti u organizaciji proizvodnje. Zbog toga se poslednjih godina preduzimaju mere za rešavanje problema u oblasti proizvodnje i prometa industriskog bilja.

OTKUP POVRĆA, VOĆA I ALKOHOLNIH PIĆA.

Za poboljšanje organizacije otkupa i prometa povrća i voća, naročito za tehničku opremu, ulažu se znatna sredstva. Prema tome na ovom sektoru tržišta, s obzirom na porast koji se u proizvodnji ostvaruje, nisu u pitanju tržni viškovi. Najveća smetnja za veći otkup ovih proizvoda je nedovoljna tehnička opremljenost i slaba organizacija prometa. Otkupne cene ovih proizvoda u 1959 su bile, i pored osetnog variranja ranijih godina, uglavnom na nivou iz 1953 (tabela 23).

Otkupom se zahvata manji deo tržnih viškova povrća i voća, dok se znatno veće količine realizuju neposrednom prodajom na seljačkoj pijaci. Pored toga, otkupna mreža se nejednako angažuje u otkupu pojedinih proizvoda, usled čega dolazi do različitog otkupa tržnih viškova u pojedinim godinama i do nestabilnosti na tržištu. Nedovoljna efikasnost otkupa otežava ravnomernu snabdevenost celokupnog tržišta i doprinosi da se veći deo prometa ovim proizvodima odvija izvan organizovanog tržišta.

TABELA 23 — PROIZVODNJA, TRŽNI VIŠKOVI I OTKUP VAŽNIJIH PROIZVODA POVRĆA I VOĆA 1956—1959

(U hiljadama vagona)				
	1956	1957	1958	1959
Krompir:				
proizvodnja	219,0	331,0	262,0	276,0
tržni troškovi	67,0	87,3	65,0	...
otkup	18,8	16,3	16,0	15,1
% otkupljenih tržnih viškova	28,1	18,7	24,6	...
Pasulj:				
proizvodnja	16,8	17,9	11,9	22,6
tržni viškovi	4,9	4,2	1,6	...
otkup	2,9	2,0	1,4	2,3
% otkupljenih tržnih viškova	59,2	47,6	87,5	...
Kupus:				
proizvodnja	33,0	55,3	39,4	56,4
tržni viškovi	10,7	24,0	12,5	...
otkup	2,6	2,4	2,7	5,6
% otkupljenih tržnih viškova	24,3	10,0	21,6	...
Paradajz:				
proizvodnja	20,0	27,8	24,3	26,9
tržni viškovi	12,3	17,0	13,0	...
otkup	5,4	5,7	4,7	5,1
% otkupljenih tržnih viškova	43,9	33,5	36,2	...
Jabuke:				
proizvodnja	14,0	10,6	30,6	23,6
tržni viškovi*	8,0	5,5	15,2	...
otkup*	5,9	3,8	6,3	5,8
% otkupljenih tržnih viškova	73,7	69,1	41,4	...
Šljive:				
proizvodnja	56,0	53,3	55,8	121,0
tržni viškovi*	8,1	8,0	10,0	...
otkup*	4,7	5,4	2,9	7,0
% otkupljenih tržnih viškova	58,0	67,5	29,0	...
Grožđe:				
proizvodnja	65,6	90,7	119,0	95,4
tržni viškovi*	6,6	12,7	15,5	...
otkup*	1,6	1,4	1,7	2,5
% otkupljenih tržnih viškova	24,2	11,0	11,0	...

* Tržni viškovi i otkup voća i grožđa obuhvataju samo konsumno voće i grožđe (bez prerade).

Podaci: Dokumentacija Saveznog zavoda za privredno planiranje (sektor poljoprivrede) o tržnim viškovima; podaci o otkupu: »Unutrašnja trgovina« (1956—1958); za 1959 prethodni podaci Saveznog zavoda za statistiku.

Najznačajniji deo ostalog otkupa iz ovog sektora predstavlja otkup alkoholnih pića. Kao i kod drugih poljoprivrednih proizvoda, obim tržnih viškova alkoholnih pića zavisi od obima proizvodnje (tabela 24).

TABELA 24 — OTKUP VINA I RAKIJE 1956—1959

(U hiljadama tona)				
	1956	1957	1958	1959
Vino	77,9	82,0	83,3	106,6
Indeks	100	105	107	137
Rakija	18,1	15,5	9,1	15,0
Indeks	100	86	50	83

Podaci: »Unutrašnja trgovina« (1956—1958); za 1959 prethodni podaci Saveznog zavoda za statistiku.

Sve veći obim tržnih viškova alkoholnih pića zahvata se otkupom. Otkup alkoholnih pića preko zemljoradničkih zadruga bio je sve do 1958 neznatan, a u 1958 zemljoradničke zadruge preuzimaju dominantnu ulogu. Od ukupno otkupljenih količina vina u 1958 od 83,3 hiljade tona i rakije od 9,1 hiljada tona, zadruge su otkupile 74,9 hiljada tona vina i 8,4 hiljada tona rakije.

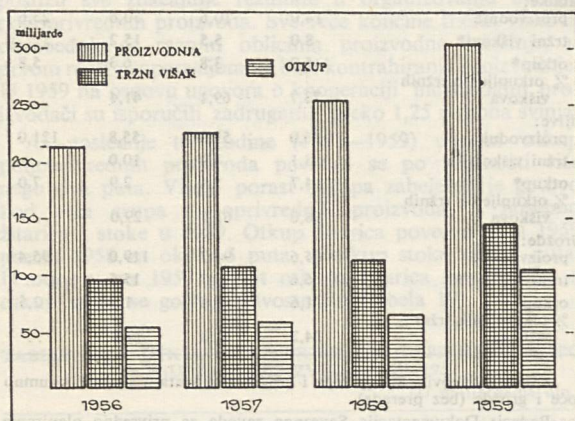
OTKUP STOKE I OSTALIH STOČNIH PROIZVODA.

Uspešan i stabilan razvoj stočarske proizvodnje u proteklom periodu bio je jedan od bitnih činilaca koji su doprineli znatnom proširenju poljoprivrednog tržišta u oblasti unutrašnje potrošnje i izvoza. Razvoj proizvodnje u stočarstvu rezultat je porasta stočnog fonda i povećanja tržišnosti stočarske proizvodnje. Na početku 1960 broj goveda se, u odnosu na stanje u 1951, povećao za 569 hiljada grla ili za 12%, svinja za oko 2,3 miliona ili oko 58%, a ovaca za oko 1,2 miliona grla ili za oko 12%.

Za povećanje tržišnosti stočarske proizvodnje naročito značajni rezultati postignuti su u kvalitetnom uzdizanju stočarstva, pre svega stočarstva na društvenom sektoru poljoprivrede. Na društvenim gazdinstvima na početku 1960 broj goveda povećan je u odnosu na 1957 za 279 hiljada grla. Za uspešan razvoj stočarske proizvodnje značajna je i kooperacija društvenih gazdinstava sa individualnim proizvođačima. U 1959, prema prethodnim podacima, utovljeno je u kooperaciji oko 201 hiljada grla goveda i oko 2,5 miliona svinja.

U periodu od 1952 do 1959 povećana je proizvodnja mesa za 90%, masnoća za 173%, mleka za 84%, vune za 10% i jaja za 79%. Ovakav porast proizvodnje omogućio je da se ukupni tržišni viškovi stočarske proizvodnje povećaju od 1952 do 1958 za 82%²

GRAFIKON 6 — STOČARSKA PROIZVODNJA, TRŽNI VIŠKOVI I OTKUP 1956—1959

Tržni viškovi stočarstva čine preko 40% ukupnih tržišnih viškova poljoprivrednih proizvoda. Naročito je izrazit porast otkupa stoke. Od 1953 do 1959 otkup ovih proizvoda od individualnih proizvođača povećao se po vrednosti za 2,6 puta (tabela 25).

TABELA 25 — OTKUP STOKE I MESA OD INDIVIDUALNIH PROIZVOĐAČA 1953—1959

	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959
U milijardama dinara po tekućim cenama	25,0	39,4	42,5	42,7	52,8	55,1	66,0
Indeks	100	158	170	171	211	220	264

Podaci: Statistički bilten Narodne banke FNRJ (1954—1960).

Porast potrošnje na unutrašnjem tržištu, kao i povećani obim izvoza izazvali su, i pored znatno povećanih tržišnih viškova i otkupa, povećanje otkupnih cena stoke. Nivo cena u 1959 porastao je u odnosu na 1953 za oko 50%.

Rezultati postignuti u realizaciji tržišnih viškova stoke i mesa putem otkupa veoma su povoljni, ali se u otkupu još ne realizuje znatan deo tržišnih viškova ostalih stočarskih proizvoda i pored veoma visokog porasta otkupa u 1959, pošto je još uvek značajna uloga seljačke pijace u prometu ovih proizvoda.

² Još se ne raspolaze podacima o obimu ukupnih tržišnih viškova stočarske proizvodnje u 1959.

Pored porasta otkupa stoke i mesa povećao se i obim otkupa ostalih proizvoda stočarstva (tabela 26).

TABELA 26 — UKUPNI OTKUP VAŽNIJIH STOČARSKIH PROIZVODA 1956—1959

	1956	1957	1958	1959
Stoka i meso (u hiljadama tona)*	306,3	337,9	346,1	517,6
Indeks	100	110	113	169
Mleko (u milionima litara)	150,9	185,8	195,1	307,6
Indeks	100	123	129	204
Mlečni proizvodi (u hiljadama tona)	3,1	3,8	3,6	7,8
Indeks	100	123	116	252
Jaja (u milijardama komada)	0,43	0,36	0,40	0,28
Indeks	100	84	93	65

* Otkup stoke i mesa izražen u bruto težini.

Podaci: »Unutrašnja trgovina« (1956—1958); za 1959 prethodni podaci Saveznog zavoda za statistiku.

IZVOZ I UVOZ POLJOPRIVREDNO-PREHRANBENIH PROIZVODA

U periodu od 1953 do 1959 znatno je povećan izvoz i uvoz poljoprivredno-prehranbenih proizvoda. Povećani su poljoprivredni izvozni viškovi, ali je deficitarnost u osnovnim proizvodima ishrane dovela i do veoma visokog uvoza hrane, čiji je obim gotovo u celom ovom periodu bio iznad obima poljoprivrednog izvoza (tabela 27).

TABELA 27 — IZVOZ I UVOZ POLJOPRIVREDNO-PREHRANBENIH PROIZVODA 1953—1959

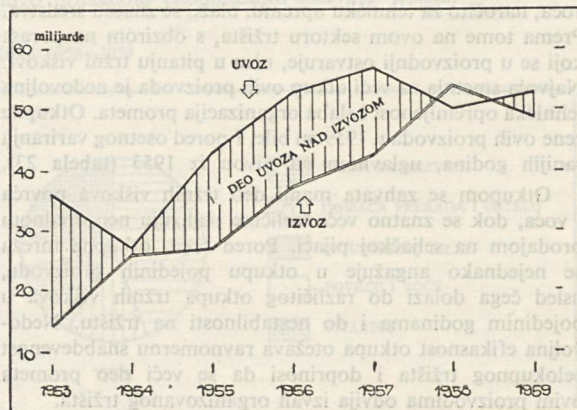
	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959
Izvoz*	14,3	26,5	27,1	37,3	42,7	54,7	48,5
indeks	100	184	189	259	299	381	334
Uvoz	35,9	27,0	43,3	53,0	56,9	50,7	53,6
indeks	100	76	121	148	158	141	149
% pokriva uvoza izvozom	40,0	97,8	62,5	70,1	75,1	107,8	90,4

* Sa izvozom prehranbene industrije i duvana.

Podaci: Statistika spoljne trgovine FNRJ (1954—1960).

Porastu poljoprivrednog izvoza u velikoj meri su doprineli povećani izvozni viškovi proizvoda stočarstva, koji su realizovani kako neposrednim izvozom stoke i mesa tako i znatno povećanim obimom izvoza preradevina.

GRAFIKON 7 — KRETANJE IZVOZA I UVOZA POLJOPRIVREDNO-PREHRANBENIH PROIZVODA 1953—1959

Obim izvoza ratarskih proizvoda, koji se pretežnim delom sastoji od izvoza kukuruza, bio je vrlo promenljiv i u zavisnosti od veoma osetnih variranja nivoa proizvodnje. Međutim, obim izvoza stočarskih proizvoda i preradevina je daleko stabilniji i čini već više godina najznačajniji deo ukupnog poljoprivrednog izvoza (tabela 28).

TABELA 28 — STRUKTURA POLJOPRIVREDNOG IZVOZA (SA IZVOZOM PREHRANBENE INDUSTRIJE I DUVANA) 1956—1959

(U milijardama din. po zvaničnom kursu)

	1956	1957	1958	1959
Ukupni poljoprivredni izvoz	37,3	42,7	54,7	48,5
Od toga:				
Proizvodi ratarstva	5,6	5,5	16,0	10,0
Proizvodi voćarstva	0,9	2,3	1,1	1,6
Proizvodi stočarstva	14,7	15,1	13,1	14,5
Domaća prerada i ostali proizvodi	6,1	7,3	8,5	6,3
Prehranbena industrija	4,1	7,0	8,2	11,1
Industrija duvana	5,9	5,5	7,8	5,0

Podaci: Statistika spoljne trgovine FNRJ (1957—1960).

Porast poljoprivredne proizvodnje omogućio je znatno povećanje izvoza poljoprivrednih proizvoda. U ukupnom izvozu industrijski proizvodi čine najveći deo, ali su i rezultati postignuti u izvozu poljoprivrednih proizvoda znatno doprineli povoljnom razvoju ukupnog izvoza, naročito od 1956—1959 kada je poljoprivredni izvoz dostigao najviši posleratni nivo. U 1958 je udeo poljoprivrednog izvoza zajedno sa izvozom industrijskih grana čija se proizvodnja zasniva na sirovinama iz poljoprivrede (prehranbena industrija i industrija duvana) činio oko 41% ukupnog izvoza.

I pored povećane proizvodnje, raspoloživi tržišni viškovi nisu po strukturi zadovoljili potrebe unutrašnjeg tržišta. Deficitarnost se ispoljila u osnovnim proizvodima ishrane, pre svega u žitaricama, masnoćama i šećeru (tabela 29).

TABELA 29 — UVOZ OSNOVNIH PREHRANBENIH PROIZVODA 1953—1959

(U hiljadama tona)

	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959
Pšenica	758,0	831,5	975,4	1.322,4	1.096,2	738,7	1.006,6
Masnoće	44,9	27,7	45,3	42,5	26,5	27,2	34,5
Šećer	38,9	...	45,8	20,4	10,2	124,3	61,5

Podaci: Statistika spoljne trgovine FNRJ (1954—1960).

Uvoz hrane je u velikoj meri opterećivao obim ukupnog uvoza i umanjivao efekat izvoza, ali time su bile podmirene osnovne potrebe u ishrani stanovništva.

PROMET POLJOPRIVREDNO-PREHRANBENIH PROIZVODA U TRGOVINI NA VELIKO

Obim otkupa poljoprivrednih proizvoda u velikoj meri pretstavlja materijalne okvire u kojima se formira poljoprivredno tržište, s obzirom da se u otkupu realizuje pretežni deo tržišnih viškova iz poljoprivredne proizvodnje. Jedan deo tržišnih viškova individualnih proizvođača realizuje se neposrednom prodajom (na seljačkoj pijaci, u međuseljačkom prometu i sl.), ali se obim toga prometa sve više sužava.³ Osim toga, seljačka pijaca i drugi oblici prometa poljoprivrednih proizvoda izvan otkupne i trgovinske mreže nemaju više raniji značaj posebnog, izdvojenog tržišta. Sada kada se na celom poljoprivrednom tržištu promet odvija pod ekonomskim uslovima, seljačka pijaca pretstavlja deo jedinstvenog poljoprivrednog tržišta, i u tome prometu deluju isti faktori kao i na ostalom poljoprivrednom tržištu.

³ Dok se u ranijem periodu u ovim oblicima prometa realizovalo oko 30% tržišnih viškova individualnih proizvođača u 1957/58 taj se udeo smanjio na oko 25%.

U kretanju prometa poljoprivredno-prehranbenih proizvoda u trgovini na veliko odražava se porast otkupa poljoprivrednih proizvoda i industrijske proizvodnje zavisne od obima otkupa, kao i obim uvoza poljoprivredno-prehranbenih proizvoda (tabela 30).

TABELA 30 — PROMET POLJOPRIVREDNO-PREHRANBENIH PROIZVODA U TRGOVINI NA VELIKO 1953—1959

(U milijardama din.)

	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959
Ukupni promet poljoprivredno-prehranbenih proizvoda (sa duvanom)	140,3	151,3	192,6	202,7	219,7	216,6	232,3
Indeks	100	108	137	144	157	154	166

Podaci: Statistički godišnjak FNRJ (1954—1960).

Organizacione promene koje su vršene u regulisanju prometa i tržišta poljoprivrednih proizvoda doprinele su i poboljšanju organizacije u trgovini na veliko. Ali, nedostatak stalnih i čvrstih veza sa proizvodnim organizacijama umanjuje efikasnost uloge trgovine na veliko u stabilizovanju tržišta. Usled nedovoljne tehničke opremljenosti ova trgovina se orijentiše na poslovanje proizvodima s najmanjim rizikom. Zbog toga i njena uloga u snabdevanju trgovine na malo nije uvek dovoljno efikasna. U prometu trgovine na veliko zapaza se tendencija relativnog opadanja prodaje maloprodajnoj mreži, dok se povećava udeo neposredne prodaje ugostiteljstvu, socijalnim i zdravstvenim ustanovama, privrednim organizacijama za reprodukciju i drugim t. zv. velikim potrošačima. U 1953 je maloprodajna mreža u prometu trgovine na veliko učestvovala sa 86,7%, a u 1959 se to učešće smanjilo na 71,2%, dok se učešće ostalih korisnika povećalo od 13,3% na 28,8%. Na takve odnose je uticalo i šire povezivanje trgovinske mreže na malo sa zemljoradničkim zadrugama i drugim proizvodnim organizacijama.

Organizovanom koncentrisanju ponude u prometu poljoprivrednih proizvoda na veliko sve više doprinosi i stvaranje grosističkih pijaca u velikim potrošačkim centrima, kao i organizovanje aukcija i tržišnih dana. Isto tako u prometu ovim proizvodima imaju vidnog učešća i trgovinske agencije.

PROMET POLJOPRIVREDNO-PREHRANBENIH PROIZVODA U TRGOVINI NA MALO

Neposredno dejstvo razvoja poljoprivrednog tržišta na obim i strukturu potrošnje stanovništva najviše se odražava u kretanju prometa poljoprivredno-prehranbenih proizvoda u trgovini na malo. Ovaj promet ne obuhvata naturalnu potrošnju sela ni delimične tržišne viškove iz proizvodnje individualnih proizvođača koji se realizuju u direktnoj razmeni između proizvođača i potrošača. Međutim, ostali tržišni viškovi poljoprivrednih proizvoda koji se realizuju u otkupu, sem izvoznih, pretstavljaju uglavnom robne fondove za ličnu potrošnju, koji se u maloprodajnom prometu javljaju u obliku neprerađenih poljoprivrednih proizvoda ili u obliku industrijskih i drugih preradevina. Ali je u formiranju ukupnih robnih fondova poljoprivredno-prehranbenih proizvoda u prometu na malo, kao i uopšte u prometu ukupne trgovine imao, naročito u periodu 1953—1959, značajnog udela i uvoz ovih proizvoda.

Visok porast prometa poljoprivredno-prehranbenih proizvoda u trgovini na malo u periodu 1953—1959 rezultat je većeg obima robnih fondova ovih proizvoda i porasta maloprodajnih cena, što je, kao i kod otkupnih cena, dobrim delom posledica usklađivanja određenih cena osnovnih prehranbenih proizvoda (žitarica i proizvoda, masnoća i šećera). U odnosu na 1953 opšti nivo maloprodajnih cena poljoprivredno-prehranbenih proizvoda bio je u 1959 za oko 32% viši (tabela 31).

TABELA 31 — PROMET POLJOPRIVREDNO-PREHRANBENIH PROIZVODA U TRGOVINI NA MALO 1953—1959

	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959
(U milijardama din)							
Vrednost ukupnog prometa*	161,1	166,4	207,4	230,4	263,3	282,2	324,6
Indeks vrednosti prometa po tekućim cenama	100	103	129	143	163	175	201
Indeks realnog obima prometa**	100	103	117	121	132	137	149

* Poljoprivredno-prehranbeni proizvodi sa duvanom.

** Realni obim dobijen na osnovu tekuće vrednosti i indeksa cena. Podaci: Statistički godišnjak FNRJ (1954—1960).

Snažan porast kupovnih fondova stanovništva izazvao je i osetne promene u strukturi ishrane. Potrošnja kvalitetnijih proizvoda, naročito proizvoda stočarstva i šećera je osetno porasla (tabela 32).

TABELA 32 — PROMET POLJOPRIVREDNO-PREHRANBENIH PROIZVODA U TRGOVINI NA MALO PO GRUPAMA PROIZVODA 1953—1959

	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	Indeks 1959/1953
Žitarice i proizvodi (u hiljadama vagona)	106,0	96,6	115,3	116,8	125,6	114,8	132,3	125
Meso i proizvodi (u hiljadama tona)	122,4	126,1	138,5	150,2	161,8	164,2	177,6	145
Masnoće (u hiljadama vagona)	6,6	6,2	6,9	6,5	7,7	8,1	8,6	130
Mleko (u milionima litara)	60,4	59,5	58,3	66,7	76,7	96,3	115,1	191
Mlečni proizvodi (u hiljadama tona)	0,98	0,96	0,97	1,04	1,43	1,60	1,69	172
Povrće (u hiljadama vagona)	20,3	18,2	17,4	19,9	19,9	18,6	21,8	107
Voće (u hiljadama vagona)	7,6	7,7	8,1	6,4	5,8	7,3	8,7	114
Šećer (u hiljadama vagona)	10,7	10,9	12,7	13,5	15,2	17,7	18,6	174

Podaci: Statistički godišnjak FNRJ (1954—1960).

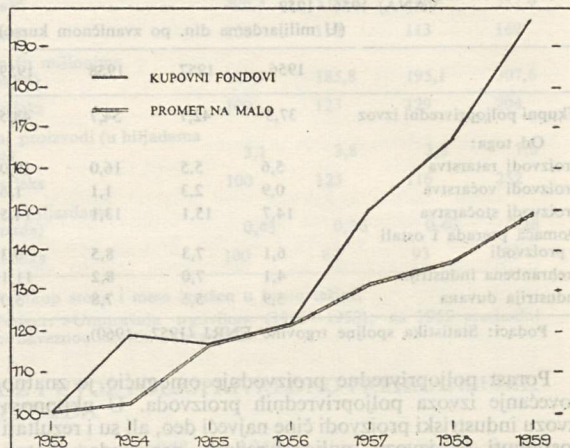
Povećanje potrošnje i izmene u nenoj strukturi najizrazitije su delovale na porast maloprodajnih cena mesa, čiji se nivo u 1959 prema 1953 povećao za oko 74%, zatim, masnoća za oko 40%, kao i mleka i mlečnih proizvoda za oko 34%.

Maloprodajna trgovinska mreža se sve više neposredno povezuje sa zemljoradničkim zadrugama i drugim proizvodnim organizacijama, što doprinosi potpunijem zahvatanju tržišnih viškova poljoprivrednih proizvoda i boljoj snabdevenosti tržišta. Do neposrednog povezivanja dolazi pre svega u onim proizvodima čije se snabdevanje preko trgovinske mreže na veliko nije dosad moglo u dovoljnoj meri obezbediti (povrće, voće i dr.). Maloprodajni promet obuhvata veći obim robnih fondova poljoprivredno-prehranbenih proizvoda nego što uopšte prolazi kroz promet trgovine na veliko, a razlika između robnih fondova u prometu na malo i prometu na veliko je iz godine u godinu sve izrazitija. Obim robnih fondova poljoprivredno-prehranbenih proizvoda u maloprodajnom prometu bio je 1953 za oko 2% veći nego u prometu trgovine na veliko. U kasnijim godinama ta se razlika stalno povećavala tako da u 1959 čini oko 26%.⁴ Neposredno snabdevanje maloprodajne mreže poljoprivrednim proizvodima od proizvodnih organizacija bilo bi mnogo uspešnije da je ona razvijenija i bolje tehnički opremljena. Na jednu prodavnicu poljoprivredno-prehranbenim proizvodima dolazilo je u

⁴ Radi upoređenja realnog obima prometa, vrednost prometa trgovine na veliko preračunata je na maloprodajne cene na osnovu prosečne stope marže trgovine na malo za poljoprivredno-prehranbene proizvode (prema podacima Saveza trgovinskih komora FNRJ).

1958 nešto preko 680 potrošača.⁵ Nedostatak prodajnog prostora, smeštajnih kapaciteta i rashladnih uređaja u maloprodajnoj trgovinskoj mreži ograničavali su njeno šire angažovanje u zahvatanju tržišnih viškova i brzi porast prometa ovim proizvodima.

GRAFIKON 8 — KRETANJE KUPOVNIH FONDOVA STANOVNIŠTVA I PROMETA POLJOPRIVREDNO-PREHRANBENIH PROIZVODA NA MALO 1953—1959 (Indeks 1953=100)

Razvoj poljoprivrednog tržišta u dosadašnjem periodu zahtevao je i adekvatne mere za rešavanje složenih problema ovog tržišta u skladu sa ciljevima i zadacima koje je nametao brzi razvitak privrede. Ali se bez radikalnije izmene društveno-ekonomskog karaktera poljoprivredne proizvodnje nisu mogli postići krupniji rezultati, niti se mogla stvoriti takva materijalna osnova za proširenje poljoprivrednog tržišta koju je zahtevalo povećanje potrošnje. Zbog toga se pribegavalo raznim merama kako bi se ublažile posledice nedovoljne poljoprivredne proizvodnje i obezbedile osnovne potrebe stanovništva u ishrani. Kada je uspešan razvitak privrede stvorio povoljne mogućnosti, mere koje su preduzimane sve više su dobijale ekonomski karakter. Napore za sređivanje i stabilizovanje tržišta poljoprivrednih proizvoda ometala je nestabilnost poljoprivredne proizvodnje. Zato se u periodu od 1953 do 1959, i pored znatnog uvoza osnovnih prehranbenih proizvoda, nestabilnost tržišta ispoljavala u stalnoj tendenciji porasta otkupnih i maloprodajnih cena poljoprivrednih proizvoda. Ali bez obzira što su pomeranja cena bila dobrim delom rezultat svesnog usklađivanja i povećavanja određenih cena, to usklađivanje su ustvari zahtevali ekonomski uslovi tržišta.

Situacija u pogledu raspoloživih robnih fondova poljoprivrednih proizvoda bitno se poboljšala u 1960. Najveća posleratna proizvodnja u poljoprivredi ostvarena je u 1959. Postignuti rezultati su sve stabilniji, a znatno povećanim učešćem društvenog sektora poljoprivrede u proizvodnji, kao i povećanjem proizvodnje u kooperaciji sa individualnim proizvođačima osetno je povećana i tržišnost poljoprivredne proizvodnje. To je omogućilo da se u 1960 ude sa mnogo većim prenosnim zalihama poljoprivredno-prehranbenih proizvoda. Prenosnim zalihama pšenice rešen je u 1960 osnovni problem podmirenja potreba unutrašnjeg tržišta u ovom važnom proizvodu ishrane stanovništva.

U Saveznom društvenom planu predviđen je u ovoj godini nešto veći obim poljoprivredne proizvodnje nego u 1959 (za 1,3%). Pri tome se u prvom redu računa sa znatnim povećanjem stočarske proizvodnje (za 20% prema prethodnoj godini). Planom je predviđen manji obim proizvodnje u ratarstvu (za oko 5%). Ali su u ovoj godini znatno proširene setvene površine pod visokorodnim sortama pšenice. Dok je ujesen 1958 visokorodnim sortama bilo zasejano svega 301 hiljada hektara, ujesen 1959 zasejano

⁵ Prema statističkim podacima u 1958 ukupno su u Jugoslaviji bile 12.804 prodavnice prehranbenih proizvoda na 8.755.000 nepoljoprivrednih stanovnika (početkom 1959).

je ukupno 707 hiljada hektara. To već daje realne izgleda da će se i iz ovogodišnje proizvodnje obezbediti dovoljni tržišni viškovi za podmirenje unutrašnjih potreba. Isto tako veće su i površine zasejane hibridnim kukuruzom u ovoj godini (520 hiljada hektara prema 433 hiljade u 1959).

Povećanje stočarske proizvodnje, u prvom redu proizvodnje mesa, najvećim delom se zasniva na proširenju proizvodnje u društvenom sektoru poljoprivrede, čemu treba da doprinesu i znatno povećana investiciona sredstva za razvoj stočarstva (20 milijardi din. prema 12,5 milijardi u prošloj godini).

Izgledi za ostvarenje predviđene poljoprivredne proizvodnje u ovoj godini realni su. Intenziviranje proizvodnje i njeno proširenje na društvenoj osnovi znatno povećava njenu tržišnost, čime se pružaju šire mogućnosti za trajno rešenje dosadašnjeg problema nedovoljnih robnih fondova osnovnih prehranbenih proizvoda. Činjenica da je u ovoj godini prestao uvoz hrane, predstavlja krupan uspeh naše poljoprivrede.

U organizovanju poljoprivredne proizvodnje i povećanju njene tržišnosti postižu se vidni rezultati. Ali takav razvoj proizvodnje i potreba efikasnijeg zahvatanja tržišnih viškova zahteva da se i u organizaciji prometa poljoprivrednih proizvoda, a posebno prometa voća, povrća i mlečnih proizvoda otklone mnogi nedostaci. Rešavanje organizacionih problema je u najvećoj meri povezano sa rešenjem pitanja tehničke opreme trgovinske i otpadne mreže, smeštajnih objekata i odgovarajućih transportnih sredstava, što zahteva znatna materijalna ulaganja. Mada su u ovoj

godini za tu svrhu povećana investiciona sredstva, ne može se očekivati da će se već sada otkloniti sve slabosti i nedostaci u organizaciji prometa poljoprivrednih proizvoda, a to, nesumnjivo, u izvesnoj meri otežava stabilizovanje poljoprivrednog tržišta.

IZVOR: Publikacije Saveznog zavoda za statistiku (»Statistički godišnjak FNRJ« 1954—1960); »Indeks«, 1952—1960; »Statistika spoljne trgovine FNRJ« 1951—1959; »Trgovina i ugostiteljstvo«, 1954, 1955; »Unutrašnja trgovina«, 1956—1959; »Popis stanovništva«, 1948, 1953; »Zemljoradničke zadruge«, 1955—1958; »Anketa o seljačkim gazdinstvima«, 1953—1958; posebni bilteni o poljoprivrednoj proizvodnji, cenama, zaposlenosti, o anketama porodičnih budžeta radničkih i službeničkih porodica 1954—1958 i drugi prethodni podaci Zavoda za 1959; Narodne banke FNRJ (»Statistički bilten«, 1953—1960, »Investicioni fondovi u 1959«); Jugoslovenske investicione banke (»Statistički pregled«, 1959, 1960; »Investicije«, 1947—1958); Saveznog zavoda za privredno planiranje (Savezni društveni planovi i njihova dokumentacija); Saveznog državnog sekretarijata za poslove robnog prometa (»Organizacija prometa poljoprivrednih proizvoda«, 1958; »Informacije o snabdevenosti tržišta i ličnoj potrošnji«, 1959, 1960); podaci Savezne direkcije za ishranu, Saveza trgovinskih komora FNRJ, Sekretarijata Saveznog izvršnog veća za poljoprivredu i šumarstvo; »Izveštaj Anketnog odbora Narodne Skupštine FNRJ o sistemu i stanju snabdevanja stanovništva«, 1951; »Statistički godišnjak Jugoslavije«, 1938—1939.

Vidi: »Proizvodnja, fondovi i proizvođači u poljoprivredi«, »Jugoslovenski pregled«, maj 1957, »Prehranbena industrija«, »Jugoslovenski pregled«, maj 1958, »Proizvodnja i prerada duvana«, »Jugoslovenski pregled«, jun 1958, »Poljoprivredna dobra u proizvodnji i na tržištu«, »Jugoslovenski pregled«, januar 1959, »Opšte zemljoradničke zadruge«, »Jugoslovenski pregled«, jun 1959, »Izvoz stočarskih proizvoda i preradivina«, »Jugoslovenski pregled«, jul—avgust 1959, »Razvoj spoljne trgovine«, »Jugoslovenski pregled«, decembar 1959, »Poljoprivredna proizvodnja poslednjih godina«, »Jugoslovenski pregled«, maj 1960.

S. R.

PRVI REZULTATI POPISA INDIVIDUALNIH POLJOPRIVREDNIH GAZDINSTAVA 1960

Savezni zavod za statistiku objavio je početkom jula 1960 prethodne rezultate popisa individualnih poljoprivrednih gazdinstava.¹

Popis individualnih poljoprivrednih gazdinstava izvršen je od 15. maja do 15. juna 1960. Zajedno sa popisom društvenih poljoprivrednih gazdinstava u martu 1960 izvršen je u celini popis jugoslovenske poljoprivrede.

Glavni cilj ovogodišnjeg popisa, sprovedenog u okviru svet-skog popisa poljoprivrede koji organizuje FAO, bilo je upoznavanje stanja u poljoprivredi i opšteg napretka sela. Popisom su registrovane mnogobrojne društveno-ekonomske i socijalne promene na selu koje su rezultat opšteg privrednog razvoja zemlje. Popisom su takođe prikupljeni podaci o stanovništvu i radnoj snazi koja živi na poljoprivrednim gazdinstvima, zemljištu i zasejanim površinama, stanju voćarstva i vinogradarstva, najvažnijim agrotehničkim merama, razvijenosti kooperacije zadruga sa individualnim proizvođačima, poljoprivrednim mašinama, broju stoke, zgradama i opremi domaćinstava.

Prethodnim rezultatima obuhvaćen je relativno mali broj podataka, ali su oni dovoljni da ukažu na neke društveno-ekonomske i sociološke promene na selu. Na osnovu podataka ovog popisa mogu se vršiti izvesna poređenja i sa ranijim periodima, iako samo u skromnim razmerama, koliko to razlike u metodologiji dozvoljavaju.

BROJ POLJOPRIVREDNIH GAZDINSTAVA

Popisom u 1960 obuhvaćeno je preko 6.000 društvenih i 2.629.000 individualnih poljoprivrednih gazdinstava. Prema prethodnim rezultatima može se konstatovati da se broj poljoprivrednih gazdinstava u posleratnom periodu zadržava na približno istom nivou. Razlike u broju gazdinstava su u izvesnoj meri i posledica različitih statističkih

¹ Prethodni rezultati popisa individualnih gazdinstava objavljeni su u »Saopštenju«, br. 59 Saveznog zavoda za statistiku od 5. VII. 1960 i »Indeksu«, br. 8. Prethodni rezultati popisa društvenih gazdinstava objavljeni su u »Indeksu«, br. 7 Saveznog zavoda za statistiku.

definicija poljoprivrednog gazdinstva i različitih obuhvata domaćinstava u popisima.²

TABELA 1 — POLJOPRIVREDNA GAZDINSTVA* (U hiljadama)

Godina	Broj gazdinstava
1931	2.069
1951	2.602
1960	2.635

* Društvena i individualna gazdinstva. Svi podaci se odnose na današnju teritoriju FNRJ.

Podaci: Za 1931 »Posedovna struktura jugoslovenske poljoprivrede«, »Economist«, 1/1960; za 1951 i 1960: Statistički godišnjak FNRJ 1960 i »Indeks«, br. 7 i 8/1960.

Ovi podaci pokazuju da je u posleratnom periodu, a naročito u poslednjoj deceniji, zaustavljen proces usitnjavanja poseda i povećavanja broja poljoprivrednih gazdinstava. Opšti privredni razvoj, a u prvom redu industrijalizacija i modernizacija poljoprivrede, primarni su faktori koji utiču na sprečavanje daljeg »drobljenja« poseda i povećavanja broja poljoprivrednih gazdinstava.

STANOVNIŠTVO KOJE ŽIVI NA INDIVIDUALNIM GAZDINSTVIMA

U sklopu opšteg društveno-ekonomskog razvoja zemlje menja se ubrzanim tempom broj i struktura stanovništva koje živi na poljoprivrednim gazdinstvima.

* U popisu 1931 poljoprivrednim gazdinstvom smatran je svaki i najmanji zemljišni posed (imanje), sa živim i mrtvim inventarom koji se, kao privredna celina, poljoprivredno iskorišćavao: za zemljoradnju, voćarstvo, baštovanstvo i vinogradarstvo. Bašte (vrtovi), koje su uz samu kuću i služe samo za lične potrebe ili rasonodu, tj. nisu izvor prihoda, nisu smatrane poljoprivrednim gazdinstvom.

Iz popisa stoke 1951 opredeljeno je kao individualno poljoprivredno gazdinstvo svako domaćinstvo čiji članovi provode na poljoprivrednim radovima više od 50% ukupnog radnog vremena kao i nepoljoprivredno domaćinstvo sa vlastitom zemljom preko 5 ari.

U popisu 1960 kao individualno poljoprivredno gazdinstvo popisano je svaki zemljišni posed sa najmanje 10 ari obradivog zemljišta koji koristi i obrađuje individualno domaćinstvo. Popisana su i domaćinstva sa posedom manjim od 10 ari ako proizvode i prodaju povrće, cveće, aromatično ili začinsko bilje, lekovito bilje, duvan, afion ili ako drže određeni minimalni broj stoke, najmanje kravu i tele, ili 5 odraslih ovaca, ili 3 odrasle svinje, ili 50 komada odrasle živine ili 20 košnica pčela.

Posle 1953 deo poljoprivrednog stanovništva je napustio svoja gazdinstva i preselio se u gradove, a znatan deo stanovništva koje je ostalo na poljoprivrednim gazdinstvima bavi se nepoljoprivrednim delatnostima u vidu stalnog ili povremenog zaposlenja.

TABELA 2 — STANOVNIŠTVO KOJE ŽIVI NA INDIVIDUALNIM POLJOPRIVREDNIM GAZDINSTVIMA*

	Ukupan broj stanovnika na individualnim poljoprivrednim gazdinstvima u hiljadama		
	1953	1960	indeks 1953 = 100
Jugoslavija	12.802	12.506	98
Srbija	5.417	5.175	96
Uže područje	3.473	3.303	95
Vojvodina	1.245	1.103	89
Kosmet	700	751	107
Hrvatska	2.897	2.756	95
Slovenija	786	822	105
Bosna i Hercegovina	2.340	2.484	106
Makedonija	1.010	951	94
Crna Gora	352	336	96

* Iskazano je poljoprivredno i nepoljoprivredno stanovništvo koje živi na poljoprivrednim gazdinstvima. Ovako definisano stanovništvo veće je od poljoprivrednog po popisu stanovništva.

Na poljoprivrednim gazdinstvima živi u 1960 oko 12,5 miliona stanovnika. U odnosu na 1953 broj stanovnika koji žive na poljoprivrednim gazdinstvima manji je za oko 300.000. Na Kosmetu i u Bosni i Hercegovini broj stanovnika na gazdinstvima je u 1960 veći u poređenju sa 1953 usled znatno većeg prirodnog priraštaja nego u ostalim krajevima. Broj stanovnika je veći i u Sloveniji, jer deo stanovništva koje se zapošljava van gazdinstva ne napušta zemlju već ostaje i dalje da živi na gazdinstvu koje postaje dopunski izvor prihoda i pretvara se u okućnicu, sa proizvodnjom usmerenom na zadovoljenje vlastitih potreba u ishrani.

NAPUŠTANJE POLJOPRIVREDE

Proces »napuštanja poljoprivrede« manifestuje se u napuštanju poljoprivrednih gazdinstava, tj. potpunom odvajanju od poljoprivrede i u zapošljavanju van gazdinstva stanovništva koje i dalje ostaje da živi na gazdinstvima.

Polazeći od 1953, kada je na individualnim poljoprivrednim gazdinstvima živelo 12.802.000 lica i uzimajući u obzir prosečan godišnji priraštaj od 150.000, trebalo bi na njima u 1960 da živi oko 13.800.000 stanovnika, da jedan deo stanovništva nije u tom razdoblju napustio svoja gazdinstva.

TABELA 3 — OBRAČUN BROJA STANOVNIKA KOJI SU NAPUSTILI INDIVIDUALNA GAZDINSTVA U PERIODU 1953—1960

	Stanovništvo u hiljadama
Stanovništvo koje je živelo na gazdinstvima 1953	12.802
Prirodni priraštaj stanovništva na gazdinstvima 1953—1960*	1.044
Stanovništvo koje bi živelo na gazdinstvima 1960 da nije napuštalo gazdinstva	13.846
Stanovništvo koje živi na gazdinstvima 1960	12.506
Stanovništvo koje je napustilo gazdinstva	1.300

* Obračun prirodnog priraštaja stanovništva koje je živelo na individualnim gazdinstvima 1953 primenom stope od 12,0 na 1.000 stanovnika procenjene na osnovu podataka iz »Demografske statistike«, 1957.

Podaci: »Indeks«, br. 8, 1960, Savezni zavod za statistiku.

Za proteklih 7 godina napustilo je poljoprivredna gazdinstva oko 1,300.000 stanovnika, tj. celokupni prirodni priraštaj koji je iznosio oko 1,044.000 lica i još oko četvrt miliona ostalih lica. Prosečno godišnje napuštalo je poljoprivredna gazdinstva oko 190.000 lica.

Proces zapošljavanja van gazdinstva uzima sve veće razmere. Među stanovništvom koje živi na individualnim poljoprivrednim gazdinstvima ima sada 1,314.000 stalno

zaposlenih van svojih gazdinstava, prema 798.000 u 1953, odnosno na individualnim gazdinstvima u 1960 za preko pola miliona više lica stalno zaposlenih van gazdinstva. Može se sa sigurnošću uzeti da se i ukupno nepoljoprivredno stanovništvo koje živi na individualnim poljoprivrednim gazdinstvima povećalo od 1953 godine.

TABELA 4 — STANOVNIŠTVO KOJE JE »NAPUSTILO POLJOPRIVREDU« U PERIODU 1953—1960*

	Stanovništvo u hiljadama
Stanovništvo koje je napustilo individualna gazdinstva	1.300
Porast zaposlenih van gazdinstva	500
Ukupno stanovništvo koje je »napustilo poljoprivredu«	1.800

* Obračunato na bazi podataka statističkih popisa poljoprivrede 1953 i 1960.

Prema tome u razdoblju od 1953 do 1960 ukupno je »napustilo poljoprivredu« odlaskom sa individualnih gazdinstava ili zapošljavanjem van gazdinstva oko 1,800.000 lica.

TABELA 5 — STALNO ZAPOSLENI VAN GAZDINSTVA PO PODRUČJIMA (PREMA % ZAPOSLENIH VAN GAZDINSTVA)

	1953	1960	% od ukupne radne snage	Indeks 1953=100
Jugoslavija	798	1.314	19	165
Slovenija	47	139	28	296
Vojvodina	33	140	23	425
Hrvatska	375	351	22	94
Bosna i Hercegovina	134	247	21	184
Makedonija	35	94	20	269
Crna Gora	18	27	17	150
Kosmet	24	50	16	208
Uže područje Srbije	133	266	14	200

Podaci: »Indeks«, br. 8, 1960, Savezni zavod za statistiku.

Poljoprivredna gazdinstva Slovenije imaju relativno najviše stalno zaposlenih van gazdinstava s obzirom na znatne mogućnosti zapošljavanja u industriji i drugim delatnostima (indeks 296 u odnosu na 1953) i razvijenu saobraćajnu mrežu koja, pored ostalog, omogućava zaposlenim van gazdinstava da stanuju na svojim gazdinstvima. Proces napuštanja poljoprivrede došao je naročito do izražaja u Vojvodini, gde je od 1953 našlo zaposlenje van gazdinstva preko 100.000 lica (indeks zaposlenosti van gazdinstva 425) i gde je došlo do apsolutnog smanjenja stanovništva na poljoprivrednim gazdinstvima za oko 140.000 lica (indeks 89). U Hrvatskoj je broj stalno zaposlenih van gazdinstva opao u odnosu na 1953, ali je pritom i ukupan broj stanovnika na gazdinstvima smanjen za preko 120.000, što ukazuje na obrnute tendencije u poređenju sa Slovenijom. Značajan porast zaposlenosti van gazdinstva ostvaren je i u Makedoniji (indeks 269) i pored smanjenja stanovništva na gazdinstvima za 6%. Na užem području Srbije ima 14% zaposlenih van gazdinstva u odnosu na ukupnu radnu snagu i pored dvaput većeg broja zaposlenih u odnosu na 1953 godinu (indeks 200).

SARADNJA IZMEĐU INDIVIDUALNIH I DRUŠTVENIH GAZDINSTAVA

Individualna gazdinstva u sve većoj meri daju društvenim gazdinstvima zemljište u zakup, čime ova povećavaju svoj zemljišni fond.

Učešće u zakupu zemljišta od strane društvenih gazdinstava povećano je od 25% u 1956 na 35% u 1960. Individualna gazdinstva još uvek uzimaju najveći deo zemlje u zakup. Odnosi uzete zemlje u zakup od strane društvenih i individualnih gazdinstava različiti su u pojedinim krajevima.

TABELA 6 — ZEMLJIŠTE UZETO U ZAKUP

	1956		1960	
	hiljada ha	%	hiljada ha	%
Ukupno	380	100	452	100
Društvena gazdinstva	94	25	158	35
Individualna gazdinstva	286	75	294	65

Podaci: Za društvena gazdinstva u 1956 podaci su uzeti iz Statističkog biltena br. 89 i 144, izdanje Saveznog zavoda za statistiku.

Za individualna gazdinstva u 1956 izvršen je obračun na osnovu podataka Poljoprivredne ankete od 15. I. 1957 — Statistički bilten br. 105, izdanje Saveznog zavoda za statistiku.

Prethodni rezultati Popisa individualnih gazdinstava 1960 (»Indeks«, br. 8/1960).

Društvena gazdinstva u Makedoniji i Vojvodini relativno najviše uzimaju u zakup zemlju od individualnih vlasnika. Osnovni faktori koji sprečavaju društvena gazdinstva da u većem obimu uzimaju zemlju u zakup jesu nerentabilnost obrade malih i razbacanih parcela i nedovoljna opremljenost mehanizacijom.³

TABELA 7 — ZEMLJIŠTE UZETO U ZAKUP U 1960

(U hiljadama ha)

	Ukupno	Društvena gazdinstva		Individualna gazdinstva	
		svega	% od ukupnog	svega	% od ukupnog
Jugoslavija	452	158	35	294	65
Srbija	242	103	43	139	57
Uže područje	69	10	15	59	85
Vojvodina	163	90	55	73	45
Kosmet	10	3	30	7	70
Hrvatska	74	21	28	53	72
Slovenija	37	7	19	30	81
Bosna i Hercegovina	49	6	12	43	88
Makedonija	36	21	58	15	42
Crna Gora	14	0	0	14	100

Podaci: »Indeks«, br. 8/1960.

Individualna gazdinstva sve više stupaju u raznolike oblike proizvodne kooperacije sa opštim zemljoradničkim zadrugama.

TABELA 8 — KOOPERACIJA OZZ SA INDIVIDUALNIM GAZDINSTVIMA U BILJNOJ PROIZVODNJI 1959/60

	Broj individualnih gazdinstava u hiljadama	% od ukupnog broja
Snabdevanje individualnih gazdinstava reprodukcijom materijalom putem kooperacije	1.076	41
Obavljanje poljskih radova na individualnim gazdinstvima putem kooperacije*	470	18
Zemlja individualnih gazdinstava poorana mašinama OZZ u hiljadama ha	447	9

* Oranje, setva, prašenje, žetva ili prskanje useva i vinograda (prevoz i vršidba nisu uračunati).

Podaci: »Indeks«, br. 8/1960, Savezni zavod za statistiku.

Preko milion ili 40% od ukupnog broja individualnih gazdinstava sarađivalo je sa zadrugama preko raznovrsnih formi kooperacije.

TABELA 9 — OBIM RAZNIH OBLIKA KOOPERACIJE U 1958/59

	Oranje	Seme pšenice	Veštačko đubrivo
Ukupno	100	100	100
Zajednička proizvodnja	12	...	...
Kooperacija sa kontrahiranjem	40	58	60
Kooperacija bez kontrahiranja na kredit	18	27	23
za gotov novac	30	15	17

Podaci: »Statistički godišnjak FNRJ«, 1960. Rezultati popisa društvenih gazdinstava 1960.

* Vidi: »Zakup poljoprivrednog zemljišta«, »Jugoslovenski pregled«, 1959, str. 428—429 (96—97).

Kroz »zajedničku proizvodnju« i kontrahiranje proizvodnje ostvareno je više od 50% od ukupnog oranja obavljenog mašinama OZZ na individualnim gazdinstvima. Oko 60% od ukupnih količina sortnog semena pšenice i veštačkog đubriva dato je individualnim gazdinstvima uz kontrahiranje proizvodnje.

Kontrahiranje, tj. ugovaranje zadruga sa individualnim proizvođačima o proizvodnji i isporuci određenih količina proizvoda je najmasovniji oblik kooperacije koji je redovno praćen kreditiranjem u mašinskim uslugama i reprodukcijom materijalu.

TABELA 10 — INDEKSI PROSEČNOG PRINOSA PŠENICE I KUKURUZA U KOOPERACIJI 1959

(Individualna gazdinstva van kooperacije = 100)

Kultura	Prinos po ha
Pšenica	145,0
Kukuruz	155,0

Podaci: »Statistički godišnjak FNRJ«, 1960.

Prinosi pšenice i kukuruza po ha u kooperaciji bili su u 1959 za oko 50% veći od prinosa na individualnim gazdinstvima van kooperacije. Kooperacija se naglo razvila. U jesenjoj setvi 1959 g. 400.000 ha zasejano je ozime pšenice u kooperaciji, što u poređenju sa 1958 pretstavlja veliki porast za jednu godinu.

Kooperacija se naglo razvila u stočarstvu, gde je broj kooperanata u 1959 iznosio 267.000 ili oko 10% od ukupnog broja individualnih poljoprivrednih gazdinstava.

TABELA 11 — KOOPERACIJA U STOČARSTVU 1959

	Broj gazdinstava kooperanata u hiljadama	% od ukupnog broja gazdinstava	Broj grla u hiljadama*	
			ukupno	od toga utovljena grla
Svinje	257	10	1.253	1.208
Goveda	45	2	56	49
Ovce	5	0,2	35	...
Živina	11	0,4	212	...

* Broj grla koja su individualna gazdinstva isporučila zadrugi po ugovoru o kooperaciji.

Podaci: »Statistički godišnjak FNRJ«, 1960.

Kooperacija je najviše razvijena u tovu svinja i goveda, dok u ovčarstvu i živinarstvu još zaostaje.

Kooperacija je najviše razvijena u rejonu iznad Save i Dunava, koji pretstavlja najvažnije poljoprivredno područje.

TABELA 12 — PODRUČJA SA NAJRAZVIJENIJIM ODNOSIMA IZMEĐU DRUŠTVENIH I INDIVIDUALNIH GAZDINSTAVA U 1959/60

	Zemljište individ. gazdin. koje se obrađuje društvenim sredstvima u % od oranične površine individ. gazdinstava*	% individualnih gazdinstava		
		kojima je OZZ obavila neki polj. rad	koja su od OZZ nabavili reprodukcioni materijal	kooperanata u stočarstvu
Jugoslavija	12	18	41	10
Vojvodina	28	37	44	23
Slovenija	12	29	54	20
Hrvatska	9	15	58	15
Makedonija	10	15	46	3

* Zemljište individualnih gazdinstava dato društvenim gazdinstvima pod zakup i zemljište u okviru individualnih gazdinstava poorano mašinama društvenih gazdinstava.

Podaci: »Indeks«, br. 8/1960, Savezni zavod za statistiku.

Kooperativni odnosi u obradi zemlje najviše su razvijeni u Vojvodini i Sloveniji, dok su u Hrvatskoj i Makedoniji više usmereni na usluge u reprodukcijom materijalu u formi kontrahiranja.

ELEKTRIFIKACIJA INDIVIDUALNIH
GAZDINSTAVA

Popis poljoprivrede 1960 pokazuje veliki napredak u elektrifikaciji sela. U ovoj godini 1,028.000 individualnih gazdinstava ili oko 39% od ukupnog broja imaju uvedeno električno osvetljenje. U razdoblju od 1951 do 1960 elektrificirano je preko pola miliona individualnih poljoprivrednih gazdinstava.

TABELA 13 — ELEKTRIFIKACIJA SELA 1951—1960

	1951			1960		
	Gazdinstva sa električnim osvetljenjem u hiljadama	% od ukupnog broja gazdinstava		Gazdinstva sa električnim osvetljenjem u hiljadama	% od ukupnog broja gazdinstava	Indeks elektrifikacije 1951=100
Jugoslavija	477	19		1.028	39	216
Srbija	185	17		410	38	222
Uže područje	71	11		212	31	299
Vojvodina	111	33		185	59	167
Kosmet	2	2		13	13	650
Hrvatska	116	18		307	47	265
Slovenija	127	51		155	80	122
Bosna i Herceg.	30	7		69	15	230
Makedonija	13	9		75	48	577
Crna Gora	7	9		12	19	171

Na prvom mestu po procentu elektrificiranih gazdinstava u 1960 stoji Slovenija, zatim Vojvodina, a na poslednjem mestu su Kosmet i Bosna i Hercegovina, i pored toga što su Slovenija i Vojvodina u ovom razdoblju imale najmarji relativni porast (indeksi: 122 i 167), a Kosmet najveći (indeks 650). U Makedoniji situacija se bitno izmenila (indeks 577) i ona sada sa 48% elektrificiranih gazdinstava stoji iza Slovenije i Vojvodine.

STANBENA IZGRADNJA NA INDIVIDUALNIM
GAZDINSTVIMA

U periodu od 1951 do 1960 postignut je značajan napredak u stanbenoj izgradnji na individualnim poljoprivrednim gazdinstvima. Površina prostorijsa za stanovanje iznosi u 1960 preko 106 miliona kvadratnih metara, prema 95 miliona u 1951. Za proteklih 9 godina izgrađeno je preko 11 miliona m² prostorijsa za stanovanje.

Stanbeni standard na poljoprivrednim gazdinstvima poboljšan je od 1951 u proseku za FNRJ za 1 m² po stanovniku. Vojvodina ima najveću stanbenu površinu po 1 stanovniku — 12,1 m² i najveće povećanje — od 1,7 m² po stanovniku u odnosu na 1951. Ovako veliko povećanje stanbene površine po stanovniku nije samo rezultat stanbene izgradnje (indeks 101) već i smanjenja stanovništva koje živi na poljoprivrednim gazdinstvima (indeks 87).

TABELA 14 — POVRŠINA PROSTORIJA ZA STANOVANJE NA
INDIVIDUALNIM GAZDINSTVIMA 1951 i 1960

	1951		1960		Indeks ukupne površine (1951=100)
	u hiljadama	m ² na 1 lice	u hiljadama	m ² na 1 lice	
Jugoslavija	95.479	7,5	106.324	8,5	111
Srbija	43.413	8,1	48.254	9,4	111
Uže područje	26.089	7,7	30.175	9,1	115
Vojvodina	13.204	10,4	13.293	12,1	101
Kosmet	4.120	6,2	4.786	6,4	116
Hrvatska	24.292	8,4	26.301	9,5	108
Slovenija	8.181	9,0	8.844	10,8	108
Bosna i Herceg.	11.816	5,1	13.529	5,5	114
Makedonija	5.729	6,6	6.930	7,3	121
Crna Gora	2.041	6,1	2.466	7,3	121

Podaci: »Indeks«, br. 8/1960, Savezni zavod za statistiku.

U Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji povećanje stanbene površine po stanovniku rezultat je veće izgradnje stanova, a ne smanjenja stanovništva koje živi na gazdinstvima.

U Makedoniji i Crnoj Gori je povećanje stanbene površine po stanovniku u odnosu na 1951 isključivo rezultat izgradnje novih stanova, jer je stanovništvo koje živi na gazdinstvima ostalo približno na istom nivou. Makedonija i Crna Gora imaju najveći indeks izgradnje stanova u FNRJ (121).

Kosmet i Bosna i Hercegovina imaju najmanju stanbenu površinu po stanovniku i najmanje povećanje po stanovniku u odnosu na 1951. I pored znatne izgradnje stanova, relativno malo povećanje stanbene površine po 1 stanovniku u ova dva područja uslovio je porast stanovništva na poljoprivrednim gazdinstvima.

TABELA 15 — PODRUČJA PREMA STANBENOM STANDARDU
POLJOPRIVREDNIH GAZDINSTAVA

	m ² prostorijsa za stanovanje na 1 stanovnika u 1960	Povećanje u odnosu na 1951 m ² po 1 stanovniku	Indeks ukupne stanbene površine 1960 (1951=100)	Indeks broja stanovništva 1960 (1951=100)
Jugoslavija	8,5	1,0	111	99
Vojvodina	12,1	1,7	101	87
Slovenija	10,8	1,8	108	93
Hrvatska	9,5	1,1	108	96
Uže područje Srbije	9,1	1,4	115	97
Makedonija	7,3	0,7	121	98
Crna Gora	7,3	1,2	121	101
Kosmet	6,4	0,2	116	113
Bosna i Hercegovina	5,5	0,4	114	108

Podaci: »Indeks«, br. 8/1960, Savezni zavod za statistiku.

Ing. A. St.

OBRAZOVANJE STRUČNIH KADROVA

Razvitak Jugoslavije karakterišu bitne promene u celokupnoj ekonomici i njenoj strukturi. Učešće nepoljoprivrednih delatnosti u nacionalnom dohotku poraslo je od 51% u 1939 na oko 73% u 1959, od toga samo industrije od 27% na 46%.

Uporedo sa tim promenama relativno brzo se menjala i struktura stanovništva (tabela 1).

TABELA 1 — KRETANJE STRUKTURE STANOVNIŠTVA
(U hiljadama)

Godina	Ukupno stanovništva	O d t o g a			
		poljoprivredno	%	nepoljoprivredno	%
1939	15.596	11.608	75	3.988	25
1948	15.901	10.646	67	5.257	33
1953	17.048	10.399	61	6.649	39
1959*	18.448	9.600	52	8.848	48

* Procena.

Broj zaposlenih povećan je od 837.000 u 1939 na 2.845.218 u 1959 (od toga je u privredi društvenog sektora zaposleno oko 2.500.000 lica). Broj novih radnika koji se uključuje u privredu veći je od planom predviđenog (Društvenim planom privrednog razvitka u periodu 1957—1961 predviđeno je uključivanje u privredu 107.000 lica godišnje).

Primena savremene tehnike i tehnologije, automatizacije, elektronike i mehanizacije u narednom periodu, zahteva ubrzanu tehničku rekonstrukciju sredstava za proizvodnju i prilagođavanje proizvodnih procesa savremenim dostignućima nauke i tehnike u svim granama.

Dalji razvitak poljoprivrede omogućuje oslobađanje poljoprivrednog stanovništva za rad u industriji i drugim nepoljoprivrednim delatnostima. Predviđa se da će se u narednih dvadeset godina učešće nepoljoprivrednog stanovništva u ukupnom povećati na oko 75%. Istovremeno će preobražaj poljoprivrede zahtevati daleko viši nivo stručnosti poljoprivrednih proizvođača i raznovrsne stručne kadrove osposobljene za savremenu poljoprivrednu proizvodnju.

Različite javne i komunalne službe takođe su proširile svoju aktivnost a porast proizvodnje i društvenog standarda traži njihov dalji razvitak.

Struktura postojećih kadrova po stručnoj spremi nije, međutim, u skladu sa privrednim i društvenim razvitkom zemlje (tabela 2).

TABELA 2 — STRUKTURA KADROVA PO STRUČNOJ SPREMI
(Stanje 31 marta 1959)

	ukupno	K a d r o v i	
		u privrednim organizacijama*	u ustanovama i nadležnostima
Ukupno	1.750.901	1.623.785	127.116
Visokokvalifikovani	171.828	165.132	6.696
Kvalifikovani	665.819	640.978	24.841
Polukvalifikovani	441.599	414.932	26.667
Nekvalifikovani	471.655	402.743	68.912

* Realna kvalifikaciona struktura radnika je, međutim, još nepovoljnija jer su navedeni podaci dobijeni samo na osnovu tarifnih pravilnika. Pored toga, i formalno priznate kvalifikacije ne znače uvek stvarnu stručnu spremu i potrebno iskustvo za odgovarajući stepen kvalifikacije.

Društvena zajednica je i dosad činila napore za podizanje stručnih kadrova. Posleratni period karakteriše se nastojanjima da se sistem stručnog obrazovanja proširi i prilagodi potrebama celokupnog razvitka zemlje. Rezultati postignuti u ostvarivanju osnovnog osmogodišnjeg školovanja stvorili su široku osnovu podizanja opšteg obrazovanja budućih stručnih kadrova. Proširena je mreža i svih drugih škola (tabela 3), posebno tehničkih i drugih stručnih škola za privredu i javne službe (tabela 4).

TABELA 3 — ŠKOLE I UČENICI

Vrsta škole	1938/39		1954/55		1958/59	
	škole	učenici	škole	učenici	škole	učenici
Ukupno	10.355	1.741.211	10.996	2.305.569	16.684	2.897.753
Osnovne škole	9.190	1.592.681	14.442	1.918.407	14.342	2.426.920
Škole za kvalifikovane radnike	770	69.872	892	111.654	741	128.456
Škole učenika u privredi	410	48.658	614	79.362	513	89.527
Škole sa praktičnom obukom	356	21.079	168	22.747	228	34.607
Tehničke i druge stručne škole za privredu i javne službe	53	10.689	170	34.743	257	76.257
Škole za obrazovanje nastavnika	37	4.268	81	21.799	77	23.648
Gimnazije	205	35.611	278	86.818	234	77.574
Srednje umetničke škole	5	603	38	3.524	40	3.822
Specijalne škole	21	3.175	65	5.456	93	8.234
Škole za odrasle	29	4.008	717	33.382	718	44.040
Više stručne škole	2	259	24	7.122	54	16.145
Fakulteti, visoke škole i umetničke akademije	25	16.964	65	62.875	68	80.745

U školama za kvalifikovane radnike proširen je broj zanimanja, i uvedeni su savremeniji oblici obrazovanja.

TABELA 4 — TEHNIČKE I DRUGE STRUČNE ŠKOLE ZA PRIVREDU I JAVNE SLUŽBE

Vrsta škole	1938/39		1954/55		1958/59	
	škole	učenici	škole	učenici	škole	učenici
Ukupno	53	10.689	170	34.743	257	76.257
Tehničke	8	2.152	44	12.948	55	24.419
Poljoprivredne*	3	501	25	2.890	33	7.921
Saobraćajne	4	494	7	1.150	10	2.128
Ekonomске	34	7.389	49	13.163	104	33.618
Medicinske	4	153	37	3.640	46	5.638

* Uračunate: poljoprivredne, šumarske, veterinarske i hidro-meteorološke.

Za proširenje kapaciteta ustanova za stručno obrazovanje ulažu se znatna sredstva. U periodu 1957—1959 iz sredstava fondova za kadrove građeno je 260 školskih zgrada, 11 posebnih radioničkih zgrada i 65 objekata za domove učenika stručnih škola.

Poraslo je interesovanje omladine za stručne škole. Poslednjih godina sve veći broj učenika posle završene osnovne škole produžava školovanje u stručnim školama, što pokazuje struktura učenika po vrstama škola (tabela 5).

TABELA 5 — STRUKTURA UČENIKA PO VRSTAMA ŠKOLA
(U procentima)

Školska godina	Škole za kvalifikovane radnike	Tehničke i druge stručne škole	Gimnazije
1938/39	60,2	9,2	30,6
1954/55	47,9	14,9	37,2
1956/57	47,0	20,4	32,6
1958/59	45,3	27,0	27,7

Sa povećanjem broja učenika u školama, povećan je broj kadrova koji završavaju te škole (tabela 6).

TABELA 6 — UČENICI KOJI SU ZAVRŠILI ŠKOLE OD 1954/55 DO 1958/59*

	1954/55	1955/56	1956/57	1957/58	1958/59
Škole osnovnog obaveznog školovanja	221.717	226.062	238.593	255.405	267.489
Gimnazije	11.718	12.287	15.988	15.788	15.921
Srednje škole za nastavni kadar	4.521	4.210	3.870	3.324	3.602
Škole za tehnički kadar	6.026	5.597	6.305	9.551	11.359
Poljoprivredne škole**	863	695	635	935	1.321
Ekonomске škole	1.887	1.952	2.120	3.298	4.431
Bibliotekarske	22	35	44	32	52
Medicinske škole	820	739	924	1.759	1.421
Škole za kvalifikovane radnike	29.279	28.786	32.898	34.543	32.708
Specijalne škole	466	525	619	638	784
Škole za odrasle	10.295	11.210	12.908	12.842	16.096

* Kod škola kod kojih nema diplomskog ispita podaci se odnose na učenike koji su položili završni razred, a za škole sa diplomskim ispitom na učenike koji su položili ovaj ispit. Pokazani su redovni i privatni učenici.

** Uračunate: poljoprivredne, šumarske, veterinarske i hidrotehničke.

Neposrednim radom u proizvodnji, kroz tečajeve i seminare i polaganjem ispita pred komisijama narodnih odbora obučen je znatan broj novih radnika. Na ovaj način u 1958, naprimer, 10.522 radnika stekla su stručnu spremu visokokvalifikovanog i 28.780 stručnu spremu kvalifikovanog radnika. U toku 1959 privredne organizacije otpočele su sa osnivanjem centara za stručno obrazovanje radnika kroz neposredni rad u proizvodnji. U proteklom periodu su i radnički i narodni univerziteti, sindikalne i druge društvene i stručne organizacije radili na društveno-ekonomskom i stručnom osposobljavanju radnika.

I na fakultetima, visokim i višim školama broj studenata i broj diplomiranih stalno se povećava (tabela 7).

TABELA 7 — STUDENTI I DIPLOMIRANI STUDENTI

Vrsta škole	Broj studenata na kraju školske 1958/59		Diplomiralo u 1959	
	ukupno	redovnih	ukupno	redovnih
Fakulteti	78.904	66.905	8.306	7.614
Umetničke akademije	1.377	1.353	205	202
Visoke škole	464	454	47	42
Više škole	16.145	10.199	3.662	3.274

Potrebe privrede i javnih službi u stručnim kadrovima su još uvek velike. Brzo povećavanje broja zaposlenih u nepoljoprivrednim delatnostima, naročito industriji, zahteva znatno veći broj stručnih kadrova nego što ih je dosad osposobljavano, kao i njihovo stalno stručno usavršavanje u skladu sa dostignućima u tehnici i tehnološkim procesima u proizvodnji. Sve stručne škole, uključujući i fakultete, daju oko 65.000 kadrova godišnje, od kojih se jedan deo ne uključuje u privredu, već produžuje stručno obrazovanje. Međutim, prema predlogu perspektivnog plana privrednog razvika u periodu 1961—1965 potrebno je da se prosečno godišnje osposobljava oko 150.000 novih stručnjaka (tabela 8).

TABELA 8 — POTREBE U STRUČNIM KADROVIMA

	1960	1965
Ukupno zaposlenih	2.927.000	4.000.000
Sa fakultetskom spremom	84.260	134.287
Sa višom spremom	16.630	26.260
Sa srednjom spremom	302.190	488.748
Visokokvalifikovani radnici	172.900	254.510
Kvalifikovani radnici	752.250	1.075.780

Ovaj porast stručnih kadrova, međutim, samo u neznatnom procentu poboljšava opštu kvalifikacionu strukturu ukupnog broja aktivnog stanovništva (tabela 9).

TABELA 9 — OPŠTA KVALIFIKACIONA STRUKTURA STANOVNIŠTVA

	Stanje 1958	Procena 1965
Ukupno	100,0	100,0
Sa fakultetskom spremom	2,7	3,4
Sa višom spremom	0,5	0,7
Sa srednjom spremom	9,8	12,2
Visokokvalifikovani radnici	5,7	6,4
Kvalifikovani radnici	25,6	27,1
Ostali	55,6	50,2

Pored nedostatka kapaciteta, dosadašnji rad na obrazovanju stručnih kadrova pratili su i druge teškoće i slabosti. Ustanove za stručno obrazovanje kadrova razvijale su se bez potrebne povezanosti među sobom i sa privredom i javnim službama. To je često imalo za posledicu nepotrebno produžavanje školovanja i obrazovanje stručnjaka koji nisu u potrebnoj meri odgovarali pojedinim privrednim i društvenim delatnostima. Stručne škole bile su prvenstveno orijentisane na spremanje kadrova iz redova omladine, a njihov rad na obrazovanju odraslih ostao je nerazvijen. Uz to su sve stručne škole iste vrste,² po pravilu, formirale jednoobrazni kadar, koji se sporo prilagođavao neposrednom radu. U nastavne sadržaje stručnih škola unošena su u velikom obimu opšta znanja, koja nisu uvek bila uslov za uspešno obavljanje budućeg poziva. Na fakultetima, višim i visokim školama nisu učinjene sve neophodne promene koje bi visoko školstvo dovelo u sklad sa društvenim razvitkom. Tempo, način osposobljavanja i profil stručnjaka koje daju ustanove visokog školstva još uvek ne zadovoljavaju. Zaostajanje je doprinela i nedovoljna aktivnost i osposobljenost postojećih ustanova za praćenje potreba u stručnim kadrovima i usavršavanje sistema obrazovanja tih kadrova. Organizovaniji i uspešniji rad na obrazovanju kadrova sprečavali su i brojni organizacioni i materijalni problemi: nedovoljna orijentacija privrede i javnih službi na rešavanje problema kadrova, sistem finansiranja, nedovoljna materijalna baza stručnog školstva, nedostatak nastavnog kadra i dr. U isto vreme tempo razvika privrede i javnih službi bio je znatno brži od tempa kojim su pripremani stručni kadrovi.

Da bi se ostvarili uslovi za dalji i skladniji razvoj privrede i javnih službi, zadovoljile potrebe u stručnim kadrovima i dalje demokratizovao sistem stručnog obrazovanja u cilju omogućavanja građanima da se obrazuju i usavršavaju u svojoj struci, sve do sticanja najviših stepena stručnog obrazovanja, Savezna narodna skupština je posle iscrpne analize problema donela Rezoluciju o obrazovanju stručnih kadrova.³

OSNOVNI PRINCIPI OBRAZOVANJA STRUČNIH KADROVA

Rezolucija Savezne narodne skupštine upućuje da u narednom periodu obrazovanje stručnih kadrova treba organizovati na sledećim osnovnim principima:

² Njihove nastavne planove i programe propisivali su republički saveti za prosvetu.

³ Jula 1958 donet je Opšti zakon o školstvu, u kome je utvrđena osnova stručnog obrazovanja na nivou osnovne škole u osmogodišnjem trajanju, a data najopširnija načela stručnog obrazovanja. U vreme donošenja ovog zakona iskustva u obrazovanju kadrova, poznavanje potreba i pravaca za njihovo obrazovanje nisu bili potpuni, zbog čega konkretna rešenja za trajniji i perspektivniji sistem stručnog obrazovanja nije bilo moguće sagledati. Stoga je odlučeno da se sistem stručnog obrazovanja bliže utvrdi posebnim opštim saveznim zakonom u roku od dve godine po donošenju Opšteg zakona o školstvu. Međutim, zbog složenosti problema obrazovanja stručnih kadrova, Savezna narodna skupština donela je, umesto zakona o stručnim i višim stručnim školama, ovu Rezoluciju.

1. Sistem vaspitanja i obrazovanja u celini ima zadatak da omogući formiranje svestrano razvijene ličnosti svakog pojedinca. Društveni razvitak i sve veća uloga radnika u procesu proizvodnje i u javnim službama zahtevaju podizanje njihovog stručnog, opšteg i društveno-političkog obrazovanja. Stručno obrazovanje kao sastavni deo celokupnog sistema vaspitanja i obrazovanja ima, međutim, prvenstveno zadatak da osposobi za određeni stručni rad. Zbog toga se sadržaji stručnog obrazovanja ne mogu usmeravati na istovremeno sticanje znanja iz više različitih područja, već zavisno od profila kadra njih treba da čine praktična i stručno-teorijska znanja kao i prirodno-naučna, društveno-ekonomska i opšta znanja neophodna za obavljanje odgovarajućih poslova u privrednim odnosno javnim službama.

Sve veća primena naučnih i tehničkih dostignuća u proizvodnji i javnim službama zahteva da se pojedincima pruže široke mogućnosti za sticanje daljeg opšteg obrazovanja i lične kulture. Stoga Rezolucija upućuje da se izgrađuju posebne institucije koje će raditi na daljem opštem, društveno-ekonomskom, tehničkom i kulturno-umetničkom obrazovanju građana. U ostvarivanju ovih zadataka posebna uloga pripada svim školama, centrima za stručno obrazovanje radnika, radničkim i narodnim univerzitetima, radio-televiziji, izdavačkoj delatnosti i štampi i drugim prosvetnim i kulturnim institucijama, društvenim i stručnim organizacijama.

2. Stručno obrazovanje zasniva se na načelu o jedinstvu društvenih interesa i interesa pojedinih građana da sa većom proizvodnošću svog ličnog rada postižu viši standard ličnog života. U tom smislu se u Rezoluciji konstatuje sledeće: »Radi usmeravanja društvenih napora na obrazovanju i pravilnom korišćenju stručnih kadrova i stimuliranja pojedinaca na dalje stručno obrazovanje i usavršavanje, a u skladu sa novim principima nagrađivanja, ubuduće je potrebno između stručnog obrazovanja koje se stiče u odgovarajućim ustanovama i stvarne stručne osposobljenosti pojedinca na njegovom radnom mestu, postaviti takve odnose koji će odgovarati potrebama privrede i javnih službi. Izgrađivanje ovih odnosa zahteva da utvrđivanje stepena stručnog obrazovanja vrše samo ustanove organizovane u tu svrhu, a stručnu osposobljenost pojedinca da priznaju privredne organizacije i javne službe prema sposobnostima i uspehu koji pokaže u radu.«

3. Rezolucija utvrđuje princip individualizacije ustanova za stručno obrazovanje, umesto dosadašnjeg centralizovanog propisivanja nastavnih planova i programa. Ostvarivanjem ovog principa u potpunosti će se izmeniti dosadašnja praksa.

Prema Opštem zakonu o školstvu, nastava u svim školama zasniva se na jedinstvenim principima. Osnove nastavnih planova i programa za svaku vrstu škola utvrđivao je Prosvetni savet Jugoslavije. Ovi osnovi služe kao obavezan okvir republičkim savetima za prosvetu prilikom propisivanja nastavnih planova i programa, kojima se ustvari utvrđuje jedinstvena fizionomija svake vrste škola na teritoriji pojedine narodne republike. Na taj način sve stručne škole iste vrste (ekonomske, građevinske, poljoprivredne, elektrotehničke, mašinske i dr.) imale su isti i zajednički nastavni plan i program, prema kome su bile dužne da organizuju izvođenje nastave.

Rezolucija, međutim, polazi od stava da nastavi plan i program za svaku pojedinu školu utvrđuju sporazumno njen školski odbor i osnivač. Samo ako se želi da škola daje opštepriznate stepene stručnosti obrazovanja, školski odbor i osnivač dužni su da prilikom donošenja nastavnih planova i programa poštuju minimalne zahteve koje je za tu vrstu škola propisao nadležni republički organ. Ovi minimalni zahtevi odnose se na nastavne sadržaje praktičnih i teorijskih znanja, trajanje obrazovanja, materijalne i druge uslove bitne za stručni nivo rada škole. Nadležni republički organ proverava ispunjenje ovih minimalnih zahteva i verifikuje pojedinu ustanovu za stručno obrazovanje tako da može priznavati svojim polaznicima određeni opštepriznati stepen stručnog obrazovanja. Obavezna je i verifi-

kacija ustanova u kojima se obrazuju stručni kadrovi za specifična zanimanja (naprimer, određeno medicinsko osoblje, vozačko osoblje u javnom saobraćaju, osoblje za rad sa parnim kotlovima, radioaktivnim materijalima i dr.), što će biti utvrđeno posebnim propisima. U svim drugim slučajevima školski odbor i osnivač škole samostalno utvrđuju fizionomiju svoje škole odnosno ustanove za stručno obrazovanje rukovodeći se pritom jedino zahtevima profila stručnog kadra za čije obrazovanje je ustanova osnovana.

4. Stručne škole bile su dosad prvenstveno orijentisane na obrazovanje stručnih kadrova iz redova omladine, iako su otvarane i posebna odeljenja (večernja odeljenja i sl.) za obrazovanje odraslih. Međutim, i za omladinu i za odrasle važili su isti nastavni planovi i programi, koji su zbog svoje obimnosti zahtevali da odrasli provedu u školi po 4 i više časova dnevno. Stoga najveći broj odraslih nije uspevao da se dalje školuje ne napuštajući svoje radno mesto.

Rezolucija stoga ističe da sve ustanove za stručno obrazovanje u kojima se spremaju kadrovi iz redova omladine obavezno rade i na osposobljavanju i usavršavanju odraslih. Ovakvo usmerenje ustanove za stručno obrazovanje treba da uskladuju nastavne sadržaje, metode rada i trajanje obrazovanja sa uzrastom, prethodnom spremom i stručnim radnim iskustvom svojih polaznika. Za razliku od dosadašnje prakse jednakog trajanja školovanja za sve kadrove na istom stepenu stručnog obrazovanja, trajanje školovanja treba da zavisi od zahteva profila određenog stručnog kadra, prethodne spreme i radnog iskustva polaznika. Rezolucija upućuje sve ustanove za stručno obrazovanje da uvođenjem vanrednog večernjeg i dopisnog školovanja, seminara i konsultacija i drugih formi pruže najšire mogućnosti građanima da, ne prekidajući radni odnos, stiču i najviše stepene stručnog obrazovanja.

5. Polazeći od toga da se celishodno obrazovanje stručnih kadrova ne može obezbediti ako se u procesu stručnog obrazovanja ne ostvari puno povezivanje teorije sa proizvodnim odnosno praktičnim radom, zasnovanim u što većem stepenu na savremenim dostignućima nauke i tehnike, Rezolucija ističe da je neophodno da proizvodni rad bude sastavni deo procesa obrazovanja kao što je i u praksi integralni deo struke. Odgovarajuća rešenja za uvođenje proizvodnog rada u proces obrazovanja zavise od profila stručnog kadra i drugih zahteva. Rezolucija obavezuje sve privredne organizacije, javne službe i ustanove za stručno obrazovanje da preduzimaju sve potrebne mere za sprovođenje u život ovog principa.

6. Pošto reformisana osnovna škola pretstavlja kvalitativno novu osnovu za svako dalje stručno obrazovanje, Rezolucija ističe da su, u cilju obuhvatanja sve dece osmogodišnjim školovanjem i stvaranja uslova za brže prilagođavanje osnovne škole potrebama našeg savremenog razvika, neophodni dalji napor i materijalna ulaganja. Međutim, do potpunog ostvarivanja osmogodišnjeg osnovnog školovanja, potrebno je omogućiti izučavanje određenih zanimanja i lica koja nisu završila osmogodišnje osnovno školovanje, s tim da se za njih organizuju potrebne pripreme za uspešno praćenje nastave. Tim licima omogućuje se upis u stručne škole ako na posebnom ispitu pokažu da mogu uspešno pratiti nastavu.

Primenom ovog principa sistem stručnog obrazovanja postaje dostupan svim građanima bez obzira da li su spremu i sposobnost za obrazovanje stekli putem prethodnog školovanja ili, naprimer, individualnim radom.

ORGANIZACIJA STRUČNOG OBRAZOVANJA

Sistem obrazovanja stručnih kadrova sačinjavaju: stručne škole organizovane za više stepena stručnog obrazovanja (školski centri) ili za jedan određeni stepen;

centri za stručno obrazovanje radnika;

drugi oblici stručnog obrazovanja i usavršavanja koje organizuju privredne organizacije, ustanove i javne službe, radnički i narodni univerziteti, Jugoslovenska narodna

armija, Narodna omladina, Narodna tehnika i druge društvene i stručne organizacije i ustanove;

organizovano pripremanje stručnih kadrova putem neposrednog rada u proizvodnji;

ustanove visokog školstva (fakulteti, visoke škole, umetničke akademije, više škole).

Sistematski i organizovani rad na stručnom obrazovanju koji obavljaju radio, televizija, štampa, izdavačka delatnost i druge odgovarajuće institucije takođe je deo sistema stručnog obrazovanja.

ŠKOLSKI CENTRI. U pogledu pojedinih oblika koji čine sistem stručnog obrazovanja, Rezolucija ukazuje na potrebu da se u narednom periodu pride savremenijoj organizaciji stručnih škola. Mesto dosadašnjih škola organizovanih samo za pojedine stepene stručnog obrazovanja, gde god je to moguće potrebno je formiranje školskih centara u kojima će se spremati kadrovi različitih stepena stručnog obrazovanja za pojedine privredne delatnosti odnosno javne službe. Školski centri su po nastavno-programskoj fizionomiji i unutrašnjoj organizaciji jedinstvene ustanove za stručno obrazovanje. U cilju ostvarivanja funkcionalnog jedinstva između svih stepena stručnog obrazovanja u jednom školskom centru, Rezolucija upućuje na usklađivanje njihovih nastavnih sadržaja, kao i na uvođenje, pored osnovnih, i dopunskih nastavnih planova i programa za one polaznike koji žele da stiču naredne stepene stručnog obrazovanja. Osim toga, u školskim centrima će se omogućiti ekonomičnije korišćenje opreme, radionica, laboratorija i nastavnih kadra. Rezolucija upućuje da školski centri u narednom periodu treba da postanu najbrojnije ustanove za stručno obrazovanje. Međutim, pošto se u pojedinim slučajevima neće moći ostvariti potrebni uslovi za osnivanje školskih centara, i dalje mogu postojati ili se osnivati nove stručne škole, koje će spremati kadrove samo za pojedini stepen stručnog obrazovanja.

CENTRI ZA STRUČNO OBRAZOVANJE RADNIKA. Rezolucija upućuje naročito one privredne organizacije koje nemaju mogućnosti da osnivaju školske centre ili stručne škole da osnivaju centre za stručno obrazovanje radnika. Zadatak je ovih centara da rade na organizovanom uvođenju novih radnika u proizvodnju, da spremaju priučene, kvalifikovane i visokokvalifikovane radnike iz redova već zaposlenih lica ili razvijaju druge delatnosti na stručnom osposobljavanju, usavršavanju i prekvalifikaciji postojećih kadrova. Delatnost centara za stručno obrazovanje radnika proširuje se i na organizovano uvođenje učenika i studenata u proizvodni rad u privrednim organizacijama za vreme školovanja, kao i na stručno-praktično obrazovanje učenika u privredi i lica koja se osposobljavaju neposrednim radom u proizvodnji.

DRUGI OBLICI STRUČNOG OBRAZOVANJA. Značajno mesto u obrazovanju kadrova Rezolucija daje radničkim i narodnim univerzitetima. Ove institucije, pored svoje aktivnosti na opštekulturnom i društveno-ekonomskom obrazovanju, vrše i stručno obrazovanje i usavršavanje kadrova uključenih u proizvodnju. Radničkim univerzitetima posebno se preporučuje saradnja i pomoć privrednim organizacijama u stručnom obrazovanju njihovih kadrova, a narodnim univerzitetima podizanje stručnosti poljoprivrednih proizvođača.

Aktivnost na obrazovanju kadrova koja je i dosad sprovedena u Jugoslovenskoj narodnoj armiji, na akcijama Narodne omladine, u organizacijama Narodne tehnike, sindikalnim i drugim društvenim i stručnim organizacijama i društvima predstavlja i dalje značajan put formiranja stručnih kadrova, koji se uključuje u sistem stručnog obrazovanja u celini.

NEPOSREDNI RAD U PROIZVODNJI. Rezolucija ocenjuje da će u narednom periodu obrazovanje kadrova neposrednim radom u privrednim organizacijama odnosno u ustanovama javnih službi predstavljati značajan izvor stručnih kadrova. Stoga je potrebno da se u ovaj način obrazovanja unese što više organizovanosti i sistema, što

se postiže razmeštanjem kadrova na odgovarajuća radna mesta i organizovanim pružanjem pomoći u savladivanju teorijskih i dopunskih praktičnih znanja. Za obavljanje delatnosti u pojedinim zanimanjima (za koja je potrebno da ih obavljaju kadrovi sa kvalitetnom stručnom spremom) pored obrazovanja stečenog neposrednim radom mogu se predvideti i drugi uslovi (poseban ispit, provera stručne sposobnosti i sl.). Licima koja su se neposrednim radom osposobila za vršenje odgovarajućih poslova omogućuje se sticanje pojedinih opštepriznatih stepena stručnog obrazovanja polaganjem samo odgovarajućih ispita u ustanovama u kojima se takvi kadrovi spremaju.

USTANOVE VISOKOG ŠKOLSTVA. Rezolucija utvrđuje da ustanove visokog školstva, u skladu sa potrebama zajednice, obrazuju stručnjake najviših stepena stručnog obrazovanja za različite grane društvenih delatnosti. Da bi se tempo obrazovanja stručnih kadrova na fakultetima i visokim školama ubrzao, na fakultetima treba da postoje tri stupnja nastave: prvi — na kome se obrazuju stručnjaci višeg stepena obrazovanja, drugi — za obrazovanje stručnjaka visokog stepena obrazovanja na kome su i dosad fakulteti spremali kadrove, i treći — za obrazovanje specijalista, nastavnika za ustanove visokog školstva i kadrova za naučni rad.

VRSTE I IZVORI STRUČNIH KADROVA

Različiti tipovi proizvodnje koji karakterišu privredu u zemlji zahtevaju odgovarajuće stručne kadrove. Stoga se privrednim organizacijama, javnim službama, političko-teritorijalnim jedinicama i drugim zainteresovanim faktorima omogućuje da osnivaju takve ustanove u kojima će prema svojim specifičnim potrebama pripremati kadrove. Polazeći od današnjeg stepena razvika privrede i javnih službi, od postojećeg razvrstavanja kadrova po stručnosti, a u cilju obezbeđivanja kontinuiteta između postojećeg i budućeg sistema stručnog obrazovanja, Rezolucija upućuje da se, u skladu sa potrebama pojedinih privrednih delatnosti i javnih službi, u ustanovama za stručno obrazovanje obezbedi pripremanje kadrova sledećih opštepriznatih stepena stručnog obrazovanja:

— priučenih (specijalizovanih) radnika i njima odgovarajućih stručnih kadrova;

— kvalifikovanih radnika, tehničara i njima odgovarajućih stručnih kadrova za javne službe;

— visokokvalifikovanih radnika, viših tehničara i njima odgovarajućih stručnih kadrova za javne službe; i

— inženjera i njima odgovarajućih stručnih kadrova za potrebe privrede i javnih službi.

Rezolucija ocenjuje utvrđivanje ovih stepena stručnog obrazovanja samo kao polazno rešenje i ostavlja da dalji društveni razvitak omoguću da se ovi stepeni stručnog obrazovanja menjaju i prilagode potrebama. Rezolucija obavezuje nadležne organe da u saradnji sa privredom i javnim službama proučavaju ove probleme i predlažu odgovarajuća rešenja.

S obzirom na velike potrebe u stručnim kadrovima, Rezolucija usmerava društvene napore i rad ustanova za stručno obrazovanje na pripremanje kadrova iz redova omladine, iz redova odraslih lica koja se uključuju u privredu bez prethodnog stručnog obrazovanja i iz redova lica već uključenih u proizvodnju.

Stručno obrazovanje omladine je naročito značajno stoga što se u njenim redovima nalazi najveći broj građana sa završenom osnovnom školom u osmogodišnjem trajanju.

Organizovano osposobljavanje odraslih koji se uključuju u privredu bez prethodne pripreme neophodno je stoga što će se i ubuduće vršiti znatne promene u strukturi stanovništva, naročito prelivanjem radne snage iz poljoprivrede u nepoljoprivredne delatnosti.

Stručno osposobljavanje lica koja su već uključena u proizvodnju potrebno je zbog daljeg razvika privrede

javnih službi i uvođenja nove tehnike i novih proizvodnih postupaka. Proizvodno iskustvo tih kadrova omogućava da se oni za kraće vreme i uz manja društvena ulaganja stručno usavršavaju.

NAČIN OBRAZOVANJA POJEDINIH VRSTA STRUČNIH KADROVA

Pored utvrđivanja opštepriznatih stepena stručnog obrazovanja i osnovnih izvora iz kojih stručne kadrove treba obrazovati, Rezolucija daje i osnovna načela za obrazovanje pojedinih vrsta stručnih kadrova.

PRIUČENI (SPECIJALIZOVANI) RADNICI za jedno-stavnija zanimanja obrazuju se isključivo u privrednim organizacijama odnosno u centrima za stručno obrazovanje radnika, dok se obrazovanje ovih kadrova za složenija zanimanja može vršiti i u odgovarajućim stručnim školama. Njihovo praktično osposobljavanje može se organizovati na principu učenja u privredi, putem neposrednog rada u proizvodnji ili obukom u posebno organizovanim ustanovama. Rezolucija pledira na organizovanom i sistematskom obrazovanju stručnih kadrova na ovom početnom stepenu stručnog obrazovanja, što u dosadašnjoj praksi nije bio slučaj.

OBRAZOVANJE KADROVA NA NIVOU KVALIFIKOVANIH RADNIKA i u narednom periodu vršice se u odgovarajućim ustanovama (školskim centrima, školama, centrima za stručno obrazovanje radnika i dr.), zatim učenjem u privredi ili neposrednim radom u proizvodnji. Međutim, u skladu sa usvojenim principom da je proizvodni rad sastavni deo stručnog obrazovanja, kadrovi koji se obrazuju u odgovarajućim ustanovama obavezno provode potrebno vreme na neposrednom radu u proizvodnji. Da bi se učenje u privredi što više poboljšalo, potrebno je da se postojeće mešovite škole za učenike u privredi što pre zamene školama u kojima će se sticati potrebna stručna znanja. Praktično obrazovanje putem učenja u privredi treba organizovano izvoditi i to samo u onim privrednim organizacijama i privatnim radnjama koje za to imaju potrebne tehničke i kadrovske uslove, što dosad nije bio slučaj.

TEHNIČARI I NJIMA ODGOVARAJUĆI KADROVI dosad su se spremali prvenstveno iz redova omladine sa završenom osmogodišnjom osnovnom školom. Rezolucija, međutim, orijentiše obrazovanje tehničara za potrebe privrede prvenstveno iz redova kvalifikovanih radnika, zato što će se na taj način obezbediti brže obrazovanje i davanje kvalitetnijeg kadra. Međutim, s obzirom na brojne potrebe u ovim kadrovima, omogućeno je da se njihovo obrazovanje, dok takvo stanje traje, i dalje vrši i iz redova omladine sa završenom osmogodišnjom osnovnom školom, ali po nastavnim planovima i programima koji će sadržavati veći obim proizvodnog rada.

Obrazovanje tehničara za javne službe i određene specijalnosti kod kojih nisu neophodni prethodna praktična sprema i radno iskustvo, vršice se i dalje iz redova omladine sa završenom osmogodišnjom osnovnom školom, u odgovarajućim školama i ustanovama.

Sprovođenjem u život ovih načela privreda i javne službe dobijaju novi tip tehničara, koji je u većem stepenu osposobljen nego što je to dosadašnji način obrazovanja ovih kadrova obezbeđivao.

OBRAZOVANJE VISOKOKVALIFIKOVANIH RADNIKA usmerava se u skladu sa zahtevima njihovih profila. Obrazovanje ovih kadrova za potrebe industrije vrši se, po pravilu, u procesu proizvodnje uz odgovarajuću pomoć ustanova za stručno obrazovanje u sticanju neophodnih teorijskih i stručno-praktičnih znanja. Visokokvalifikovani radnici za ostale privredne delatnosti mogu se obrazovati i u odgovarajućim školama ili u drugim ustanovama za stručno obrazovanje.

VIŠI TEHNIČARI I NJIMA ODGOVARAJUĆI KADROVI obrazuju se prvenstveno iz redova lica koja imaju potrebno proizvodno i radno iskustvo i koja su

pokazala spremu i sposobnost za uspešno praćenje nastave. Ovi kadrovi stižu u odgovarajućim ustanovama produbljena i specijalizovana stručna znanja, kao i znanja o savremenim naučnim i tehničkim dostignućima i njihovoj primeni u savremeno organizovanju proizvodnji i javnim službama. Proces obrazovanja za lica koja nemaju proizvodnog iskustva organizuje se po nastavnim planovima i programima sa većim obimom proizvodnog rada.

Više tehničare i njima odgovarajuće kadrove obrazuju odgovarajuće škole, kao i fakulteti i visoke škole u toku prvog stupnja studija.

KADROVI SA NAJVIŠIM STEPENOM STRUČNOG OBRAZOVANJA za usavršavanje procesa proizvodnje i njegovo organizovanje na dostignućima moderne nauke i tehnike, kao i za obavljanje drugih poslova u privredi i javnim službama koji zahtevaju visoki stepen stručnog obrazovanja, za naučno-istraživački rad i naučno rešavanje tehničkih problema proizvodnje, konstrukcija i projektovanja obrazuju se na fakultetima i visokim školama u okviru drugog i trećeg stupnja studija s tim što se na trećem stupnju formiraju kadrovi sa najvišom stručnom spremom: specijalisti i kadrovi za rad u naučnim institucijama.

Utvrđujući ovakva načela u obrazovanju pojedinih vrsta stručnih kadrova i upućujući verifikovane ustanove na njihovu primenu, Rezolucija pledira da se i rad na obrazovanju stručnih kadrova u ustanovama koje neće biti verifikovane zasniva u što većem stepenu na navedenim principima. U Rezoluciji se to čini iz dva razloga: da bi se obezbedio što viši kvalitet stručnosti i u radu institucija u čiju se organizaciju društvo kao celina ne meša i da bi se kadrovima koji steknu veću spremu u takvim ustanovama omogućilo da mogu što lakše dobiti i opštepriznate stepene stručnog obrazovanja.

NASTAVNI KADAR

Pošto su brojno stanje nastavnog kadra i njihov stručno-pedagoški nivo predstavljali posebne teškoće i u uslovima dosadašnjeg rada na stručnom obrazovanju, neophodno je da se proširi mreža ustanova za obrazovanje novog odnosno za stručno i pedagoško usavršavanje postojećeg nastavnog kadra.

Ocenjujući značaj proizvodnog rada u obrazovanju stručnih kadrova, Rezolucija upozorava na blagovremeno pripremanje nastavnog kadra za praktičnu nastavu. Povezivanje stručnog obrazovanja sa potrebama u stručnim kadrovima zahteva šire uključivanje stručnjaka iz privrede i javnih službi u izvođenju nastave. Uzimajući u obzir dosadašnja iskustva, ukazuje se na potrebu iznalaženja stimulativnijeg načina nagrađivanja da bi se što veći broj istaknutih stručnjaka privukao u nastavnički poziv.

USTANOVE ZA UNAPREĐIVANJE STRUČNOG OBRAZOVANJA

Prilagođavanje obrazovanja stručnih kadrova tendencijama društvenog i privrednog razvika zahteva formiranje stalne stručne službe za unapređivanje stručnog obrazovanja, koja će u saradnji sa komorama, udruženjima, stručnim i naučnim društvima i odgovarajućim ustanovama koje se bave pitanjima obrazovanja stručnih kadrova razradivati elemente neophodne za organizovan i efikasan rad na obrazovanju stručnih kadrova.

U Federaciji i u narodnim republikama ovu službu vrše zavodi za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja i druge ustanove organizovane u tu svrhu (naprimer, zavodi za produktivnost rada i dr.), kojima u izvršavanju zadataka pomažu privredne organizacije, organi uprave, zavodi za privredno planiranje, zavodi za statistiku i naučne i druge ustanove koje se bave pitanjima obrazovanja stručnih kadrova. Ove ustanove se za izvršavanje svojih zadataka moraju naročito kadrovski osposobiti. One se organizuju kao samostalne ustanove na principima društvenog samoupravljanja.

Uporedo sa ovim Rezolucija upućuje da se u narodnim republikama i srezovima posebna pažnja posveti organizovanju prosvetno-pedagoške službe i službe za profesionalnu orijentaciju.

ULOGA PRIVREDE, JAVNIH SLUŽBI I DRŽAVNIH ORGANA U OBRAZOVANJU STRUČNIH KADROVA

Osnovni društveni faktor za obezbeđivanje blagovremenog pripremanja kadrova su privredne organizacije i javne službe, koje treba da imaju svoje konkretne programe u koje će biti uključene i akcije na usavršavanju i prekvalifikaciji postojećih kadrova.

Privredne organizacije (same ili udružene) i javne službe osnivaju ustanove za stručno obrazovanje, i određuju im zadatke, utvrđuju profil kadrova koji se u njima spremaju, daju svoju saglasnost na nastavni plan i programe, koje je doneo školski odbor, kao i na izbor nastavnog kadra i obezbeđuju za rad ovih ustanova potrebne materijalne i druge uslove.

Rezolucija upućuje sve privredne organizacije i ustanove javnih službi da prema školama i drugim ustanovama koje im obrazuju kadrove izgrađuju novi odnos koji treba da bude usmeren na razvijanje i jačanje ovih ustanova, na poboljšavanje njihove nastavno-materijalne baze, na izdvajanje svojih stručnjaka za nastavni rad u njima, obezbeđivanje obavljanja u svojim pogonima proizvodne i druge prakse, na organizovano prihvatanje i praćenje kadrova koje ove ustanove obrazuju i, najzad, na pažljivo odabiranje svojih predstavnika u društvenim organima koji neposredno upravljaju ovim ustanovama i na praćenje njihovog rada. U izgrađivanju ovakvih odnosa posebno mesto pripada organima radničkog samoupravljanja u privredi odnosno društvenog samoupravljanja u ustanovama javnih službi, većima proizvođača predstavničkih tela političko-teritorijalnih jedinica, sindikalnim i drugim društvenim i stručnim organizacijama, kao i komorama i udruženjima.

Da bi se rad privrednih organizacija na obrazovanju stručnih kadrova sistematski i programski izvodio, Rezolucija ukazuje na ulogu kadrovskih službi u njima i poredi na osnivanje odnosno na učvršćivanje ovih službi.

Narodnim odborima, kao organima političke vlasti radnih ljudi i lokalne samouprave, pripada u obrazovanju kadrova i dalje veoma značajna uloga. »Narodni odbori se i ubuduće moraju baviti ovim pitanjima, sagledavati i analizirati potrebe u kadrovima na svom području, pokretati i pomagati privredne organizacije i javne službe da izvršavaju svoje obaveze u oblasti obrazovanja kadrova. Narodni odbori su dužni da i neposredno rešavaju probleme obrazovanja stručnih kadrova, proširuju mrežu stručnih škola i povećavaju njihove kapacitete u skladu sa sve većom orijentacijom omladine ka stručnom obrazovanju. Narodni odbori će posvećivati posebnu brigu obrazovanju kadrova za one privredne organizacije i ustanove javnih službi, koje nisu u stanju da sa uspehom to same rešavaju.« Rezolucija ističe poseban značaj veća proizvođača u obrazovanju stručnih kadrova, i upućuje da se sva pitanja koja se odnose na obrazovanje stručnih kadrova razmatraju u oba doma predstavničkih tela političko-teritorijalnih jedinica.

Republički organi nadležni za poslove stručnog obrazovanja u saradnji sa privrednim komorama, udruženjima, matičnim organima i zainteresovanim društvenim i stručnim organizacijama, pretresaju opšte stanje, razvitak i unapređivanje obrazovanja stručnih kadrova na teritoriji narodne republike, utvrđuju minimalne zahteve koje treba da ispunje ustanove u kojima se stiču opštepriznati stepeni stručnog obrazovanja i vrše njihovu verifikaciju.

Problemima obrazovanja kadrova treba da se, više nego dosad, bave i organi uprave nadležni za pojedine privredne delatnosti odnosno javne službe. Zavodima za privredno planiranje stavlja se u zadatak da se planiranjem proizvodnje, izgradnje i razvijanja javnih službi predviđaju i potrebe u stručnim kadrovima. Pri tome je nužno posebno omogućiti pripremanje kadrova koji se uključuju u privredu

iz nerazvijenih područja i kadrova koji će biti nosioci novih, savremenijih načina proizvodnje i procesa koji nastaju u privredi i javnim službama.

OSNIVANJE I FINANSIRANJE USTANOVA ZA STRUČNO OBRAZOVANJE

Da bi se u narednom periodu postigao veći sklad između kapaciteta ustanova za stručno obrazovanje i potreba u kadrovima, svim društvenim faktorima zainteresovanim za obrazovanje stručnih kadrova omogućuje se osnivanje odgovarajućih ustanova za stručno obrazovanje ako obezbede uslove potrebne za njihov rad. Na taj način pravo na osnivanje ustanova za stručno obrazovanje utvrđeno u Opštem zakonu o školstvu znatno se proširuje (u vezi s tim Savezna narodna skupština na sednici od 30 juna 1960 ukinula je član 112 Opšteg zakona o školstvu, prema kome su privredne organizacije mogle osnivati stručne škole pod uslovom da je njihovo osnivanje predviđeno programom razvitka tih škola, koji za teritoriju republike utvrđuje republičko izvršno veće, i uz saglasnost saveta za prosvetu narodnog odbora).

Ustanove za stručno obrazovanje koje su verifikovane mogu ukidati njihovi osnivači u sporazumu sa nadležnim narodnim odborom, s tim da se zatečenim učenicima obezbedi završavanje započetog obrazovanja.

Ocenjujući da je zajednica u proteklom periodu odvajala značajna sredstva za obrazovanje stručnih kadrova, u Rezoluciji se ističe da ta sredstva nisu bila dovoljna da zadovolje sve potrebe, jer su mogućnosti za to bile ograničene. Da bi se u narednom periodu ostvario uspešan rad na obrazovanju stručnih kadrova, predlaga se za odvajanje većih sredstava u ovu svrhu. Pored toga, Rezolucija upućuje da se i način finansiranja ustanova za stručno obrazovanje prilagodi njihovom društvenom položaju i zadacima koje im zajednica postavlja. U tom smislu neophodno je da se i privrednim organizacijama omogući da za obrazovanje stručnih kadrova mogu izdvajati veća sredstva.

DRUŠTVENO UPRAVLJANJE U USTANOVAMA ZA STRUČNO OBRAZOVANJE

Rezolucija se zalaže za dalje usavršavanje mehanizma društvenog upravljanja. »Društveno upravljanje ustanovama za stručno obrazovanje potrebno je razvijati u sve većoj povezanosti ovih ustanova sa društvenim faktorima neposredno zainteresovanim za njihov rad. Organi društvenog upravljanja ovim ustanovama treba da dobiju šira ovlašćenja. Neophodno je da u njima bude posebno obezbeđeno učešće predstavnika onih privrednih organizacija i javnih službi za čije delatnosti pojedine ustanove spremaju stručne kadrove. I sastav teritorijalnih organa nadležnih za poslove stručnog obrazovanja treba proširiti učešćem predstavnika privrede i javnih službi. U radu ovih organa obezbediti da mere koje oni donose budu od zajedničkog interesa za privredu i javne službe na određenom području.«

Rezolucija, na kraju, ističe da uspešno ostvarivanje principa na kojima treba da se zasniva obrazovanje stručnih kadrova pretpostavlja puno angažovanje i saradnju privrednih organizacija, javnih službi, državnih i društvenih organa, društvenih organizacija i svih drugih zainteresovanih faktora. Rezolucija poziva škole i druge ustanove za vaspitanje i obrazovanje da usvoje nove principe obrazovanja kadrova i da ih kroz svoju celokupnu delatnost sprovedu u život.

IZVOR: Rezolucija Savezne narodne skupštine o obrazovanju stručnih kadrova (»Službeni list FNRJ«, br. 25/1960); Savezno izvršno veće: »Obrazovanje stručnih kadrova«, Beograd 1960 (šapirografisano); Sekretarijat Saveznog izvršnog veća za prosvetu i kulturu: »Osnovni statistički podaci o obrazovanju stručnih kadrova«.

R. J.

DELATNOST NARODNIH UNIVERZITETA

MESTO I ULOGA NARODNIH UNIVERZITETA U OBRAZOVANJU ODRASLIH

Poslednjih godina narodni univerziteti¹ kao ustanove koje se bave dopunskim vanškolskim obrazovanjem odraslih postepeno prelaze iz amatersko-volonterskih organizacija za opšte prosvetivanje naroda u ustanove čiji zadaci postaju sve određeniji. Na taj razvitak uticali su: pozitivna iskustva radničkih univerziteta,² reforma sistema obrazovanja u celini, kojom su se u načelu izjednačile sve ustanove za obrazovanje (škole i takozvane vanškolske ustanove) i narašle potrebe za dopunskim obrazovanjem građana proizišle iz društvenog razvitka zemlje.

Narodni i radnički univerziteti su ustanove istog tipa. U mestu u kome postoji i jedna i druga ustanova, radnički univerzitet se orijentise pretežno na obrazovanje radnika, a narodni univerzitet na obrazovanje ostalih građana. U mestima gde postoji samo jedan univerzitet, on razvija svoju aktivnost u oba pravca.

Narodni univerziteti uporedo sa radničkim imaju sve veći značaj. U Rezoluciji VII Kongresa SKJ ističe se da naročitu pažnju treba posvetiti razvijanju radničkih i narodnih univerziteta. Opštim zakonom o školstvu (čl. 80) narodni univerziteti zajedno sa radničkim ubrajaju se u ustanove koje se, pored redovnih škola, osnivaju sa zadatkom da se bave obrazovanjem i stručnim usavršavanjem odraslih. U zaključcima V Kongresa SSRNJ istaknuto je da su radnički i narodni univerziteti značajan faktor opšteg i stručnog obrazovanja. U Rezoluciji Savezne narodne skupštine o obrazovanju stručnih kadrova (juna 1960) ističe se da narodni i radnički univerziteti »mogu u znatnoj meri doprineti poboljšanju rada na obrazovanju stručnih kadrova da narodnim univerzitetima, pored njihove aktivnosti na opštekulturnom i društveno-ekonomskom obrazovanju i vaspitavanju kadrova uključenih u proizvodnju, »pripada veoma značajno mesto u podizanju stručnosti poljoprivrednih proizvođača«.

Narodni univerziteti sve više usmeravaju svoju programsku orijentaciju na opšte, osnovno i društveno-ekonomsko obrazovanje i prosvetivanje seoskog stanovništva.

U cilju efikasnije delatnosti narodni univerziteti sve više sarađuju sa: a) društvenim i političkim organizacijama (organizacijama Saveza komunista, Socijalističkog saveza, Saveza sindikata, Narodne omladine, Narodne tehnike, Crvenog krsta, Saveza ženskih društava i dr.); b) kulturno-prosvetnim organizacijama i ustanovama (kulturno-prosvetnim zajednicama, prosvetnim skupštinama i većima, prosvetnim društvima, kulturno-propagandnim centrima, domovima kulture, bibliotekama i čitaonicama i dr.); c) privrednim i stručnim organizacijama, ustanovama i društvima, u prvom redu zadružnim savezima, centrima za stručno obrazovanje radnika i sl. i d) školama za obrazovanje odraslih i ostalim redovnim školama.

BROJ I ORGANIZACIJA

U nastavnoj 1958/59 u Jugoslaviji je bilo 599 narodnih univerziteta, od kojih 170 u gradovima i 429 u selima³ (tabela 1).

¹ Vidi: »Narodni univerziteti«, »Jugoslovenski pregled«, 1958, str. 123–125 (11–13).

² Vidi: »Radnički univerziteti«, »Jugoslovenski pregled«, 1957, str. 94–95 (4–5) i »Jugoslovenski pregled«, 1960, str. 29–32 (1–4).

³ Svi podaci u ovom prikazu potiču iz Saveznog zavoda za statistiku

TABELA 1 — NARODNI UNIVERZITETI 1958/59

	Broj narodnih univerziteta	Od toga		Prosečan broj sta- novnika na 1 na- rodni univerzitet
		u gradu	u selu	
Jugoslavija	599	170	429	30.800
Srbija	246	60	186	30.500
Hrvatska	140	40	100	30.000
Slovenija	84	35	49	18.900
Bosna i Hercegovina	56	26	30	58.600
Makedonija	46	1	45	30.800
Crna Gora	27	8	19	17.700

Ovi podaci obuhvataju razvijenije narodne univerzitete (one koji imaju plan i program rada i sl.). Međutim, u zemlji radi još oko 300 narodnih univerziteta (koji nisu obuhvaćeni statističkom evidencijom): preko 100 u Hrvatskoj, isto toliko u Makedoniji, zatim izvestan broj u Sloveniji (u okviru kulturno-prosvetnih društava) i manji broj u ostalim republikama (koji deluju kao predavački centri).

U odnosu na 1953, u 1959 je broj narodnih univerziteta smanjen za 241, od toga samo u poslednjoj godini za 112. Do ovog smanjenja došlo je pretvaranjem jednog broja narodnih univerziteta u radničke univerzitete, zatim u centre za obrazovanje odraslih i slične institucije za obrazovanje. Posle smanjenja broja narodni univerziteti organizaciono su učvršćeni i prelaze na sistematskiji rad usklađen sa delatnošću srodnih ustanova i organizacija.

Narodni univerziteti u Jugoslaviji rade na 9 jezika: 466 narodnih univerziteta na srpskohrvatskom jeziku, 84 na slovenačkom, 46 na makedonskom, 22 na šiptarskom, 14 na mađarskom, 2 na bugarskom, 2 na rumunskom i 2 na češkom i slovačkom jeziku.⁴

Narodni univerziteti su uglavnom ustanove opšteg tipa. Pored ovih, postoje i specijalizovani narodni univerziteti, kao što su: Narodni univerzitet na selu, Zdravstveni narodni univerzitet i Tehnički narodni univerzitet (svi sa sedištem u Beogradu), čija se aktivnost proširuje i van njihovog sedišta. Stepen razvijenosti narodnih univerziteta je različit, samo je manji broj na nivou koji karakteriše ustanove za sistematsko obrazovanje. Profil narodnih univerziteta zavisi i od toga da li u istom mestu postoji i radnički univerzitet ili druga institucija za obrazovanje odraslih. U Sloveniji, međutim, ne postoji razlika između radničkih i narodnih univerziteta; u jednom mestu ima samo jedna od ovih ustanova. U Makedoniji postoje gradski narodni univerziteti kao samostalne ustanove, i seoski narodni univerziteti u okviru organizacija Narodne prosvete.

U nekim mestima narodni univerziteti razvijaju svoju aktivnost gotovo isključivo kao predavački centri.

Razvijeniji narodni univerziteti imaju stalne tribine i katedre, zatim škole (stranih jezika, za seosku omladinu, političke škole), centre (naprimer, za obaveštavanje i obrazovanje roditelja).

U 1958/59 godini sledeći broj narodnih univerziteta imao je:

Tribine		Katedre	
— tribine mladih	74	— za opšte obrazovanje	80
— tribine aktuelnih događaja i pitanja	60	— za ekonomsko i političko obrazovanje	46
— pionirske tribine	14	— za stručno usavršavanje	35
— tribine čitalaca i ljubitelja umetnosti	5	— omladinske katedre	29
— ostale tribine	10	— katedre za selo	25
		— katedre »Porodica i domaćinstvo«	10
		— ostale katedre	10

OBLICI I SADRŽAJ RADA

Forme rada narodnih univerziteta zavise od više okolnosti, od kojih su značajnije stepen razvijenosti ustanove, potreba i nivo obrazovanja polaznika, broj i vrsta institucija za obrazovanje odraslih koje postoje i rade u istom mestu.

Narodni univerziteti uglavnom primenjuju oblike masovnog i grupnog rada.

Osnovni zadatak — obaveštavanje šireg kruga građana o najbitnijim ekonomskim, političkim i kulturnim problemima — narodni univerziteti ostvaruju preko oblika

⁴ Zbir se ne slaže sa ukupnim brojem ustanova, jer neki narodni univerziteti rade na dva jezika.

masovnog rada. To su pojedinačna predavanja, ciklusi predavanja, tribine, diskusioni sastanci, usmene novine, književne večeri i dr. Neki narodni univerziteti priređuju i filmske i pozorišne predstave, organizuju umetničke izložbe, muzičke večeri.

Oblici grupnog rada primenjuju se za sistematsko proučavanje materijala iz raznih oblasti obrazovanja, za učenje stranih jezika i sl. Najčešći oblici grupnog rada su: kraći seminari, seminari internatskog tipa, kursevi (tečajevi) i klubovi.

Na većem broju narodnih univerziteta primenjuju se, pored metoda predavanja, i drugi metodi, što takođe zavisi od raznih okolnosti (nivoa obrazovanja i iskustava slušalaca odnosno polaznika, sposobnosti nastavnika-predavača, nastavnih sredstava). Sve više se koriste, pored table, i druga nastavna i tehnička sredstva: kinoprojektor, dijakop, episkop, magnetofon i dr.

Sadržaj rada narodnih univerziteta obuhvata: opšte obrazovanje, društveno-ekonomsko i ideološko-političko obrazovanje, stručno-tehničko i stručno-poljoprivredno obrazovanje, zatim zdravstveno prosvetličanje, obrazovanje rukovodećih kadrova u privredi (uključujući i poljoprivredu) i dr.

PREDAVANJA. Iako je u odnosu na ranije godine broj narodnih univerziteta manji, njihova aktivnost je znatno razvijenija, što pokazuje, naprimer, porast broja predavanja i posetilaca tih predavanja (tabela 2).

TABELA 2 — PREDAVANJA I POSETIOCI 1956—1959

Godina	B r o j			Prosečan broj predavanja na 1 narodnom univer.
	narodnih univerziteta	javnih predavanja	posetilaca u hiljadama	
1956	808	18.711	2.131	23
1957	714	19.966	2.242	28
1958	711	20.484	2.240	29
1958/59*	599	18.665	2.068	26

* Podaci za nastavnu godinu (od 1 septembra 1958 do 1 septembra 1959).

Po republikama, prosečan broj predavanja na jedan narodni univerzitet u nastavnoj 1958/59 iznosio je: u Bosni i Hercegovini 37, u Hrvatskoj 34, u Srbiji 24, u Sloveniji 22, u Makedoniji 15 i u Crnoj Gori 12.

Teme predavanja bile su iz oblasti opšteg obrazovanja (44,3%), zatim društveno-ekonomskog i ideološko-političkog obrazovanja (37,5%) i stručnog obrazovanja (18,2%) (tabela 3).

TABELA 3 — PREDAVANJA U 1958/59 PO TEMATICI

Oblast obrazovanja	Broj predavanja	
	pojedinačnih	u okviru ciklusa
Ukupno:	13.855	1.791
Opšte obrazovanje	6.394	532
Vaspitanje	1.029	220
Medicina	1.573	94
Tehnika (osnovna znanja)	617	44
Prirodne nauke	440	15
Umetnost i književnost	674	77
Istorija i geografija	799	42
Praktičan život	246	19
Ostale teme	1.016	21
Društveno-ekonomsko i ideološko obrazovanje	5.113	843
Marksizam-lenjinizam	1.252	190
Radnički pokret	974	277
Ekonomija	798	39
Spoljna politika	1.301	32
Društveni sistem FNJR	687	291
Filozofija	101	14
Stručno (poljoprivredno) obrazovanje	2.348	416

Prosečno su jednom predavanju u 1958/59 godini prisustvovala 133 slušaoca. Najveći broj slušalaca bio je na predavanjima iz oblasti društveno-ekonomskog i ideološko-političkog obrazovanja, zatim opšteg, pa stručnog (poljoprivrednog) obrazovanja.

KURSEVI I SEMINARI. Opšte obrazovanje je najzastupljenije i u oblicima grupnog rada (53%), zatim dolazi stručno (26%) i društveno-ekonomsko i ideološko-političko obrazovanje (21%) (tabela 4).

TABELA 4 — KURSEVI I SEMINARI U 1958/59 PO TEMATICI

Oblast obrazovanja	B r o j	
	kurseva	seminara
Ukupno	1.159	562
Opšte obrazovanje	803	121
Opšte u užem smislu	109	68
Učenje stranih jezika	448	—
Zdravstveno vaspitanje	110	43
Ekonomika domaćinstva	132	—
Pripremanje kandidata za prijemne ispite na fakultetima	4	10
Društveno-ekonomsko i ideološko-političko obrazovanje	73	293
Društveno-ekonomsko	36	90
Ideološko-političko	37	203
Stručno obrazovanje ukupno	283	148
Stručno-tehničko	53	31
Stručno-poljoprivredno	111	106
Sticanje kvalifikacija	108	—
Obrazovanje rukovodećih kadrova u privredi	11	11

U nastavnoj 1958/59 završilo je kurseve i seminare opšteg obrazovanja 5.752 polaznika, društveno-ekonomskog obrazovanja 5.263 polaznika, ideološko-političkog obrazovanja 14.039 polaznika, stručno-tehničkog obrazovanja 4.345 polaznika i tečajeve stručno-poljoprivrednog obrazovanja 7.791 polaznik, dok je kurseve stranih jezika završilo 8.319 polaznika.

Više od polovine polaznika kurseva je iz redova omladine (53%), dok seminare pohađaju većinom stariji (između 26 i 40 godina starosti); 35% polaznika oblika grupnog rada je iz redova poljoprivrednika, 25% službenika, 24% radnika i 16% polaznika ostalih zanimanja.

Manji broj narodnih univerziteta u mestima gde ne postoje radnički univerziteti ili slične ustanove ima specijalizovane programe za radnike zaposlene u industriji, građevinarstvu, železnici, trgovini, poljoprivredi itd. Neki od ovih narodnih univerziteta svojim programom rada obuhvataju osnovno ekonomsko obrazovanje mladih radnika koji dolaze sa sela i zapošljavaju se u industriji.

Program Saveza komunista Jugoslavije dao je potsticaj narodnim univerzitetima u njihovom radu na ideološko-političkom obrazovanju i vaspitanju.

FINANSIRANJE I SMEŠTAJ

U odnosu na 1956, u 1959 godini finansijska sredstva narodnih univerziteta⁵ su tri i po puta veća, iako je u istom periodu broj ovih ustanova smanjen (tabela 6).

TABELA 5 — FINANSIJSKA SREDSTVA NARODNIH UNIVERZITETA 1956 i 1959

Izvori prihoda	1956*	1959**
Ukupno	64.000	217.288
Dotacije	22.100	91.111
društvenih organizacija	5.900	6.805
privrednih organizacija	3.800	10.469
iz budžeta NOO	12.400	73.838
Iz sopstvenih delatnosti	41.900	114.984
od ulaznica	19.600	74.339
od članarine	1.900	718
ostalo	20.400	14.253
od uplata polaznika	—	25.674
Iz prethodne godine	—	11.193

* Za 808 narodnih univerziteta.

** Za 599 narodnih univerziteta.

⁵ Neki narodni univerziteti su ustanove sa samostalnim finansiranjem, a drugi budžetske ustanove.

Rashodi narodnih univerziteta su iznosili u 1956 godini 72,700.000 din., a u 1959 godini 193,613.000 din.

U pogledu smeštaja 1956 narodni univerziteti su imali na stalnom raspolaganju 59 sala sa 14.060 sedišta, a u 1959 godini 195 sala sa 43.409 sedišta. Osim toga, u 1959 narodni univerziteti su povremeno koristili još 446 sala sa 102.053 sedišta.

KADROVI

Sa razvitkom narodnih univerziteta povećava se i broj njihovih profesionalnih kadrova.

U nastavnoj 1958/59 godini 599 narodnih univerziteta je imalo 528 stalno i 745 honorarno zaposlenih lica. Od ukupnog broja stalno i honorarno zaposlenih lica 966 čini stručni kadar (250 fakultetski obrazovanih, 173 sa višom školskom spremom, 409 sa srednjom školom, 45 visoko-kvalifikovanih i kvalifikovanih radnika a 89 sa ostalim školskim kvalifikacijama). Stručni kadar je iz redova prosvetnih, društvenih i političkih radnika, lekara, inženjera, agronoma, tehničara i dr.

SAVEZI NARODNIH I RADNIČKIH UNIVERZITETA

Narodni univerziteti zajedno sa radničkim univerzitetima udruženi su u saveze radničkih i narodnih univerziteta (Srbija, Slovenija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora) odnosno Savez narodnih sveučilišta (Hrvatska). Ovi savezi zajedno sa republičkim kulturno-prosvetnim organizacijama rade na koordiniranju i unapređenju aktivnosti narodnih i radničkih univerziteta i ostalih institucija koje se bave vanškolskim obrazovanjem odraslih.

Savez narodnih i radničkih univerziteta NR Srbije osnovan je 1956 godine u sastavu Kulturno-prosvetne zajednice Srbije. Osim Republičkog saveza, postoje i savezi narodnih i radničkih univerziteta u AP Vojvodini i AKMO, zatim u srezovima i opštinama.

Savez narodnih sveučilišta NR Hrvatske osnovan 1954 godine objedinjava rad narodnih sveučilišta. Savez je član Prosvjetnog sabora Hrvatske. Na nivou republike rad radničkih univerziteta koordinira Radnička kulturno-prosvjetna zajednica Hrvatske. U sreskim mestima postoje sreski odbori narodnih i radničkih univerziteta. Savez narodnih sveučilišta Hrvatske, pored povremenih publikacija, redovno izdaje časopis »Obrazovanje odraslih« (ranije »Narodno sveučilište«), koji je, uz podršku Kulturno-prosvetnog veća Jugoslavije, dobio jugoslovenski karakter.

Savez radničkih i narodnih univerziteta NR Slovenije (Savez delavskih in ljudskih univerz LR Slovenije) osnovan je krajem 1959 kao samostalna kulturno-prosvetna organizacija.

Savez radničkih i narodnih univerziteta NR Bosne i Hercegovine osnovan 1959 je član Kulturno-prosvjetnog vijeća Bosne i Hercegovine. Samo u nekim srezovima formirani su sreski savezi narodnih i radničkih univerziteta.

Savez radničkih i narodnih univerziteta NR Makedonije, u sastavu Radničke kulturno-prosvetne zajednice ove Republike, osnovan je početkom 1959 i objedinjava rad radničkih i gradskih narodnih univerziteta. Delatnost narodnih univerziteta u selima objedinjava organizacija Narodne prosvete. U srezovima i opštinama ne postoje posebne organizacije narodnih i radničkih univerziteta.

Savez narodnih i radničkih univerziteta Crne Gore, osnovan 1958, u sastavu Kulturno-prosvetnog saveza Crne Gore, koordinira rad svih narodnih i radničkih univerziteta u Republici. U opštinama Savez nema svojih organizacija, te se pitanjem delatnosti ovih ustanova bave opštinski kulturno-prosvetni savezi.

U okviru Federacije delatnost narodnih univerziteta prati i analizira Kulturno-prosvetno veće Jugoslavije preko svoje Komisije za obrazovanje odraslih. Veće pruža pomoć republičkim kulturno-prosvetnim organizacijama i savezima narodnih i radničkih univerziteta. U tom cilju, između ostalog, Kulturno-prosvetno veće Jugoslavije je juna 1960 u Beogradu organizovalo Savetovanje o narodnim univerzitetima u čijem je radu uzelo učešća preko 300 predstavnika narodnih i radničkih univerziteta i drugih zainteresovanih organizacija i ustanova.

*

Sem izdavačke delatnosti Saveza narodnih sveučilišta Hrvatske koja je isključivo posvećena problematici obrazovanja odraslih i radu narodnih univerziteta i drugih institucija za obrazovanje odraslih, članke iz oblasti obrazovanja odraslih objavljuju i sledeći časopisi, bilteni i listovi (povremeno): »Kulturni život«, organ Kulturno-prosvetnog veća Jugoslavije, »Tribina«, bilten Kulturno-prosvetne zajednice Srbije, »Kulturni radnik«, organ Prosvjetnog sabora Hrvatske, »Sodobna pcta«, organ Saveza »Svoboda« i prosvetnih društava Slovenije, »Odjek«, list Kulturno-prosvjetnog vijeća Bosne i Hercegovine, »Kulturni život«, organ Radničke kulturno-prosvetne zajednice Makedonije i »Narodna prosveta«, organ Glavnog odbora Narodne prosvete Makedonije.

IZVOR: Statistički godišnjak FNRJ 9/1959 i podaci Saveznog zavoda za statistiku o stanju i delatnosti narodnih univerziteta u 1958/59; Dokumentacija Kulturno-prosvetnog veća Jugoslavije (izveštaji republičkih saveza narodnih i radničkih univerziteta); materijali sa skupština i savetovanja kulturno-prosvetnih organizacija iz svih republika; ankete Kulturno-prosvetnog veća Jugoslavije. »Kulturni život«, organ Kulturno-prosvetnog veća Jugoslavije, Beograd; »Obrazovanje odraslih«, Zagreb.

R. S.

ŠKOLSKJE USTANOVE I OBJEKTI

Zahtevi koji su školskom reformom postavljeni pred sve škole, osobito osnovne, kao što su: produženje boravka učenika u školskoj zgradi, veća briga o organizaciji društvenog života učenika razvijanjem slobodnih aktivnosti, nastojanja da se nastava više poveže sa životom i učenici uključuju u praktičan rad — pretpostavljaju korišćenje i raznovrsnih školskih objekata, od kojih neki po svojoj proširenoj funkciji prerastaju u školske ustanove.

Opšti zakon o školstvu predviđa da se, radi pružanja pomoći učenicima u pohađanju škole i obezbeđivanju što boljih uslova za vaspitanje i obrazovanje, državni organi, privredne i društvene organizacije i ustanove staraju o osnivanju domova učenika, školskih kuhinja i sličnih ustanova (čl. 10, stav 3).

U Osnovama nastavnog plana i programa za osnovnu školu postavljeno je »da školske zgrade, pored učionica, raspolazu i drugim raznovrsnim prostorijama: kabinetima za prirodne nauke, školskim radionicama, učeničkim knjižnicama i čitaonicama, gimnastičkim dvoranama i sportskim terenima, drugim praktičnim uređajima, školskom kuhinjom, ambulantom i školskom ekonomijom« i istaknuta potreba obezbeđenja prostora i sredstava za rad učenčkih grupa i kružoka.

Širenje školskih ustanova i objekata zavisi i od posebnih zadataka nekih vrsta škola, ekonomske i kulturne razvijenosti sredine u kojoj se nalazi škola, sposobnosti i zalaganja rukovodećeg i stručnog kadra, kao i od materijalne mogućnosti osnivača i roditelja.

OSNOVNE GRUPE USTANOVA I OBJEKATA. Po opštoj nameni postoje tri grupe školskih ustanova i objekata: za potrebe vaspitno-obrazovnog rada i društvenog života

učenika, za potrebe boravka učenika u školi i za zdravstvenu zaštitu i oporavak učenika.

U kategoriju ustanova i objekata za potrebe vaspitno-obrazovnog rada prvenstveno spadaju: školske radionice, školski vrtovi, školske biblioteke, kabineti, prostorije sa sredstvima za kulturno-prosvetni i kulturno-zabavni život (sale za priredbe sa školskim bioskopom, televizorima i sl.), prostorije i igrališta za fizičku kulturu, kao i razni pogoni učeničke zadruge (zookutak, štamparija, meteorološka stanica i dr.).

Od ustanova za potrebe boravka učenika u školi najznačajnije su školske kuhinje i školska obdaništa, a razvijaju se i druge ustanove i objekti, kao što su: privremeni školski internati i čekaonice za učenike-putnike.

Ustanove i objekti za zdravstvenu zaštitu i oporavak razvijaju se samo u manjem broju škola u okviru školske zgrade. Pored poliklinika odnosno dispanzera koje kao medicinske ustanove obavljaju službu za više škola s jedne teritorije, osnivaju se u školama školske ambulante i zubne ambulante. U nekim školama postoje i školska kupatila. Škole počinju da osnivaju i vlastita letovališta u šumi, na planinama ili na moru.

Pošto su stare školske zgrade građene prema planovima koji nisu pretpostavljali sadašnje proširene zadatke škole, školski objekti i ustanove u takvim zgradama osnivaju se postepeno i to dogradnjom, adaptacijom sporednih prostorija i slično. Prilikom gradnje novih školskih zgrada nastoji se da se obezbede i prostorije za školske ustanove i objekte.

USTANOVE I OBJEKTI ZA POTREBE VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA

ŠKOLSKKE RADIONICE postoje ili se osnivaju u osnovnoj školi, gimnaziji, tehničkim i učiteljskim školama, kao i u školama s praktičnom obukom (pre II Svetskog rata postojale su samo u sklopu nekih tehničkih i zanatskih škola). Učenički škola za učenike u privredi održavaju praktičan rad u radionicama ili pogonima odgovarajućih preduzeća, ali izvestan broj i ovih škola ima svoje radionice.

Radom u školskoj radionici rukovode nastavnici tehničkog obrazovanja odnosno prirodnih nauka. U školama s velikim brojem odeljenja postoji šef radionice.

Školske radionice u osnovnoj školi služe u prvom redu za izvođenje nastave opšte tehničkog obrazovanja (IV—VIII razred), za praktičan rad učenika u oblasti prirodnih nauka, u prvom redu fizike, za razvijanje aktivnosti kluba mladih tehničara,¹ a u znatnom broju škola koje imaju učeničku zadrugu ili sličnu privrednu organizaciju učenika — i za proizvodni rad.²

Do školske 1957/58 u većini osnovnih škola nisu postojale školske radionice, osim u nekim školama koje su samostalno uvodile nove oblike rada. Radionice su najpre uvedene u ogledne, a zatim i u ostale osnovne škole. U školskoj 1957/58 u osnovnim školama svih tipova razvijenosti bile su ukupno 1.343 školske radionice, a 1958/59 2.170 radionica ili za 23% više.³

Školske 1958/59 na 100 osnovnih škola svih tipova razvijenosti dolazilo je 15 radionica, odnosno na 100 osnovnih osmogodišnjih škola 54 radionice. Po narodnim republikama, na 100 osnovnih osmorazrednih škola dolazio je sledeći broj radionica: u Srbiji 66, Hrvatskoj 62, Sloveniji 35, Bosni i Hercegovini 41, Makedoniji 21 i Crnoj Gori 44.

Neke osnovne škole (u školskoj 1958/59 bilo ih je 308) služe se radionicama drugih osnovnih škola, škola s praktičnom obukom i drugih stručnih škola, kao i radionicama i pogonima zanatskih uslužnih radnji i pojedinih privrednih preduzeća.

Školsku radionicu u osnovnoj školi obično sačinjavaju prostorije sa ručnim alatom za obradu drveta i metala i neophodnim nameštajem. U oglednim školama i drugim

školama koje imaju bolju materijalnu osnovu tehničkog obrazovanja postoje posebna odeljenja za obradu drveta i za obradu metala, a negde i za kartonažu, štamparske i knjigovezačke poslove. U radionicama postoje radna mesta za 10—40 učenika.

Osnovne škole koriste i stručnjake (kvalifikovane radnike, tehničare i inženjere) iz reda roditelja i drugih građana za davanje stručnih saveta učenicima za rad u školskoj radionici.

Školske radionice u gimnaziji imaju sličnu namenu kao i u osnovnoj školi, s tim što je nastavni rad na višem nivou. Učenički pojedine radne operacije izvode na osnovu nacrtu.

U gimnazijama su u školskoj 1957/58 bile ukupno 83 školske radionice odnosno 34 na 100 gimnazija, a 15 gimnazija se služilo radionicama drugih škola (tehničkih, industrijskih).

Od školske 1959/60 učenici gimnazija obavezno učestvuju u proizvodnom radu u industrijskim preduzećima radeći uz radnike na raznim poslovima,⁴ pri čemu koriste znanja stečena u nastavi prirodnih nauka i u okviru delatnosti u školskoj radionici.

U učiteljskim školama radionice služe za opšte tehničko obrazovanje i delimično za pripremanje budućih učitelja za nastavu tog predmeta.

U školskoj 1957/58 bilo je u učiteljskim školama 65, a u školskoj 1958/59 — 80 školskih radionica.

Radionice u stručnim školama služe potrebama praktične nastave u stručno-profesionalnom obrazovanju učenika. Stoga su, po sistemu radnih mesta, snabdevene odgovarajućim nameštajem, mašinama i alatom, prema specifičnom stručnom karakteru škole.

U tehničkim i drugim stručnim školama za privredu i javne službe školske 1958/59 bile su 162 školske radionice (školske 1957/58 — 156), a u školama sa praktičnom obukom 412 (školske 1957/58 — 403).

ŠKOLSKI VRTOVI postoje pretežno u osnovnim, učiteljskim i poljoprivrednim školama i služe u nastavno-demonstracione svrhe, kao i za praktičan proizvodni rad u poljoprivredi. Ostale škole (gimnazije i stručne škole) ređe imaju školske vrtove.

U osnovnim školama bilo je 1957/58 — 5.735, a 1958/59 — 6.253 školska vrta. Pored toga, 548 osnovnih škola služilo se zemljištem drugih škola ili poljoprivrednih organizacija. Ranije su postojali pretežno uz četvororazredne osnovne škole. Zemljište je delom korišćeno za praktični rad iz oblasti biologije, a veće komplekse koristili su učitelji za svoje potrebe. Sada se gotovo sve zemljište koje poseduje škola koristi za školski vrt. Manji deo vrta služi u nastavne svrhe odnosno eksperimente s raznim poljoprivrednim kulturama, a ostalo se koristi kao ekonomija, na kojoj se proizvode žitarice, povrće, cveće, industrijski i lekovito bilje, a u nekim i voće, vinova loza i maline.⁵ Ekonomijama u većini škola upravljaju učeničke zadruge.

U učiteljskim školama školski vrtovi služe za stručno (poljoprivredno) obrazovanje i pripremanje budućih učitelja za odgovarajuću nastavu. U školskoj 1958/59 bilo je u ovim školama 36 školskih vrtova.

Poljoprivredne škole raspolažu većim kompleksima zemljišta (ekonomijom) koji služe za praksu učenika. Ekonomija posluje kao samostalna ustanova i zapošljava određeno stručno i pomoćno osoblje.

Poslednjih godina počele su i druge škole da dobijaju zemljišta za školski vrt. U školskoj 1958/59 vrtove su imale 24 gimnazije.

Na saveznom savetovanju o domovima učenika (internatima) maja 1960 data je preporuka da se vrtovi odnosno ekonomije organizuju uz sve domove učenika.

ŠKOLSKKE BIBLIOTEKE. Školske biblioteke postoje u svim vrstama škola, a gotovo svaka razvijena škola (osnovna, gimnazija ili stručna) ima ili jednu opštu školsku

¹ Vidi: »Slobodne aktivnosti učenika u osnovnoj školi« (odeljak »Organizacije za tehničko obrazovanje«), »Jugoslovenski pregled«, 1960, str. 175 (17).

² Vidi: »Učeničke zadruge u osnovnoj školi« (odeljak »Osnovni tipovi zadruga i sadržaj njihovog rada«), »Jugoslovenski pregled«, 1960, str. 126—127 (10—11).

³ Podaci za školsku 1958/59 su prethodni.

⁴ Vidi: »Gimnazija u novom školskom sistemu« (odeljak »Proizvodni rad«), »Jugoslovenski pregled«, 1960, str. 212 (20).

⁵ Vidi: »Učeničke zadruge u osnovnoj školi« (odeljak »Osnovni tipovi zadruga i sadržaj njihovog rada«), »Jugoslovenski pregled«, 1960, str. 126 (10).

biblioteku ili nekoliko manjih, koje su specijalizovane (za pojedina nastavna područja), a postoje i razredne biblioteke.

Školske biblioteke služe prvenstveno za potrebe nastave maternjeg jezika i književnosti, pa su pretežno snabdene delima domaćih i stranih pisaca, čije se izučavanje prevodi na nastavnim planom i programom odgovarajuće škole, kao i za lektiru učenika. Međutim, nastoji se da se i u ovakve biblioteke unose knjige i priručnici iz drugih područja.

Specijalizovane biblioteke, s manjim brojem knjiga, razvijaju se uz kabinete za odgovarajuća nastavna područja, a u stručnim školama u okviru stručnih oteka. U nekim gimnazijama postoje posebne nastavničke i učeničke biblioteke.

Razredne biblioteke raspolažu manjim brojem knjiga koje su preuzete iz školske biblioteke prema programu lektire za taj razred ili dobijene kao poklon od učenika i njihovih roditelja. Ovakve razredne biblioteke služe i za razmenu knjiga koje su privatno vlasništvo učenika. Dok školske biblioteke u proseku raspolažu sa 500—2.000 i više knjiga, razredne biblioteke obično nemaju više od 50—100 knjiga.

U 1958 bila je u zemlji 11.851 školska biblioteka sa oko 6.392.000 knjiga. Prema 1953 broj knjiga (svezaka) u školskim bibliotekama povećao se za oko 40%.

Uz neke biblioteke postoje i čitaonice sa radioaparatom (u novije vreme i televizorom), snabdene novinama i časopisima kao i šahovskim garniturama.

Za nabavku novih knjiga koriste se sredstva iz budžeta, dopunska sredstva stečena zahvaljujući kulturnoj delatnosti i drugom radu učenika (tako je u 60 anketiranih osnovnih škola u 1959 dato iz tih izvora oko milion dinara), kao i poklonima raznih društvenih i privrednih organizacija i ustanova, dačkih roditelja, nastavnika i učenika.

Biblioteka se u većini škola koristi besplatno, dok samo manji broj zahteva uloge učenika (za godinu dana, mesečno ili za pojedinu knjigu) koji se takođe upotrebljavaju za nabavku novih knjiga.

Dužnost bibliotekara obavljaju u pretežnom broju škola nastavnici maternjeg jezika ili drugi nastavnici kao deo svoje dužnosti u školi. Samo u nekim velikim školama koje rade u više smena postoje plaćeni knjižničari (sa završenom srednjom bibliotekarskom školom) ili bibliotekari (obično nastavnici maternjeg jezika koji iz zdravstvenih razloga ne mogu izvoditi nastavu).

ŠKOLSKI KABINETI. Pre reforme školstva u gimnazijama su postojali kabineti najčešće za fiziku, hemiju, biologiju i predvojničku obuku, a ponegde i za istoriju, geografiju, crtanje i druge predmete, uglavnom kao prostorije u kojima su se čuvala nastavna sredstva za odgovarajuću nastavnu oblast.

Kabineti se poslednjih godina počinju u ovim i drugim školama, uključujući i osnovne, osnivati sa širom namenom — da služe kao centar za nastavni i praktični rad iz odgovarajuće oblasti. U oglednim školama i novosagrađenim zgradama osnovnih škola stvaraju se u posebnim prostorijama u okviru kabineta laboratorije ili praktikumi sa po 25—30 mesta. Takve prostorije postoje obično za hemiju i fiziku (odnosno negde zajedno — za prirodne nauke) i za muzičko i likovno vaspitanje.

Kabineti ili praktikumi u osnovnoj školi ili gimnaziji služe za praktičan rad i časove odgovarajućeg predmeta, grupni rad i seminare, kao i za razvijanje nekih društvenih aktivnosti učenika (kao sedišta stručnih »naučnih« grupa).

Pored klasičnih nastavnih sredstava, u kabinetu se čuvaju i koriste moderna audio-vizuelna sredstva kao: filmski projektor, televizor, magnetofon, gramofon, dija-projektor, episkop, zatim akvarij, terarij, insektarij i sl.

Kabinetima rukuju i za njih odgovaraju zaduženi stručni nastavnici.

OSTALI OBJEKTI I USTANOVE ZA POTREBE NASTAVNO-VASPIITNOG RADA. Za proširenje obrazovnih i vaspitnih delatnosti u osnovnoj školi, a delom i u gimnaziji i u stručnim školama koriste se i drugi školski objekti i ustanove.

U oglednim, a i u nekim drugim osnovnim školama na selu, izgrađene su, u vidu paviljona ili senice, poljske učionice za nastavu na slobodnom vazduhu i za manje sastanke.

Za fizičku kulturu i igru u školama služe fiskulturna sala i školska igrališta.

Za potrebe kulturno-prosvetnog i zabavnog života u jednom broju škola postoje: sala za priredbe, školski bioskop, razglasna stanica, a u nekoliko i školski muzej.

Razvijene učeničke zadruge u oglednim i u nekim drugim seoskim osnovnim školama, kao svoje pogone imaju pojedine objekte kao što su zookutak (naprimer sa živinarnikom, golubarnikom, ptičarnikom, ribnjakom, pčelarnikom), štamparija, meteorološka stanica i druge.

USTANOVE I OBJEKTI ZA POTREBE BORAVKA UČENIKA U ŠKOLI

ŠKOLSKKE KUHINJE postoje kao školske kuhinje opšteg tipa koje u toku dana daju jedan ili više toplih obroka učenicima jedne ili više obližnjih škola ili kao mlečne kuhinje koje daju topao međuobrok.

Školske kuhinje osnivaju se i u gradskim i u seoskim osnovnim školama.

Ukupan broj školskih kuhinja u školskoj 1957/58 iznosio je 8.143, a u 1958/59 — 8.730 (tabela).

TABELA — ŠKOLSKKE KUHINJE PO VRSTAMA ŠKOLA

Škole	Broj kuhinja	
	1957/58	1958/59
Ukupno	8.143	8.730
Osnovne škole	7.782	8.365
Gimnazije	118	95
Srednje škole za nastavni kadar	42	53
Stručne škole	201	217

Pored toga, školskim kuhinjama drugih škola služe se 1.592 osnovne škole, 43 gimnazije, 10 učiteljskih škola i 140 stručnih škola.

U većini škola za potrebe školske kuhinje adaptirane su druge prostorije (suterani, hodnici i sl.), čime se uglavnom obezbeđivao samo prostor za kuvanje i skladište hrane. Zbog toga učenici u većini škola samo preuzimaju mlečni obrok, dok mali broj škola ima i prostorije za obedovanje.

U okviru organizacije školske kuhinje, naročito mlečne kuhinje, postepeno se uvodi učeničko samoposluživanje, a osnivaju se i posebne komisije zajednice učenika za učešće u upravljanju.

OBDANIŠTA ZA ŠKOLSKU DECU osnivaju se kao školske vaspitne ustanove u osnovnim školama gradova i industriskih centara s ciljem da se zaposlenim roditeljima pruži pomoć u zbrinjavanju i vaspitanju dece. Učenici pretežno iz mladih razreda u izvannastavno vreme, dok se njihovi roditelji nalaze na poslu, borave u prostorijama određenim za obdanište, a koriste i druge prostorije, objekte i ustanove u školi.

Organizacija smeštaja i dopuskog vaspitnog rada postavljena je na sličnu osnovu kao i u obdaništima (vrtićima) za preškolsku decu, s tim što učenici u školskom obdaništu borave samo onaj deo radnog vremena kada nisu u razredu ili nisu uključeni u druge oblike nastavno-vaspitnog rada.

Obdaništa su organizovana u tesnoj vezi sa školskom kuhinjom, pa učenici koji ih koriste, ukoliko ne nose sobom ušinu, dobijaju tople obroke u kuhinji.

Finansiska sredstva za izdržavanje obdaništa u školi obezbeđuju se delom iz budžeta (plata za vaspitno osoblje), a minimalne iznose uplaćuju mesečno i dački roditelji srazmerno visini svojih plata.

U obdaništu ili radi posebno vaspitno osoblje (vaspitači) iz reda učitelja i nastavnika ili samo dežuraju redovni nastavnici škole i, na dobrovoljnoj osnovi, učenički roditelji.

Upravljanje obdaništem vrši se na istim principima kao i upravljanje školskom kuhinjom.

Tačni statistički podaci o broju obdaništa za školsku decu ne postoje. Srazmerno broju škola, najviše ovakvih ustanova ima u Vojvodini.

DRUGE USTANOVE I OBJEKTI ZA POTREBE BORAVKA UČENIKA U ŠKOLI. Učenici koji stanuju izvan mesta u kome se nalazi njihova škola (učenici-putnici), zbog različitih uslova putovanja (reda vožnje koji uvek ne odgovara školskom radnom vremenu), imaju često znatnu pauzu u vremenskom razmaku od završetka nastave do odlaska kući. Stoga škole učenicima-putnicima stavljaju na raspolaganje potrebne školske prostorije, u prvom redu namenjene slobodnim aktivnostima. Neke škole obezbeđuju u školskoj zgradi i u gradu ili, zajedno sa drugim školama i uz pomoć železničkih organa, u blizini železničkih stanica posebne *čekaonice*.

U nekim centralnim seoskim osnovnim školama osnivaju se i privremeni zimski internati za smeštaj učenika koji iz velike daljine dolaze u školu.

USTANOVE I OBJEKTI ZA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU I ZA OPORAVAK UČENIKA

ŠKOLSKJE AMBULANTE. Opšti zakon o upravljanju školama predviđa obezbeđenje zdravstvene zaštite učenika (čl. 10, stav 4). Propisi o tome još nisu doneseni, pa se u sadašnjim uslovima, problem brige o zdravlju učenika rešava na razne načine. Zaštita se obezbeđuje putem dispanzera za decu i školskih poliklinika a u mestima u kojima nema takvih ustanova putem redovne zdravstvene službe.⁶

U većim gradskim osnovnim školama osnivaju se i posebne školske ambulante u kojima radi školski lekar. Lekara u nekim školama plaća odgovarajuća zdravstvena ustanova iz sredstava socijalnog osiguranja, a u nekim iz budžeta škole. U školskoj ambulanti vrši se sistematski pregled učenika, vode podaci o zdravstvenom stanju, obavljaju ambulantni pregledi i sl.

Školske ambulante u školama staraju se i o organizaciji zdravstvenog prosvetavanja učenika, kao i o posebnim sanitarnim uređajima, na primer o školskim kupatilima, ukoliko postoje u školi.

U nekim školama postoje i *zubne ambulante*.

⁶ Vidi »Zdravstvena zaštita učenika«, »Jugoslovenski pregled« 1959, str. 305–306 (19–20).

ŠKOLSKA LETOVALIŠTA. Pored letovališta za decu i omladinu koja organizuju opštinski organi socijalne zaštite, zdravlja i prosvete i društvene organizacije (Ferijalni savez, Savez izviđača, Planinarski savez, DTV »Partizan«, saveti društava za staranje o deci i omladini), letovališta za svoje učenike osnivaju i pojedine osnovne škole, gimnazije i stručne škole.

Školska letovališta su ili privremena ili stalna. Za privremena letovališta koriste se objekti (školske i druge zgrade) koji se zakupljuju preko letnjih i zimskih ferija ili se učenici upućeni na odmor ili oporavak smeštaju pod šatore. Samo manji broj škola ima stalne objekte za letovališta odnosno odmarališta, koji posluju kao školske ustanove u toku cele sezone godišnjih odmora, pa se učenici zajedno s nastavnim osobljem u neke od njih upućuju i pre završetka odnosno i posle početka nastave. Takva letovališta osniva zajednički i više škola s područja jedne opštine i grada.

Troškove puta i ishrane snose za svoju decu roditelji. Školski odbori, socijalne ustanove i društvene organizacije delimično obezbeđuju sredstva za siromašne ili najbolje učenike kao i sredstva za neke opšte troškove.

Vaspitači u letovalištima su nastavnici odgovarajuće škole. Organ upravljanja školskim letovalištem je školski odbor, kome pomaže njegova komisija za letovanje dece ili za socijalno-zdravstvena pitanja. Školski odbor imenuje upravnika letovališta.

Prema podacima CK NOJ, u 1959 od ukupno 683 letovališta za decu i omladinu 85 ili 8,5% organizovale su škole. Najviše letovališta za školsku decu organizovale su društvene organizacije Savez izviđača, »Partizan« i Ferijalni savez. Stalne objekte za školska letovališta u školskoj 1958/59 imale su 54 škole (37 osnovnih, 9 gimnazija, 8 stručnih škola), dok je objekte zakupilo 76 škola (62 osnovne, 2 gimnazije, 12 stručnih škola).

IZVOR: Opšti zakon o školstvu (»Službeni list FNRJ«, br. 28/58); Osnovi nastavnog plana i programa osnovne škole (»Službeni list FNRJ«, br. 13/59); Osnovi nastavnog plana i programa gimnazije (»Službeni list FNRJ«, br. 26/59); Statistički godišnjak FNRJ, izd. Saveznog zavoda za statistiku, Beograd 1960; Osnovne i srednje škole 1957/58; Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 158, Beograd 1959; Prethodni podaci Saveznog zavoda za statistiku za 1958/59 o slobodnim aktivnostima; Dokumentacija Saveznog zavoda za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja; Stanje i problemi razvoja omladinskog turizma, izd. CK SKJ, Beograd 1960.

M. J.

DEČJI LISTOVI I ČASOPISI

Među ostalim savremenim sredstvima informacije (radio, film, televizija), dečja štampa (listovi i časopisi) je značajan faktor u obrazovanju i vaspitanju dece. Ona potstiče učenike na učešće u slobodnim aktivnostima, nastoji da zadovolji njihova najrazličitija interesovanja i potrebu za saznavanjem i pomaže nastavi dopunjujući školske udžbenike.

RAZVOJ

Prvi dečji list u toku Narodnooslobodilačkog rata pojavio se pod imenom »Pionir« juna 1942 na oslobođenoj teritoriji Hrvatske. U toku rata izlazili su na oslobođenoj teritoriji i u drugim krajevima pionirski listovi kao »Slovenski pionir« i »Gorenski pionir«.

Prvi jugoslovenski pionirski list »Pionir« pokrenuo je Centralni odbor USAOJ-a 4 novembra 1944. Umesto ovog lista od 1 januara 1946 nastaju dve publikacije: »Pionirske novine« — nedeljni informativni list, organ pionirske organizacije i »Pionir« — mesečni književni časopis za decu.

Neposredno posle oslobođenja zemlje izlazilo je 6 pionirskih listova i časopisa sa tiražom od preko 300.000 primeraka, a 1948 godine 16 listova i časopisa sa tiražom od preko 1.000.000 primeraka.

U prvim posleratnim godinama ovi listovi su u znatnoj meri nadoknađivali nedostatak dečje literature i udžbenika i svoj sadržaj saobražavali potrebama škole. Listove je izdavala organizacija Narodne omladine koja je rukovodila i Savezom pionira.

Razvoj dečje štampe za poslednjih deset godina karakteriše povećanje broja listova i časopisa i njihovog tiraža i jača diferencijacija po nameni (za uzrast do 4 do 7 godina, od 8 do 14 godina, od 15 do 20 godina). Prvi put se pojavljuju specijalizovani dečji listovi, zatim zabavnici (sa izuzetkom »Politiknog zabavnika« koji izlazi od 1938). Istovremeno se povećava i broj dečjih listova i časopisa na jezicima nacionalnih manjina.

BROJ LISTOVA I ČASOPISA

U Jugoslaviji izlazi (stanje 30 juna 1960) 36 dečjih listova i časopisa sa ukupnim tiražom od 3,457.416 primeraka (tabela).

DEČJI LISTOVI I ČASOPISI PO REPUBLIKAMA

	Ukupno	Nedeljni informativni listovi	Književni časopisi	Informativno-zabavni listovi	Specijalizovani listovi	Zabavnici
Jugoslavija	36	3	8	13	8	4
Srbija	15	1	2	6	4	2
Hrvatska	6	—	2	1	2	1
Slovenija	4	1	2	—	1	—
Bosna i Hercegovina	3	1	1	—	1	—
Makedonija	7	—	1	5	—	1
Crna Gora	1	—	—	1	—	—

Najveći tiraž imaju zabavnici (ukupni mesečni tiraž 1,340.916 primeraka) i informativni listovi (1,205.000).

VRSTE

Vrste dečje štampe su: nedeljni informativni listovi, književni časopisi, informativno-zabavni listovi, specijalizovani dečji listovi, zabavnici i dački listovi i časopisi po školama.

NEDELJNI INFORMATIVNI LISTOVI namenjeni su pre svega deci uzrasta od 10 — 14 godina. Takva su sledeća 3 lista:

Male novine,¹ 1956, Novinsko-izdavačko preduzeće »Oslobodenje«, Sarajevo, nedeljno, 126.100.

Pioniri, 1947, Izdavačko preduzeće »Mlado pokolenje«, Beograd, nedeljno, 107.750.

Pionirski list, 1948, organ slovenskih pionirjev, Ljubljana, nedeljno, 67.400.

Specifična izražajna sredstva u ovoj štampi su reportaža, fotoreportaža, članak, intervju, anketa i kratke vesti (informacije) o najaktuelnijim događajima u školi, pionirskom kolektivu, u zemlji i inostranstvu.

Listovi ove vrste doprinose da se razvija poseban žanr u novinarstvu: reportaža specijalno namenjena deci kao i dečje dopisništvo.

KNJIŽEVNI ČASOPISI za decu mlađeg uzrasta (od 4—8 godina) i starijeg uzrasta (od 8—14 godina) objavljuju literarne i likovne priloge: bajke, narodne pripovetke, umetničke priče, pesme, putopisne reportaže, roman u nastavcima, stripove. U zemlji izlazi 8 književnih časopisa:

Ciciban, 1945, »Mladinska knjiga«, Ljubljana, mesečno, 65.000.

Drugarče, 1954, Novinsko-izdavačko pretprijatije »Detska radost«, Skopje, mesečno 27.000.

Poletarac, 1947, Novinsko-izdavačko preduzeće »Mlado pokolenje«, Beograd, mesečno, 70.000.

Vesela sveska, 1953, Novinsko-izdavačko preduzeće »Oslobodenje«, Sarajevo, mesečno, 55.000.

Zmaj, 1953, Izdavačko preduzeće »Nolit«, Beograd, mesečno, 70.000.

Pionir, 1944, »Mladinska knjiga«, Ljubljana, mesečno, 18.750.

Pionir, 1943, Izdavačko i štamparsko poduzeće »Naša djeca«, Zagreb, 15-todnevno, 27.200.

Radost, 1952, Izdavačko i štamparsko poduzeće »Naša djeca«, Zagreb, mesečno, 62.300.

Časopisi za mladi uzrast (*Ciciban*, *Drugarče*, *Poletarac*, *Vesela sveska* i *Radost*) pretstavljaju prelaz između slikovnice i knjige.

U redakcijama književnih časopisa nalaze se kao članovi redakcije ili kao spoljni saradnici dečji pisci, slikari i pedagozi.

INFORMATIVNO-ZABAVNI LISTOVI po svojoj fizionomiji pretstavljaju kombinaciju nedeljnih informativnih listova, književnih časopisa i zabavnika. To su mesečni republički dečji listovi:

Titov pionir, 1946, Novinsko-izdavačko pretprijatije »Detska radost«, Skopje, mesečno, 62.000.

¹ Bibliografski podaci o svakoj publikaciji dati su sledećim redom: naziv publikacije, godina osnivanja, izdavač, vreme izlazenja, tiraž.

Titov pionir, 1949, Savet društava za staranje o deci NR Crne Gore, Cetinje, mesečno, 12.000.

U ovu grupu spadaju i listovi za decu nacionalnih manjina.

Bucurua copillor, 1947, Novinsko-izdavačko preduzeće »Libertatea«, Vršac, mesečno, 7.400.

Gézimi, 1950, Novinsko-izdavačko pretprijatije »Detska radost«, Skopje, mesečno, 6.000.

Naši pioniri, 1945, Novinsko-izdavačko preduzeće »Hlas l'udu«, Petrovac — Bačka, mesečno, 4.750.

Jopajtas, 1947, Novinsko-izdavačko preduzeće »Forum«, Novi Sad, nedeljno, 24.000.

Mézeskalacs, 1955, Novinsko-izdavačko preduzeće »Forum«, Novi Sad, mesečno, 6.000.

Pioniere, 1948 »Edita« — Izdavačko preduzeće italijanske Unije za Istru i Rijeku, Rijeka, mesečno, 2.700.

Pionieri, 1950, organ Oblasnog saveza društava »Prijatelja dece«, Priština, mesečno, 1.500.

Pionirski zagratka, 1947, Novinsko-izdavačko preduzeće »Ruske slovo«, Ruski Krstur, mesečno, 1.500.

Tomurcuk, 1957, Novinsko-izdavačko pretprijatije »Detska radost«, mesečno, Skopje, 2.400.

Sevinc, 1950, Novinsko-izdavačko pretprijatije »Detska radost«, Skopje, mesečno, 4.500.

Fatosi (na šiptarskom) 1957, Novinsko-izdavačko pretprijatije »Detska radost«, Skopje, 1.800.

SPECIJALIZOVANI DEČJI LISTOVI koje izdaju pojedine društvene organizacije sa zadatkom da popularišu svoje sadržaje i metode rada i uključe što veći broj dece u članstvo svojih organizacija, donose, pored ostalog, specifičan materijal i uputstva za rad u određenoj organizaciji. U Jugoslaviji izlazi 8 ovakvih listova:

Zdrav podmladak (na srpskohrvatskom i makedonskom jeziku), organ Jugoslovenskog crvenog krsta — Centralni odbor, Beograd, mesečno 55.000.

Naša zadruga, 1959, organ pionira zadrugara i mladih prirodnjaka Jugoslavije, Savet društava za staranje o deci i omladini Jugoslavije, Beograd, 15-todnevno, 30.000.

Mladi zadrugar, Novinsko preduzeće »Zadružna štampa«, Zagreb, mesečno, 45.000.

Mi mladi, 1955, Savez izviđača Jugoslavije, Zagreb, mesečno, 7.500.

Tabor — revija tabornikov, 1953, Izvršni odbor Zveze tabornika Slovenije, Ljubljana, mesečno, 2.600.

Naša radost, 1958, organ Zavoda za gluvu decu u Subotici, povremeno 500.

Biološki list za dake osnovnih škola, gimnazija i stručnih škola, 1953, Biološko društvo NR B i H, Sarajevo, mesečno, 15.000.

Aerosvet,² 1951, Vazduhoplovni savez Jugoslavije, Beograd, 15-todnevno, 18.725.

ZABAVNICI nastoje da zadovolje potrebe dece za bogatijim kulturno-zabavnim životom. Pored stripova koji sačinjavaju osnovni sadržaj zabavnika, ova vrsta publikacije donosi i popularne napise iz oblasti nauke i tehnike, zatim zanimljivosti, humor i enigmatiku.

Kecek (ćirilicom i latinicom), 1957, Novinsko izdavačko preduzeće »Borba«, Beograd, nedeljno, 86.000.

Plavi vjesnik, 1954, Novinsko-izdavačko preduzeće »Vjesnik«, Zagreb, nedeljno, 66.456.

Politikin zabavnik, 1939 Novinsko-izdavačko preduzeće »Politika«, Beograd, nedeljno, 182.773.

Na svet, 1960, Novinsko-izdavačko pretprijatije, »Detska radost«, Skopje, 15-todnevno, 29.000.

ĐAČKE LISTOVE I ČASOPISE U ŠKOLAMA izdaju sami učenici. Oni su urednici, redaktori, novinari i čitaoci. Broj listova i časopisa u školama raste brzo, naročito posle afirmacije slobodnih aktivnosti učenika kao značajnog vida obrazovno-vaspitnog delovanja škole i društvenih organizacija. Školske 1958/59 učenici svih škola izdali su 600 listova i časopisa.³

Dnevni i nedeljni listovi za odrasle imaju dečje strane ispunjene uglavnom literarnim prilozima za decu.

² Osim »Aerosveta« u osnovnim školama rasturaju se i čitaju »Tehničke novine« koje nisu namenjene isključivo deci ali su, zbog nedostatka ove vrste dečjih publikacija, prihvaćene od strane dece.

³ U sledećem broju »Jugoslovenskog pregleda« objaviće se poseban prikaz o đачkim listovima i časopisima, te stoga se oni ovde samo navode — Redakcija.

IZDAVAČI

Listove i časopise za decu izdaju pojedine društvene organizacije (saveti društava za staranje o deci, Savez izdavača, organizacija Crvenog krsta, STV »Partizan«, Narodna tehnika i dr.), specijalizovana izdavačka preduzeća: »Mlado pokolenje«, Beograd; »Mladinska knjiga«, Ljubljana; »Detska radost«, Skopje; »Naša djeca«, Zagreb; zatim novinsko-izdavačka preduzeća »Borba« i »Politika«, Beograd, »Vjesnik«, Zagreb; i »Oslobođenje«, Sarajevo.

DISTRIBUCIJA

Najveći broj dečje štampe distribuirao se preko osnovnih škola. U planu i programu nastave maternjeg jezika od prvih razreda zahteva se korišćenje dečjih listova i časopisa prilikom vežbe u usmenom i pismenom izražavanju, negovanju logičkog i izražajnog čitanja kao i uvođenje učenika u samostalno čitanje dečje štampe.

U školama se listovi i časopisi rasturaju preko revizora — nastavnika i učenika. U nekim školama ulogu revizora preuzimaju učeničke nabavno-prodajne zadruge.

Zabavnici se rasturaju individualnim opredeljenjem čitalaca za određene publikacije, ili sugestijom i kontrolom porodice.

POMOĆ DEČJOJ ŠTAMPI

Zainteresovanost društva da dečja štampa sa uspehom vrši ulogu vaspitača, u skladu sa pozitivnim idejno-vaspitnim ciljevima, ogleda se kako u pomoći za poboljšanje njenog kvaliteta, tako i u materijalnim davanjima (dotacijama) koje obezbeđuju da štampa svojom pristupačnom cenom obuhvati što veći broj čitalaca.

Maja 1954 pri Savetu društava za staranje o deci i omladini Jugoslavije osnovana je Komisija za dečju literaturu i štampu, a 1955 osnovane su iste komisije i pri svim republikanskim savetima društava za staranje o deci i omladini. Ove komisije pomažu unapređenje dečje štampe.

Komisija za dečju literaturu i štampu pri Savetu društava za staranje o deci i omladini Jugoslavije organizovala je nekoliko savetovanja iz oblasti problematike dečje štampe.

Na drugom nacionalnom kongresu za zaštitu dece (oktobra 1958 u Beogradu) poseban koreferat bio je posvećen dečjoj štampi, a na sastanku jedne od tri komisije ovog Kongresa diskutovano je o publikacijama za decu nacionalnih manjina i o zabavnoj štampi.

Društveno upravljanje u izdavačkim preduzećima uključilo je veći broj građana, pre svega dečjih pisaca, novinara i pedagoga u rad redakcija dečjih listova i časopisa. Izdavački saveti koji se počinju osnivati od 1955 godine i širi redakcijski odbori doprinose da se uspešnije rešavaju pitanja kvaliteta i fizionomije dečjih listova i časopisa, materijalnih sredstava, kadrova i rasturanja štampe.

Dečji listovi i časopisi dobijaju dotacije. Dotacije omogućuju da se sniženom cenom koštanja rastura veći broj listova i časopisa. Tako su u 1958, naprimer, 34 lista za decu primala godišnje dotaciju u visini od 49,378.000 din.

Dotacije daju izvršna veća republika, pokrajine i oblasti preko odgovarajućih saveta za kulturu, zatim društvene organizacije i novinsko-izdavačka preduzeća.

IZVOR: Dokumentacija Saveta društava za staranje o deci i omladini Jugoslavije; i podaci Bibliografskog instituta FNRJ.

P. J.

SEDMI FESTIVAL JUGOSLOVENSKOG FILMA

Sedmi festival jugoslovenskog filma u Puli održan je od 23 do 31 jula 1960 pod pokroviteljstvom predsednika Republike Josipa Broza Tita, koga je na otvaranju festivala zastupao izaslanik Milentije Popović, član SIV-a. Na ovogodišnjoj smotri nacionalne kinematografije prikazano je u konkurenciji za nagradu 10 igranih filmova i jedan dečji igrani srednjetražni. Pored ovih filmova, festivalski program bio je dopunjen sa 14 kratkometražnih filmova — najbolje plasiranih dela na nedavnom festivalu jugoslovenskog kratkometražnog filma — koji su u Areni prikazani van konkurencije.

U konkurenciji za nagrade prikazani su sledeći igrani filmovi: »Diližansa snova« (»Avala film«, Beograd), »Deveti krug«, »Kota 905« i »Rat« (»Jadran film«, Zagreb), »Kapetan Lesić« (»Slavija film«, Beograd), »Akcija« i »Špijun X-25 javlja« (»Triglav film«, Ljubljana), »Drug predsednik centarfor« i »Partizanske priče« (UFUS, Beograd), »Tri Ane« (»Vardar film«, Skopje).

U konkurenciji za nagradu prikazan je i dečji igrani srednjetražni film »Izgubljena olovka« (»Zora film«, Zagreb).

Van konkurencije za nagrade prikazani su sledeći kratkometražni filmovi: »Trije spomenik«, »III međunarodna grafična razstava«, »Do srži od kostiju«, »Briga za potomstvo«, »Mali voz«, »Na sončnoj strani ceste«, »Srce u snjegu«, »Koncert za mašinsku pušku«, »Sutjeska«, »Bjeloglavi sup«, »Rad i fizička kultura«, »Svi crteži grada«, »Pikolo« i »Stop«.

Službeni žiri festivala (u sastavu: Drago Vučinić, predsednik, Jovan Bošković, Jure Kaštelan, Radoš Novaković, Rudolf Sremec, Miroslav Vitorović i Beno Zupanić) proglasio je za najbolji igrani film godine »Deveti krug« (»Jadran film«, Zagreb) i dodelio mu zlatnu plakatu »Arenu«. Za drugi i treći film godine proglašeni su: »Rat« (»Jadran film«, Zagreb) i »Tri Ane« (»Vardar film«, Skopje).

Ostale nagrade dodeljene su:

nagrada za režiju od 500.000 i zlatna plaketa »Arenu« — Veljko Bulajiću za režiju filma »Rat«; nagrada za scenario od 300.000 i zlatna plaketa »Arenu« — Zori Dirnbah za scenario filma »Deveti krug«; nagrada za fotografiju od 200.000 — Ivanu

Marinčeku za fotografiju u filmu »Deveti krug«; nagrada za muziku od 150.000 — Branimiru Sakaču za muziku u filmu »Deveti krug«; nagrada za scenografiju od 100.000 — Dušku Jeričeviću za scenografiju u filmu »Rat«; nagrada za ozvučenje filma od 100.000 — Franji Jurijecu za rad u filmu »Akcija«; nagrada za najbolju glavnu mušku ulogu od 200.000 i zlatna plaketa »Arenu« — Antonu Vrdoljaku za ulogu Tona u filmu »Rat«; nagrada za najbolju glavnu žensku ulogu od 200.000 i zlatna plaketa »Arenu« — Dušici Žegarac za ulogu Rut u filmu »Deveti krug«; nagrada za najbolju mušku epizodnu ulogu od 100.000 — Branku Tatiću za ulogu Vojnovića u filmu »Deveti krug« i Nešića u filmu »Tri Ane«; nagrada za najbolju žensku epizodnu ulogu od 100.000 — Svetlani Mišković za ulogu Ane u filmu »Tri Ane«.

Posebne nagrade žiri je dodelio:

nagradu za najbolju ulogu ostvarenu u žanru komedije od 100.000 — Miji Aleksiću za ulogu Marisava u filmu »Drug predsednik centarfor«; nagradu za dečju ulogu od 50.000 Bošku Gaševiću za ulogu Dike u filmu »Izgubljena olovka«; nagradu lista »Mladost« od 50.000 za najbolje ostvarenje glumca ili glumice do 30 god. starosti — Dušku Jančićeviću za ulogu Mirka u filmu »Špijun X-25 javlja«; nagradu lista »Filmski svet« od 50.000 za najbolju debitantkinju — Dušici Žegarac za ulogu Rut u filmu »Deveti krug«.

Posebne diplome žiri je dodelio italijanskom scenaristi Čezaru Cavatiniju za scenario filma »Rat« i poljskoj glumici Evi Kšiževskoj za ulogu u filmu »Rat«.

Posebni žiri jugoslovenske kritike (u sastavu: Mića Milošević, predsednik, Arsa Stefanović, Dragoslav Adamović, Branislav Obradović, Iljmi Emin i Franc Severkar), dodelio je najviše priznanje jugoslovenske filmske kritike »Zlatno pero« — Dušici Žegarac za ulogu Rut u filmu »Deveti krug«.

Žiri Savezne komisije »Film i dete« (u sastavu: Dragoslav Adamović, Ranko Jakovljević, Milenko Karanović, Dušan Makavejev i Nikola Rajić), doneo je odluku da se nagrada »Kekec« dodeli filmu »Izgubljena olovka«, zatim režiseru Fedoru Škubanji i scenaristi Staši Borisavljeviću za rad na ovom filmu.

U toku festivala održavane su diskusije za »okruglim stolom«. Tema razgovora bio je problem scenarija. Referat je podneo Igor Pretnar, režiser, a koreferenti su bili: Zorislav Ugljen i Zora Dirnbah.

A. H.

JUGOSLAVIJA I UJEDINJENA ARAPSKA REPUBLIKA

Ujedinjena Arapska Republika (UAR) zauzima površinu od 1.181.337 km², na kojoj je naseljeno oko 29.000.000 stanovnika. Sačinjavaju je Egipt (1.000.000 km² sa 24.500.000 stanovnika) i Sirija (181.337 km² sa 4.300.000 stanovnika). Iako su u sklopu jedne države, Egipt i Sirija nemaju zajedničke granice. Gustina stanovništva iznosi 24 stanovnika na 1 km². U Egiptu stanovništvo živi na svega 35.000 km², jer je sve ostalo pustinja. Ogromnu većinu stanovništva čine Arapi.

Ujedinjenje Egipta i Sirije proglašeno je 1. februara 1958. Privremeni ustav UAR donesen je 5. marta 1958. Zemlja je podeljena na dve oblasti: Južnu (Egipt) i Severnu (Sirija). Na čelu svake oblasti je Izvršno veće i predsednik oblasti, koga na predlog predsednika Izvršnog veća postavlja predsednik Republike. Zakonodavnu vlast u UAR vrši Narodna skupština, u kojoj Egipatska Oblast ima 2/3 članova, a Siriska 1/3 (prvi sastanak održan 21. jula 1960). Izvršna vlast u UAR pripada predsedniku Republike, koga bira narod opštim glasanjem.

Političke partije u UAR ukinute su i umesto njih je obrazovana Nacionalna unija (NU), kao opštenarodna politička organizacija »iznad partija, iznad frakcija, iznad privatnog interesa, iznad vladex. Njeni su članovi svi građani UAR bez razlike na rasu, poreklo, klasu, religiju. Osnova NU je učenje o tri revolucije: nacionalnoj, arapskoj i socijalnoj.

Prvi kongres NU održan je od 9 do 16. jula 1960 u Kairu. Na Kongresu NU usvojen je plan za ekonomsko i socijalno napredovanje UAR u periodu od 1960 do 1965. Plan predstavlja prvu etapu desetogodišnjeg plana. Nacionalni dohodak, procenjen na 1.283 miliona egipatskih funti, udvostručuje se u toku desetogodišnjeg privrednog razvoja (40% u prvoj etapi, 60% u drugoj). Finansiranje planiranih investicija pokrivaće se iz lokalnih sredstava i inostranih kredita i zajmova.

POLITIČKI ODNOSI

Diplomatski odnosi između Jugoslavije i UAR predstavljaju nastavak odnosa Jugoslavije sa Egiptom i Sirijom.¹ Uspostavljeni su odmah posle proglašenja ujedinjenja. Na notifikaciju o stvaranju nove republike Jugoslavija je 22. februara 1958 objavila da je priznala UAR. Poslanstvo Jugoslavije u Siriji ukinuto je 22. februara 1958 Odlukom SIV-a od 7. marta 1958 i otvoren je Generalni konzulat. Odlukom SIV-a od 29. januara 1959 otvoren je konzulat u Latakiji (Severna Oblast), a Odlukom od 15. marta 1960 konzulat u Aleksandriji (Južna Oblast).

Ujedinjena Arapska Republika nema u Jugoslaviji konzulate.

Između Jugoslavije i UAR razvili su se za kratko vreme iskreni, sadržinom bogati i prisni odnosi s tendencijom stalnog jačanja i produbljivanja. Postavljeni na trajni kolosek i sa perspektivom dugoročne saradnje na svim poljima, oni su prerasli u trajno i srdačno prijateljstvo između dve zemlje i dva naroda.

SUSRETI TITO—NASER. Okvire, sadržinu i pravac razvijanja tih odnosa dali su susreti predsednika Tita i predsednika Nasera, koji su postali redovna forma saradnje i kontakta između dva predsednika, pored njihove lične prepiske.

Do prvih susreta između predsednika Tita i predsednika Nasera došlo je još pre ujedinjenja Egipta i Sirije. Dosad ih je bilo ukupno sedam (četiri u Egiptu i tri u Jugoslaviji).

Prvi susret predsednika Tita i predsednika Nasera bio je na brodu »Galeb« 5. februara 1955 prilikom prolaska predsednika Tita kroz Suecki Kanal. U zajedničkom kominiku izdatom tom prilikom konstatovano je da je sastanak pružio priliku za prijateljsku i svestranu razmenu gledišta o međunarodnim problemima od opšteg značaja i o pitanjima od neposrednog interesa za dve zemlje. Povoljno je ocenjen razvitak odnosa između dve zemlje i zaključeno da treba povećati napore da se oni još više unaprede.

¹ Vidi: »Jugoslavija i UAR«, »Jugoslovenski pregled«, 1959, str. 35–37 (1–3).

Drugi susret između dva predsednika bio je od 28. decembra 1955 do 6. januara 1956 u Egiptu. U zajedničkoj izjavi objavljenoj 5. januara 1956 u Aleksandriji, ističe se da je u toku razgovora, proteklih u atmosferi srdačnosti i uzajamnog razumevanja, izvršena razmena mišljenja o razvoju međunarodne situacije, a naročito o problemu Južne Evrope i Bliskog Istoka. Tom prilikom razmotreni su i problemi daljeg razvoja odnosa i učvršćenja saradnje između dve zemlje.

U toku razgovora postignuta je saglasnost u sledećem:

Opšta pitanja. Konstatovano je da je u toku poslednjih godina umanjena opasnost od rata i da je došlo do poboljšanja opšte međunarodne situacije. Međutim, istaknuto je da zadržavanje metoda hladnog rata dovodi do povremenog zaostrovanja, što koči opštu tendenciju ka popuštanju zategnutosti, i naglašena je potreba konstruktivnog prilaženja rešavanju svetskih problema, na prvom mestu ubrzavanja procesa jačanja nezavisnosti novooslobođenih zemalja, osamostaljivanja zavisihih zemalja i ekonomskog razvika nerazvijenih zemalja.

— Konstatovano je da se svi ovi problemi moraju rešavati u skladu sa Poveljom UN, na osnovi ravnopravnosti i nemešanja u unutrašnje stvari drugih zemalja. U tom sklopu politika neuključivanja u blokove postaje još značajnija. Ona ne znači pasivnu već pozitivnu, aktivnu i konstruktivnu politiku, koja bitno proširuje oblasti mira u svetu.

— Istaknuto je da odluke usvojene na Bandunškoj konferenciji odgovaraju ciljevima koje dve zemlje zastupaju i za koje se bore u saglasnosti sa Poveljom UN.

— Pozdravljena je odluka UN da primi u svoje članstvo 16 zemalja² i konstatovano je da će UN dobiti u snazi i autoritetu kad budu primile u članstvo sve zemlje koje imaju pravo na to.

— Pozdravljeno je nastojanje UN u pogledu sporazuma o razoružanju i naglašeno da bi makar i ograničeni sporazum doprineo jačanju međunarodnog poverenja i konsolidaciji mira.

— Pozdravljen je napredak zabeležen u okviru delatnosti UN na organizovanom korišćenju nuklearne energije u mirnodopske svrhe.

Bilateralna pitanja. Konstatovano je da odnose između dve zemlje tokom poslednjih godina karakteriše duh iskrenog prijateljstva.

— Odlučeno je da se ulažu dalji naponi na jačanju trgovinske razmene i ekonomske saradnje i postignuta je saglasnost za jačanje kulturnih veza.

— Posebno je naglašena korisnost proširivanja uzajamne razmene gledišta radi razmatranja zajedničkih problema kroz neposredne kontakte, i u okviru UN.

— Konstatovano je da su prijateljske i bratske veze između dve zemlje ne samo čvrsta osnova za razvoj uzajamne plodne saradnje nego i značajan doprinos miru.

Treći susret. Predsednik Naser je vratio posetu predsedniku Titu od 12 do 19. jula 1956.³ U zajedničkom kominiku izdatom 18. jula 1956 na Brionima konstatovano je da su vođeni srdačni i otvoreni razgovori o svim pitanjima iz oblasti bilateralnih odnosa i daljeg unapređenja međusobne saradnje i da je izvršena prijateljska razmena mišljenja o glavnim međunarodnim problemima i o opštem razviku međunarodne situacije.

U toku razgovora postignuta je saglasnost u sledećem:

Opšta pitanja. Konstatovano je velika sličnost pogleda na glavne probleme savremenog sveta, koja proizlazi iz načela miroljubive i aktivne koegzistencije i nepriključivanja blokovima. — Konstatovano je da se nastavlja proces pozitivnog razvoja međunarodne situacije u pravcu smanjenja zategnutosti.

— Ponovo je potvrđena podrška rezolucijama Bandunške konferencije u vezi s područjem Srednjeg i Bliskog Istoka.

Bilateralna pitanja. Konstatovano je da se međusobni odnosi uspešno razvijaju na načelima iznesenim u zajedničkoj izjavi od 5. januara 1956 i da je sprovedeno u život tih načela doprinelo stvari mira i saradnje u svetu.

— Direktna razmena mišljenja pokazala se obostrano veoma korisnom, te će se i ubuduće redovno održavati.

— Konstatovano je da postoje široke mogućnosti za proširenje međusobne ekonomske saradnje.

— Rešeno je da se vrši razmena iskustava i informacija sa područja ekonomske politike i planiranja, u koju svrhu će se organizovati povremene posete planera, privrednih rukovodilaca i stručnjaka.

² Odluka X Zasedanja Generalne skupštine o primanju u članstvo UN zemalja koje su podnеле molbe za prijem ali im do tada nisu rešene (naprimer Nepal, Laos, Kambodža, Finska, Bugarska, Rumunija).

³ Susret između predsednika Tita i predsednika Nasera završio se trojnim sastankom između dva predsednika i premijera Nehrua na Brionima. Zajednički kominike sa trojnog sastanka izdat je 19. jula 1956.

— Dogovoreno je da se proširi kulturna saradnja i sklopi kulturna konvencija.

— Razmotren je problem saradnje i uzajamne pomoći na tehničkom planu i u oblasti primene atomske energije u mirodopske svrhe.

Četvrti susret. Dve godine docnije predsednik Naser posetio je drugi put Jugoslaviju. Od 6 do 9 jula 1958 on je vodio razgovore sa predsednikom Titom. Zajedničko saopštenje izdato je 10 jula na Brionima. U toku posete predsednik Naser uzeo je učešća na proslavi 15-godišnjice bitke na Sutjesci.

U zajedničkom saopštenju se kaže da su dva šefa države u atmosferi prijateljstva i međusobnog poverenja izvršila iscrpnu razmenu mišljenja o pitanjima međunarodne politike i bilateralnih odnosa, i konstatovala sličnost gledišta i ispravnost Brionskih deklaracija od 1956.

U toku razgovora postignuta je saglasnost u sledećem:

Opšta pitanja. Konstatovano je da su se posle perioda povoljnog razvika u pravcu popuštanja međunarodne zategnutosti ponovo pojavile tendencije u suprotnom pravcu, uglavnom kao posledica nastavljanja trke u naoružanju i težnje za ostvarenjem dominacije nad drugim zemljama.

— Istaknut je značaj preduzimanja potrebnih mera za okončanje hladnog rata, trke u naoružanju, podelu velikog dela sveta na dva antagonistička bloka, strane dominacije, mešanja u unutrašnje stvari, upotrebe pritiska, sile i pretnje silom.

— Naglašena je potreba hitne obustave proizvodnje i eksperimentiranja nuklearnih i termionuklearnih oružja.

— Podvučena je potreba održavanja konferencije na najvišem nivou.

— Istaknut je značaj uloge UN u služenju ciljevima mira, bezbednosti i prosperiteta u svetu, kao i potreba miroljubive koegzistencije i saradnje među narodima na bazi ravnopravnosti i nezavisnosti.

— Naglašena je imperativna potreba mira za održavanje i prosperitet ljudskog roda.

Bilateralna pitanja. Konstatovan je napredak u razviku međusobnih odnosa u proteklom dvogodišnjem periodu i ukazano na potrebu preduzimanja novih konkretnih mera u cilju razvijanja što šire i intenzivnije saradnje na političkom, ekonomskom i kulturnom polju.

— Rešeno je da se na nivou ministara sastanu delegacije dve vlade u cilju preduzimanja potrebnih mera za razvijanje privredne i naučno-tehničke saradnje.

— Dogovoreno je da se vrše povremena konsultovanja o pitanjima od zajedničkog interesa koja su od značaja za učvršćenje mira u svetu i razvijanje međunarodne saradnje.

Peti susret. Na prolazu kroz Port Said, na putu za zemlje Azije i Afrike, predsednik Tito sastao se sa predsednikom Naserom na brodu »Galeb« 5 decembra 1958. U saopštenju izdatom istog dana istaknuto je da su pretседnici iskoristili priliku da razmene gledišta u najsrdacnijoj atmosferi i duhu prijateljstva.

Šesti susret. U povratku sa svog afro-aziskog puta predsednik Tito je ponovo posetio UAR od 21 do 27 februara 1959. U toku boravka predsednik Tito je uzeo učešća u proslavi godišnjice ujedinjenja i posetio je obe oblasti UAR. U zajedničkom saopštenju izdatom 27 februara 1959 u Alepu kaže se da su razgovori između dva predsednika protekli u duhu punog uzajamnog razumevanja i tradicionalnog prijateljstva. Ponovo je potvrđena velika podudarnost u oceni aktuelnih međunarodnih problema i čvrsta rešenost da se dalje razvija uzajamna saradnja na svim poljima. Takođe je konstatovano da su se brionski dokumenti od 1956 i 1958 pokazali kao ispravni i korisni za učvršćenje mira i razvijanje konstruktivne međunarodne saradnje.

U razgovorima je postignuta saglasnost u sledećem:

Opšta pitanja. Potvrđena je rešenost da se obe strane založe za učvršćenje mira i ostvarenje svestrane međunarodne saradnje, zasnovane na ravnopravnosti i punom poštovanju nezavisnosti, na nemešanju u unutrašnje stvari drugih i na priznanju prava svakom narodu da sam sobom upravlja, što je u punoj saglasnosti sa Poveljom UN i aktima Afro-azijske konferencije u Bandungu i Prve konferencije nezavisnih afričkih država u Akri.

— Konstatovano je da je razvoj međunarodne situacije potvrdio da se načela aktivne miroljubive koegzistencije sve više afirmišu u međunarodnoj politici, zbog čega će dve zemlje i ubuduće ulagati napore da se iz međunarodnog života odstrani politika oslanjanja na silu, politika hladnog rata i podela sveta

na blokove i da se međunarodni problemi rešavaju pregovorima i sporazumevanjem. U tom pogledu značajnu ulogu mogu odigrati zemlje koje se nalaze van blokova i koje se u svojoj politici zalažu za primenu principa koegzistencije.

— Pozdravljen je uspeh koji su postigle nove nezavisne zemlje Afrike i Azije u učvršćenju svog međunarodnog položaja i podučeno da treba ukloniti sve oblike kolonijalizma i dominacije iz međunarodnog života, na kojoj osnovi treba rešiti i pitanje Alžira.

— Ponovljena je podrška bandunskim deklaracijama iz 1955 u vezi sa Bliskim i Srednjim Istokom i naglašeno da ne bi trebalo preduzimati inicijative koje bi još više otežale rešavanje problema ove oblasti.

— Potrebno je sporazumno rešiti berlinsko pitanje i pristupiti zaključenju mirovnog ugovora sa Nemačkom u saglasnosti sa interesima nemačkog i drugih zainteresovanih naroda, kao i sa potrebama mira i bezbednosti.

— Izražena je zabrinutost zbog trke u naoružanju i naglašeno da treba bez odlaganja preduzeti konkretne mere u pogledu razoružanja, a pre svega u pogledu obustavljanja proba nuklearnim oružjem i zabrane upotrebe tih oružja, te je izražena nada da će velike sile uložiti potrebne napore u tom smislu.

— Konstatovano je da je postojanje mnogih nedovoljno razvijenih oblasti i zemalja u svetu stalni izvor nestabilnosti, da predstavlja ozbiljnu opasnost za svetski mir i da zato treba pružiti međunarodnu ekonomsku pomoć nedovoljno razvijenim zemljama bez ikakvih političkih uslova, prvenstveno preko UN.

— Imajući u vidu veliki značaj Ujedinjenih nacija u rešavanju postojećih međunarodnih problema i očuvanju mira u svetu, potrebno je i dalje najtežnje saradivati u UN i u zajednici s ostalim miroljubivim zemljama ulagati dalje napore da u ovoj organizaciji što pre budu zastupljeni svi narodi.

Bilateralna pitanja. Zabeležen je opšti napredak u svim oblastima odnosa između Jugoslavije i UAR, i ponovo konstatovano da postoje povoljne mogućnosti da se obostrano korisna saradnja još više proširi.

— Izraženo je zadovoljstvo zbog razvoja intenzivne i korisne saradnje na političkom polju, zasnovane na značaju koji obe zemlje pridaju politici mira, razvijanja aktivne međunarodne saradnje i ostvarenja daljeg napretka i prosperiteta naroda u miru, te je ocenjena kao veoma korisna razmena mišljenja putem ličnih kontakata i prepiske.

— Konstatovan je stalan porast robne razmene između Jugoslavije i UAR i povoljno razvijanje i drugih vidova privredne saradnje, i dogovoreno da se pristupi izradi specijalnih dugoročnih ekonomskih aranžmana, posebno u oblasti snabdevanja naftom, fosfatima, drvnom građom i drugim proizvodima.

— Istaknuto je da je saradnja na polju kulture, prosvete i umetnosti postigla obostrano korisne rezultate.

— Konstatovano je da je potrebno izraditi odgovarajuće protokole i planove za sprovođenje u život sporazuma o naučnoj i tehničkoj saradnji.

— Ocenjena je kao vrlo korisna razmena vladinih i nevladinih delegacija, izražena želja za širom saradnjom na polju turizma i odlučeno da zainteresovane organizacije dve zemlje preduzmu mere za postizanje potrebnih aranžmana.

Sedmi susret predsednika Tita i predsednika Nasera bio je od 13 do 20 juna 1960 na Brionima. U zajedničkom saopštenju, objavljenom 20 juna, kaže se da je u toku razgovora izvršena iscrpna razmena mišljenja o najvažnijim problemima iz oblasti međunarodne politike i dogovoreno o daljem unapređivanju saradnje između dve zemlje.

U razgovoru je postignuta saglasnost u sledećem:

Opšta pitanja. Još jedanput je potvrđena ne samo velika sličnost u oceni najaktuelnijih međunarodnih događaja već i čvrsta rešenost obe zemlje da u današnjoj situaciji ulože najveće moguće napore da se spreči povećanje zategnutosti i da se poboljšaju međunarodni odnosi.

— Konstatovano je da je neuspeh konferencije na vrhu naneo ozbiljnu štetu izglecima za rešavanje nekih najvažnijih svetskih problema i da odgovornost za očuvanje svetskog mira i bezbednosti leži na svim nacijama sveta, a ne isključivo na velikim silama, da je danas važnije nego ikad dosad da se nastave napore svih naroda za obustavljanje hladnog rata, za stvaranje bolje atmosfere u međunarodnim odnosima i za suprotstavljanje politici zasnovanoj na pretnji ili upotrebi sile.

— Konstatovano je da ne samo neangažovane zemlje nego i one koje nisu neposredno uvučene u hladni rat mogu da igraju sve korisniju ulogu u naporima za obustavljanje hladnog rata, jer poseduju sposobnost da na objektivni način vode brigu o opštem interesu čovečanstva.

— Data je podrška svim konstruktivnim naporima usmerenim na opšte i kontrolisano razoružanje, koje je stvar od najveće važnosti i hitnosti, pri čemu je konstatovano da naredni predlozi sovjetske vlade o razoružanju sadrže konstruktivne elemente, doprinose smanjivanju postojećih razlika i olakšavaju postizanje sporazuma.

— Ukazano je na važnost razgovora koji se vode u Ženevi o obustavljanju nuklearnih eksperimenata i izražena nada da će oni u bliskoj budućnosti dovesti do sporazuma o potpunoj obustavljanju ovih eksperimenata.

— Ponovo je istaknuta važnost poštovanja Povelje UN za rešavanje postojećih međunarodnih problema i potreba da UN preuzmu pune prerogative i odgovornosti, naročito kad se radi o interesima bitnim za sve narode, i data je podrška rezolucijama usvojenim na Afro-aziskoj konferenciji u Bandungu 1955.

— Konstatovano je da se moraju udvostručiti napori za razvoj zemalja koje su tek stekle svoju nezavisnost, pri čemu im se ne smeju postavljati politički uslovi.

— Podvučena je važnost unapređenja ekonomske i trgovinske saradnje između svih zemalja sveta, na bazi ravnopravnosti i uzajamne koristi.

— Upućen je pozdrav zemljama afričkog kontinenta koje su nedavno postigle svoju nezavisnost, izražena je nada da će je postići i druge afričke zemlje i naglašeno da pojava i aktivnost ovih zemalja kao međunarodnih faktora obogaćuju međunarodnu zajednicu i predstavljaju izraz svetskog napretka.

— Izraženo je ubeđenje da bi okončanje rata u Alžiru putem pregovora, na bazi prava alžirskog naroda na samoopredeljenje, bitno doprinelo svetskom miru.

— Izraženo je gledište da pitanje Palestine treba da bude rešeno u skladu sa Poveljom UN i rezolucijama UN o miroljubivom rešenju palestinskog pitanja.

— Osuđena je politika rasne diskriminacije koju uporno sprovodi vlada Južnoafričke Unije i izražena nada da će se takva politika bez odlaganja okončati.

Bilateralna pitanja. Povoljno je ocenjen napredak saradnje između dve zemlje na političkom, ekonomskom i kulturnom području od poslednjeg susreta dva pretседnika i istaknuto da postoji niz drugih mogućnosti za još plodniju saradnju u budućnosti.

— Dogovoreno je da se ustanovi mešoviti komitet na nivou ministara sa zadatkom da proučava i pronalazi mere za unapređenje i proširenje saradnje između dve zemlje na ekonomskom, tehničkom i trgovinskom području, kao i na području industrijske kooperacije.

— Istaknuto je uverenje da je jačanje veza između dve zemlje u uzajamnom interesu i da predstavlja doprinos jačanju miroljubive i ravnopravne saradnje među svim državama i narodima, kao i učešćenju mira.

OSTALI SUSRETI. Pored susreta dva pretседnika, koji su dali glavni impuls bilateralnoj saradnji između dve zemlje i doprineli koordiniranju zajedničke spoljno-političke aktivnosti, dalji doprinos u tom pravcu predstavljaju susreti ministara inostranih poslova Jugoslavije i UAR Koče Popovića i Mahmuda Favzija.

Oni su se sastali maja 1959 u Mariboru i tom prilikom razmotrili, u uobičajenoj atmosferi uzajamnog poverenja i razumevanja, uzajamne odnose i razvoj međunarodne situacije.

Dva ministra su se ponovo sastala oktobra iste godine prilikom održavanja zasedanja Generalne skupštine UN u Njujorku i tada razmenili mišljenja o problemima na dnevnom redu Zasedanja.

Državni sekretar za inostrane poslove Koča Popović i ministar Mahmud Favzi sastali su se maja 1960 u Kairu posle puta Koče Popovića po zemljama Azije. Pored razmatranja uzajamnih odnosa i međunarodne situacije, dva ministra inostranih poslova posvetili su posebnu pažnju pripremanju konferenciji na vrhu i pretstojećem susretu (sedmom) dva pretседnika.

Saradnja na političkom polju između Jugoslavije i UAR stalno se produbljavala. U periodu 1958—1960 UAR su posetile sledeće istaknute jugoslovenske ličnosti:

— Aprila 1958, na poziv ministra za privredu UAR Abdel Moneima Kajsunija, Kairo je posetio član Saveznog izvršnog veća i pretседnik Komiteta za spoljnu trgovinu Hasan Brkić, vraćajući time posetu koju je 1957 Jugoslaviji učinio egipatski ministar spoljne trgovine. Hasan Brkić je tom prilikom prisustvovao Međunarodnoj konferenciji za pamuk u Kairu.

— Julia 1958 bio je u Kairu, posle putovanja po zemljama Azije, član Saveznog izvršnog veća Vladimir Popović. Vladimira Popovića je primio pretседnik Naser i vodio s njim razgovore o problemima od obostranog interesa.

— Avgusta 1958 posetio je Damask (Sirisku Oblast) član Saveznog izvršnog veća i sekretar SIV-a za industriju Sergej Krajger. On je prisustvovao otvaranju Međunarodnog sajma.

— Januara 1959 posetio je UAR član Saveznog izvršnog veća i sekretar SIV-a za rad i radne odnose Moma Marković, na čelu delegacije stručnjaka. Moma Marković je posetio tekstilne fabrike u Aleksandriji, železare u Aleksandriji i Kairu, fabrike veštačkih đubriva u Suecu i Asuanu, petrolejske izvore u Raz Garebu, Asuan i neke manje brane. Moma Marković se sastao s pretседnikom Naserom i razgovarao sa njim o saradnji na području socijalne politike i o iskustvima dve zemlje u oblasti rada i radnih odnosa.

— Februara 1959 posetio je UAR član Saveznog izvršnog veća i sekretar SIV-a za prosvetu i kulturu Krste Crvenkovski, na čelu kulturne delegacije. U Damasku je Krstu Crvenkovskog dočekao ministar prosvete za Sirisku Oblast Amdzad Tarbuli. U Kairu on se sastao s ministrom za nacionalnu orijentaciju UAR Salahom Bitarom. Tom prilikom potpisan je I Plan kulturne saradnje. Krste Crvenkovski ponovo je bio u Kairu februara 1960 posle povratka iz Sudana.

— Oktobra 1959 član Saveznog izvršnog veća i pretседnik Komiteta za spoljnu trgovinu Ljubo Babić boravio je u Kairu i sastao se sa Kajsunijem, ministrom privrede UAR.

— Decembra 1959 Kairo je posetio član Saveznog izvršnog veća i Saveznog odbora SSRNJ Milentije Popović, posle boravka u Indiji. Milentije Popović je primio je pretседnik Naser i vodio s njim razgovore o uzajamnoj saradnji i razvoju međunarodne situacije. Milentije Popović je posetio i potpretседnika UAR Abdela Latifa El Bogdadija.

— Decembra 1959 u Kairu je bila delegacija Jugoslovenske narodne armije na čelu sa generalpukovnikom i državnim potsekretarom za narodnu odbranu Otmarom Kreačićem. Delegacija je stigla iz Adis Abebe i bila primljena kod maršala Amara.

— Maja 1960 posetila je Kairo, po povratku iz Japana i Kambodže, jugoslovenska parlamentarna delegacija, na čelu sa pretседnikom Saveznog veća Savezne narodne skupštine dr Mladenom Ivekovićem.

— Avgusta 1960, na poziv ministra za industriju UAR Azisa Sidkija, posetio je Kairo član Saveznog izvršnog veća i sekretar SIV-a za industriju Hasan Brkić, koji je vodio razgovore o problemima industrijske kooperacije između Jugoslavije i UAR. Hasana Brkića je primio i pretседnik Naser.

U istom periodu posetile su Jugoslaviju sledeće istaknute ličnosti Ujedinjene Arapske Republike:

— Maja 1958 posetili su Jugoslaviju, na poziv Mome Markovića, ministar rada i socijalnog staranja UAR Husein Mohamed El Šafej i ministar za socijalna pitanja Siriske Oblasti Mustafa Hamdun. Oni su bili primljeni kod pretседnika Tita i sastali se sa Svetozarom Vukmanovićem, Sergejem Krajgerom, Kočom Popovićem i Svetislavom Stefanovićem. Funkcioneri UAR su se naročito interesovali za socijalno osiguranje po preduzećima.

— Decembra 1958 boravio je u Jugoslaviji, kao gost sekretara SIV-a za informacije Bogdana Osolnika, generalni sekretar predsedništva UAR Salah Desuki i bio primljen kod potpretседnika Edvarda Kardelja. Razgovori su vođeni o pitanjima organizacije državne administracije, radničkog samoupravljanja, komunalnog sistema, ekonomskog planiranja, politike na selu i socijalnog osiguranja.

— Februara 1959 bio je u Jugoslaviji potsekretar Ministarstva nacionalne ekonomije UAR Mohamed Badavi El Šiati, na čelu delegacije koja je prisustvovala II Zasedanju Mešovite komisije za privrednu saradnju.

— Julia 1959 boravio je u Jugoslaviji ministar prosvete UAR Kamel El Din Husein, na čelu kulturne delegacije, vraćajući posetu koju je učinio UAR Krste Crvenkovski u februaru iste godine. Ministar prosvete UAR primio je pretседnik Tito.

— Septembra 1959 Jugoslaviju je posetio ministar privrede UAR dr Abdel Moneim Kajsuni, kao gost člana Saveznog izvršnog veća i pretседnika Komiteta za spoljnu trgovinu Ljube Babića. Ministar privrede posetio je III Međunarodni sajam tehnike u Beogradu i jubilarni 50-ti

međunarodni Velesajam u Zagrebu. Ministar Kajsuni bio je primljen kod predsjednika Tita i vodio razgovore s potpredsjednikom Saveznog izvršnog veća Mijalkom Todorovićem.

— Aprila 1960 posetio je Jugoslaviju, na poziv predsjednika Tita, bivši predsjednik Republike Sirije, Prvi arapski građanin Šukri El Kwatli. On je obišao narodne republike Srbiju, Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku i Sloveniju.

Vrhovnom komandantu oružanih snaga UAR maršalu Abdelu Hakimu Ameru, potpredsjedniku Republike i ministru o brane, upućen je poziv da poseti Jugoslaviju. Maršal Amer je prihvatio poziv.

EKONOMSKI ODNOSI

Ekonomski odnosi između Jugoslavije i UAR odvijaju se posebno sa Egiptom a posebno sa Sirijom i još uvek se zasnivaju na posebnim instrumentima zaključenim sa svakom od ove dve oblasti. Razlog je u tome što između Egipta i Sirije još nije ostvarena ekonomska integracija, kao što je ostvarena politička.⁴

EKONOMSKI ODNOSI SA EGIPATSKOM OBLASTI. Ekonomske odnose s Egiptom regulišu sledeći instrumenti: Dugoročni sporazum o trgovini i ekonomskoj saradnji od 26 juna 1957, Platni sporazum od 26 juna 1957, Sporazum o isporuci investicione robe od 17 juna 1958, Sporazum o naučnoj i tehničkoj saradnji od 27 oktobra 1958, Protokol o dugoročnim isporukama egipatskih fosfata, nafte, manganove rude od 23 oktobra 1959 i Sporazumni zapisnik o industrijskoj kooperaciji od 10 avgusta 1960.

Robna razmena sa Egipatskom Oblastí naročito se razvila počev od 1957. Egipatska Oblast je postala najvažniji spoljnotrgovinski partner Jugoslavije na celom području Bliskog Istoka i Afrike (oko 40% ukupne vrednosti razmene s tim područjem otpada na Egipat).

ROBNA RAZMENA JUGOSLAVIJA – EGIPATSKA OBLAST
1957–1960

	(U milionima din.)			
	1957	1958	1959	I–V 1960
Izvoz u Egipatsku Oblast	3.958	4.981	3.895	2.195
Uvoz iz Egipatske Oblasti	2.703	3.477	3.008	4.495

Izvoz Jugoslavije u Egipatsku Oblast ostao je u 1959 uglavnom na nivou od 1958 (ako se izuzme kupovina od strane Egipta jednog teretnog broda u 1958). Uvoz iz Egipatske Oblasti je u prvom kvartalu 1960 naglo porastao (vanredna nabavka pamuka) da bi se likvidirao jugoslovenski aktivni saldo na klirinškom računu (preko 3,5 milijarde din.).

Najvažniji artikli jugoslovenskog izvoza u Egipatsku Oblast u 1959 bili su:

	(U milionima din.)
Meka i tvrda rezana građa	490
Kablovi	480
Duvan	385
Lokomotive i vagoni	200
Sitna metalna roba	150
Mesne i riblje konzerve	215
Poluproizvodi drveta i aluminijuma	105
Cevi	140
Natron papir	100

a jugoslovenskog uvoza iz Egipatske Oblasti u istom periodu bili su:

⁴ Egipat i Sirija su u ekonomskom pogledu dve odvojene i različite celine. Postoje krupne razlike u privrednoj strukturi obe oblasti i stepenu ekonomskog razvika. To je dovelo do različitih spoljnotrgovinskih režima. Dve oblasti još nisu postale jedno carinsko područje. Zasad su jedine mere u objedinjavanju dve privrede: odluka o jedinstvenom planu privrednog razvika, vođenje međunarodnih privrednih pregovora i pitanje kadrovske politike. Problem potpune integracije na privrednom području između Egipta i Sirije je dugoročni zadatak.

(U milionima din.)

Pamuk i predivo	2.160 (72% od ukupnog uvoza)
Autogume	277
Krompir i luk	193
Nafta	47
Morska so	38

Sezonski karakter jugoslovenskih kupovina u Egipatskoj Oblasti, koje se vrše uglavnom u I i IV kvartalu, posledica je monokulturne strukture jugoslovenskog uvoza (pamuka). Osnovna karakteristika razmene je njena neizbalansiranaost i stalni aktivni trgovinski bilans, koji povremeno prelazi iznos ugovornog manipulativnog kredita (milion egipatskih funti).

Otklanjanje postojećeg debalansa i podizanje razmene na viši nivo i naročito proširenje obima i asortimana uvoza, osnovni je zadatak u robnoj razmeni. Jednostrana struktura egipatskog izvoza u Jugoslaviju, međutim, kao i primena raznih izvoznih disparitetnih kurseva od strane Egipta na izvoz robe u zemlje čvrstih valuta, sputava proširenje razmene.

Na osnovu Dugoročnog sporazuma od 1957, u okviru koga se odvija robna razmena između dve zemlje, obrazovana je Mešovita komisija, čiji su zadaci da se stara o nesmetanom izvršenju odredaba ovog Sporazuma; dopunjuje liste priložene Sporazumu i po potrebi utvrđuje nove robne liste; uklanja, ukoliko je moguće, sve teškoće koje mogu da se pojave u pogledu razmene robe i plaćanja između dve zemlje; preduzima sve potrebne mere da bi se ostvarila ekonomska i tehnička saradnja i razmena robe u toku trajanja Sporazuma.

Plaćanja između dve zemlje koja se vrše u okviru Platnog sporazuma od 1957, obuhvataju sledeće vrste: plaćanja robe i troškova u vezi s robnom razmenom; troškove proizvodnje, dorade, izrade, montiranja i opravki; putne i turističke troškove; usluge, pomoći, lečenja, novčane pomoći roditeljima, penzije, rente i radničke uštede; poreze i razne dažbine; troškove pretovara; uobičajeno snabdevanje brodova izuzev uglja, tečnog goriva i maziva, kao i troškove manjih opravki i čišćenja brodova; provizije agenata i uobičajene avanse komandantima brodova; troškove direktnog transporta za robu koja je predmet razmene između dve zemlje; troškove pomorskog prevoza putnika u direktnom saobraćaju između Egipatske Oblasti i Jugoslavije; izdatke vazduhoplovnih kompanija obe zemlje na egipatskim i jugoslovenskim aerodromima (sem goriva), troškove manjih opravki aviona; osiguranje i reosiguranje, premije i obeštećenja; troškove vlada; izdatke, prava i prihode od patenata, licenci, fabričkih žigova, dažbina za prikazivanje filmova i druga plaćanja koja se odnose na oblast intelektualne i umetničke svojine; troškove izvođenja javnih radova i drugih radova koji proizlaze iz ekonomske saradnje; plaćanja koja proizlaze iz naučno-tehničke saradnje; sva ostala plaćanja po kojima se postigne sporazum između odgovarajućih organa dve zemlje.

Prema Sporazumu o isporuci investicione robe od 1958 egipatska preduzeća su mogla zaključiti sa jugoslovenskim ekonomskim organizacijama ugovore za isporuku na kredit investicione robe jugoslovenskog porekla. Ukupan iznos kredita odobrenih u okviru ovog sporazuma nije mogao preći sumu od 3 i po miliona egipatskih funti. Svi kupoprodajni ugovori u okviru ovog Sporazuma morali su biti zaključeni u roku od dve godine od datuma njegovog potpisivanja (do 17 juna 1960). Vrednost isporuka učinjenih po ovom Sporazumu nije bila uključena u dugoročni sporazum od 1957. Sporazum je predvideo i mešovitu komisiju radi razmatranja svih pitanja koja se odnose na primenu i uredno izvršenje ovog Sporazuma i radi podnošenja svih predloga koji se smatraju potrebnim.

U oktobru 1959 sklopljeni Sporazum o dugoročnim (10 godina) isporukama fosfata, nafte i manganove rude iz Egipta imao je za cilj da se ove isporuke učine čvršćim i da se obezbedi njihovo planirano realizovanje.

Naučno-tehnička saradnja sa Egipatskom Oblastí odvija se u okviru Sporazuma od 27 oktobra 1958, kojim su se dve zemlje obavezale da sarađuju na naučnom i tehničkom

području, naročito putem efektivne upotrebe najnovijih rezultata u nauci i tehnologiji. Predviđeno je da se ova saradnja sprovede putem konkretnih sporazuma koje će potpisati zainteresovane ekonomske organizacije i ustanove i da se vrši putem razmene tehničke dokumentacije i naučnih informacija, kao i razmene profesora, tehničara i stručnjaka, stipendija, stipendista i pogodnosti za praktičnu obuku, specijalne opreme i uređaja itd. Uslovi i obim saradnje utvrđuju se periodično posebnim protokolima.

17 februara 1959 preporučeno je da se obrazuje jugoslovensko-egipatska komisija za naučnu i tehničku saradnju u cilju organizovanja još uže saradnje na ovom području. Komisija je obrazovana i dobila svoj statut 14 maja 1959.

U okviru tehničke pomoći boravilo je u Jugoslaviji u 1959 godini 69 egipatskih poljoprivrednih stipendista na jednogodišnjoj praktičnoj obuci. U 1960 boravi u Jugoslaviji grupa od 150 egipatskih studenata poljoprivrednih i industrijskih škola u cilju tehničkog usavršavanja.

Industrijska saradnja, shodno odluci donetoj na sedmom sastanku dva pretседnika, razmotrena je za vreme boravka Hasana Brkića u Kairu u avgustu 1960. Zapisnikom od 10 avgusta konstatovane su široke mogućnosti saradnje između Jugoslavije i UAR na području proizvodne kooperacije u raznim granama industrije, kao i industrijske tehničke saradnje. U toku razgovora su razmotrene konkretne oblasti u kojima je ovakva šira saradnja moguća i načelno je dogovoreno da mogućnosti za takvu kooperaciju postoje naročito u industriji motora i motornih vozila (oprema za proizvodnju traktora, autobuskih karoserija, kamionskih i traktorskih prikolica itd.), u tekstilnoj industriji (isporuka kompletnih ткаčkih razboja, predioničkih mašina itd.), u metalnoj i elektro-industriji (proizvodna kooperacija u izradi putničkih vagona, vodnih pumpi, čeličnih konstrukcija itd.), u hemskoj i prehranbenoj industriji (isporuka rashladnih uređaja, oprema za mlekaru, fabrike za preradu ribe, proizvodnju voćnih sokova itd.), u rudarstvu (geološko istraživanje, oprema za rudnike fosfata itd.).

U toku razgovora u Kairu konstatovana je neophodnost intenzivne saradnje na naučno-istraživačkom polju u industriji, kao i saradnje u razmeni iskustava u uzdizanju industrijskih kadrova. Predviđeno je da se održavaju povremeni sastanci mešovitog komiteta na nivou ministara, čiji će zadatak biti unapređivanje ekonomskih odnosa između Jugoslavije i UAR, a naročito industrijske kooperacije. Stručnjaci obeju zemalja pripremiće zajedničke predloge naročito u vezi s učešćem jugoslovenskih preduzeća u realizovanju pojedinih projekata novog petogodišnjeg plana Egipatske Oblasti UAR.

EKONOMSKI ODNOSI SA SIRISKOM OBLASTI. Ekonomski odnosi sa Siriskom Oblasti regulisani su Sporazumom o trgovini od 29 jula 1953, prema kome se razmena robe vrši shodno postojećim režimima uvoza i izvoza u dvema zemljama. Plaćanja između dve zemlje, koja proističu iz primene ovog Sporazuma, vrše se prema postojećem deviznom zakonodavstvu u dvema zemljama — u dolarima SAD ili ma u kojoj drugoj moneti ugovorenoj između uvoznika i izvoznika.

Robna razmena sa Siriskom Oblasti bila je u porastu do 1957, ali je posle proglašenja ujedinjenja naglo opala. Na tom nivou održala se do danas.

ROBNA RAZMENA JUGOSLAVIJA — SIRISKA OBLAST
1957 — 1960

(U milionima din.)

	1957	1958	1959	I polugode 1960
Izvoz u Sirisku Oblast	796	515	484	209
Uvoz iz Siriske Oblasti	323	30	167	2

Razlog opadanja robne razmene sa Siriskom Oblasti je u novoj orijentaciji siriskog izvoza žitarica u pravcu snabdevanja samog Egipta. Izvoz u Sirisku Oblast opao je usled uvoznih ograničenja uvedenih 1958/59 radi zaštite industrije cele UAR.

Najvažniji artikli jugoslovenskog izvoza u Sirisku Oblast 1959 bili su industrijski proizvodi (73%): hemijski proizvodi, cement, kablovi, emajlirano posuđe, valjani materijal, pamučne tkanine itd. Najvažniji artikli jugoslovenskog uvoza u istom periodu bili su žitarice i pamuk.

U pogledu saradnje na području investicija zabeležen je porast u 1959. Tako su sledeća jugoslovenska preduzeća dobila narudžbine: preduzeće Pomgrad krajem 1959 da izgradi sirisku luku Tartus; preduzeće Ingra početkom 1960 da opremi hidroelektranu Jarmuk i preduzeće Geostraživanje da izvrši bušenje arterskih bunara.

U toku su pregovori za izgradnju termoelektrane u Homsu, za postavljanje dalekovoda Homs—Damask, za izradu topografske karte Sirije, za izradu projekta klanice u Damasku itd.

Naučno-tehnička saradnja sa Siriskom Oblasti razvija se bez posebnih instrumenata. U Siriju su upućena 3 jugoslovenska stručnjaka (za pšenicu, duvan i socijalno osiguranje), a priprema se odlazak još 3 stručnjaka (za šumarstvo, stočarstvo i pšenicu).

Sa ekonomskim integriranjem Sirije i Egipta stvaraju se novi uslovi pod kojima će se ubuduće odvijati privredna saradnja između Jugoslavije i Siriske Oblasti.

KULTURNA SARADNJA

Saradnja na području kulture između Jugoslavije i UAR odvija se u okviru Sporazuma o kulturnoj saradnji između FNRJ i UAR od 22 decembra 1958, I Plana kulturne i naučne saradnje između FNRJ i UAR od 9 februara 1959 i II Plana kulturne i naučne saradnje (u pripremi).

Sporazum o kulturnoj saradnji zaključen je u želji za obostranim upoznavanjem naroda Jugoslavije i UAR sa dostignućima dve zemlje na polju nauke, kulture i prosvete, a u uverenju da će svestrana kulturna saradnja služiti daljem produbljivanju i jačanju prijateljstva koje vezuje narode obe zemlje.

Jugoslavija i UAR su, prema Sporazumu, dužne da podržavaju saradnju i uzajamne razmene na polju nauke, prosvete, književnosti, likovnih umetnosti, muzike, pozorišta, sporta i kulture uopšte. U tom cilju Sporazumom je predviđeno da će se posebno poticati saradnja između naučno-istraživačkih institucija, stručnih udruženja i kulturno-prosvetnih organizacija dve zemlje; uzajamno dostavljanje informacija i odgovarajućih materijala o razvoju u raznim oblastima kulture, nauke i prosvete; razmena prosvetnih, kulturnih i naučnih radnika; obostrano izučavanje jezika i književnosti; razmena lektora i predavača arapskog jezika i književnosti odnosno jezika i književnosti naroda Jugoslavije; razmena naučnih, stručnih, književnih i umetničkih dela i publikacija i prevodenje i izdavanje tih dela; razmena naučnih, umetničkih i dokumentarnih filmova; i organizovanje predavanja, koncerata, pozorišnih priredaba, kulturnih i stručnih izložbi, sportskih susreta i drugih priredaba.

Osim toga, dogovoreno je da se omogući obostrano istraživanje u institutima, arhivama, bibliotekama i muzejima; da se u školske programe istorije i geografije uključi materijal koji će pomoći da se dobije verna pretpostavka o dve zemlje; da se dodeljuju stipendije i druge vrste materijalne pomoći za školovanje, specijalizaciju i naučno-istraživački rad studentima i stručnim i naučnim radnicima i umetnicima; da se radio i televizijske stanice međusobno pomažu, a isto tako i kinematografske i sportske institucije; da se potstiče osnivanje udruženja koja će imati za cilj unapređenje saradnje između dve zemlje.

Na osnovu Sporazuma o kulturnoj saradnji zajednički je donet 9 februara 1959 u Kairu I Plan kulturne saradnje za period od 1 januara 1959 do 30 juna 1960. To je prvi plan kulturne saradnje između Jugoslavije i UAR.

Ovim planom kulturne saradnje predviđeno je: razmena po 3 profesora univerziteta u cilju uspostavljanja kontakta i držanja predavanja; po 2 profesora univerziteta koji bi jedan ili dva semestra držali predavanja iz oblasti svoje specijalnosti; boravak u Jugoslaviji delegacije atomske komisije UAR; razmena po 5 stručnjaka iz raznih oblasti nauke i tehnologije za period od jedan do tri meseca, kako bi se mogli upoznati sa najnovijim dostignućima obe zemlje; razmena po 3 prosvetna radnika koji bi se upoznali sa prosvetnim sistemom; odobrenje 10 jugoslovenskih i 8 arapskih stipendija za studije na univerzitetima ili višim institutima; dozvola izvesnom broju studenata da o svom trošku studiraju na univerzitetima druge zemlje; upućivanje 2 lektora za arapski jezik i književnost na univerzitete u Sarajevu i Beogradu odnosno 2 nastavnika srpskohrvatskog jezika na Visoku školu jezika u Kairu za školsku 1959/60; razmena grupa od 10 do 15 studenata za vreme letnjeg raspusta koji će provesti u kampovima na učenju jezika; razmena po 3 pisca i publicista na 2 nedelje u cilju uspostavljanja kontakta; razmena umetničkih izložbi; razmena po 3 filmska radnika na 2 nedelje; prevođenje i štampanje najmanje po 2 književna dela; dolazak u Jugoslaviju 3 filmska radnika UAR na Festival jugoslovenskog filma u Puli; dolazak 2 pretstavnika kulturnog života UAR na Letnje igre u Dubrovniku; filmska koprodukcija i razmena filmova, naučnih i kulturnih publikacija, poseta umetnika, muzičkih izvođača, solista, dirigenata i ansambla, kao i delegacija arhitekata; dolazak u Jugoslaviju 3 člana radioorganizacije UAR u cilju upoznavanja radio i televizijske službe u Jugoslaviji i razmena radioprograma i zaključenje sporazuma o uzajamnoj saradnji radija i televizije.

Plan kulturne saradnje uglavnom je izvršen. *Od strane UAR:* jula 1959 došla je u Jugoslaviju delegacija Atomske komisije UAR na čelu sa dr Mohamedom Gamel El Nuham i boravila 2 nedelje i 10 jula potpisala Prilog naučnom i kulturnom sporazumu o saradnji u oblasti mirnodopskog korišćenja nuklearne energije za period 1959—1961; u vreme školskog raspusta 1959 provela je grupa od 15 studenata UAR u studentskom kampu u Zadru, posle čega je proputovala kroz zemlju; avgusta 1959 boravila je u Jugoslaviji delegacija književnika UAR, na čelu sa pomoćnicima ministra kulture Sami Droubijem i Abdel Moneim Savijem, koja je obišla Beograd, Zagreb, Ljubljano, Rijeku, Split i u Dubrovniku prisustvovala Letnjim igrama; decembra 1959 došao je prvi lektor za arapski jezik na Univerzitetu u Beogradu (Kamel El Buh); decembra 1959 boravila je delegacija prosvetnih radnika UAR na čelu sa Hikmet Hašemom, koja se upoznala sa školskim sistemom u Jugoslaviji. *Od strane Jugoslavije:* jula—avgusta 1959 boravila je u kampu Marsa Matruh grupa od 15 jugoslovenskih studenata, a posle je proputovala kroz UAR; septembra 1959 otputovala je u UAR grupa od 8 orijentalista, istoričara i arheologa na jednogodišnju specijalizaciju; školske 1959/60 otvorena je prvi put na Visokoj školi za jezike u Kairu katedra za srpskohrvatski jezik i prvi lektori otišli su oktobra 1959 (Mohamed Mujić, Marjan Krmpotić); oktobra 1959 delegacija univerzitetskih profesora (Ferdo Čulinović, Fazlija Alikalfić, dr Đurđe Bošković) boravila je 2 nedelje u Kairu, gde je održala niz predavanja; novembra—decembra 1959 boravila je u UAR delegacija Saveza književnika Jugoslavije (Vladimir Bartol, Ivan Dončević, Skender Kulenović), uspostavila kontakt sa organizacijom književnika UAR i održala niz predavanja o jugoslovenskoj književnosti; januara 1960 boravila je u UAR delegacija prosvetnih radnika na čelu sa Dušankom Kovačević, predsednikom Saveta za prosvetu NR Bosne i Hercegovine, i upoznala se sa školskim sistemom UAR; na III Bijenalu u Aleksandriji (decembar 1959 — mart 1960) izlagali su jugoslovenski umetnici (Oton Gliha, Đorđe Ilić, Milo Kumbatović, Aleksandar Luković, Boško Petrović, Đorđe Popović, Albin Rogelj, Dragutin Avramovski, Vladimir Makuc, Ankica Oprešnik, Zlatko Slavec, Karel Zelenko, Ivan Kožarić, Miodrag Popović, Branko Rušić), kojom prilikom je Vladimir Makuc dobio prvu nagradu za grafiku, a Miodrag Popović drugu za skulpturu; maja 1960 (u vreme posete državnog sekretara za inostrane poslove Koče Popovića Kairu) otvorena je u Kairu izložba savremenih jugoslovenskih umetnika (Ante Kaštelančić, Nedeljko Gvozdenović, Milan Konjović, Đorđe Popović, Albin Rogelj, Zlatko

Prica, Oton Gliha, Marko Šuštarčić, Kosta Angeli-Radovani, Olga Jančić, Miodrag Popović, Ivan Kožarić, France Mihelić, Mladen Srbinović, Albert Kinert, Ankica Oprešnik, Vladimir Makuc, Boško Petrović); jula 1960 novinarska delegacija Jugoslavije na čelu sa Miloradom Mijovićem boravila je u UAR i prisustvovala proslavi dana Revolucije.

U UAR su gostovali folklorni ansamblji »Tanec«, »Lado« i »Kolo« i »Branko Krsmanović«. Dela jugoslovenskih kompozitora Gotovca, Šuleka, Vukdragovića i Hristića izvođena su na koncertima i preko radija. Dirigent Živojin Zdravković dirigovao je kairskim simfoniskim orkestrom i boravio u UAR pet meseci u 1960. Gostovale su pijanistkinje Melita Lorković (koja je angažovana kao profesor konzervatorija u Kairu 1960) i Mirjana Vukdragović.

Drugi Plan kulturne i naučne saradnje obuhvata period od 1. jula 1960 do 31. decembra 1961. Ovim Planom predviđena je razmena po 5 naučnih radnika, na po 1 do 3 meseca, radi držanja predavanja i održavanja naučnih kontakata; upućivanje istaknutih naučnika i stručnjaka radi držanja predavanja i razmene iskustava; saradnja između univerziteta Jugoslavije i UAR i uzajamna poseta rektora Beogradskog i Kairskog univerziteta; razmena po 2 profesora univerziteta na po 3 nedelje, koji će na univerzitetima Jugoslavije odnosno UAR održati predavanja iz svoje struke; saradnja u oblasti atomske energije; primanje 2 lektora za arapski jezik za rad na univerzitetima u Sarajevu i Beogradu, odnosno 2 lektora za srpskohrvatski jezik na Visokoj školi u Kairu; davanje po 10 jugoslovenskih i 8 arapskih stipendija u školskoj 1960/61 i 1961/62 godini na univerzitetima ili višim školama; primanje 50 studenata iz UAR na redovne ili postdiplomске studije u Jugoslaviji o trošku vlade UAR ili o vlastitom trošku studenata; razmena svake godine po 15 studenata za vreme letnjeg raspusta, na po 6 nedelja, u cilju međusobnog upoznavanja; razmena po 2 prosvetna radnika na po 14 dana, u cilju upoznavanja školskog sistema druge zemlje i razmene iskustava; razmena informacija iz oblasti školstva i prosvete, publikacija, udžbenika i druge dokumentacije iz te oblasti; razmena prevedenih dela iz književnosti, nauke i kulture i snabdevanje potrebnom literaturom Visoke škole za strane jezike u Kairu; saradnja arhivskih ustanova u cilju razmene mikrofilmova, fotokopija arhivske građe, stručnih časopisa, publikacija i knjiga, kao i razmena arhivskih radnika; razmena po 4 kulturna radnika, na po 14 dana, u cilju upoznavanja sa kulturnim dostignućima druge strane; saradnja izdavačkih institucija u cilju uspostavljanja kontakta, dogovora o saradnji, razmene izdavačkih planova, prevođenja i štampanja književnih dela; razmena likovnih umetnika i organizovanje individualnih izložbi; organizovanje izložbe primenjene umetnosti UAR i učešće jugoslovenskih umetnika na IV Bijenalu u Aleksandriji; boravak po 2 pretstavnika kulturnog života, na 14 dana, na Dubrovačkim letnjim igrama, odnosno na sličnoj manifestaciji u UAR; dolazak u Jugoslaviju jednog filmskog radnika iz UAR na Pulski festival, odnosno na festival dokumentarnog filma u Beogradu; organizovanje u tri veća grada nedelje filma Jugoslavije, odnosno UAR; razmena kratkometražnih filmova, storijskih filmskih novosti, nastavnih filmova, kao i koprodukcija umetničkih filmova; gostovanje Beogradske opere i baleta u Kairu; razmena solista, dirigenata i manjih umetničkih ansambla; saradnja između nacionalnih komisija UNESCO; saradnja između redakcija listova i novinskih agencija, kao i razmena novinara; boravak u Jugoslaviji delegacije od 3 člana radijslužbe UAR, na 14 dana; razmena sportskih timova u raznim sportskim granama.

U okviru kulturne saradnje dogovoreno je da i Jugoslavija učestvuje u spasavanju spomenika kulture na teritoriji Nubije, koja će biti potopljena posle izgradnje Asuanske brane. U tom cilju Jugoslavija će poslati u UAR grupu svojih stručnjaka—arheologa, koji će na licu mesta, a u saradnji sa stručnjacima ostalih zemalja, pripremiti što je potrebno za prenošenje drevnih nubiskih spomenika.

SARADNJA DRUŠTVENIH ORGANIZACIJA

Između društveno-političkih organizacija UAR i Jugoslavije dolazi do sve češćih dodira i sve obimnije razmene iskustava.

Aprila 1958 prisustvovali su kao posmatrači VII Kongresu SKJ u Ljubljani članovi Izvršnog odbora Nacionalne unije UAR Mohamed Abu Nar, Mosad El Timani i Nazmi Nasid El Mehaun.

Maja 1958 boravio je u Jugoslaviji generalni sekretar Svearapske konfederacije sindikata Fathi Kamel i razgovarao s predstavnicima jugoslovenskih sindikata o iskustvima jugoslovenskih sindikata i o njihovoj ulozi u izgradnji zemlje.

Na proputovanju iz Tokija za Beograd zadržao se u Kairu septembra 1958 sekretar Saveza sindikata Jugoslavije Mišo Pavićević uzvrativši time posetu generalnom sekretaru Svearapske konfederacije sindikata Fathiju Kamelu. On se takođe sastao s rukovodiocima egipatske Generalne konfederacije rada (generalnim sekretarom i potpredsjednikom).

Decembra 1958 kao gosti Centralnog veća SSJ boravili su u Jugoslaviji potpredsjednik egipatske Generalne konfederacije rada Ahmed Fahim i predsjednik sindikata radnika Suecke kompanije Muhamed Abdulah Halil. Oni su došli u Jugoslaviju da se upoznaju s radničkim samoupravljanjem i socijalnim osiguranjem. Tom prilikom ugovoreni su i neki oblici saradnje.

Aprila 1959 delegacija Vrhovnog saveta za staranje o omladini UAR, na čelu sa generalnim sekretarom Adelom Tahirom, posetila je Jugoslaviju kao gost Centralnog komiteta Narodne omladine Jugoslavije.

U maju 1959 delegacija sirijske Uleme s velikim muftijom Sirije dr Mohamedom Ebul Jusr Abedinom na čelu boravila je u Jugoslaviji kao gost Islamske verske zajednice Jugoslavije. Delegacija, u kojoj je bilo šest visokih predstavnika islamske zajednice u Siriji, posetila je Sarajevo, Zenicu, Jablanicu, Mostar, Travnik i Makedoniju. Delegacija je posetila patrijarha Germana u Beogradu. Delegaciju je primio potpredsjednik Republike Josip Broz Tito.

Juna 1959 grupa od 20 omladinaca Jugoslavije bila je na radu u Asuanu, a jula 1959 grupa od 20 omladinaca UAR na izgradnji puta Paraćin—Niš. Marta 1960 grupa omladinaca UAR učestvovala je na omladinskom seminaru u Niškoj Banji.

V Kongresu SSRNJ, aprila 1960, prisustvovala je delegacija Nacionalne unije UAR, sa El Mahgub Rifatom na čelu.

Potpredsjednik Udruženja bivših boraca i žrtava rata UAR generalmajor Mohamed Nobein Amin boravio je u Jugoslaviji aprila 1960 kao gost Saveza boraca Narodnooslobodilačkog rata.

Na poziv vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije potpredsjednik Ministarskog saveta Grčke Konstantin Karamanlis u pratnji ministara inostranih poslova Evangelosa Averofa-Tosice boravio je u Jugoslaviji od 30 juna do 3 jula 1960.

POSETA PRETSEDNIKA MINISTARSKOG SAVETA GRČKE KONSTANTINA KARAMANLISA

Na poziv vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije potpredsjednik Ministarskog saveta Grčke Konstantin Karamanlis u pratnji ministara inostranih poslova Evangelosa Averofa-Tosice boravio je u Jugoslaviji od 30 juna do 3 jula 1960.

U zdravici na večeri koju je priredio potpredsjednik grčke vlade Konstantin Karamanlis 30 juna na Brionima, potpredsjednik SIV-a Mijalko Todorović je, između ostalog, rekao:

»Mi smatramo da je u današnjoj međunarodnoj situaciji, nakon svega što se zbilo u poslednje vreme, najpreča dužnost zemalja i naroda da ulažu i dalje sve moguće napore da bi se pronašao pravilan put i način kako bi se uspostavila nužna atmosfera poverenja kao značajnog preduslova za očuvanje svetskog mira.«

Na kraju potpredsjednik Todorović je istakao da se bilateralna saradnja između dve zemlje razvija povoljno jer je zasnovana na uzajamnim osećanjima prijateljstva dva naroda, »na postojanju stvarnih međusobnih interesa i na principu ravnopravnosti

dilačkog rata. Njega je primio potpredsjednik Saveza boraca Narodnooslobodilačkog rata Jugoslavije i potpredsjednik Saveznog izvršnog veća Aleksandar Ranković.

Na poziv Vrhovnog saveta za staranje o omladini UAR boravila je u UAR juna 1960 delegacija Narodne omladine Jugoslavije, koju je predvodio sekretar Centralnog komiteta Narodne omladine Jugoslavije Mića Novković. U toku boravka u UAR postignut je sporazum o nizu konkretnih vidova saradnje, kao što su razmena omladinskih radnih i studijskih grupa, učešće u seminarima i drugo.

Juna 1960 boravio je u Jugoslaviji generalni sekretar Svearapske konfederacije sindikata Asad Rageh, kao gost Centralnog veća SSJ. Primio ga je potpredsjednik Centralnog veća Svetozar Vukmanović.

Jula 1960 potpredsjednik STV »Partizan« i član Izvršnog veća Srbije Milivoje Radovanović posetio je UAR na poziv Vrhovnog saveta za staranje o omladini UAR. On je prisustvovao proslavi osme godišnjice revolucije u Egiptu i obišao centralni omladinski logor u Ismailiji.

Avgusta 1960 boravila je u Jugoslaviji grupa od 8 ratnih veterana UAR, koji su bili gosti Centralnog odbora Saveza boraca i Saveza ratnih vojnih invalida Jugoslavije. Oni su bili u Ohridu in invalidskom odmaralištu, zatim su posetili Beograd, Skopje, i druga mesta.

Avgusta 1960 grupa od 17 omladinaca UAR učestvovala je na izgradnji Autoputa »Bratstvo—Jedinstvo«, a jugoslovenska radna grupa od 20 omladinaca radila je na stadionu i autostradi Baltim u Egiptu.

IZVOR: »Borba«, »Politika« od 6 februara 1955, 6 januara 1956, 19 jula 1956, 11 jula 1958, 6 decembra 1958, 28 februara 1959, 21 juna 1960; Međunarodni ugovori FNRJ 8/1955, 3/1958, 4/1959, 5/1959, 6/1959, 11/1959. »Jugoslovenski pregled«: »Državne posete u 1956 godini«, mart 1957, »Međunarodni ugovori zaključeni u toku 1957 godine«, januar 1958, »Poseta potpredsednika UAR Naseri i trojni sastanak ministara inostranih poslova FNRJ, UAR i Grčke«, jul—avgust 1958, »Međunarodni ugovori zaključeni u prvoj polovini 1958«, jul—avgust 1958, »Jugoslavija i UAR«, januar 1959, »Posete Potpredsednika Republike nekim zemljama Azije i Afrike i Grčkoj«, mart 1959, »Međunarodni ugovori zaključeni u prvoj polovini 1959 godine«, jun 1959, »Međunarodni ugovori zaključeni u drugoj polovini 1959«, decembar 1959, »Bilateralni odnosi u 1959«, mart 1960, »Poseta državnog sekretara Koče Popovića nekim zemljama Azije i Afrike«, maj 1960 »Poseta potpredsednika Ujedinjene Arapske Republike Gamala Abdela Naseri«, jun 1960. »Sindikalni pokreti u Africi«, informativni priručnik SSJ. Dokumentacija Državnog sekretarijata za inostrane poslove, Komiteta za spoljnu trgovinu i Komisije za kulturne veze sa inostranstvom.

B. P.

i uzajamnog poštovanja. Mi danas raspolazemo gotovo u svim oblastima naših bilateralnih odnosa odgovarajućim instrumentima, kojima smo rešili niz međusobnih pitanja... Sada se pred obe zemlje postavlja zadatak da se ulože novi naponi za punu realizaciju već postignutih sporazuma i da se nađu nove forme za dalje unapređenje i proširenje dobrosusledskih odnosa.«

U odgovoru potpredsednik Karamanlis je izjavio da čvrsto prijateljstvo i plodonosna saradnja karakterišu grčko-jugoslovenske odnose.

Uzimajući Jugoslaviju i Grčku kao praktičan primer miroljubive koegzistencije, potpredsednik Karamanlis je rekao:

»Ovaj naš susret pada u trenutku kada međunarodna situacija prolazi kroz period nesigurnosti i kada svaki napor za učvršćenje međunarodnog poverenja i saradnje predstavlja pozitivan doprinos stvari mira.«

Osvrnuvši se na bilateralne grčko-jugoslovenske odnose, potpredsednik Karamanlis je naglasio da su rezultati vrlo zadovoljavajući za obe strane.

U toku boravka potpredsednika Karamanlisa u Jugoslaviji vođeni su otvoreni i korisni razgovori između potpredsednika FNR Jugoslavije Josipa Broza Tita i potpredsednika Ministarskog saveta Grčke Konstantina Karamanlisa. U razgovorima su s jugoslovenske strane učestvovali potpredsednik Saveznog izvršnog veća Mijalko Todorović, državni sekretar za inostrane poslove Koča Popović, potpredsednik Izvršnog veća NR Hrvatske Ivan Krajačić, generalni sekretar Potpredsednika Republike Leo Mates, državni potsekretar za inostrane poslove Srđa Prica, ambasador FNR Jugoslavije u Grčkoj Mita Miljković i načelnik odeljenja u Državnom sekretarijatu za inostrane poslove

¹ Vidi: »Poseta potpredsednika Ministarskog saveta Grčke Panajotisa Kanelopulosa«, »Jugoslovenski pregled«, 1959, str. 366 (38).

Dura Jović, a sa grčke strane ministar inostranih poslova Evangelos Averof-Tosica, ambasador Grčke u Jugoslaviji Demetre Nikolareizis, načelnici odeljenja u Ministarstvu inostranih poslova Grčke opunomoćeni ministri Konstantin Himarios i Konstantin Franos i savetnik ambasade Žan Kambiotis.

Na kraju razgovora objavljeno je 2. jula na Brionima zajedničko saopštenje, u kome se ističe da su se razgovori odnosili na međunarodnu političku situaciju i na pitanja od obostranog interesa i da je istaknut značaj grčko-jugoslovenske saradnje.

»Ova saradnja, zasnovana na jednakosti, nemešanju, poštovanju i međusobnom razumevanju, predstavlja primer konstruktivne miroljubive koegzistencije između zemalja koje zauzimaju sopstvene stavove u međunarodnim pitanjima.«

Dve vlade saglasile su se »o potrebi da pomognu svaki iskren napor usmeren ka konsolidaciji mira i međunarodne bezbednosti. U tom cilju konstatovan je značaj svake inicijative koja putem stvaranja atmosfere poverenja može da doprinese napretku u rešavanju pitanja razoružanja.«

Takođe je izraženo uverenje »da upravo OUN pruža odgovarajući okvir za razvoj takvih napora i da poštovanje i primena principa Povelje Ujedinjenih nacija omogućuje obnavljanje povoljne atmosfere za uspostavljanje nužnog poverenja u svetu.«

Izražena je saglasnost »da su srednje i male zemlje u stanju da na efikasan način pomognu ostvarenje navedenih ciljeva.

POSETA PRETSEDNIKA VLADE REPUBLIKE SUDANA FERIKI IBRAHIMA ABUDA

Na poziv predsednika Republike Josipa Broza Tita, predsednik Vrhovnog saveta oružanih snaga i predsednik vlade Republike Sudana Ferik Ibrahim Abud boravio je u Jugoslaviji od 8 do 20. jula 1960 i posetio, pored Beograda, narodne republike Srbiju, Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku i Sloveniju.

Pretsedniku Abudu i njegovim saradnicima narodi Jugoslavije priredili su prijateljski i topao prijem.

U izjavi po dolasku u Jugoslaviju 9. jula predsednik Abud je, između ostalog, rekao:

»Mi u Sudanu ponosimo se prijateljskim odnosima stvorenim između nas i Jugoslavije, a na posetu Njegove Ekscelencije predsednika Tita Sudanu, početkom prošle godine, gledamo kao na značajan faktor u jačanju i učvršćenju ovih odnosa. Očekujemo uspostavljanje idealnih odnosa između naše dve zemlje, zasnovanih na uzajamnom poštovanju i efikasnoj saradnji. Primer ove saradnje predstavlja ohrabrujući rezultat naših odnosa u kratkom periodu u kome je učinjen poseban napor da se organizuju ovi odnosi... Planirajući budućnost naše dve zemlje, mi smo svesni opasnosti koje se nalaze na putu mira i slobode. Svesni smo da bi rat uništio sve ono što smo izgradili i dužnost je svih nas da ne štedimo napore u održavanju međunarodnog mira. Zbog toga je veoma ohrabrujuće konstatovati da vaša vlada ima iste ciljeve i gaji ista osećanja kao i mi. Koristim ovu priliku da istaknem da mi, sa naše strane, nećemo štedeti napora u nastojanju da se ostvare ovi plemeniti ideali.«

Za vreme posete između dva predsednika vođeni su razgovori »u atmosferi uzajamnog razumevanja i poverenja i u duhu iskrenog prijateljstva, koje karakteriše odnose između dve zemlje.«¹

U razgovorima su, sa sudanske strane, učestvovali član Vrhovnog saveta oružanih snaga i ministar poljoprivrede, irigacija i saobraćaja, brigadir Magbul el Amin el Hag, ministar finansija i privrede Sajed Abdel Magid Ahmed, ministar inostranih poslova Sajed Ahmed Mohamed Keir i izvanredni i opunomoćeni ambasador Republike Sudana u FNRJ Bagir el Sajed Mohamed Bagir, a sa jugoslovenske potpredsednici Saveznog izvršnog veća Aleksandar Ranković i Mijalko Todorović, predsednik Narodne skupštine NR Crne Gore Blažo Jovanović, državni sekretar za inostrane poslove Koča Popović, predsednik Komiteta za spolnu trgovinu Sergej Krajcar, generalni sekretar Predsednika Republike Leo Mates, pomoćnik državnog sekretara za inostrane poslove Jože Brilej i izvanredni i opunomoćeni ambasador FNRJ u Sudanu Zivadin Simić.

Na kraju razgovora objavljeno je 20. jula na Brionima zajedničko saopštenje, u kome se kaže da su dva predsednika tokom posete »razmenila mišljenja o najvažnijim međunarodnim problemima i iscrpno razmotrila mogućnost daljeg razvika saradnje između njihovih zemalja.«

U razgovorima je ponovo konstatovan »uspešan razvitak međusobne saradnje na svim poljima, kao i rešenost Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Republike Sudana da i dalje ulažu sve svoje napore u pravcu poboljšanja opšte međunarodne situacije«.

¹ Vidi: »Jugoslavija i Sudan«, »Jugoslovenski pregled«, 1959, str. 39—40 (5—6); »Poseta Predsednika Republike nekim zemljama Azije i Afrike i Grčkoj«, »Jugoslovenski pregled«, 1959, str. 113—117 (13—17).

One pozdravljaju stvaranje novih država koje takođe mogu dati svoj doprinos istim ciljevima i koje zaslužuju svu potrebnu pomoć za njihov razvoj.«

U pogledu bilateralnih odnosa konstatovano je »da saradnja, manifestovana dosad na pojedinim područjima, pruža još veće mogućnosti. U tom cilju dve strane odlučile su da preduzmu konkretne mere kako bi saradnja u ovim oblastima, a posebno u ekonomskim odnosima i u oblasti turizma, išla uporedo sa dobrosusedskim odnosima koji srećno postoje između dve zemlje. Konkretne mere u pogledu ostvarenja ove saradnje predložile odgovarajuće mešovite komisije, koje će se uskoro sastati.«

Pošto se saradnja između dve zemlje pokazala ne samo plodnom već i kao faktor stabilnosti na Balkanu »državnici Jugoslavije i Grčke potvrdili su odlučnost dveju vlada da još više razviju prednosti ove saradnje u interesu postojećih prijateljskih odnosa i napretka njihovih zemalja, kao i za dobro međunarodnih odnosa i mira.«

IZVOR: Poseta grčkog premijera Karamanlisa Jugoslaviji — »Borba«, 2. jul 1960; Zajedničko saopštenje o grčko-jugoslovenskim razgovorima — »Borba«, 3. jul 1960.

T. P.

Dva predsednika su iznela mišljenje »da je danas najvažniji zadatak svih država očuvanje mira, kao preduslova opšteg napretka čovečanstva i garancije nezavisnosti naroda«.

U vezi sa događajima koji su prethodili neuspehu konferencije u Parizu i prekidu razgovora o razoružanju u Zenevi, dva predsednika smatraju da su oni »postavili nove teškoće na putu unapređenja međunarodnih odnosa i umanjili mogućnosti za miroljubivo rešenje najaktuelnijih svetskih pitanja u neposrednoj budućnosti«.

»Polazeći od toga da je unapređenje međunarodne saradnje oduvek bilo osnov spoljne politike Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Republike Sudana — kaže se u zajedničkom saopštenju — predsednici izražavaju svoje uverenje da nevezane zemlje i one koje nisu direktno uvočene u hladni rat, kao i sve miroljubive snage, treba da u sadašnjoj situaciji uložie najveće napore za suzbijanje i potiskivanje politike sile, pritiska, mešanja u unutrašnje poslove drugih i propagandnog nadmetanja. Obustavljanje hladnog rata i napuštanje njegovih metoda su osnovni preduslovi za stvaranje takvog opšteg stanja međunarodnih odnosa, koje će omogućiti otpočinjanje konstruktivnog rešavanja onih problema, čije je rešavanje postalo nedolžno.«

Dva predsednika su istakla »ulogu UN u rešavanju međunarodnih problema, a naročito onih koji zadiru u bitne interese svih naroda«.

Izražavajući svoju privrženost principima na kojima se i dosad zasnivala politika dve zemlje, oni su takođe naglasili svoju podršku principima prihvaćenim u Bandungu i Akri, »čija dosledna primena doprinosi jačanju poverenja i razvijanju prijateljske i miroljubive saradnje među svim narodima«.

Dva predsednika su izrazila potpunu saglasnost o štetnosti i opasnosti nastavljanja trke u naoružanju, posebno nuklearnom, uključujući i eksperimente na afričkom tlu, i smatraju »da je za sporazumno rešenje pitanja opšteg i kontrolisanog razoružanja potrebno preduzeti još energičnije i hitnije mere, za šta su životno zainteresovane sve države i svi narodi u svetu. Oni će pozdraviti i podržavati svaki pozitivan napor na toj liniji, kao što su to činili i dosad. Napredak u pregovorima za razoružanje, zabrana proizvodnje nuklearnog oružja i vršenje eksperimenata, kao i druga rešenja bitno bi doprineli smanjivanju nepoverenja i zategnutosti u svetu.«

Predsednici Tito i Abud podvukli su neophodnost konačnog uklanjanja kolonijalizma i pozdravili nove nezavisne države afričkog kontinenta izražavajući »uverenje da će one predstavljati faktor koji će aktivno doprinositi unapređenju mira, međunarodne saradnje i opšteg progressa u svetu. Oni istovremeno izražavaju punu podršku pravednoj borbi za nezavisnost još uvek neslobodnih naroda, sa ubeđenjem da se radi o procesu koji se ne može zaustaviti i koji se odvija sve brže.«

Predsednici su se takođe složili »da postojanje velikih razlika u stepenu materijalnog bogatstva i tehničke razvijenosti između pojedinih zemalja, odnosno grupa zemalja, predstavlja u današnjim uslovima ozbiljnu opasnost po svetsku stabilnost. Oni smatraju da je ne samo moralna obaveza razvijenih zemalja, već da je i u interesu svih da novim članovima međunarodne zajednice, kao i svim drugim državama i narodima kojima je to potrebno, pružaju ekonomsku i tehničku pomoć bez političkih ili drugih uslova, koji bi na bilo koji način krnili njihovu samostalnost i suverenitet.«

U pogledu okončanja rata u Alžiru dva predsednika su iznela neodložnu potrebu nastavljanja pregovora »a na osnovu prava alžirskog naroda na samoopredeljenje«.

Što se tiče palestinskog problema, oni su se saglasili da ga treba rešiti miroljubivim putem na osnovu Povelje i rezolucija UN.

»Pretnednici smatraju diskriminaciju na osnovu rasnih, nacionalnih i drugih razlika jednim od najnegativnijih ostataka prošlosti.« Oni su posebno osudili rasnu diskriminaciju koju, uprkos ogorčenju u svetu, uporno sprovodi vlada Južnoafričke Unije, i izrazili svoje čvrsto uverenje da će takva politika biti uskoro definitivno ukinuta.

U svojim razgovorima pretседnik Tito i pretседnik Abud su iscrpno razmotrili rezultate saradnje između Jugoslavije i Sudana na političkom, ekonomskom, kulturnom i drugim poljima u periodu od njihovog poslednjeg sastanka u Kartumu, februara 1959. Konstatovano je da su »postignuti značajni uspehi u svim oblastima međusobnih odnosa i da period od njihovog poslednjeg susreta predstavlja dalju značajnu etapu u učvršćenju i proširenju prijateljske i obostrano korisne saradnje između dve zemlje«.

Pretседnici su se složili da postoje nove mogućnosti za proširenje i produbljivanje saradnje između dve zemlje i »odlučili

da pojačaju zajedničke napore u cilju razvijanja političke, ekonomske, tehničke i kulturne saradnje i da učine odgovarajuće korake u tom pravcu«.

Ističući svoje zadovoljstvo zbog dosadašnjeg uspešnog razvika odnosa između dve zemlje, pretседnik Tito i pretседnik Abud su izrazili svoje »uverenje da produbljivanje i jačanje prijateljskih veza i neposrednih kontakata između dve zemlje predstavljaju istovremeno i doprinos afirmaciji principa miroljubive koegzistencije i ravnopravne saradnje među svim narodima i državama«.

IZVOR: Izjava pretседnika Abuda — »Borba«, 10 jul 1960; Zdravice pretседnika Tita i pretседnika Abuda — »Borba«, 11 jul 1960; zajedničko saopštenje o zvaničnoj poseti pretседnika Sudana Abuda Jugoslaviji — »Borba«, 22 jul 1960.

T. P.

POSETA DRŽAVNOG POTSEKRETARA U MINISTARSTVU INOSTRANIH POSLOVA SAD

Državni potsekretar u Ministarstvu inostranih poslova SAD Daglas Dilon boravio je od 17 do 20 jula 1960 godine u Jugoslaviji kao gost Saveznog izvršnog veća. Za vreme boravka on je sa najvišim jugoslovenskim državnim i privrednim rukovodiocima vodio razgovore o daljoj ekonomskoj saradnji između Jugoslavije i SAD i izmenjao mišljenja o drugim pitanjima od interesa za obe zemlje.

Po dolasku u Beograd Daglas Dilon je u izjavi za štampu, između ostalog, rekao:

»Mi znamo da su naši društveni sistemi različiti. Tako i naši pogledi na mnoge međunarodne probleme. Uprkos tome, Jugoslavija i SAD imaju konstruktivne međusobne odnose, koji se ogledaju u ekonomskoj saradnji, u sve većoj razmeni ljudi i zajedničkim programima tehničkog razvoja.«

Govoreći o pitanju mira, Daglas Dilon je izjavio da »odnosi između Jugoslavije i SAD pružaju korisnu i poželjnu pouku. Mi smo dve zemlje različite po veličini i političkoj orijentaciji. Ipak, nijedna ne ugrožava drugu, niti pokušava da se meša u unutrašnje stvari druge. Umesto toga, mi stalno tražimo područje saradnje gde će zajednički naponi rezultirati u povećanju blagostanja i bezbednosti naših naroda. To je zajednička politika koja će nastaviti da doprinosi prijateljstvu i razumevanju među našim narodima i čiji značaj daleko prelazi granice naših dveju zemalja.«

Potpretседnik Saveznog izvršnog veća Mijalko Todorović primio je 18 jula državnog potsekretara Dagleasa Dilonu i vodio sa njim duže razgovore o ekonomskoj saradnji između Jugoslavije i SAD.

U razgovorima su sa jugoslovenske strane učestvovali član Saveznog izvršnog veća Vladimir Popović, pomoćnik državnog sekretara za inostrane poslove Bogdan Crnobrnja, guverner Narodne banke FNRJ Janko Smole i njihovi saradnici, a sa američke strane pomoćnik državnog sekretara za ekonomske poslove u Stejt departmentu Džon Ledi i otpravnik poslova ambasade SAD u Jugoslaviji Elim O'Shonesi sa svojim saradnicima.

O razgovorima je saopšteno da su pokazali da je dosadašnja saradnja bila plodna i od obostrane koristi. Takođe je konstatovano da postoje još neiskorišćene mogućnosti za dalje pro-

širenje ekonomskih odnosa na raznim područjima, posebno u oblasti trgovinske razmene. Istaknuta je zajednička želja da se postigne dugoročna i stabilna saradnja u ekonomskim odnosima.

Pretседnik Republike Josip Broz Tito primio je 19 jula na Brionima državnog potsekretara Dagleasa Dilonu. Istoga dana i državni sekretar za inostrane poslove Koča Popović vodio je na Brionima razgovor s potsekretarom Dilonom.

Pred odlazak iz Jugoslavije, na konferenciji za štampu 20 jula u Zagrebu, državni potsekretar Dilon je rekao da je veoma zadovoljan što mu se pružila prilika da poseti Jugoslaviju i da je razmena mišljenja koju je izvršio s pretседnikom Titom i drugim rukovodiocima o sadašnjoj situaciji u svetu »bila korisna i poukna«.

Osvrćući se na uspehe koje su Jugoslaveni postigli u toku poslednjih nekoliko godina, Daglas Dilon je izjavio:

»Moj boravak pružio mi je priliku da na licu mesta vidim napredak koji ste postigli u privrednom razviku svoje zemlje. Nadam se da će naša privredna saradnja i dalje potrajati i da će naše dve zemlje i dalje izmenjivati posete i vršiti razmenu mišljenja.«

Govoreći o trgovini kao jednom od područja na kome saradnja može igrati značajnu ulogu, potsekretar Dilon je izjavio:

»U razgovorima sa vašim rukovodiocima, potpuno smo se složili da je potrebno ojačati trgovinske i druge privredne odnose naših dveju zemalja i proširiti trgovinu u oba pravca.«

Državni potsekretar Dilon je zatim rekao da je za vreme njegove posete bilo govora o programu jugoslovenske vlade za deviznu reformu i izrazio mišljenje da ta reforma može biti korisna za Jugoslaviju i njene odnose s drugim zemljama. On je istakao da za vreme njegove posete nije bilo govora o konkretnoj pomoći Sjedinjenih Američkih Država Jugoslaviji u sprovođenju devizne reforme. Međutim, SAD će pratiti napore Jugoslavije u tom pravcu i ukoliko Jugoslavija povoljno završi razgovore s Međunarodnim monetarnim fondom, postoji velika verovatnoća da će u tim svojim nastojanjima dobiti podršku i SAD.

IZVOR: Izjava državnog potsekretara za inostrane poslove Dagleasa Dilonu — »Borba«, 18 jul 1960; Razgovori potpretседnika SIV-a Mijalka Todorovića i potsekretara Dagleasa Dilonu o ekonomskoj saradnji između Jugoslavije i SAD — »Borba«, 19 jul 1960; Konferencija za štampu potsekretara Dilonu u Zagrebu 20 jula — »Borba«, 22 jul 1960.

T. P.

POSETA PRVOG MINISTRA VLADE REPUBLIKE INDONEZIJE DŽUANDE KARTAVIĐAJE

Na poziv vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije prvi ministar vlade Republike Indonezije Džunda Kartaviđaja posetio je Jugoslaviju od 29 jula do 3 avgusta 1960.¹

Prvog ministra Džundu Kartaviđaju primio je pretседnik Republike Josip Broz Tito.

Prvi ministar Džunda Kartaviđaja i njegovi saradnici posetili su Beograd i neka mesta u narodnim republikama Hrvatskoj i Crnoj Gori.

Za vreme boravka u Beogradu i na Brionima Džunda Kartaviđaja i visoki funkcioneri koji su se nalazili u njegovoj pratnji razgovarali su sa potpretседnikom Saveznog izvršnog veća Edvardom Kardeljom i drugim visokim jugoslovenskim ličnostima o osnovnim međunarodnim problemima i o mogućnostima daljeg unapređenja međusobne saradnje dve zemlje.

U zajedničkom saopštenju objavljenom 3 avgusta 1960 na Brionima kaže se da su razgovori »vodeći u prijateljskom duhu i u atmosferi punog poverenja i uzajamnog razumevanja«.

Dve strane su sa zadovoljstvom konstatovale »da je postignut vidan napredak na svim poljima međusobne saradnje... i izrazile rešenost dveju vlada da ulažu dalje napore za poboljšanje opšte međunarodne situacije«.

Obe strane su se saglasile da su se neuspeh konferencije na vrhu u Parizu i prekid pregovora o razoružanju u Ženevi nepovoljno odrazili na međunarodnu situaciju i otežali miroljubivo i konstruktivno rešavanje najaktuelnijih svetskih pitanja.

»Polazeći od toga da je unapređenje svetskog mira i međunarodne saradnje jedna od osnovnih težnji njihove spoljne politike, zasnovane na principima aktivne i miroljubive koegzistencije i načelima izraženim na azisko-afričkoj konferenciji u Bandungu,

¹ Vidi: »Jugoslavija i Indonezija«, »Jugoslovenski pregled«, 1958, str. 427—428 (53—54); »Poseta pretседnika Republike Indonezije Sukarna«, »Jugoslovenski pregled«, 1960, str. 188 (38).

obe strane smatraju da vanblokovske zemlje i zemlje koje nisu direktno uvučene u hladni rat, kao i sve miroljubive snage sveta uopšte, treba da ulože još veće napore u pravcu popuštanja zategnutosti u svetu, nemešanja u unutrašnje stvari drugih zemalja i eliminisanja politike sile.

U pogledu donošenja spora-umnog rešenja za opšte i kontrolisano razoružanje izražena je obostrana saglasnost da u tom pravcu treba preduzeti još odlučnije mere od dosadašnjih. Konstatovano je da će dve vlade »i ubuduće podržati i sa svoje strane uložiti napore u pravcu razoružanja i zabrane proizvodnje nuklearnog oružja i vršenja eksperimenata, uverene da će na taj način doprineti smanjenju zategnutosti u svetu«.

Naglašen je značaj poštovanja Povelje UN i istaknuta potreba »daljeg jačanja pozitivne uloge UN u efikasnom rešavanju najaktuelnijih savremenih problema«.

»Obe strane su pozdravile stvaranje novih nezavisnih država i izrazile punu podršku borbi za nezavisnost još neoslobođenih naroda. One gledaju na njihovo oslobođenje kao na prirodni, nezadrživi proces savremenog razvika u svetu, koji briše ostatke kolonijalizma i doprinosi jačanju mira i sve širjoj međunarodnoj saradnji. U vezi s tim, jugoslovenska strana u pitanju oslobođenja Zapadnog Irijana od kolonijalizma potvrđuje svoj stav izražen u zajedničkom saopštenju predsednika Tita i predsednika Sukarna, objavljenom 30 decembra 1958 godine u Tampaksiringu.«

U razgovorima je izraženo uverenje da je »uspostavljanje međunarodne ekonomske saradnje sa novim nezavisnim državama, kao i ekonomski nedovoljno razvijenim zemljama i područjima uopšte, od bitnog značaja za ostvarenje napreda i stabilnosti u svetu. Zbog toga je potrebno da se na tom polju učine maksimalni naponi za proširenje ekonomske i tehničke saradnje, bez političkih i sličnih uslova, sa svim onim državama i narodima kojima je takva saradnja potrebna.«

Posebna pažnja je posvećena bilateralnim odnosima i »sa zadovoljstvom je konstatovano da je praksa održavanja neposrednih kontakata i razmene gledišta državnika FNRJ i Indonezije vrlo korisna i da doprinosi svestranom razvoju bilateralne saradnje i učvršćenju odnosa između dve zemlje«.

Obe strane su zaključile »da su ostvareni značajni rezultati na svim poljima međusobnih odnosa i da postoje uslovi i mogućnosti da se postojeća saradnja, naročito na ekonomskom polju, dalje proširi«.

»Dve strane izrazile su svoje veliko zadovoljstvo što su u toku boravka prvog ministra Džuande Kartavidaje potpisani sporazumi o naučno-tehničkoj saradnji i o saradnji na polju korišćenja nuklearne energije u mi rnodopske svrhe.«

Na kraju saopštenja kaže se da su razmotreni i utvrđeni principi na kojima će se zasnivati dugoročna privredna saradnja između Jugoslavije i Indonezije »u skladu sa zaključkom iz-

raženim u zajedničkom saopštenju, objavljenom prilikom nedavnog boravka predsednika Sukarna u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji da bi zaključenje sporazuma o dugoročnoj privrednoj saradnji bilo od zajedničke koristi«.

*

U Beogradu su 30 jula potpisali sporazum o naučno-tehničkoj saradnji između Jugoslavije i Indonezije član Saveznog izvršnog veća Nikola Minčev i ministar za izgradnju i industriju u vladi Republike Indonezije Haerul Saleh.

Na Brionima su 31 jula potpisali instrumente o sporazumu postignutom između dve vlade o saradnji u korišćenju nuklearne energije u miroljubive svrhe potpredsednik Saveznog izvršnog veća i predsednik Savezne komisije za nuklearnu energiju Aleksandar Ranković i prvi ministar i predsednik Saveta za atomsku energiju Republike Indonezije Džuanda Kartavidaja.

Sporazumom se, između ostalog, predviđa »saradnja na području osnovnih istraživanja, geologije, i tehnologije nuklearnih sirovina, primene radioizotopa u industriji, poljoprivredi i medicini, zatim proizvodnja opreme i instrumenata, saradnja u studijama problema u vezi sa proizvodnjom nuklearne energije i saradnja na području zaštite od jonizujućeg zračenja«.

Saradnja između dve zemlje odvijaće se putem razmene naučnika i stručnjaka, specijalizacijom naučnog i tehničkog osoblja, ustupanjem dokumentacije i isporukom opreme i aparature.

Na zahtev indonežanske vlade, jugoslovenski naučnici i stručnjaci pružice pomoć Institutu za atomsku energiju Indonezije u obuci kadrova na polju nuklearne energije. Isto tako jugoslovenski geolozi i tehnolozi učestvovali u naporima Indonezije na razvijanju područja nuklearnih sirovina.

Ovaj sporazum postignut je u duhu plodonosne i prijateljske saradnje koja se uspešno odvija između dve zemlje i koja potvrđuje značaj koji dve vlade pridaju razvoju upotrebe nuklearne energije u miroljubive svrhe.

U toku razgovora vođenih na Brionima izražena je obostrana spremnost da dve vlade dalje pružaju svoju punu podršku Međunarodnoj agenciji za atomsku energiju.«

IZVOR: Potpisivanje Sporazuma o naučno-tehničkoj saradnji između Jugoslavije i Indonezije — »Borba«, 31 jul 1960; Potpisivanje instrumenata jugoslovensko-indonežanskog sporazuma o saradnji na korišćenju nuklearne energije u miroljubive svrhe — »Borba«, 1 avgust 1960; Saopštenje o jugoslovensko-indonežanskim razgovorima — »Politika«, 4 avgust 1960.

T. P.

U razgovorima su se, između ostalog, izrazile i obostrane želje za jačanjem saradnje na polju korišćenja nuklearne energije u miroljubive svrhe. Konstatovano je da će dve vlade »i ubuduće podržati i sa svoje strane uložiti napore u pravcu razoružanja i zabrane proizvodnje nuklearnog oružja i vršenja eksperimenata, uverene da će na taj način doprineti smanjenju zategnutosti u svetu«.

Naglašen je značaj poštovanja Povelje UN i istaknuta potreba »daljeg jačanja pozitivne uloge UN u efikasnom rešavanju najaktuelnijih savremenih problema«.

Obe strane su pozdravile stvaranje novih nezavisnih država i izrazile punu podršku borbi za nezavisnost još neoslobođenih naroda. One gledaju na njihovo oslobođenje kao na prirodni, nezadrživi proces savremenog razvika u svetu, koji briše ostatke kolonijalizma i doprinosi jačanju mira i sve širjoj međunarodnoj saradnji. U vezi s tim, jugoslovenska strana u pitanju oslobođenja Zapadnog Irijana od kolonijalizma potvrđuje svoj stav izražen u zajedničkom saopštenju predsednika Tita i predsednika Sukarna, objavljenom 30 decembra 1958 godine u Tampaksiringu.

SADRŽAJ 1960

DRUŠTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE

Akti republičkih izvršnih veća	4—10
Društveno upravljanje stanbenim zgradama.....	45—48
Žene u organima narodne vlasti i društvenog samoupravljanja	48—51
Opšta politika Saveznog izvršnog veća i njena ostvarenja u 1959 ..	93—107
Organizacija i rad Saveznog izvršnog veća u 1959	107—109
Republičke narodne skupštine 1—4; 52; 110—111; 194—196; 245—249; 297—300	
Sednice Saveznog izvršnog veća 51; 111—112; 196—197.....	249—250
Spoljnotgovinska arbitraža	189
Ocenjivanje javnih službenika.....	190—192
Matična služba	192—193
Sednice Savezne narodne skupštine 193—194.....	243—244
VII Godišnja skupština Stalne konferencije gradova.....	197—198
Poruka pretsednika Tita povodom desetogodišnjice radničkog samoupravljanja	239
Propisi narodnih odbora	240—243
Zaštita ličnosti i prava građana u krivičnom postupku	287—293
Nova organizacija uprave narodnih odbora	293—297

POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije	53—58
Proslava 40-godišnjice KPJ i SKOJ-a u jubilarnoj 1959 godini.....	59—62
Aktivnost Narodne omladine Jugoslavije	113—117
Jugoslovenska liga za mir, nezavisnost i ravnopravnost naroda	117—118
V Kongres Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije.....	141—162
Sindikatski prosvetnih i naučnih radnika Jugoslavije	251—254
Aktivnost Saveza studenata Jugoslavije	301—304

PRIVREDA

Raspodela ukupnog prihoda privrednih organizacija	11—15
Vinogradarstvo	16—20
Ribarstvo	21—24
Privreda u 1959 godini	63—68
Privreda u prvom tromesečju 1960..	163—166
Proizvodnja drvnih ploča	166—168
Poljoprivredna proizvodnja poslednjih godina	199—206
Stočarstvo 1957—1959	206—210
Udruživanje i poslovna saradnja u privredi	255—258

Proizvodnja i potrošnja električne energije	259—262
Tržište poljoprivrednih proizvoda ..	305—315
Prvi rezultati popisa individualnih poljoprivrednih gazdinstava	315—318

SOCIJALNA POLITIKA I NARODNO ZDRAVLJE

Služba inspekcije rada i zaštita rada ..	25—27
Jugoslavija i Svetska zdravstvena organizacija	27—18
Zdravstvena služba u 1959	69—70
Kadrovi službe socijalnog osiguranja ..	70—71
Suzbijanje endemskog sifilisa	71—72
Prava i zaštita bivših boraca	119—123
Zaštita dece i omladine	124
Savezni institut za rehabilitaciju.....	169—170
Zdravstveno osiguranje poljoprivrednih proizvođača	263—265
Sprovođenje penziškog osiguranja ..	265—266

KULTURA

Radnički univerziteti 1957—1959..	29—32
Institut društvenih nauka	32—34
Ekonomski fakulteti	73—75
Strani studenti u Jugoslaviji.....	75—76
Učeničke zadruge u osnovnoj školi ..	125—128
Festival jugoslovenskog dokumentarnog i kratkometražnog filma....	128
Poljoprivredni fakulteti	171—173
Slobodne aktivnosti učenika u osnovnoj školi.....	174—176
Gimnazija u novom školskom sistemu	211—213
Narodno pozorište u Beogradu	213—216
V Jugoslovenske pozorišne igre »Sterijino pozorje«	216
Reforma visokog školstva.....	267—270
Zajednice učenika u školama i domovima	271—272
Ogledne osnovne škole	273
Jugoslovenska kinematografija u 1959	273—276
Obrazovanje stručnih kadrova.....	319—324
Delatnost narodnih univerziteta....	325—327
Školske ustanove i objekti	327—330
Dečji listovi i časopisi	330—332
Sedmi festival jugoslovenskog filma ..	332

FIZIČKA KULTURA I NARODNA TEHNIKA

Fudbal u Jugoslaviji	77—79
Međunarodna takmičenja jugoslovenskih sportista u 1959	79—84

Državna prvenstva u 1959	129—132
Učešće jugoslovenskih sportista na olimpijskim igrama	217—220

SPOLJNA POLITIKA

Stavovi Jugoslavije o pitanju konferencije na vrhu	35—37
Učešće Jugoslavije na XIV Zasedanju Generalne skupštine UN	37—44
Jugoslavija i Organizacija UN za ishranu i poljoprivredu (FAO)	85—88
Poseta ministra inostranih poslova Kube Raula Roa Garsija	89
Diplomatsko-konzularna predstavništva	89—92
Bilateralni odnosi u 1959	133—134
Jugoslavija i Austrija	135—138
Poseta potpretsednika SIV-a Mijalka Todorovića Grčkoj	138—139
Poseta ministra inostranih poslova Republike Austrije dr Bruna Krajskog.....	139—140
Jugoslavija i zemlje Severne Afrike..	177—180
Delatnost Jugoslavije u Ujedinjenim nacijama i regionalnim organizacijama UN.....	180—181
Jugoslavija i Organizacija Ujedinjenih nacija za prosvetu, nauku i kulturu (UNESCO)	182—188
Poseta pretsednika Republike Indonezije Sukarna	188
Jugoslavija i zemlje Latinske Amerike ..	221—236
Poseta državnog sekretara za inostrane poslove Koče Popovića nekim zemljama Azije i Afrike ..	236—238
Poseta ministra inostranih poslova Belgije.....	238
Učešće Jugoslavije u radu Interparlamentarne unije.....	277—282
Jugoslavija na XV Zasedanju ECE ..	282—284
Poseta pretsednika Ujedinjene Arapske Republike Gamala Abdela Nasera	284—285
Poseta ministra inostranih poslova Holandije	286
Jugoslavija i Ujedinjena Arapska Republika	333—339
Poseta pretsednika Ministarskog saveta Grčke Konstantina Karamanlisa	339—340
Poseta pretsednika vlade Republike Sudana Ferika Ibrahima Abuda..	340—341
Poseta državnog potsekretara u Ministarstvu inostranih poslova SAD ..	341
Poseta prvog ministra vlade Republike Indonezije Džuande Kartavidaje	341—342

»Jugoslovenski pregled« izlazi u mesečnim sveskama.
Godišnja pretplata 6.000 dinara / Redakcija: Nemanjina 34 / tel. 27-190
Administracija: Ulica Kosmajaska 7 / tel. 22-778 / pošt. fah 62 / Beograd.

Tekući račun kod Narodne banke br. 101—14
2—645

Štampa: Beogradski grafički zavod, Beograd.

